

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

Földtudományok Doktori Iskola

**A hazai folyami vízitűrás
földrajzi aspektusainak vizsgálata**

PhD-értekezés

Donka Attila

Témavezető:

Dr. Gyuricza László

Pécs, 2022

A doktori iskola címe: PTE Földtudományok Doktori Iskola
7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

A doktori iskola vezetője: Dr. Geresdi István DSc egyetemi tanár
PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet
Földtani és Meteorológiai Tanszék

A doktori témacsoport címe: Turizmusföldrajz

A doktori témacsoport vezetője: Dr. Trócsányi András egyetemi docens
PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet
Turizmus Tanszék

Az értekezés tudományága: Turizmusföldrajz

Témavezető: Dr. Gyuricza László egyetemi docens
PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet
Turizmus Tanszék

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	5
2. Célkitűzések.....	7
3. Módszerek.....	8
4. A szakirodalom áttekintése	11
5. A vízitúrázás hazai fejlődésének történeti áttekintése.....	26
6. Az aktív turizmus keretrendszerének feltárása	31
6.1 A termékfejlesztés alakulása a hazai aktív turizmusban	33
6.2 A természetjárás turisztikai vonatkozásainak vizsgálata.....	34
6.3 A kerékpáros turizmus helyzetértékelése	37
7. A vízitúrázás alapfeltételeinek meghatározása	41
7.1 A fogalmi értelmezés problematikája.....	41
7.2 A vízi sporteszközök hazai alkalmazásának turisztikai vetülete	45
7.3 A víztestek sportcélú osztályozása	48
7.3.1 A vízitúrák tipizálásának alapvető kérdései	48
7.4 A hazai vízitúrázás szabályozásának problematikája.....	49
7.4.1 A biztonság speciális kérdései.....	50
7.4.2 A jogszabályi háttér vizsgálata.....	51
7.5 A túravezető-képzés problémái	53
7.6 A kereslet jellemzői.....	56
8. A vízitúrázás kínálati oldalának jellemzése.....	58
8.1 A szolgáltatói kínálat feltárása	58
8.1.1 A szolgáltatások kettőssége.....	59
8.1.2 A szolgáltatók tipizálása.....	60
8.2 A vízitúrázás természeti adottságainak vizsgálata	63
8.2.1 A domborzati viszonyok szerepe a vízitúrázásban.....	65
8.2.2 A vízitúrázás és az időjárás összefüggéseinek vizsgálata	67
8.2.3 Az időjárás és a kempingek forgalma közötti összefüggések feltárása.....	69
8.2.4 A vízrajzi adottságok hatása a vízitúrázás megjelenésére.....	71
8.2.5 A vízitúrázás viszonyulása a védett területekhez	89
8.3 A terméké válás infrastrukturális háttere a hazai vízitúrázásban	93
8.3.1 A vízparti települések értékelésének eredménye.....	93
8.3.2 A szálláshelyek iránti speciális igények vizsgálata	98
8.3.3 A vízparti szálláshelyek tipizálása	99
8.3.4 A vízitúra megállóhelyek lehetséges szerepe a fejlődésben.....	103
8.3.5 A központi infrastruktúra-fejlesztések értékelése	106
9. A hazai vízitúrázás célterületeinek vizsgálata	109
9.1 A korlátozó tényezők összefoglaló értékelése.....	111
9.2 A vízitúrázás hazai célterületeinek lehatárolása.....	115

9.3	A legnépszerűbb hazai víztestek jellemzése.....	121
9.4	A hazai folyók víziturisztikai szempontú átfogó értékelése.....	123
9.5	A szervezett vízitúrák jelenlegi célterületei Magyarországon.....	127
10.	A német vízitúrázás piacának fő jellemzői.....	134
11.	A kutatási eredmények összefoglalása	138
12.	Összegzés	145
13.	Irodalomjegyzék.....	148

„A lakosoktól azután hallották, milyen termékeny a föld, hogy a Duna igen jó folyó, és ama részekenél jobb föld nincsen a világon: közösen tanácsot tartottak tehát, és elküldték hírmondóul Kund fia Kusidot, hogy menjen, szemlélje meg az egész földet, és ismerkedjék meg a föld lakosaival. Amikor tehát Kusid bejött Magyarország közepébe és leszállt a Duna menti részekre, látta, hogy a táj kellemes, a föld jó és termékeny, jó a folyóvíz, sok a legelő – tetszett neki.” (Képes Krónika, 1360 k.)

1. BEVEZETÉS

A turizmust tekinthetjük a társadalmi–gazdasági fejlődés velejárójának. Változó, hogy az egyes térségekben előnye vagy hátránya van több, azonban egyelőre úgy tűnik, szerepének a növekedését nem lehet megállítani. A társadalom annyit tehet, hogy a turizmusnak azokat a fajtáit részesíti előnyben, amelyek kisebb környezeti terheléssel járnak. Ez a cél a többi gazdasági ágazatban is igaz, azonban a turizmusra fokozottan érvényes. A minimális terheléssel járó turizmus kialakításához igen sok előkészületre van szükség, mind a résztvevők, mind pedig a tudomány oldaláról. A nem helyben élő, az adott területhez kevésbé kötődő fogyasztók és a (természeti és épített) környezet találkozása enélkül számos konfliktussal jár, ideértve azt az alapvető veszélyt is, hogy a turizmus spontán fejlődése, alakulása épp önmaga egyik feltételét, a vonzó környezetet semmisítheti meg.

A konfliktusok megelőzésének egyik módja szerint érdemes arra törekedni, hogy a vendégfogadás során ne csak a vendéget, a turistát ériék élmények, hanem magának a fogadóterületnek, az ott élő lakosságnak is valamilyen élményt jelentsen a turizmus. Ez az „élmény” elsődlegesen anyagiakban kifejezhető. Ha a turizmusból származó bevételek nem vándorolnak el, hanem helyben maradnak, a helyi gazdaságot, és ezzel a helyi közösséget gyarapítják. Bár a turizmus valamennyi szegmensének vannak geográfiai vonatkozásai, ez az elsőként említett élmény főleg közgazdasági kötődésű. Kutatásaim egy másik fajta élmény jelenlétéből indulnak ki. A turisták által végzett tevékenységek bizonyos turisztikai termékek esetén párhuzamba állíthatók a helyi lakosság igényeivel. A rekreáció mint az ember fizikai és szellemi felfrissülésének, újjáépülésének lehetősége, egyrészt kiterjed a mindennapi tevékenységekre, tehát a lakóhely földrajzi terében történik, másrészt pedig idegen környezetben. A rekreáció, a megismerésre váró táj izgalmával kiegészülve a turizmus legtöbb formájának alapmotivációja is. Szükségesnek tartok megvizsgálni egy olyan, elsősorban szabadidős–rekreációs természetközeli tevékenységet, ahol a földrajzi környezet meghatározó szerepet tölt be, elsősorban abból a szempontból, hogy egy ilyen tevékenységből érdemes-e önálló turisztikai terméket kialakítani.

A turisztikai szektor számára a vízitúrázás egy csekély gazdasági erejű tevékenység, a szabadidősport oldaláról pedig nincs meg a megfelelő turisztikai szakértelem. Vélhetően ez az oka annak, hogy alig kutatott terület. A korábbi vizsgálatok egy része a sport, azon belül is a versenysport felől közelíti meg, más része pedig csak a rekreációs szerepét vizsgálja, alig érintve a turisztikai vonatkozásokat. Eközben a tevékenység érzékelhetően jelen van a turizmusban, azonban meglátásom szerint oly módon, hogy rajta keresztül a turizmus számos problémája vizsgálható, hiszen ott rejtőzik benne

a turisztikai potenciál, azonban eddig mégsem alakult a kellő dinamikával, ahogy az a kedvező adottságok alapján elvárható lett volna. Adottak a kedvező feltételek, mégsem abba az irányba haladunk, hogy egy jól jövedelmező turisztikai termék váljon a vízitúrázásból.

A téma aktualitását az adja, hogy az egyes aktív turisztikai tevékenységek iránt egyre komolyabb kereslet mutatkozik évről évre Magyarországon, amellyel azonban a szolgáltatások nem minden esetben tudnak lépést tartani. Az értekezés újszerűsége abban áll, hogy igyekszem szintetizálni ennek a sokszínű tevékenységnek a különböző aspektusait, elsődlegesen a geográfia, a szabadidő-sport, általában a gazdaság és a turizmus oldaláról, majd ez alapján javaslatokat fogalmazok meg annak érdekében, hogy a tevékenység jól jövedelmező turisztikai terméké alakuljon.

A kutatott terület kiválasztásának további indoka, hogy ebben a tevékenységben markánsan és több szinten jelenik meg a turizmus és a földrajztudomány kapcsolata, illetve kapcsolódási lehetősége. A geográfia oldaláról a turizmus egy alkalmazási területnek is tekinthető, melynek során egyrészt fel kell tárnunk a rendelkezésre álló adottságokat, másrészt elemezni kell a már bekövetkezett vagy várható hatásokat, hiszen igen összetett és érzékeny tevékenység-halmazról van szó. Ezen felül évtizedek óta szereplője vagyok a vízitúrázás szolgáltatói oldalának, így az ennek során felhalmozódott ismereteket a tudományos háttér vizsgálatával tudom hasznosítani.

A közgazdaságtan hajlamos nem megfelelő figyelmet szentelni a turizmuson belül a geográfának, annak ellenére, hogy ennek a dinamikusan bővülő gazdasági ágazatnak a földrajzi adottságok teremtik meg az alapvető feltételeit, így azok elsődleges erőforrásnak számítanak. A vízitúrázás, történeti fejlődéséből fakadóan számos ellentmondást foglal magába, így megfelelő lehetőséget kínál a turizmusföldrajz tudományos alkalmazására. Ezen belül elsőként azzal kell kezdeni a vizsgálatokat, hogy bár a közvélekedés szerint megfelelőek, sőt, kitűnőek a hazai adottságaink, ez mennyiben állja meg a helyét. A hazai természeti alapú vonzerők egy része jelenleg nem termel megfelelő jövedelmet. Különösen erős a kontraszt, ha az ezzel szemben kiemelkedő szerepű, a gyógyvizeken alapuló egészségturizmusra gondolunk. A kutatás során megvizsgálom, miért alakult és alakul ma is így, illetve mit lehet tenni ennek megváltoztatásáért, milyen módon lehet a vízitúrázás szereplőit ráébreszteni arra, hogy felismerjék a turisztikai termékfejlesztés társadalmi hasznosságát.

Összességében úgy vélem, a közel három évtizedes, a vízitúrázással mindvégig szoros kapcsolatban álló, valamint a két évtizedes kutatói és turizmus oktatói munka során nemcsak megfigyeltem a hazai aktív turizmus, és azon belül a vízi sportturizmus aktuális folyamatait, de volt lehetőségem arra is, hogy elkezdjem formálni a szereplők szemléletmódját. Az értekezésben az ezeket a tapasztalatokat is felhasználva elvégzett kutatások alapján igyekszem a tágabb és a szűkebb, aktív és vízparti turizmushoz kapcsolódó tevékenységekkel kapcsolatosan olyan megállapításokat tenni, amelyek elősegíthetik a vízitúrázás turisztikai terméké alakulását, és ezáltal a korábbi rekreációs tevékenység társadalmi–gazdasági szerepének növekedését is. A kutatásom eredményei remélhetőleg hiánypótlóak az érintettek számára.

2. CÉLKITŰZÉSEK

Számos olyan tevékenységi forma létezik, amely eredetileg kizárólag sport vagy rekreációs célokat szolgált. Ezek egy része azután megjelent a tevékenységet végzők napi térpályáin kívül is, az egyes sporttevékenységek üzői hajlandónak mutatkoztak távolabb is utazni azért, hogy kedvenc sportjukat gyakorolhassák. Ez az utazás pedig számos további igényt is szült, amelyre a célterület vagy fel volt készülve, vagy nem. A vízitúrázás hosszú ideig a természetjárás részét képezte, így a fókusz nem a turizmuson, hanem a társadalmi célokon, a mozgalmi jellegű volt. Mára azonban egyre nagyobb igény mutatkozik a minőségi szolgáltatások iránt is, miközben ez a tevékenységi forma nem képezte mélyebb tudományos elemzések tárgyát.

Jelen kutatás célja, hogy képet kapjunk arról, a földrajzi adottságok alapján alkalmas-e vagy alkalmassá tehető-e a vízitúrázás arra, hogy önálló és stabil turisztikai termékként jelenjen meg a hazai piacon. Ennek érdekében, az aktív turizmus tágabb szeptét megvizsgálva értékeljük az adottságokat és azok jelenlegi kihasználtsági fokát. Céloom az, hogy a helyzetfeltárást követően fény derüljön arra, hol tart ez a terület, miként viszonyulnak hozzá a jelenlegi szereplők, mivel a spontán és a tervszerű fejlődés együttesen van jelen.

Az adottságok feltáráának elsődleges területe a természeti tényezők vizsgálata, szűken értelmezve a vízitúrázás részéről felmerülő speciális igényeket. Ezzel összefüggésben, a térbeliséget helyezve a középpontba, felmérem azokat az infrastrukturális adottságokat, amelyek egyedi jellemzői a vízitúrázásnak, ideértve a szolgáltatói kínálatot és az abban rejlő lehetőségeket is.

A kutatás során – mivel csekély kutatási előzménnyel rendelkezünk ezen a területen – igyekszem a vízitúrázás rendszertani helyét is meghatározni, a fogalmi háttérrel együtt. Ez kiterjed a fejlődéstörténetből fakadó összefüggések feltárára is. Így elkerülhetőek lesznek azok a félreértések, amelyek napjainkban mind a szolgáltatások nyújtása során, mind pedig a tudományos tanulmányokban tapasztalhatóak.

A kutatások célja feltárni a megfelelő adottságokat, illetve az azok közötti potenciális kapcsolatokat, továbbá megkeresni a fenntartható kohéziót a rekreációs tevékenységek felé. A helyzetfeltárárs során igyekszem kitérni a földrajztudomány és a közgazdaságtan eltérő megközelítéseire, az aktív turizmus és a víziturizmus jelenlegi helyzetére és trendjeire is. A jelenlegi tapasztalatokból kiindulva különös szerepet szánok az oktatásnak, mind a vendégfogadásban közvetlenül részt vevők – mint turisztikai szakemberek – oktatásának, mind pedig más, a szervezeti háttérrel működtetők szemléletformálásának, hiszen amíg egy szabadidős, sportmozgalmi tevékenységként tekintünk a vízitúrázásra, addig nem lesz esélyünk azt a termékké válás irányába elindítani.

3. MÓDSZEREK

A *szakirodalom tanulmányozása* során világossá vált, hogy viszonylag kevés olyan forrás áll rendelkezésre, amely tudományos alapossgal vizsgálja a vízitúrázást. A témával foglalkozó munkák túlnyomó többsége leíró, ismeretterjesztő jellegű. Emellett ahhoz, hogy minél teljesebb képet kapjunk a természetjárás és azon belül a vízitúrázás mint szabadidős tevékenység és a turizmus összefüggéseiről, szükségesnek tartom, hogy távolabbról közelítsünk a témához. Ezért, a kutatási téma beágyazottságából adódóan, a feldolgozandó szakirodalmat a tematikus sokszínűség jellemzi. A kutatások minél szélesebb megalapozása érdekében feltárásra kerültek az aktív turizmus és a sportturizmus releváns forrásai, továbbá a turisztikai termékfejlesztés és ezeknek a termékeknek a korábbiakban vizsgált kapcsolódásai. Ezen túl szükségesnek tartom az egyes turisztikai termékcsoportok geográfiai vonatkozásainak az értékelését is. Így a tájhasználat, a fenntartható fejlődés, a hidrogeográfia, a települések víziturizmushoz való viszonyulásán keresztül a településföldrajz és a vízhez kötődő aktív turisztikai tevékenységek, illetve termékek irodalmi előzményeit is feltártam.

Mivel a vízitúrázás nem csak a földrajzi környezettől, hanem bizonyos társadalmi faktoroktól is függ, igen szerteágazó az a *jogszabályi környezet*, amely érintheti ezt a területet. Kiterjed a természetben végezhető tevékenységekre, továbbá a területfejlesztésre, a közlekedésre és az oktatásra. Ehhez kapcsolódva szintén részletesen elemeztem a releváns *fejlesztési dokumentumokat*, elsősorban országos szinten, az egyes turisztikai termékekre, termékcsoportokra vonatkozóan, illetve a vizsgálatok átfogó időbeliségéből következően igyekeztem figyelemmel kísérni a dokumentumokban bekövetkező változásokat is.

A kutatások során a tudományos munkák mellett hazai és uniós szintű jogszabályra, fejlesztési dokumentumra és egyéb (szépirodalmi és ismeretterjesztő) munkára támaszkodtam. Az irodalmi előzmények részletes feltárása nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a saját kutatásokkal sikerüljön megtalálni azokat a hiányos területeket, amelyeket korábban kevésbé vizsgáltak, illetve ezek a művek egyúttal iránymutatásként is szolgáltak a munka során. Hasonlóképpen a szekunder források között kell megemlíteni az elérhető *vendégforgalmi adatok* elemzését. Bár hazánkban nem jellemző az egyes attrakciók forgalmi adatainak központi és nyilvánosan hozzáférhető kezelése, a közvetlen szálláshelystatisztikák mellett közvetett módszerekkel igyekeztünk vizsgálni a téma szempontjából releváns termékek vendégkörét.

Az adatok értékelése emellett érintette a vízitúrázás – és más hasonló, a természetben végezhető tevékenység, illetve turisztikai termék – szempontjából lényegesnek tekintett *időjárási* elemeket, továbbá a *vízjárás* alakulását. A várható eredmények mind körültekintőbb megalapozása érdekében minden esetben hosszú idősorokat vizsgáltam, figyelembe véve a vizsgált időszakon belül esetlegesen bekövetkező, trend-jellegű változásokat is.

Tekintettel a szoros kapcsolódásra, illetve a hasonló jellemzőkre, részben a szakirodalom alapján elvégeztem más aktív turisztikai termékek összehasonlító vizsgálatát.

A primer kutatások alapját a *terepi felmérések* jelentették. A dolgozat térbeli keretét nem tartottam érdemesnek leszűkíteni, az egész országot átfogó elemzéstől volt várható előzetesen a leginkább hasznos eredmény. Tekintettel a vizsgált tevékenység szezonális jellegére, a bejárásokra elsődlegesen a turisztikai főszezonban került sor. A terepi munka a szemrevételezés mellett kiterjedt a helyi viszonyok felmérésére is. A vizsgált területek kiterjedtek a célterületek alapvető természetföldrajzi jellemzőinek számbavételére, köztük az egyes víztestek sajátosságaira, a hajózhatóság feltételeire, a partmenti települések vízparthoz való viszonyulására, illetve további jellemzőkre is. Ezen túl szintén csak terepi megfigyelések által volt lehetőség a szolgáltatások jelenlétének és a szolgáltatók működésének értékelésére, összességében a meglévő vagy reménybeli turisztikai terméket, termékeket és a vendégek által átélhető élményeket befolyásoló tényezők közötti összefüggések feltárására. Ezzel egyidejűleg igyekeztem összevetni a természetföldrajzi adottságokat a turisztikai célú hasznosítással, illetve hasznosíthatósággal, a vizsgált tevékenység, a vízitúrázás szempontjából.

A terepbejárásra – a vizsgált terület földrajzi kiterjedését, illetve összetett jellegét és folyamatos változásait tekintve – több szakaszban, de egyes szakaszokként is mind térben, mind pedig időben több részletben került sor. A bejárásokat 1992-től végeztem. Az első, tudományos célú felmérésekre az 1994 és 1999 közötti időszakban került sor, majd újabb, részben más földrajzi terekre is kiterjedt vizsgálatok következtek 2001 és 2004 között. A terepi munka harmadik szakasza pedig 2014-ben kezdődött. A terepbejárások célja nemcsak jelen disszertáció elkészítése volt, hanem a téma iránti, az előzőektől részben független személyes elköteleződés is. Ehhez kiindulópontként a vízitúra-vezetői szakmai tevékenység szolgált. Ennél fogva a motivációk is folyamatosan alakultak, az újabb ismeretek folyamatosan megújuló szemléletmódot is eredményeztek, továbbá a kutatási eredmények több célú felhasználása is körvonalazódni kezdett. Mindezek meghatározzák továbbá a kutatások későbbi folytatásának irányait is.

A terepbejárás mellett, ahhoz hasonlóan eredményes módszernek bizonyultak a vízitúrázás jelenlegi és korábbi közvetlen szereplőivel különböző időszakokban készített *interjúk*. Így lehetőség volt arra, hogy hosszú távú változásokat is megfigyelhessek, és az azokból levont következtetések alapján ítéljem meg a vizsgált tevékenység, illetve jövőbeli turisztikai termék lehetőségeit a hazai piacon. Az interjúalanyok részben a vízitúrázás országos szervezeteinek – így a Magyar Természetjáró Szövetségnek és a Magyar Kajak–Kenu Szövetségnek – a korábbi és jelenlegi döntéshozói, továbbá a szolgáltató vállalkozások és egyesületek vezetői és alkalmazottai, valamint egyes nemzeti parkok turisztikai referensei (Aggteleki, Duna–Dráva, Balatonfelvidéki és Őrségi Nemzeti Park), részben pedig szálláshelyszolgáltatók, illetve helyi önkormányzatok munkatársai voltak.

Szintén a primer kutatásokat erősítette a *szolgáltatói kínálat felmérése*. Erre részben a mélyinterjúk, részben pedig a szervezetek *marketing tevékenysége és piaci jelenléte* alapján került sor. A vizsgálatok során különösen ügyeltem arra, hogy az egyes állításokat több – közvetlen és közvetett – forrásból is megerősítem, tekintettel az érintettek eltérő érdekeiből adódó kockázatokra.

A *célterületek vizsgálatára* igyekeztem minél inkább teljeskörűen sort keríteni. Az országban számos felszíni víztest alkalmas, vagy tehető alkalmassá vízitúrázásra. A dolgozatban azoknak a folyóknak a vizsgálati eredményeit ismertetem, ahol már jelenleg is van valamilyen nyoma a

vízitúrázásnak, akár folyamatosan zajlik ott ez a tevékenység, akár alkalmoszerűen, vagy már megkezdődött a részleges feltárása a folyónak. Így képet kapunk arról is, hogy milyen tényezők együtt állására van szükség ahhoz, hogy egy még kihasználatlan folyón is megjelenjen a vízitúrázás.

A szakirodalom, a statisztikai adatok, az interjúk, valamint a terepi megfigyelések eredményeként került sor a *természeti adottságok részletes feltárására*, továbbá a legjelentősebb *társadalmi adottságok vizsgálatára*, a korlátozó tényezők meghatározásával együtt.

Az értekezés alapját képező téma mellett párhuzamosan, de egymástól nem függetlenül számos olyan kutatásban vettem részt, amelyek más termékekre, elsősorban az *egészségturizmusra* vonatkoztak. Ezeknek a kutatásoknak, illetve tervezői munkának a tapasztalatai és eredményei nemcsak a most bemutatásra kerülő kutatás szemléletmódjára, hanem tartalmára, következtetéseire is hatással voltak. Ahogy ezt jóval bölcsebb szerzők említik: a bemutatott irodalom velünk együtt fejlődött, bővült és differenciálódott.

Az eredmények bemutatásának módszerei között kiemelkedő helyet foglal el az egyes rész-eredmények grafikai ábrázolása. Igyekeztem a lehető legteljesebb mértékben a szemléltetés eredményességére fókuszálni, annak érdekében, hogy az értekezésben található ismeretek minél inkább termékeny talajra hulljanak az érintettek körében. Az értekezésben 48 ábra, 8 táblázat és 8 kép (összesen 14 fotó) található.

4. A SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE

Az aktív turizmus kutatási előzményei

Az aktív turizmus kifejezést a hazai turizmusban több eltérő értelmezésben alkalmazták, illetve alkalmazzák. A korábbi évtizedekben volt elterjedt a pénzügyi értelmezés, miszerint a passzív turizmussal ellentétben az aktív turizmus a bevételek túlsúlyára utal a turisztikai kiadásokkal szemben (DONKA A.–SZTRUNGA E. 2008, KARDOS Z.-NÉ /szerk./ 2011). Egyes helyeken (például a középfokú turizmus oktatási anyagokban) még ma is találkozhatunk ezzel a megközelítéssel. Ehhez hasonló egy másik értelmezés, amely egyszerűen a beutazó turizmust nevezi aktívnak, míg a kiutazó turizmusra alkalmazza a passzív turizmus kifejezést (FEKETE M. 2006). A termék-szemléletű értelmezéshez közelebb álló megközelítés egy–egy (általában sport-) eseményen a nézőket tekinti a passzív, míg a résztvevőket az aktív turizmus részeseinek. Maga a fogalom a nemzetközi szakirodalomban ugyan nem számít elterjedtnek (KNOP, P. 1990, MICHALKÓ G. et al. 2011), sokkal inkább az aktív sportturizmus kifejezést alkalmazzák.

CSAPÓ J. (2010) az aktív turizmus motivációit piramis-szerűen határozta meg, ahol alapvető a mozgás, ami fölött a természeti környezet és az ember alkotta vonzerők helyezkednek el, és ezen alapul az aktivitás, a sporttevékenység, és maga az aktív turizmus, majd legmagasabb szinten a kaland és az élmény áll (MICHALKÓ G. et al. 2011). Az élmény megélése napjainkban az egyik legfontosabb turisztikai hajtóerő (MICHALKÓ G.–RÁTZ T. 2005). Turisztikailag annál vonzóbb egy termék, minél egyedibb az élmény (POMPL, W. 2001).

MICHALKÓ G. (2002a) szerint az aktív turizmus során a turista a hétköznapiól eltérő, intenzívebb mozgást végez, miközben valamilyen fajta árut, vagy szolgáltatást is vásárol. A szerző ugyanitt határozta meg az aktív turisztikai tevékenységekhez kapcsolódó turisztikai termékeket, illetve egy másik művében részletesen foglalkozott az aktív turizmusnak mint turisztikai termékcsoporthoz a részletes vizsgálatával is (MICHALKÓ G. 2005b). A Magyar Turizmus Rt. (2003) kevésbé mélyen, azonban a hozzá tartozó termékek meghatározásával együtt definiálta az aktív turizmust. Szerintük ez olyan turizmusforma, amely esetében a turista utazásának motivációja valamilyen fizikai aktivitást igénylő szabadidős vagy sporttevékenység gyakorlása, és a fogalomkörébe tartozik többek között a természetjárás, a kerékpáros turizmus, a víziturizmus, a lovas turizmus, továbbá a kaland- és extrém turizmus, valamint a golf-, a horgász-, a vadász- és a kempingturizmus is. Az aktív turizmus formáival foglalkozik PETROMAN I. M.–VĀDUVA L. (2021) tanulmánya.

Az egyes aktív turisztikai tevékenységek (mint létrejött, vagy csak reménybeli turisztikai termékek) tudományos vizsgálatok tárgyaként történő megjelenése és a tevékenységeknek a turizmusban betöltött szerepe között (akár a vendégszámok, akár a jövedelemtermelő képesség tekintetében) szoros összefüggés áll fenn. Így a természetjárás (annak bármely formája) viszonylag ritkán jelenik meg kutatásokban (BŐSZE J.–LAKATI R. 2007, HOLLMANN, W. 2008, SÜTŐ L. 2012, CSEMEZ A.–MAGYAR V. 2013), csakúgy mint a vízitúrázás (CHOLEWA, J. 2020), miközben például a lovas- és a

vadászturizmussal (NÉMETH A. 2004, RÁCZ SZ. 2008, ORMOS B.–OBÁDOVICS CS. 2013, JÓNÁS-BERKI M. 2021), de akár a kerékpáros turizmussal is (BÁNHIDI M. 2002, TEPERIC S.–BUJDOSÓ Z. 2002, BÁNHIDI M. 2003a, SULYOK J.–MAGYAR ZS. 2014, BÁNHIDI M. 2007c, SOMOGYI B. 2010, MARTON G.–JÓNÁS-BERKI M. 2013) jóval gyakrabban foglalkoznak. Egyes szerzők a horgászturizmusban rejlő potenciált vizsgálták (RAFFAY Z. 2021). A kalandturizmus turisztikai kutatásokban történő megjelenésével foglalkozott GROSS, S.–SAND, M. (2019). Kifejezetten az aktív turizmus gazdasági szerepével foglalkozik WRIGHT, R. K.–DICKSON-AJEE R. O. (2021) tanulmánya, míg a turisták körében legnépszerűbb mozgásformákat vizsgálta VILA, N. A.–BREA J. A. F.–ARAÚJO, A. F. (2020).

Egy aktív turisztikai termékkel foglalkozó tanulmány (KISS R.–RÁTZ T. 2006) szerint a sport és a turizmus kapcsolatát négy dimenzió mentén érdemes vizsgálni: maguknak a tevékenységeknek a behatárolásával, valamint a sporttevékenységi célok, a fogyasztók részvétele és a vonzerők alapján. MARTON G. (2015) szerint az egyes termékcsoportokon belüli átfedések miatt mind a hazai, mind pedig a nemzetközi terminológiában problematikus az aktív- és a sportturizmusba egyaránt sorolható termékek kérdése. GONDA T.–CSAPÓ J. (2019) az aktív turizmusban tapasztalható fogyasztói szokásokat, míg ANTONIO, J.–PABLODE, F.–ARAÚJO, C. N. (2020) a motivációkat vizsgálta. IJSPEERT, R.–HERNANDEZ-MASKIVKER G. (2020) a különböző korosztályok eltérő igényeit, ZSARNÓCZKY M. ÉS ZSARNÓCZKY–DULHÁZI F. (2019) pedig a fogyatékossgal élők aktív turizmusban történő részvételét tanulmányozta.

A fizikai aktivitás egyfajta szabályok vagy kialakult szokások alapján végzett formája a sportolás. Akár hétköznapi rekreációról, akár a lakóhelytől távolabb, turistaként végzett tevékenységről van szó, magának a sportolásnak azonosak a jellemzői. A sporttevékenységen alapuló aktív turisztikai termékek azonban ennél jóval alaposabb kutatást igényelnek, hiszen nemcsak a sportoló személy az egyedüli szereplő (mint a mindennapi önként végzett sportolás során), hanem itt már egy komplex szolgáltatás-halmaz iránt támasztott kereslet kielégítésére létrejött iparágat is kell vizsgálni. És az sem közömbös, hogy ezeket a vizsgálatokat a sporttudomány vagy a turizmus (és ezen belül a földrajztudomány vagy a közgazdaságtan) oldaláról közelítjük meg. MICHALKÓ G. (2002a) szerint a lakosság igényeit kiszolgáló zónák az aktív turizmust szolgáló fejlesztéseknek is célterületei lehetnek. Egyes térségekben az aktív turizmus növekvő szerephez jut, így megfigyelhető a korábbi sporttevékenységek turisztikai terméké alakulásának folyamata (PHALAVANDISHVILI, N.–ROBITASHVILI, N.–BAKHTADZE, E. 2021).

A sportturizmus releváns szakirodalma

A sporttevékenységek leginkább a résztvevők célja szerint csoportosíthatók. Így – számos eltérő jellemzője miatt – külön kell kezelni a versenysportot és a szabadidősportot (korábban használt néven tömegsportot). Mindkettőnek lehetnek turisztikai vonatkozásai, de megfigyelhető, hogy kezdetben elsősorban nem turisztikai szakemberek vagy geográfusok közöltek tanulmányokat ezen a területen, hanem sporttudományi kutatók. Ennek eredményeként a kutatások csak marginálisan foglalkoztak a

turizmus és a geográfia problémáival, bár a rekreációs cél vizsgálata folyamatosan jelen volt a kutatásokban (VEAL, A. J. 1992, BOKOR J. 2005, PATAKINÉ BŐSZE J. 2019). A sportturizmus kutatása Magyarországon az 1990-es évek végétől élénkült meg (BÁNHIDI M. 2007b). A kutatók a sport és az aktív turizmus összefüggéseinek feltárásával (MICHALKÓ G.–VÍZI I. 2002), a sport utazási szokásokban betöltött szerepével (AUBERT A.–SZABÓ G. 2000), illetve a sportföldrajz tudományos megalapozásával foglalkoztak (BOKOR J. 2001, BÁNHIDI M. 2003b). A versenysport megyénkénti területi versenyképességét vizsgálta numerikus módszerekkel ÁCS P. (2007), aki a sport eredményessége mellett gazdasági, társadalmi és infrastrukturális mutatókat is alkalmazott. Hasonlóképpen a társadalmi összetevőket vizsgálta DÓCZI T. (2008).

A sportturizmus definiálására tett egyik legkorábbi kísérlet (HUDSON, S. /ed./ 2003) tág határokkal határozta meg a fogalmat, egyidejűleg megállapította, hogy főleg az amerikai megközelítésekben (MULLIN, B. J.–HARDY, S.–SUTTON, W. A. 2007) maga a sport csak szűken értelmezve, versenyszerűen, meghatározott térben, időben, és szabályok szerint végzett tevékenység. Egyes kutatók a sportturizmus kifejezést még ennél is szűkebben értelmezik, és a versenysporton belül is annak passzív turisztikai formáját, a sportesemények látogatását értik, így a látogatók motivációit vizsgálják (PERIĆ, M. 2010). Más, főleg az európai meghatározások ennél jóval átfogóbb értelmezést tartalmaznak, beleértve a nem versenyszerű tevékenységeket is, így a rekreációs, egészségmegőrzési célokat is. Itthon a sporttudomány interdiszciplináris kapcsolataival SZABÓ S. A. (2012) foglalkozott. FARKAS J. (1998) a sportföldrajz történetiségének áttekintésére, valamint a fogalmi meghatározásra tett kísérlet során elsősorban a versenysportot tekintette a sport alapjának. MARTON G. (2015) a sportturizmus definiálására tett kísérletet áttekintésével arra a megállapításra jutott, hogy az egyes meghatározások egymásra épülve kerültek megfogalmazásra, így a legteljesebb definícióban (WORLD TOURISM ORGANIZATION–INTERNATIONAL OLYMPIC COMMITTEE 2001) nem csak az egészség- és a sporttudományi, hanem a gazdasági vonatkozások is megjelennek.

A nemzetközi szakirodalomban GIBSON, H. J. (1998a), HINCH, T. D.–HIGHAM, J. E. S. (2001), DREYER, A. (2002) és PROHL, R.–RÖTHIG, P. (/eds./ 2003) foglalkozott a sportturizmus kialakulásával. DELPY, L. (1998), ismertetve a sportturizmus előnyeit és növekedésének okait, megállapította, hogy amikor a két terület, a sport és a turizmus szakemberei elkezdtek felismerni a sportban rejlő lehetőségeket, megkezdődött a piaci rés kihasználása. Amikor Új-Zélandon felismerték az ország adottságaiban rejlő potenciált, és jelentősen kibővítették az aktív sportolási lehetőségeket, a vendégek száma viszonylag rövid idő alatt megduplázódott (HIGHAM, J. E. S. et al. 2001). HUDSON, S. (/ed./ 2003) átfogó művében megállapítja, hogy a világ turizmusában az egyik leggyorsabban fejlődő terület a sportturizmus, és a szakemberek is csak az „elmúlt években” kezdték felismerni a benne rejlő lehetőségeket. A sport célú rekreáció közgazdaságtani megközelítésében alapműnek tekinthető TRIBE, J. (2020) munkája. Magyarországon MÜLLER A. (et al. 2014) vizsgálta a sportturizmus trendjeit.

Míg BÁNHIDI M. és mások munkái elsősorban a sporttevékenységek természetföldrajzi környezetét vizsgálják (HERLICKSKA K. 2000, RIVERA MATEOS, M. 2018), STANDEVEN, J.–DE KNOP, P. (1999) bővebben, a sportturizmus egészét a gazdasági és szociokulturális környezettel együtt vizsgálja. YIANNAKIS, O. (2012) az aktív sportturizmus szempontjából tanulmányozza azt, hogy a

pénzügyi és gazdasági válságok hátrányos hatásait hogyan csökkentheti a termék vonzóbbá tétele, megújítása. SAVELLA O. (2014) a szabadidősport szokásokat vizsgálta, a turizmussal összefüggésben. A sportturizmus modelljével, valamint hatásaival foglalkozik LACZKÓ T.–BÁNHIDI M. (/szerk./ 2015) munkája. A részben oktatási célú mű külön foglalkozik a sportturizmus termékeivel, azonban a vízisportok teljes egészében hiányoznak belőle.

A sport egyik alapvető célja a hétköznapi emberek számára, hogy elterelje a figyelmet a hétköznapi élet nehézségeiről (EDWARDS, H. 1973). A rekreáció egyszerűsítve a testi–szellemi felfrissülést jelenti, azonban ezt érdemes összhangba hozni a táji, természeti és gazdasági adottságokkal (AUBERT A. et al. 2007), tehát a földrajztudomány által kutatott tényezőkkel. KOVÁCS T. A. (2007b) az általa alkotott rekreáció kultúrájának sémájában szintén szerepelteti a környezetet (az egészség, az idő, a szórakozás és az életmód mellett), bár a hivatkozott tanulmány csak a többi tényezővel foglalkozik. MICHALKÓ G. (2005) szerint a szakirodalomban gyakran keveredik a turizmus és a rekreáció fogalma, miközben míg a rekreáció célja az átmeneti aktív kikapcsolódás, a turizmusban a maradandó élményt keressük. KOVÁCS T. A. (2007a) szerint a rekreáció feladata, hogy választ adjon az életmódot rontó civilizációs kihívásokra. A sport, a rekreáció és a turizmus fogalomköreinek összefüggéseit vizsgálja GYŐRI F. (2014). Az evezés által nyújtott élmény jelentőségét elsőként SZÉCHENYI I. (2002) fogalmazta meg naplójában. Az animáció szerepét igyekezett bemutatni MAGYAR M. (2016).

Míg NAGY J. (1994) csak a sport és a marketing összefüggéseit vizsgálta, ez a mű a kezdeti lépésnek tekinthető a sport gazdasági szerepe és lehetőségei vizsgálatának sorában. ANDRÁS K. (2006) a szabadidősport gazdálkodásának értékelése során három szempontból, az egészségturizmus, a rendezvények és az üdülés során igénybe vett szabadidős tevékenységek alapján vizsgálta a sporttevékenységek turisztikai kapcsolatait. A turizmus, illetve a turizmusföldrajz elismertsége, elismerése szempontjából különösen értékesek azok a tanulmányok, amelyek más tudományok képviselői számára, az ő megközelítésükből kiindulva mutatják be a turisztikai, illetve a geográfiai összefüggéseket. BÁNHIDI M. egyrészt a két tudomány kapcsolatát igyekezett vizsgálni, melynek során kísérletet tett a sportturizmus modellezésére is (BÁNHIDI M. 2007a). Bár a hivatkozott tanulmányában alapvetően a sportrendezvényekkel, és ebből következően a versenysporttal foglalkozik, más tanulmányai a szabadidősportot, illetve annak geográfiai és turisztikai kontextusait is érintik, így például a sportföldrajz alapjait (BÁNHIDI M.–FARKAS J. 1998, BÁNHIDI M. 2011b), a természeti (és kisebb részben a társadalmi) környezet szerepét (BÁNHIDI M. 1999, 2011a), vagy a magyar és a szomszédos országok adottságait (BÁNHIDI M. 2011c, BÁNHIDI M.–LEBER, R. 2011). A földrajztudománnyal való kapcsolatokkal, különös tekintettel a természetföldrajzi tényezőkkel foglalkozó művében széleskörű vizsgálatok eredményeit mutatja be (BÁNHIDI M. 2011b), azonban turizmust érintő kérdésekkel nem foglalkozik, elsősorban az élsportot, tehát a rendezvényeket vizsgálja, ezt tekinti a sportturizmus alapjának. A víz mint természeti adottság tárgyalása során megjelenik ugyan a tömegsport is, azonban itt csupán a vadvizeket és az azokon végezhető extrém sportokat vizsgálja. Míg ezek a művek – a szerző sporttudományi érintettsége miatt – elsősorban a versenysportra fókuszálnak, MARTON G. (2015) már jóval kiegyensúlyozottabban, a szabadidősportnak is megfelelő szerepet szánva dolgozta fel a

területet. A kutatásokkal párhuzamosan készült egy, a korábbiaknál mélyebb geográfiai alapismereket nyújtó tankönyv (DONKA A. 2010a), melyet térképes munkafüzet egészít ki (DONKA A. 2010b).

Az utóbbi tanulmányoknak a szabadidősport turizmuson belül is elsődlegesen a síturizmus a tárgyuk, így nem foglalkoznak számos más, hazánkra jóval jellemzőbb szabadidős sporttevékenységgel, többek között a víziturizmus egyes fajtáival sem. Kifejezetten a sport turisztikai oldalát vizsgálta LASZTOVICZA D. (2012), aki szerint a sportturizmus a rendszerváltozás előtt főként a sportolók versenyekre való kiutazását jelentette, azonban figyelmen kívül hagyta a már ebben az időszakban is jelenlévő, belföldi, sporttevékenység végzésére irányuló utazásokat. MICHALKÓ G. (2002a) szintén nem sorolja az aktív turizmus termékei körébe a sportturizmust, mivel az alatt kizárólag a versenysportot érti. KOVÁCS T. A. (2007a) a rekreáció irányzatainak meghatározása során nem választotta szét a versenysportot és a szabadidősportot. Egyes kutatók szociológiai megközelítéseket alkalmaznak munkájukban (CLIFFORD, C.–FREEZELL, R. M. 2010, PÓLUSNÉ THIRY É. 2013, KOZMA G.–MICHALKÓ G. 2014).

A sportturizmust gyakran együtt vizsgálják a kalandturizmussal (HUDSON, S. /ed./ 2003). Ez elsősre egyszerűsítésnek tűnik, hiszen a sportturizmusnak számos olyan fajtája van, amit túlzás lenne kalandnak nevezni (például a futás, a teniszezés vagy a sportrendezvények látogatása), azonban, ha a passzív üdülésnek tekinthető klasszikus tömegturizmusból indulunk ki, akkor – egy kis túlzással – valamennyi, az ettől eltérő, bármilyen aktivitásra értelmezve elfogadhatjuk a kaland kifejezést. A hazai szakirodalomban a kalandturizmusra a sportturizmus részeként, annak egy új formájaként tekintenek (BÉLAVÁRY ZS.–HERLICSKA K. 2006).

Több kutató megkérdezésem alapuló felmérést végzett, mellyel igyekeztek meghatározni a sportturizmusban résztvevők (illetve többnyire csak azok egyes csoportjainak) szokásait (GIBSON H. J. 1998b, TOMIK, R. 2003, BÁNHIDI M. et al. 2007, YUSOF, A. et al. 2008, NEULINGER Á. 2009, USTUN, U. D. et al. 2013). Szűkebb szegmenset, de szintén megkérdezéssel végzett helyzetértékelést SÜLYOK J. (2013), aki – az általa hivatkozott kutatásokkal egyetemben – a vízparti turizmus alatt kizárólag a tópartok és tengerpartok turizmusát érti.

Kezdetben főleg az Egyesült Államok sportturizmusára vonatkozóan készültek tanulmányok (HUDSON S. /ed./ 2003). Európában egyes országokat vagy országcsoportokat vizsgáltak, így Ausztriát és Magyarországot (BÁNHIDI M.–LEDER, R. 2011), Németországot (BRÄMER, R. 2002), Szlovákiát (DOBAY B. 2007) vagy Ciprust (YIANNAKIS, O. 2007). Látható, hogy az átfogó művek többnyire általános módon foglalkoztak a sportturizmussal, nem vizsgálták annak egyes fajtáit, pedig azok között igen jelentős eltérések vannak.

Ahhoz, hogy megértsük a természetben zajló aktív turizmus folyamatait, érdemes áttekinteni, hogyan alakultak a természet és a turizmus kapcsolatrendszerét vizsgáló kutatások. A természetjárás és azon belül a vízitúrázás a leginkább a természethez kötődő turisztikai termékek, melyeknek a jellemzője az, hogy a természet nemcsak azok terepét jelenti, hanem egyben a legfontosabb vonzerőként is jelenik meg (DONKA A. 2012c). A történelemben a sporttevékenységek kialakulása mindig szorosan kötődött a természeti erők legyőzésének folyamatához (BÁNHIDI M. 1999). A természeti

környezet adottságai határozzák meg a lehetséges sporttevékenységeket, miközben a sporttevékenységek is hatással vannak a környezetre.

Látható, hogy a sportföldrajzra, illetve a sportturizmusra vonatkozó kutatások többnyire a versenysportot helyezik előtérbe. Véleményem szerint azonban akár a sport történetiségét, akár társadalmi hasznosságát tekintjük, a szabadidősportot kell előtérbe helyeznünk (akár a hétköznapi rekreációról, akár turizmusról beszélünk). Az egészséges társadalomnak és a hivatásos sportnak is az alapja a rendszeresen sportolók tömegessége, tehát a szabadidősport (SZABÓ Á. 2014). A versenysport a tömegsportból nőtte ki magát, így azt rendezvényturizmusnak (is) tekinthetjük, annak minden jellemzőjével együtt, hiszen nem a sporttevékenység mint kínálati elem és az ezzel kapcsolatos igények kielégítése áll a középpontjában (bár a versenyzők révén ez is jelen van), hanem a rendezvény lebonyolítása és megtekintése.

A turizmus tájhasználatával kapcsolatos kutatások áttekintése

A turizmus tájhasználatára vonatkozó legkorábbi hazai kutatások az Országos Idegenforgalmi Hivatal III. Idegenforgalmi Kollokviumához kötődnek. A turisztikai problémák földrajzi megközelítésével, a korábbi tudományos eredmények alapján határozta meg a geográfia turisztikai feladatát ABELLA M. (1966). Szintén ehhez a tanácskozáshoz kapcsolódik PÉCSI M. (1966) munkája, amelyben a turizmus térbeli tényezőinek feltárására és értelmezésére tett kísérletet, illetve egy későbbi tanulmánya (PÉCSI M. 1984), amely általánosabban foglalkozik a földrajzi környezettel, a gazdaság egészével való kapcsolatait vizsgálva. MICHALKÓ G. (2005) szerint a múlt század elejére kibontakozott természetjáró mozgalom révén a természeti környezet már nemcsak a terepe lett a turizmusnak (SOMOGYI S. 1966), hanem annak céljaként is szolgált.

Nyugat-Európában már az 1960-as években történtek kísérletek (PEARSON, R. M. 1962, KIEMSTEDT, H. 1967, GLIKSON, A. 1971), hazánkban csak a nyolcvanas években indultak meg az egyes mintaterületek rekreációs potenciálját értékelő kutatások. BERÉNYI I. (1986), GALAMBOS J. (1986, 1988), MOLNÁR K.–TÓZSA I. (1983), KERTÉSZ Á. (1988), MEZŐSI G. (1985) a táj bizonyos rekreációs formákra (például üdülés, túrázás, síelés) való alkalmasságát vizsgálták. Kutatási módszerükben közös, hogy numerikus értékelési eljárásokat dolgoztak ki egyes természetföldrajzi tényezők (domborzat, éghajlat, növényzet, talaj, területhasználat) rekreációs szempontú minősítésére. Nemzetközi szinten a kutatások sokkal inkább a tájlesztikára terjedtek ki, kevésbé a közvetlen gyakorlati hasznosíthatóságra (NIJKAMP, P. 1980, BROWN, T. J.–ITAMI, R. M. 1982, BÜRGIN, N. M. et al. 1985, TOMUN, C. D. 1986, GIMBLETT, H. R. et al. 1987, ELY, C. 2003, REIN, H.–SCHMIDT, M. 2012). Ezek a munkák főleg a domborzatminősítéssel foglalkoztak, a vízrajzi adottságok alig jelentek meg azokban.

Míg általában a rekreációs szempontú tájértékeléssel később is több szerző foglalkozott (RÉT-VÁRI L. 1990, TÓZSA I. 1992, SZILASSI P. 2003, DREXLER SZ. et al. 2003), a komplex idegenforgalmi potenciál (SOMOGYI S. 1968) feltárására a vízitúrázás vonatkozásában még nem került sor. A tanulmányok eltérő megközelítései mellett a fejlesztési dokumentumokban is más–más módon közelítik a kérdést. A Rába-mente fejlesztési koncepciója (BOKÁNYINÉ BODA GY. 2003) például projekt-szinten

kezeli az elképzeléseket, míg a Tisza-tavi stratégiában (AQUAPROFIT ZRT. 2006) a programozási szintet alkalmazták.

Több szerző megállapítja, hogy a turizmus folyamataival párhuzamosan a táj is folyamatosan formálódik (MAROSI S. 1985, KERÉNYI A. 2004), részben a természeti, részben pedig az emberi tevékenység (köztük a turizmus) hatására (BÁNHIDI M. 1999). Míg SOMOGYI S. (1987) egyenként vizsgálta a turizmus egyes fajtáinak a természeti környezettel kapcsolatos elvárásait, a rekreációs célú tájértékelésben (KERTÉSZ Á. 1988, GALAMBOS J. 1988) az egyes tényezők értékének összehasonlíthatósága érdekében gyakorlattá vált belső arányok, súlyozások alkalmazása (SZABÓ G. 2006). Az elsők között tett kísérletet a turizmus természeti adottságainak kvantitatív értékelésére GYURICZA L. (1998). A tájértékkel és annak esztétikájával, illetve a hamis képzetek veszélyével foglalkozik ELY, C. (2003), egy oroszországi példán keresztül. KARANCSI Z. az esztétika és a művészetek oldaláról vizsgálja a tájat (KARANCSI Z.–HANN F. 2006, KARANCSI Z. 2009, KARANCSI Z. 2014, KARANCSI Z. et al. 2020). A táj vízparti turizmusban betöltött szerepét vendégmegkérdezéssel vizsgálta SÜLYOK J. (2013).

A turizmus mint a szolgáltatási szektor része, nagymértékben a táj kínálta vonzerőkre épül. A táj használata itt elsődlegesen a bemutatást jelenti, ahol a táj elsődleges értéke a természeteshez közeli állapot (DONKA A.–GYURICZA L. 1999). Ennél fogva a negatív irányú változások a turizmust alapjaiban foghatják vissza. A vonzerő értéke csökken, a turisták már nem érdeklődnek olyan mértékben az adott terület iránt. A tömegturizmusban részt vevő turisták jelentősen megterhelik a környezetet, amely így alkalmatlanná válik arra, hogy megfelelő vonzerő maradjon. Ennek hatására idővel drasztikusan visszaeshet a turizmus és az abból származó jövedelem (HAJNAL K. 2006). A sportturizmus környezeti problémáit, különösen az éghajlatváltozás és a téli sportok kapcsolatát vizsgálja DÁVID L.–BAROS Z.–SZILÁGYI ZS. (2006) tanulmánya. A tömegturizmus negatív hatásainak felismerésével kerültek előtérbe a rurális és a közel érintetlen természeti területek mint a fenntartható turizmus lehetséges célterületei (MARTINEZ J. L. 2001). A természeti környezetben zajló turizmus egyrészt a turisták motivációja és viselkedése alapján tér el a hagyományos turizmustól, másrészt az erőforrások egyedisége tekintetében. A hagyományos turizmussal szemben létrejött alternatív turizmus az üdülésnek más módjait helyezi előtérbe, melynek során összekapcsolódik a falusi térségek látogatása, a helyi kultúra megismerése, és a helyi természeti örökségek látogatása, egyúttal a helyi gazdaság gyarapítása, a helyben maradó bevételek révén (DONKA A. 2021). Az ökoturizmus, illetve a rekreáció újabb formáinak térhódítása során a rurális és a természetvédelmi funkciójú területek felértékelődnek (SZILASSI P. 2003). A vizitúrázás tájhasználatából fakadó konfliktusokkal foglalkozik HARTWIG, O.–LÜTHGE, J. (2021).

A fenntartható fejlődés turisztikai vonatkozásainak kutatási előzményei

Számos kutatás foglalkozott már a kilencvenes évektől a fenntartható fejlődés és a turizmus kapcsolatával, a rekreációs célú tájértékeléssel foglalkozó újabb kutatások középpontjába is a fenntartható turizmus fogalomrendszerének kialakítása került (SZILASSI P. 2003). Ezeket a kutatásokat többnyire

a tömegturizmusnak az egyre szélesebb körben felismert hátrányos következményei váltották ki (MCINTYRE, G. 1993, WTTC–WTO–Earth Council 1995, HUNTER, C.–GREEN, H. 1995, WALL, G. 1997, INSKEEP, E. 2000, ISTÓK Cs. 2003). Részben a fenntartható turizmus iránti igény következtében kezdődött meg az olyan turisztikai formák iránti kutatás is, amelyek önmagukban is garantálják a célterületek (illetve minden érintett terület) természeti és társadalmi értékeinek megőrzését. Ehhez igyekezett támpontot nyújtani a világ turisztikai desztinációinak szereplői számára egy ENSZ kutatás (UNWTO 2004), amely Az 1990-es évektől használt fogalmakat (alternatív turizmus /BALOGH Á. 1995/, fenntartható turizmus /United Nations <eds.> 1992/, zöld turizmus /BALOGH Á. 1995/) használhatjuk egymás megfelelőiként, a szelíd turizmussal azonos értelemben, de élve a köztük lévő árnyalatnyi különbséggel. Ebbe tartozik a természetjárás, az ökoturizmus, a falusi turizmus és a lovasturizmus is (FÜLEP T. 2003).

A fenntarthatóságot előtérbe helyező szelíd turizmussal kapcsolatos kutatásokban megfigyelhető, hogy azok szemléletmódja attól függ, a kutatók honnan tekintenek a természetközeli turizmusra. Úgy tűnik, jelentős különbségek tapasztalhatók aszerint, hogy egy kutató mely irányból tekint a turizmus interdiszciplináris tudományára (AUBERT A. 2006). Ebből az látható, hogy a szelíd turizmus valódi értékei, az ökoturizmus természetrajza kevésbé mély megközelítésben válik a vizsgálatok tárgyává, ha az azt vizsgáló kutató a gazdasági folyamatok, a közgazdaságtan, a területfejlesztés irányából tekint rá (JANDALA Cs.–GUBÁN P. 1994, LENGYEL M. 1997, TASNÁDI J. 1998, AUBERT A. 1999, MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2014). Az ökológiai célok iránt elkötelezettség ennél jóval eredményesebb, ha a természetvédelmet, az ökológiát, a fenntartható fejlődést tekintik kiindulópontnak (KERÉNYI A. 1995, HAJNAL K. 1996, 2000, 2007, FÜLEP T. 2003). Mindkét oldal tisztában van az egyes turisztikai termékek jellemzőivel és a turizmusban végbemenő folyamatokkal, azonban úgy tűnik, a kevésbé piac-, inkább fenntarthatóság-orientált szemlélet sikeresebben képes megvalósítani a természetközeli turizmusnak a gyakorlatban is hasznosítható vizsgálatát.

Az ökoturizmus kutatási előzményei

Az ökoturizmus fogalmának fejlődését FÜLEP T. (2003) a következőképpen határozta meg: a kis létszámú természetjárás (korabeli nevén turistaság) kialakulását követően tömegessé kezdett válni, amellyel előzönlötték a természeti környezetet. Ezt egy szociálisan érzékeny turisztikai célú tevékenység (illetve ennek megfogalmazása, hangsúlyozása) váltotta fel, ahol a tapasztalás és élmény keresése, és egyúttal a teljesítmény volt a fő cél. Ennek kifinomultabb formája lett a szelíd turizmus, az értékek keresésével és a szociális érzékenységgel, majd az alternatív turizmus, amely ki akart törni a hagyományos turizmus keretei közül. Az ökoturizmus már egy speciális alternatív turisztikai formaként jött létre, az előző trendek egyfajta integrációjaként. A fogalomfejlődés véleményem szerint azonban nem jelent kizárólagosságot, hiszen valamennyi kifejezés mögött igen bonyolult összefüggések állnak, és bármely oldalról közelítjük meg azokat, igen jelentős átfedés is tapasztalható a tartalmuk között. Ezért az okfejtést egy építkezésnek tekinthetjük, melynek során a turizmusban újonnan létrejövő, (a korábbiakhoz képest) speciális tevékenységek jellemzői egymásra rakódtak, és töltötték meg tartalommal

fokozatosan a ma elfogadott (bár széleskörűen definiált) ökoturizmust. Hiszen, ha a szelíd turizmusnak az egyik definíciójára gondolunk (SCHMOLLGRUBER, C.–KAMMERZELT, K. 1994), miszerint olyan környezetkímélő és társadalmilag felelős tevékenység, amely a természet, az emberi kultúra és a technika összefüggései között tájékozódik, akkor láthatjuk, hogy ez tartalmában sok átfedést mutat a fogalomfejlődés során később használatba vett kifejezésekkel. A Magyar Turizmus Zrt. marketing-szervezetként úgy tekintett az ökoturizmusra, hogy abban a turista fő motivációja a természet megfigyelése és megbecsülése, miközben hozzájárul a természetes környezet és a kulturális örökség megőrzéséhez (MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2014).

Az utóbbi két évtizedben sorra születtek tanulmányok, amelyek az ökoturizmust általánosan (SULYOK J. 2001, MICHALKÓ G. 2003), vagy akár kritikusan (BALOGH Á. 1995, IVÁNYI A.–SALLAI R. B. 2006) vizsgálták. Ezekre az évekre jellemző, hogy bár már viszonylag nagyobb múltra tekinthet vissza az ökoturizmus beépülése a tudományos gondolkodásba, és a gyakorlati megvalósításba is, még az utóbbi években is születnek ennek a turisztikai formának az alapvető jellemzőit bemutató munkák, mind idehaza (ZUBRECKI D. 2005, HAPP É. 2006, DÁVID L. /szerk./ 2009), mind külföldön (CATER, E.–LOWMAN, G. /eds./ 1994, FAULKNER, B.–MOSCARDO, G.–LAWS, E. 2001, LIU, Z. 2003), hiszen a kutatók még mindig szükségesnek érzik, hogy rávilágítsanak arra a bonyolult összefüggésrendszerre, amely a turizmus mint egy nyilvánvalóan gazdaság-orientált tevékenység, és az ökológia között megnyilvánul. A gyakorlati oldalról ez a területfejlesztés során jut különösen szerephez (GUBÁN P. 1999, GYURICZA L. 2009a), hiszen a korábban gazdaságilag kevésbé fejlett térségek sok esetben a turizmustól, azon belül is az ökoturizmustól várják sorsuk jobbra fordulását. Egyúttal sorra születnek az egyébként különleges figyelmet és védelmet élvező (és ezért a turizmus számára is értékes) területekre fókuszáló vizsgálatok (GYURICZA L. 2001, PÁDÁRNÉ TÖRÖK É. 2009, 2012). A német kutatók az 1980-as évektől kezdve mind a turizmus, mind pedig a sport oldaláról igen gyakran vetik fel a vízisportok és a környezetvédelem közötti problémákat (BRANDES, H-G. 1986, Deutscher Kanu-Verband e. V. 1986, BEFORT, H. 2000, CLAUSING, U. 2001, SCHNELL-BÄCHER-BÜHLER, A. 2001, RENNER, R. 2002, ZIMMERMANN, U. 2002, BINGEL, A. 2003, BIEDENKAPP, A.–STÜHRMANN, E. 2004). Az aktív turizmus ökoturisztikai kapcsolódási pontjait vizsgálta HAPP É. (2019).

A turizmus alapjául szolgáló természeti adottságok kutatása

A turizmus környezeti tényezői között előkelő helyen szerepelnek a természeti adottságok, a vízi turizmus fejlesztése pedig különösen szorosan összefügg a természeti erőforrásokkal (FOSSGARD, K.–FREDMAN, P. 2019). A közgazdasági kutatások azonban hajlamosak a társadalmi, gazdasági, technikai és politikai környezet mögé sorolni (LENGYEL M. 2004), figyelmen kívül hagyva, hogy a természet a kerete és meghatározója minden társadalmi–gazdasági jelenségnek. A természeti környezet nemcsak a terepét jelenti a turizmus számos fajtájának, hanem egyúttal vonzerőként is jelen van. A természeti értékek turizmusban történő megjelenését tanulmányozta GYURICZA L. (2014). Korábban hasonló vizsgálatokat végzett BENKHARD B. (2005) az ökoturizmus szempontjából, valamint DONKA A.–GYURICZA L. (2005), akik szűkebben, a geomorfológiai értékek szerepével foglalkoztak. A

természeti értékekre alapozott turizmus regionális fejlesztései jelennek meg AMBRUS T.–GYURICZA L. (2005) tanulmányában. Egyes kutatások melléktermékeként ismeretterjesztő kiadványok is megjelentek (KISS G.–BENKHARD B. 2006). A természeti értékekre alapozott turizmussal kapcsolatos ismereteket igyekezett összegyűjteni, kisvállalkozók számára FAUSNAUGH, C. (et al. 2004), a kézikönyv azonban számos fogalmi pontatlanságot tartalmaz, és csekély támpontot nyújt a fejlesztésekhez.

A kutatás szempontjából releváns vízföldrajzi kutatások

A vízhálózat a domborzat mellett a természeti környezet másik, a turizmust alapvetően meghatározó tényezője. A vonzó hatás a vízhálózat szerkezetében, a fizikai és kémiai tulajdonságokban és a vízfelület méreteiben nyilvánul meg (DOMBAY I. 2007). A vízföldrajzot érintő kutatások számos ponton kapcsolódnak a víziturizmushoz, ezért a turisztikai vizsgálatok során érdemes figyelembe venni a vízjárással, víz hőmérséklettel és vízminőséggel kapcsolatos kutatásokat (PAPP SZ. 1964, GERESDI I.–CZIGÁNY SZ. 2001, KONECSNY K. 2006), a morfológiai megközelítéseket (SOMOGYI S. 1983, SCHWEITZER F.–NAGY I.–ALFÖLDI L. 2002, SCHWEITZER F. 2004, BALOGH J.–NAGY I.–SCHWEITZER F. 2005, LÓCZY D.–KISS T. 2009, KOMJÁTHY L. 2011), az energiahasznosítás (FRISNYÁK S. 2011), így a folyószabályozás és árvízvédelem kérdéseit is (ERDÉLYI M. 1990, HAJDÚ Z. 1999, BARABÁS B.–KOVÁCS S.–REIMANN J. 2004, BALOGH E. 2005, SÜMEGI M. 2007, BABÁK K. 2010, KISS T.–SIPOS GY.–FIALA K. 2011, SZLÁVIK L. 2014), melyek közül egyes területeken közvetlenül a turizmushoz kötődő tanulmányok is születtek (MICHALKÓ G. 2002b, VARGA I.–CSOMA R.–BERECZ E. 2007). Emellett több tanulmány készült a folyókhoz kapcsolódó gazdálkodásról, így az ártéri gazdálkodásról (GÁBRIS GY.–SOMHEGYI A. 2003, MOLNÁR S. 2011), vagy annak speciális formájáról, a foki gazdálkodásról (ANDRÁSFALVY B. 2002, LÓCZY D.–NAGY A. 2006), illetve a folyók mint potenciális közlekedési folyosók partvidéki területeinek közlekedési infrastruktúrájáról (TINER T. 2005, JÁSZBERÉNYI M. 2019). Társadalomföldrajzi oldalról vizsgálta a felszíni vizek szerepét KOVÁCS S. ZS. (et al. 2012), míg GÖSSLING S. munkatársaival a különböző turisztikai tevékenységek vízhasználatát igyekezett megbecsülni (GÖSSLING, S. et al. 2012). Ezek a kutatások számos hasznos információval szolgálnak a vizekhez kapcsolódó turizmus számára. Különleges elismerést jelent a vízitúrázók számára, hogy nem ritkán lehetőséget kapnak a vízügyi fejlesztések előkészítésében, véleményezésében való részvételre (KLEMENCZ H. 2014).

Egyes kutatók szerint a folyók általában a turisztikai kínálat fontos elemei (NAGY E. et al. 2013), mások úgy vélik, bár fontos, de meglepően elhanyagolt elemei a globális turizmusnak (PRIDEAUX, B.–COOPER, M. /eds./ 2009), a legtöbb kutatás tárgyát a víziturizmuson belül inkább az állóvizek alkotják (KÁTAY Á.–SZALAI K.–HINEK M. 2013). A folyók rekreációs és turisztikai célú hasznosításának összefüggéseivel többen foglalkoztak. EDMONDS, K. (2011) megállapította, hogy a folyók nem hagyományos, hanem rekreációs célú hasznosítása a helyi közösségek számára kiemelkedő előnyökkel járhat. BOWKER, J. (et al. 1999) szerint az egyes térségek egyelőre nehezen találják meg a módját annak, hogy felhívják a helyi lakosság figyelmét erre az adottságra. Meglátásuk szerint azonban 2050-

ig jelentősen növekedni fog a kenuzással töltött napok száma a világ turizmusában, hasonlóan más, vizekhez kötődő tevékenységekhez. NADEL, R. E. (2005) becslése alapján 2003-ban csak az Egyesült Államokban 72 millió fő vett részt rekreációs célú víziturizmusban.

A vízitúrázás megjelenése a kutatásokban

A vízitúrázás – bár nagy forgalmat bonyolít le (köszönhetően a célterületek, az alkalmas folyópartok nagy kiterjedésének),– infrastrukturális feltételei országszerte alacsony szinten vannak (DONKA A.–GILA Cs. 2013), így gazdasági szerepe is csekély. A vízitúrázást érintő korábbi vizsgálatok egy része a sport, azon belül is a versenysport felől közelíti meg a tevékenységet (DREYER, A. 1995, BÁNHIDI M. 2011B, LASZTOVICZA D. 2012), más része pedig a rekreációs szerepét vizsgálja (VEAL, A. J. 1992, BOKOR J. 2005, KOVÁCS T. A. 2007), egyaránt kevésbé érintve a turisztikai vonatkozásokat. Hasonlóképpen mellőzi a turisztikai vonatkozásokat, miközben minden más, az egyéni túrázót érdeklő részletre kiterjed UMANN K. (1998) gyűjteménye, amely ismeretterjesztő jelleggel készült, és az internet hazai elterjedésének kezdeti időszakában jelent meg a világhálón.

A tevékenységgel foglalkozó tanulmányok száma folyamatosan bővül (DÁVID L.–TOMORI T. 2001, BUJDOSÓ Z. et al. 2002, FALUSI TURIZMUS SZABOLCS–SZATMÁR–BEREG MEGYEI SZERVEZETE 2006, BALOGH J. 2007, CSERHÁTI L. 2007, DÁVID L. 2007a, REMENYIK B. 2011, BARNA GY. et al. 2012), ám a kutatások nem vizsgálják azokat a folyókat, amelyeken egyelőre nem jellemző a vízitúrázás, miközben az adottságaik esetleg lehetővé tennék azt. A vizsgálatok fókuszában a Tisza, a Bodrog, a Dráva, a Rába és az Ipoly áll, emellett eddig különösen népszerű volt a Tisza-tó is, mind a kutatók körében (TÓZSA I. 1992, KOVÁCS Z. 1992, MARTONNÉ E. K.–BODNÁR R. 2003, MICHALKÓ G. 2005a, BODNÁR R. 2006, VASVÁRI M. et al. 2011, BÉKI P.–GÁL A. 2013, NÁDASY L. Z. 2014), mind pedig korábban a Magyar Turizmus Zrt. kampányaiban.

Mivel jelen kutatás egyik célja, hogy képet kapjunk arról, alkalmas-e vagy alkalmassá tehető-e a vízitúrázás, hogy önálló és stabil turisztikai terméként jelenjen meg a hazai piacon, érdemes tekinteni, hogy más tevékenységek esetében milyen vizsgálatokat végeztek, és milyen eredményekre jutottak. Bár korábban is végeztek turisztikai termékfejlesztéssel kapcsolatos kutatásokat (ANTAL K. 1994, BOKOR J. 2003), az egyre speciálisabb valós vagy potenciális turisztikai termékek, illetve azok háttérének vizsgálata a fogalom (a turizmus teljes rendszerével egyidejűleg történt) definiálását (LENGYEL M. 2004) követően kezdődött meg. Általánosságban a térspecifikus vonatkozásokat vizsgálták (MICHALKÓ G.–RÁTZ T. /szerk./ 2004), vagy mindezt az adott területek társadalmi–gazdasági jellemzőinek függvényében (SZEPESI J. et al. 2012). Megjelentek továbbá az egyes régiók egészére (GONDA T. 2013, DÁVID L. et al. 2007) vagy bizonyos településtípusokra, például a vízparti településekre vonatkozó termékfejlesztési kutatások is (SULYOK J. 2014).

SÜTŐ L. (2012) a természetjárás egyik formájával, a teljesítménytúrázással foglalkozik. Kísérletet tett arra, hogy megvizsgálja, mennyire felelnek meg a teljesítménytúrák az aktív sportturisztikai rendezvények szokásjog alapján kialakul kritériumainak, illetve, hogy miként megy végbe ennek a tevékenységnek a menedzselése. A tanulmány a természetjáró mozgalom tevékenységét tekinti

kiindulópontnak, ami, ha történetileg talán helytállóan is tekinthető, turisztikai szempontból nehezen indokolható, hiszen például a hivatkozott Magyar Természetjáró Szövetség szabályzatában nem foglalkoznak a turizmussal. Így a tanulmány is talán túlzottan elfogult, amikor egyértelműen létező és jól működő turisztikai terméknek tartja a teljesítménytúrázást, amelynek egyelőre nincs önálló és összefogott marketingje, és nem jelennek meg benne az alapvető szolgáltatások sem, úgy, mint a szállás, étkezés. A tanulmány szerint a teljesítménytúrázás a marketingmenedzsment művek (KOTLER, P.–KELLER, L. K. 2006) alapján is megfelel a kritériumoknak, holott a hivatkozott mű sem foglalkozott a turizmus rendszere felőli megközelítéssel. Ez a megközelítés tehát már előre felhívja a figyelmünket, hogy csak kellően távolról, minél csekélyebb elfogultsággal szabad vizsgálni az egyes rekreációs vagy turisztikai tevékenységeket, ha valóban használható eredményre szeretnénk jutni.

Mivel igen speciális, kockázatokat rejtő közegben történő turisztikai tevékenységről van szó, több kiadvány azzal foglalkozik, hogy útmutatást nyújtson a túrázók számára általánosságban a vízitúrák lebonyolításáról (HOLLÓ D. 1989), vagy egyes folyók, folyószakaszok vízitúrázási célú bemutatásáról (KÁLLAY GY. 1992, HORVÁTH B. 2000, CZAKÓNÉ CZÉDLI J. 2004), de csak ritkán sikerült a tudományos célú munkáknak a folyók túrázási célú leírásán túli értékelésbe bocsátkozniuk (BUJDOSÓ Z.–DÁVID L.–TOMOR T. 2002, BUJDOSÓ Z.–DÁVID L. 2002, GYÖRI F.–HORVÁTH A. 2018). A természetbarát szövetségek rendszeresen jelentettek meg tankönyveket is a vízitúravezető-képzés segítésére (LIELI GY. /szerk./ 1988, LIELI GY. et al. 2000, VARGA B. /szerk./ 2000), bár ezekből a kiadványokból (és a képzés tananyagából) is szinte teljes mértékben hiányoznak a turisztikai ismeretek, eltekintve a németországi szervezetek képzési anyagával (Deutscher Kanu-Verband e. V. 2002).

A vízitúrázás témájú munkák a külföldi irodalomban is ezt a kettősséget mutatják: egyrészt tudományosan igyekeznek megközelíteni a kérdést, hogy hozzájáruljanak a tevékenység turisztikai célú fejlesztéséhez (BEEDLE, J. 2008, ROGERS, J. 2003, KLINE, C. et al. 2012, DERMAN, E.–YILDIZ, S. 2017, DOROZ-TOMASIK H.–JANKOWSKI G. 2017, LEWANDOWICZ E.–BAC-BRONOWICZ J. 2022), másrészt alapos ismereteket nyújtanak a résztvevőknek (MAREIK, R. 1992, NEJEDLY, H. 1994, STEINBACH, J. 1995, GRÜNKE, B.–STÖCKER D. 2007, HENNEMANN, M. 2009). Németországban turisztikai terméként kezelik a vízitúrázást, ennek ellenére visszafogottan jelenik meg a terület tudományos kutatásokban, sokkal inkább túrázással foglalkozó szervezetek felméréseire korlátozódik.

A Kárpát-medence természeti és társadalmi adottságai miatt a víziturizmus kapcsán is megkerülhetetlenek a határon átnyúló közös kutatások. A vízitúrázásra vonatkozóan különösen jelentős volt a közelmúltban befejeződött Watertour-projekt (GYÖRI F. 2020a, 2020b), amely a Tisza menti települések értékeinek feltárásával kívánt hozzájárulni a vízitúrázás ösztönzéséhez. Hasonlóképpen a Szerbia és Magyarország közötti víziturisztikai fejlesztésével foglalkozott UVÁRI K. (2008), NAGY I. et al. (2019), illetve TOTH B. (2020), míg a román–magyar térséget CSOKA, G-E. (2018), az ukrán–román határmenti területek folyókhoz kötődő turizmusát pedig PORCUȚAN, A.–POPA, L. (2010) kutatta. Az ukrán–magyar határmenti térség folyókhoz kötődő fejlesztésével több szerző is foglalkozott (BOZHUK, T. I.–BUCHKO, Z. I. 2018, DONKA A. 2011a). A bemutatott tanulmányok a folyók és a turizmus kapcsolatának vizsgálata során ritkán foglalkoznak kifejezetten az evezős turizmussal. Az evezős turizmust vizsgáló kutatásokban

(BEEDLE, J. 2008, KLINE, C. S. et al. 2012, WERNER, S. 2014, KLINE, C. S. 2014, CHOLEWA, J.–TOMIK, R.–ZUBER D. 2015, CHOLEWA, J. 2020) pedig nem jelennek meg geográfiai aspektusok. Látható, hogy a síkvízi folyók turisztikai hasznosítására irányuló kutatások igen kiterjedtek, azonban közülük kevés foglalkozik az egyes vízhez kötődő tevékenységek speciális igényeivel

Részben az evezés és a vízitúrázás népszerűsítése volt a céljuk azoknak a műveknek, amelyek egy-egy kiemelkedő teljesítményről (TÖRÖK I.–MORVAI K. 1989, VEDRES L. 1971, VEDRES L. 1972) számoltak be, vagy az evezés, vízitúrázás mindennapjait ábrázolták (TÖRÖK R. 1937, JEROME, K. J. 1972). Ezek a művek – bár más társadalmi viszonyok között készültek, – napjainkban is használhatók a marketing tevékenység során.

A turisztikai fejlesztésekkel kapcsolatos kutatások

Maguknak a turisztikai fejlesztések hatásainak vizsgálata igen összetett kérdés. A fejlesztések folyamatossága megköveteli, hogy mind a legújabb fejlesztési elképzelések megalapozottsága, illetve azok megvalósítható stratégiai dokumentummá alakulása (AUBERT A. et al. 2007), mind pedig a várható, illetve a bekövetkező hatások tudományosan is értékelésre kerüljenek. A turizmus nemzetgazdasági jelentőségével részben egyéni szerzők (többek között NEMES A. 2009, KOVÁCS B.–GERLACH V. 2007), részben pedig szervezetek (GKI Gazdaságkutató Zrt. 2005) foglalkoztak. A tervezés eredményeként létrejövő fejlesztések hatásai széles terepet kínálnak a kutatóknak. DÁVID L. (2007b) és RAFFAY Z. (et al. 2007) monitoring tevékenységet megalapozó tanulmányai útmutatóként szolgálnak az értékelésekhez. Az Állami Számvevőszék jelentése alapján készült tanulmányok (MUNDRUCZÓ Gy.-NÉ et al. 2010a, 2010b) mellett többen is foglalkoztak a turizmus elért eredményeivel. LIGETI Á. (2006) és BRAUNNÉ FÜLÖP K. (2011) a turisztikai beruházások értékelésével, AUBERT A. (2006) a turisztikai nagyberuházások hatásával, míg BUDAI Z. (2001) a Széchenyi Terv kezdeti szakaszának, MUNDRUCZÓ Gy.-NÉ–SZENNYESSY J. (2005a, 2005b) pedig a további egészségturisztikai fejlesztések hatásaival foglalkozik.¹ TRÓN Zs. (2008) tanulmánya az uniós támogatások hatásának vizsgálatára terjed ki. A turizmus jövőjének speciálisabb, de egyre aktuálisabb kérdéskörével, a fejlesztések és a fenntarthatóság összefüggéseivel foglalkozik INSKEEP, E. (2000), VARGÁNÉ CSOBÁN K. (2005), illetve BAJMÓCY Z. (et al. /szerk./ 2012) gyűjteményes munkája. Egy későbbi tanulmányunk (DONKA A.–GYURICZA L. 2017) pedig kifejezetten az aktív turisztikai termékek esetén értékelte a fejlesztések szükségességét és hatásait.

¹ Az Állami Számvevőszék egyik jelentése külön a kerékpáros turizmussal foglalkozik (Állami Számvevőszék 2013), és megállapítja, hogy a támogatásból megvalósult fejlesztések során sok esetben a piaci árnál magasabban árazták be a költségeket, továbbá nem gondoskodtak a fenntartáshoz szükséges erőforrásokról sem.

A vízparti települések kutatása

Bár a vízitúrázás – akár csak szabadidős, akár turisztikai tevékenységként gondolunk rá, – szorosan kötődik a vízhez, mint közeghez, azonban a tevékenység infrastrukturális háttere szorosan kapcsolódik a vízparti településekhez. A természeti adottságok mellett társadalmi oldalról a települések gazdasági helyzete is szerepet játszik a turizmus fejlődésében. Ennek részeként a fogadókészség alapvető feltétele annak, hogy a turizmus bármely formájának fejlesztésében gondolkodjunk. Ez vonatkozik egyrészt a helyi lakosságra, a vállalkozások és az önkormányzat fogadókészségére (MIKHÁZI ZS. 2017), a már jelenlévő, vagy csak lehetőségként felmerülő turizmushoz való viszonyulásra, másrészt pedig a szolgáltatások, vagy az azok kialakításának irányába mutató szándékok rendelkezésre állására. Ezért szükségesnek tartom, hogy áttekintsem a települések és a folyók összefüggéseivel foglalkozó kutatásokat. A fentebb említett első hazai turisztikai témájú tudományos tanácskozás során került sor a települések és a turizmus viszonyának tárgyalására (ABELLA M. 1966). A települések természeti környezetének turisztikai szempontú értékelését végezte el BERÉNYI I. (1986). CSAPÓ A. (2005) a Duna és a Tisza part menti településeinek térszerkezetét vizsgálta. Az Alsó-Duna vidékének turizmusával visszatérő módon foglalkozott SZABÓ G. (2008, 2014), aki azonban egyik tanulmányában sem tette vizsgálatait tárgyává magát a folyót.

Több szerző térségi szinten vizsgálta a települések turizmushoz való viszonyát (PRISTYÁK E. 2006, HUSZ A. 2007). DÁVID L.–TÓTH G.–BUJDOSÓ Z. (2010) a folyó menti települések társadalmi-gazdasági vizsgálatát végezte el, statisztikai adatok alapján. Hasonló összetételű kutatócsoport vizsgálta a Bodrog adottságait (DÁVID L.–TÓTH G.–BENKŐ B. 2010), melynek során már különös figyelmet szenteltek a turizmusnak, mint ahogy szintén hasonló összetételben vizsgálták az északkeleti országrész folyóparti településeinek turizmusát (TÓTH G.–DÁVID L.–UJVÁRI K. 2009).

Az időjárás turisztikai szerepével foglalkozó kutatások áttekintése

A nemzetközi szakirodalomban egyre bővül azoknak a műveknek a száma, amelyek a turizmus és az éghajlat, illetve az időjárás kapcsolatával foglalkoznak (SCOTT, D.–JONES, B.–MCBOYLE G. 2004, BELÉN, G. M. 2005). Amellett, hogy egyes célterületeken (a klasszikus tengerparti tömegturizmusban szinte kizárólag) a klíma meghatározó turisztikai erőforrás, mind ezeken a területeken, mind más típusú desztinációkban is a klímaváltozás még akár kisebb mértékben is jelentős hatással van a turisztikai szezonra, így annak jövedelmezőségére is (SCOTT, D.–MCBOYLE, G.–SCHWARTZENTRUBER M. 2004). DÁVID L.–TÓTH G. (2009) a hazai hegyvidéki területek turisztikai szezonális problémáit vizsgálta. CLAUSSE, R.–GUÉROUT, A. (1955) az időjárás időbeni és térbeli változásai hatásának értékelésére meghatározták az *éghajlatturisztikai kitevő* fogalmát, melyben három elemet vettek figyelembe: a napsütéses órák számát, a hőmérsékletet, valamint a csapadék hullás időtartamát. Véleményük szerint ezek a tényezők önmagukban is elegendőek az általános jellemzéshez. A hőmérsékleten és relatív légnedvességen alapuló hőérzet és a szabadban végezhető tevékenységek viszonyára TERJUNG, W. H. (1966) dolgozott ki osztályozást, meghatározva az optimális értékeket. MIECZKOWSKI,

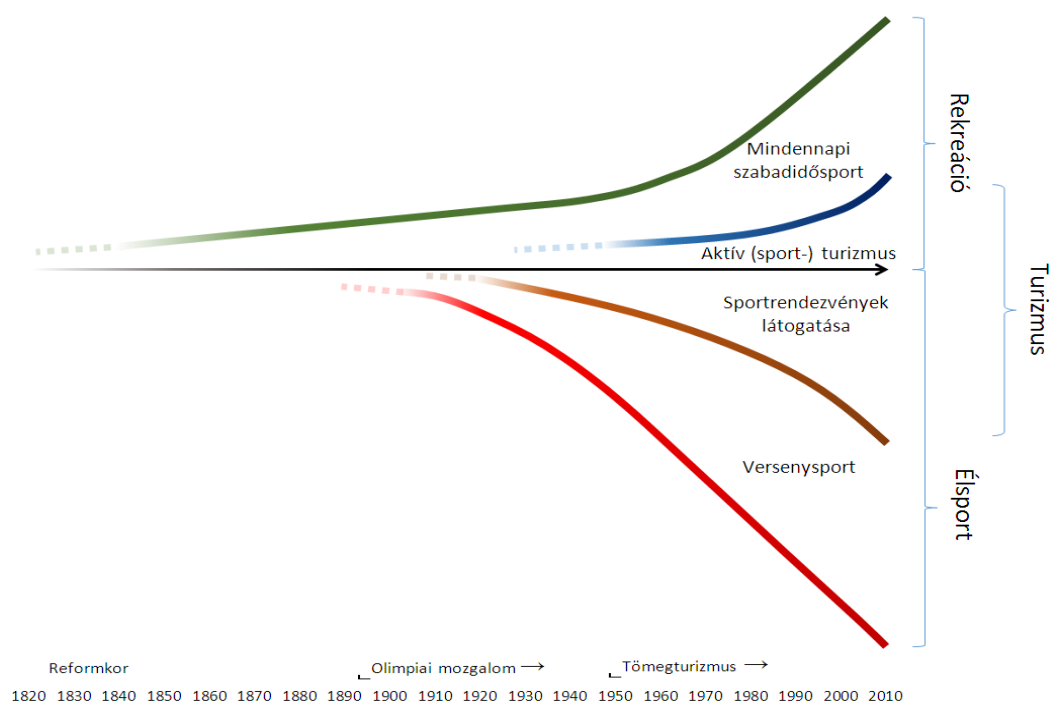
Z. T. (1985) ennél is részletesebben alkotta meg a turisztikai klimatikus indexet (TCI), amelynek elemei a nappali és napi komfort indexből, a napi csapadékösszegekből és napfénytartamból, valamint a szélsőségek napi átlagából tevődnek össze. A várható eredmények alapján 11 kategóriába sorolta az értékeket.

A hazai kutatások elsősorban az időjárás és a vízparti üdülések viszonyait igyekeztek feltárni (KÁROSSY Cs. ET AL. 2004, RÁKÓCZI F.–DRAHOS Á.–AMBRÓZY P. 2002). BUDAI Z. (2003) a globális klímaváltozás és a turizmus lehetséges összefüggéseit vizsgálta. Szintén az éghajlatváltozás turizmusra gyakorolt hatását vizsgálta DÁVID L.–BAROS Z. (2007) és AUBERT et al. (2014). KOVÁCS A.–UNGER J. (2014) a turizmus klíma index (MIECZKOWSKI, Z. T. 1985, DE FREITAS, C. R. 2003, MATZARAKIS, A. 2006, SCOTT, D.–GÖSSLING, S.–FREITAS, C. R. 2008) hazai viszonyokhoz való igazítására tett kísérletet. Egy korábbi elemzésben lakonikusan úgy fogalmazták meg a kapcsolatot, hogy az időjárás mint üdülési tényező, akkor jut az emberek tudatáig, amikor az rosszra fordul (BÉLL B.–TAKÁCS L. 1974).

5. A VÍZITÚRÁZÁS HAZAI FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

A társadalmi beágyazottság, illetve a keresleti oldalban rejlő potenciál vizsgálatának megalapozásaként a kutatás kezdeti fázisában megvizsgáltam a vízitúrázás történeti előzményeit, hagyományait (DONKA A. 2016c).

A vízitúrázás története alatt több szerző az evezősport történetét érti (LIELI GY. /szerk./ 1988, BOKODY J. 2001), hiszen a sport és a túrázás korábban nem vált olyan élesen külön, mint napjainkban. A turizmus fejlődésében – különösen a XX. század közepétől – egyre jelentősebb szerepet játszanak a különböző sportolási tevékenységek (BÁNHIDI M. et al. /szerk./ 2003), miközben a sportágak fejlődésére a fokozatos specializálódás jellemző. Idővel az egyes tevékenységeken belül egyre jobban elvált a szabadidősport, az élsport, illetve később a turizmus (1. ábra). Az evezés kezdeti időszakában, a XIX. század első felétől testedzés céljából használták a sporteszközöket, majd fokozatosan megjelentek a versenyek is, melyek a nagy számú nézőközönség révén hozzájárultak a népszerűség gyors növekedéséhez. Ezután mind térben, mind pedig a társadalmi rétegeket tekintve kiszélesedett a rekreációs célú evezés és a versenyek is egyre több sportolót és nézőt kezdtek megmozgatni. Közben fokozatosan kialakult az az iránti igény is, hogy ezt a tevékenységet ne csak a lakóhelyi környezetben, hanem attól távolabb is végezzék, akár pontszerűen, akár útvonalakat bejárva is. Így kialakult a vízisportturizmus, illetve azon belül a vízitúrázás is hétköznapi tevékenységgé vált (DONKA A. 2016c).



1. ábra

A sporttevékenységek motivációjának alakulása (szerk.: Donka A.)

Míg a hazai turizmusban csak az 1960-as évektől kezdve jelent meg tudományos kutatások tárgyaként, az evezés (korabeli elnevezéssel a vadevezés), illetve a vízitúrázás már a XX. század elejétől felbukkant a szakirodalomban (MYLIUS, E. 1914), illetve a sajtóban (BENICZKY Ö. 1909). A művek jelentős része továbbra is útibeszámoló a többnyire felfedező-jellegű túráról.

A kezdeti kenutúrákat kajakkal lebonyolított túrák is követték (a Vágon Zsolna és Trencsén között /1890/, a Dunán a forrásvidéktől Ulmig /1903/, majd a Hernádon, a Körösökön, a Tiszán és a Maroson), melyek központi szereplője *Petz István* volt, aki útinaplókat vezetett ezekről a túrákról.² 1913-ban egy Vágkirályháza és Komárom közötti tutajtúra fő célja kifejezetten a vízitúrázás népszerűsítése volt. Szintén a népszerűséghez járult hozzá a vízi cserkészlet megindulása. *Zsembery Gyula* 1920-ban végig evezte a Dunántúl folyóit, illetve tavait. Részben ezekről a síkvízi túrákról, sokkal inkább az akkoriban még gyakoribb (alpesi és tátrai) vadvízi túrákról szóló műve az első önálló, magyar nyelvű, evezéssel foglalkozó kézikönyv (ZSEMBERY GY. 1921). Ezeknek a hazai utaknak az eredményeként jött létre a napjainkban éppen újraéleszteni tervezett, legnagyobb hazai vízi teljesítménytúra, a Vízi Nagy Kör (Rába–Mosoni-Duna–Duna–Sió–Balaton–Zala, 720 km).

1929-ben vándorevezősök megalapították a Budapesti Csónakházak és Evezősök Egyesületét. Ez volt az első kísérlet a vízi tömegsport szervezeti hátterének megteremtésére (LIELI GY. /szerk./ 1988). Két évvel később a Magyar Evezős Szövetségen belül megalakult a vándor (vadevezős) szakosztály.³ Az evezés népszerűségének további növekedését (SÁNDOR J. 2019) eredményezte, hogy az 1904-ben Dél-Németországban kifejlesztett, fa vagy könnyű fémvázra feszített kezelt gumitömlővel, majd később vízszigetelt textilszerű anyaggal borított faltboot-okkal versenyeztek a 1936-os berlini olimpiai játékokon.

A hazai cserkészmozgalom szintén hozzájárult az evezés tömegessé válásához. Az ifjúsági kultúra részeként indult vadevezős, vándorevezős mozgalom a harmincas évek közepére már előrehaladott fázisban volt hazánkban (KEMÉNY A. 1930, VÖLGYES M. 1936, RITTLINGER, H. 1937, KEMÉNY A. s. a.), bár területi kiterjedése ekkor még csekélynek tekinthető. A nyári hétvégéken több tízezer fiatal evezett a Duna Budapest feletti szakaszán (MIHALOVITS GY. 1993), akiknek az igényeit több tucat csónakház szolgálta ki a folyó mentén, különösen a Római-parton (2. ábra). Az evezés népszerűségére jellemző, hogy még egy humoros regény is született, az evezősök akkor még szokatlan tevékenysége elé tartva görbe tükröt (TÖRÖK R. 1937).

Természetesen ezek a művek nem foglalkozhattak még a modern turizmussal, de a sport és a „turistaság”⁴ révén – a később kialakuló, modern turizmussal együtt – komoly előfutárai voltak a vízitúrázás megalapozásának. Ennek ellenére a vízitúrázás és a turizmus a rendszerváltozást követő évekig nem közeledett egymáshoz, a túrázás megmaradt természetjáró tevékenységnek, ahol egyedül

² A Maroson tett túrát őrizte meg a közfigyelem napjainkig. Emlékére rendszeresen szerveznek túrákat (ÁGOSTON I. et al. 2007)

³ A hazai versenysport kialakulását megelőző, az 1930-as évekig tartó időszakot vadevezős korszaknak nevezik (SZABÓ A. 2015).

⁴ A természetjárás általános elnevezése a XX. század első felében.

a gyalogtúrázásban jelentek meg szálláshelyek, az évszázados múltra visszatekintő turistaházak révén, más kínálati elemmel nem lehetett találkozni.



2. ábra

*A budapesti Római-part térségének csónakházai az 1930-as évek első felében
(forrás: Vízi sporttérképek: 5. szám, Budapest-Vác.
Magyar Királyi Állami Térképészet, Budapest, 1932)*

A hazai evezős sport kiemelkedő alakja, *Hábl Károly* 1934-ben 105 fős vízitúrát szervezett Passautól Budapestig, ez volt az első tömeges vízitúra a Dunán. A következő évben népszerűsítő céllal 110 pedagógust vittek el egy 1000 km-es túrára Passautól a Dunán és a Sión Akarattyáig, hogy a résztvevők később a diákság számára átadják a tapasztalataikat és élményeiket. Szintén Hábl Károly nevéhez fűződik az első kajak-kenu sportági szakcikk is, amely 1938-ban jelent meg a *Testedzés* című folyóiratban (NOVOTNY L. 2012). Ugyanebben az évben, a soroksári vízitelep megnyitásával tömegessé vált a szabadidősport-mozgalom a vízisportok területén.

A II. világháborút követően a természetbarát mozgalom keretében kelt életre a vízitúrázás. Komoly figyelmet fordítottak a népszerűség növelésére. Az utánpótlás-nevelés, a versenyek, amatőr bajnokságok és képzések mellett egyesületi szintű túrákat is nagy számban szerveztek. Emellett újabb csónakházak is épültek, illetve a Magyar Úttörők Szövetségén belül megalapították a vízisport szekciót. A szabadidősportok az erősen korlátozott utazási lehetőségek miatt is népszerűek voltak, de a vállalati üdülők támogatásával is igyekeztek elősegíteni azt. További nagy ismertséget hoztak a sok résztvevővel lebonyolított hosszabb nemzetközi túrák, 1956-tól a Nemzetközi Duna Túra, a 1966-tól a Nemzetközi Tisza Túra, valamint az 1950-es évek végétől megrendezett, rövidebb Sobieski János

Emléktúra a Duna-kanyarban.⁵ Később az Országos Testnevelési és Sporthivatal szervezett támogatott vízitúra-táborokat, amivel elérték, hogy a közoktatási intézmények is felfigyeljenek a vízitúrázásra mint közösségépítő szabadidős tevékenységre.

A népszerűség növekedésével szükségessé vált a sporteszközök hazai gyártásának megszervezése is, mivel előtte Kelet-Németországban gyártott hajókat használtak. A hazai gyártásra elsőként az esztergomi vitorlázórepülőgép-gyárban került sor. Az evezős hajók hazai használatában folyamatos átrendeződés volt tapasztalható az utóbbi évtizedekben. Az újabb és újabb elterjedt hajótípusok mindig újabb lehetőséget jelentettek a túrázók számára, így az időszakonként bekövetkező technológia-váltással többek között újabb potenciális célterületek kerülhettek a figyelem középpontjába. Míg a kevésbé fordulékony nagy méretű és sérülékeny kielboot-ok csak a legnagyobb folyókon tették lehetővé a – főleg sportcélú – evezést (szinte kizárólag a Dunán és a Tiszán), a később népszerűvé vált faltboot-ok már a kisebb (szelíd vizű) folyókra is alkalmasak voltak (például a Bodrogra, a Körösökre), bár sérülékenységük révén kockázata is lett a túrázásnak. A poliészter alapú műgyanta és üvegszál erősítésű kajakok és kenuk kiküszöbölték a sérülékenységet, ezért már a kevésbé szelíd vizek vagy a növényzettel jobban borított vízfelületek is a célterületek közé kerülhetnek (például a Rába, a Túr). A legutóbbi évek tendenciája pedig a polietilén hajók terjedése. Az ellenálló és rugalmas sporteszközök a korábbinál szélsőségesebb természeti viszonyok között (erős hullámozás, vadvizek) is alkalmasak a túrázásra (például a nagyobb állóvizeken).

A túramozgalom növekedésével együtt járt az is, hogy elkezdett élesen elkülönülni a versenysport, illetve a szabadidősport és a túrázás együttese. Létrejött a Magyar Kajakszövetség Túrabizottsága, és a Magyar Természetbarát Szövetségben is megalapították a Vízitúra Bizottságot.

Az 50-es évektől egyre több mű jelent meg, amelyek az evezős sport folytatódó népszerűségét használták ki (BÁNYAI B.–GYURKÓCZKY K.–HOLLÓSI F. 1954, TÁLOS Z.–BLAHÓ K. 1954, ÖRVÖS J. /szerk./ 1954, ANGYAL I.–HOLLÓ D.–SZÜCS J. 1958, ILLÉS A. 1967). A 70-es évektől megjelentek a szervezett vízitúrák segédletei, különféle útmutatók, immár nem csak sportolók, hanem célzottan a természetjárók, túrázók részére is (KÁCSOR L. 1971, BARTÓK E. 1974, BOKODY J.–HÁBL K.–SUSOCZKY F. 1977, KÁCSOR L. 1978, PAP K. 1983, EGRI KISS T. 1984, BOKODY J. 1985, 1999, HOLLÓ D. 1989, NAGY I. 1989). Ezekből a művekből is látható, hogy erre az időszakra tehető az evezés mint sporttevékenység és a természetjárás mint turisztikai tevékenység végleges különválása. A szerzők felismerték, hogy a két tevékenységformában részt vevők igényei eltérőek, és ezeknek az igényeknek külön kell megfelelni. Az utóbbiakkal azonban – részben a társadalmi berendezkedés piaczgazdasági viszonyokat elutasító szemlélete miatt – érdemben nem foglalkoztak. Míg a versenysportban külön sportágakká vált szét az evezés és a kajak–kenu, a természetjárásban mindkét eszközcsoporthoz egyaránt használják, még ha jellemzőikből adódóan nem is azonos mértékben.

A mozgalmi jelleg egészen a rendszerváltozásig, illetve azt követően is megmaradt, bár közben már sorra megjelentek az üzleti alapon működő vállalkozások is. Egyesületi szervezésben,

⁵ A nagy túrák népszerűségéhez az is hozzájárult, hogy a résztvevők a túrák idejére rendkívüli szabadságban részesültek. Ez a lehetőség egyúttal jól mutatja a vízitúrák akkori társadalmi jelentőségét is.

önköltséges alapon szerveződtek a túrák, amelyek a természetjáró mozgalom részét képezték. Ennek a területnek a két fő képviselője a Magyar Természetbarát Szövetség és a rendszerváltozás után újjáalakult Magyar Cserkészszövetség volt. A két szervezet tevékenysége szorosan össze is kapcsolódott, a vízi cserkészek vezetője a természetbarátok vízitúra bizottságának akkori elnöke lett. A közösségi szervezetek tevékenységének nem volt (illetve ma sincs) kapcsolódási pontja a turizmussal: önállósra épültek, és nem vettek igénybe helyi turisztikai szolgáltatásokat (DONKA A. 2012d). A rendszerváltozást követő, már üzleti alapon bekövetkező gyors fellendülés elsődlegesen annak a következménye, hogy az egykori túrázók a nyári hónapokban újra elkezdtek keresni a korábbi vízparti, evezéshez kapcsolódó életformát, törekedve az azzal kapcsolatos élmények újbóli átélésére (MICHALKÓ G. 2010). Ezen felül a vállalkozások térnyerését az egyesületi támogatások és a csónakházak megszűnése is segítette.⁶ Látható tehát, hogy elsőként a technikai feltételek teremtdtek meg, és csak ezt követően került sor a további, turisztikai jellegű szükségletek kielégítésére.

A 2020-ban kirobbant pandémia várhatóan hosszabb távon átalakítja mind a világot, mind pedig Magyarország turisztikai keresletét és kínálatát. Feltehetőleg hosszabb idő telik el, amíg a bizalmon alapuló biztonságérzet is visszatér a turistákba (HANUSZ Á. 2021). A járványhelyzettel kapcsolatosan azonban egyelőre ennél konkrétabb megállapítások nem tehetőek. Az átalakulás vélhetően érinteni fogja az aktív turizmust is. A járványhelyzet idején, a kiutazási korlátozások következtében olyan folyamatok zajlottak le a belföldi vízitúrázásban is, amelyeket eddig nem tapasztalhattunk. 2020 nyarán a kimagasló belföldi kereslet jelentős forgalomnövekedést eredményezett a szolgáltatóknál. Ennél fogva a tömegturizmus jellemzői is felbukkantak a vízitúrázásban. Erre azokon a célterületeken volt példa, ahol nem vezettek be korábban természetvédelmi célú korlátozó intézkedéseket. Így elsősorban a Gemenci-erdő térségében jelentek meg igen nagy számban a túrázók, már nem csak a természet, hanem egymás nyugalma is zavarva.⁷ A szolgáltatók azonban a profitmaximalizálás érdekében a nyár során mindvégig elősegítették ezeket a folyamatokat, kimondatlanul is készülve a járvány elhúzódása révén bekövetkező esetleges további bevételkiesésre (ami öszre be is következett, kiejtve a speciális téli szezon). Mindezzel egyidejűleg megjelentek új, minőségi szolgáltatók is, amelyek kis létszámú csoportokkal, de jóval magasabb minőségű, és jóval összetettebb élményeket nyújtó szolgáltatásokat kezdtek kínálni.

⁶ Máiig ható folyamat a csónakházak felszámolása, melyeknek helyén például a fővárosi Római-parton lakóparkokat építettek. Ezekre hivatkozva mérgesedtek el a mobilgát építése körüli viták az utóbbi években.

⁷ A tömegesedés következménye lesz, hogy a Duna–Dráva Nemzeti Park várhatóan létszám- és egyéb korlátozásokat fog bevezetni a Gemenci-erdő térségére, ami továbbra is a tömeges szolgáltatóknak fog kedvezni, míg a minőségi szolgáltatásokat kínáló, de flexibilis szervezést megvalósító kisebb szolgáltatók hátrányt fognak szenvedni.

6. AZ AKTÍV TURIZMUS KERETRENDSZERÉNEK FELTÁRÁSA

Bár bizonyos változások időnként bekövetkeznek a turisták motivációjában (LIPP SZ. 2004), a turizmus résztvevői a mindennapok egyhangúsága megszakítása céljából kelnek útra, ezért a szabadidő eltöltését egyre inkább az aktív pihenés határozza meg (JANDALA CS. 1997, MICHALKÓ G. 2005b). Az aktív turizmus növekvő kínálata világszerte vezető helyen van a termékek között (TURCO, D. M. et al. 2002, GÖSSLING, S. et al. 2012, GÖSSLING, S.–HALL, C. M.–SCOTT, D. 2015, FOLGADO-FERNÁNDEZ, J. et al. 2018), hasonlóan dinamikusan fejlődik, mint a turizmus egésze (DREYER, A. 2002), de Magyarországon a súlya egyelőre messze elmarad a lehetőségektől, a külföldi turisták nem azonosítják hazánkat az aktív turizmussal (DONKA A.–GILA CS. 2013).

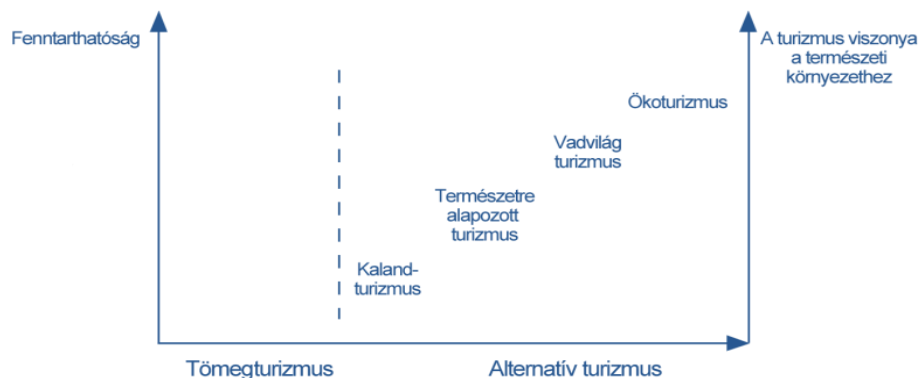
Egy angolszász megközelítés szerint az aktív turizmus egy olyan felelős utazási forma, amely fizikai és mentális részvételt is igényel a turista részéről, a fenntarthatóság, a biodiverzitás védelme és a kultúra megőrzésének kritériumait maximálisan figyelembe véve (www.active-tourism.com/HomeFramesOrg.html). A turisztikai termék fontos részei a rekreáció és oktatás, a tisztelet és szemlélődés, illetve egy helyi szakértő – professzionális túravezető – aktív részvétele az adott utazás során.⁸ Az aktív turizmusnak három fő célja van: a rekreáció, az oktatás–tanulás és a – helyi szinten keletkező – haszon. Egyesek szerint az aktív turizmus fogalmkörébe nem tartozik bele sem az egészségturizmus, sem az ökoturizmus, sem pedig a falusi turizmus, annak ellenére sem, hogy ezek a termékek is gyakran aktivitásra ösztönzik a vendégeket (CSAPÓ J.–SAVELLA O.–REMENYIK B. 2011). Mások még élesebben különítik el a turizmust a rekreációtól (HALL, C. M.–PAGE, S. J. 2002, DÁVID L.–LONTAI-SZILÁGYI ZS.–BAROS Z. 2010). Fejlesztési dokumentumokban lehet találkozni gyakorlatias megközelítésekkel. Ezek között – a környezettudatosság, a természetközelség és az egészséges életmód mellett – szerepel (meglehetősen félrevezető módon, archaikusan megközelítve a kérdést), hogy a turista részéről nem igényel nagyobb anyagi ráfordítást (Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2003).

A speciális képzési programokra elsősorban amiatt van szükség, mivel egyre újabb desztinációk kapcsolódnak be a turizmusba, illetve maguk a turisztikai termékek is egyre inkább specializálódnak (JANDALA CS. 2010). Az aktív turizmus turisztikai terméként való meghatározásakor abból kell kiindulni, hogy a vizsgált termék turisztikai vonzerőkre alapozott, a vendég igényeinek összességét kielégítő szolgáltatáshalmazként legyen meghatározható (MICHALKÓ G. 2005b). Ez a vízitúrázás esetén még erősen hiányos.

Az egyes tevékenységeknek – függetlenül attól, hogy azok turisztikai terméknek tekinthetők vagy sem, – eltérő a viszonyuk a természeti környezethez. És minél szorosabb a kapcsolat, annál szűkebb szegmenset érint az adott tevékenység, ennél fogva kevésbé kell tartani a tömegetturizmusra

⁸ A szemlélődés képességét nem csak Arisztotelész tartotta nagyra, annak különös jelentősége van a felgyorsult világban, gondoljunk akár az olvasási szokásokra (WOLF, M.–BARZILLAI, M. 2009), akár az új élményekkel kapcsolatos befogadóképességre.

jellemző káros hatásoktól is (3. ábra). A vízitúrázás fejlesztése során tehát különösen ügyelni kell arra, hogy a várható mennyiségi fejlődés nagyrészt minőségi kínálatból fakadjon (RAFFAY Z. 2021).



3. ábra

A természeti környezet, az alternatív turisztikai termékek és a fenntarthatóság összefüggései
(forrás: NEWSOME, D.–MOORE, S. A.–DOWLING, R. K. 2002)

Az aktív turizmus körébe tartozó tevékenységeket, illetve turisztikai termékeket általában az igénybevett eszközök jellege szerint csoportosítják (MICHALKÓ G. 2002a, Magyar Turizmus Rt. 2003, HEGYI ZS.–HERLICSKA K.–KOMLÓS A. 2006, CSAPÓ J.–SAVELLA O.–REMENYIK B. 2011). Így azonban általában keverednek az adott tevékenységek fő jellemzői, valamint a termékek turisztikai infrastruktúra iránti igényei. Jelentős eltérés van például a lovas turizmuson belül a lovas túrák, a csikósbemutatók és a fogathajtás között, vagy a vízitúrázás esetén a vitorlázás, a csónakázás, a hajókirándulás vagy a jet ski használata között. MARTON G. (2015) szerint a fizikai aktivitás fő jellemzői közé tartozik, hogy bármilyen sportág esetében értelmezhető, független a fizikai tevékenység típusától és intenzitásától, illetve, hogy lehet elsődleges, de másodlagos motiváció is.

Az aktív turizmus – definíciójából fakadóan – a tevékenységek jellegére, az aktív testmozgással járó turisztikai formákra terjed ki. A leggyakrabban használt csoportosítás (MICHALKÓ G. 2002a, HEGYI ZS.–HERLICSKA K.–KOMLÓS A. 2006) ennél jóval szűkebb. Ez a szűk értelmezés azonban azal a kockázattal jár, hogy akár a feltárás, akár a fejlesztések során megfelelünk olyan sportágakról, melyek vagy komoly (tehát megfelelő jövedelemtermelő képességgel rendelkező) termékei lehetnek az aktív turizmusnak (például a gyalogtúrázás), vagy már ma is jelen vannak termékként (például a kerékpározás), vagy a téves csoportosítás miatt kerülnek ki a figyelem középpontjából (például a vízitúrázás homogén kezelése).

A sokoldalú megközelítésből adódóan nem egyszerű az aktív turizmus mérése sem. A Központi Statisztikai Hivatal az aktív turizmus helyszínei között – meglehetősen egyszerűsítve a kifejezés tartalmát – mindössze a lovas turizmus (minősített) bázisait és a vízitúrázással rendelkező településeket sorolja. Utóbbi esetén a vízitúrázást a kiépített és nagyhajók, jachtok fogadására alkalmas kikötőhelyekkel azonosítja (KSH Területi Számjelrendszer 2004-2017).

Az aktív sporttevékenységek turizmusban való megjelenése világszerte nagyban hozzájárult a turisztikai kínálat színesítéséhez. Azáltal, hogy a vendég aktivitása a kínálati oldallal szemben más jellegű követelményeket is támasztott, a turisztikai iparág jelentős bővülésen ment keresztül, mind a

fogadóterületek kiterjedését, mind pedig a szolgáltatások összetételét illetően. Tekintettel arra, hogy világszerte egyre nagyobb igény mutatkozik az aktív tevékenységek iránt, különös figyelemmel kell kezelnünk az ennek megfelelő adottságainkat. A felkészülés első lépései között – a feltárást követően – a belföldi vendégek fogadására való professzionális felkészülésnek kell lennie, amely fokozatosan megalapozhatja a hasonló motivációval rendelkező, de nehezebben megszólítható külföldi vendégek számának növekedését.

Egyes szabadidős, a turizmusban is helyet kereső tevékenységek (például a természetjárás vagy a vízi sportok) szervezői jelenleg nagyrészt turisztikai szakemberek részvétele nélkül kínálják szolgáltatásaikat. Ezáltal elenyészőek azok a társadalmi–gazdasági előnyök, amelyeket a turizmus szereplői elvárnak az ágazattól, hiszen ezek a szolgáltatások esetlegesek, elemi szintűek, és csak ritkán foglalják magukba a turisztikai alapszolgáltatásokat. Emellett nincs kapcsolat a turisztikai szolgáltatók között sem.

Az aktív turizmus súlya Magyarországon egyelőre messze elmarad a lehetőségektől (DONKA A.–GILA Cs. 2013), és ez tükröződik a felsőoktatásban betöltött szerepében is. A jogszabályban meghatározott követelmények viszonylag pontosan szabályozzák a turizmus szakok tartalmát. Eszerint a szakmai törzsanyagban belül lehet helyet adni a turisztikai termékek, ezen belül pedig az aktív turizmus oktatásának, tíz másik ismeretkörrel (és a szakiránnyal) versengve a mintatantervben a kreditértékekért. Így igen szűk az a keret, amelyben egyéb más termékekkel versenyezve az aktív turizmus oktatása is bekerülhet. Ebből következően nem is jellemző a hazai intézményekben a jelenléte.

6.1 A termékfejlesztés alakulása a hazai aktív turizmusban

Az elmúlt másfél évtizedben, a hazai turizmus forgalmának dinamikus emelkedésével, illetve az európai uniós csatlakozással számos ágazati stratégia készült el, elsősorban az uniós tervezési időszakokhoz igazodva (egészségturizmus, ökoturizmus, kerékpáros turizmus, lovas turizmus, kulturális turizmus, ifjúsági turizmus).

A vállalkozásokat (illetve más, a fejlesztésben résztvevő szervezeteket, például az önkormányzatokat vagy a nonprofit szervezeteket) nemcsak a jogszabályi környezet, hanem az elfogadott fejlesztési dokumentumok is keretek közé szorítják.

A stratégiák, tartalmukat tekintve sok esetben merész fejlesztési, fejlődési ütemmel terveztek, a kitűzött célok jórészen megvalósulása továbbra várat magára.

Mivel jelenleg az aktív turisztikai tevékenységek, illetve termékek nagyobb részének alacsony a jövedelemtermelő képessége, azok lassan indulnak el növekedési pályán. A forgalom így lassan ível fel, amihez az erősen hiányos infrastruktúra is hozzájárul. Ezért különösen fontos, hogy az utóbbiak fejlesztéséhez központi források is kapcsolódjanak, akár a turistaházak, a kerékpárutak és más kerékpáros létesítmények, az ökoturizmus vagy a vízitúra-megállóhelyek terén (DONKA A. 2017).

Amennyiben a modern turizmus hazai kialakulásának időszakában, tehát az 1960-as évektől a rendszerváltozásig terjedő időszakban jellemző tevékenységeket tekintjük a modern értelemben vett aktív turisztikai termékek elődjének, akkor a természetjárás, illetve a természetjáró mozgalom tapasztalatait is figyelembe kell vennünk. Tágabb értelemben a természetjárás a nem művi környezetben zajló aktivitást jelenti. Magyarországon sokkal inkább a természetbarát mozgalom által évtizedeken keresztül meghonosított mozgásformákat értjük alatta, így elsősorban a gyalogtúrázást, valamint a kerékpározást, a vízitúrázást, a hegymászást és a barlangászatot. Ezen tevékenységek mindegyike tulajdonképpen a természetjárás része, amely esetén megfontolandó a nem elhanyagolható részarányban történő együttes fejlesztésekben történő gondolkodás. Részben ezért, részben pedig a tevékenységek nagyfokú hasonlósága miatt elengedhetetlen, hogy a természetjárás aktuális fejlesztéséről átfogó képet kapjunk, értékelve ezek szükségszerűségét is.

6.2 A természetjárás turisztikai vonatkozásainak vizsgálata

A kormányzati koncepcióban 2010-ben bekövetkezett változások is az ágazati és termékstratégiák újragondolását tették szükségessé. Egyúttal az aktív turizmushoz kapcsolódóan is sok feltétel módosult, amelyek meghatározóak lehetnek a következő években a turisztikai termékek forgalmának alakulásában. A legjelentősebb változások a következők.

1. Meghirdetésre került az Új Széchenyi Terv

Az Új Széchenyi Terv az egészségturizmust nem csak szűkebb értelemben kezeli, oda sorolja az egészség megőrzése érdekében végzett szabadidősport-tevékenységeket is, köztük elsősorban az aktív turizmus keretében végzett sportolást mint a megelőzés, az egészség megőrzésének leginkább hatékony módját (DONKA A. 2016a, VILA, N. A.–BREA J. A. F.–ARAÚJO, A. F. DE 2020). Ez a tágabb értelmezés teremtette meg az alapját annak, hogy az aktív turizmus, és annak részeként a természetjárás is komoly szerepe kapjon a tervezési időszak pályázataiban.

2. Átalakult a Magyar Természetbarát Szövetség

A Magyar Természetbarát Szövetség 2012-ben nem csak nevet változtatott, hanem átalakultak feladatai is. A sportmozgalmi jelleget meghagyták, más területek azonban más szervezetekhez kerültek. Sokat elárul a szervezet által képviselt értékekkel kapcsolatos szándékokról, hogy a szervezet új vezetője a természetjáró és kerékpáros turizmus fejlesztéséért felelős miniszterelnöki megbízott lett.

3. A Magyar Kajak–Kenu Szövetség lett a terület új gazdája

A sport, ezen belül is a szabadidősport mint feladatkör az új nevén Magyar Természetjáró Szövetségtől átkerült a Magyar Kajak–Kenu Szövetséghez, ideértve a turisztikai kapcsolódásokat is. Bár a szövetség elsődleges tevékenységei továbbra is a versenysporthoz kapcsolódnak, az új kihívásoknak is igyekeznek megfelelni.

4. Meghirdetésre került a Nemzeti Turistaház-fejlesztési Program

A gyalogos természetjárás széles körben elterjedt aktív turisztikai forma, egyike a legnépszerűbb szabadidő-eltöltési lehetőségeknek, amelyet az ország szinte bármely területén lehet végezni (SULYOK J.–MAGYAR Zs. 2014). Részben ennek a népszerűségnek köszönhető, hogy az aktív turizmus érintő fejlesztések első szakaszában főleg a gyalogtúrázáshoz kapcsolódó infrastruktúra-fejlesztés ment végbe. A Nemzeti Turistaház-fejlesztési Program keretében, elsősorban a belföldi aktív turizmus fellendítése érdekében turistaházak felújítására került sor.

A természetjárás turisztikai termékként történő fejlesztésének a következő lépése az útvonalak felújítása volt. Annak ellenére, hogy az országban hozzávetőlegesen 24 ezer km jelzett turistaút van, a legnagyobb figyelem általában az Országos Kéktúra útvonalára irányul. A központi forrásból megvalósult fejlesztés során felújították a túra 1160 km-es útvonalát. Ez nem csupán az útvonal infrastruktúráját (jelzéseket, pihenőket) érintette, hanem kialakítottak kerékpárral is igénybe vehető szakaszokat, továbbá különböző kedvezmények igénybevételére is alkalmas természetjáró kártyarendszer került kidolgozásra, valamint mobiltelefonos applikációt, online erdei szálláskereső és a Természetjárók Térinformatikai Rendszere.

5. Meghirdetésre került a Bejárható Magyarország Program

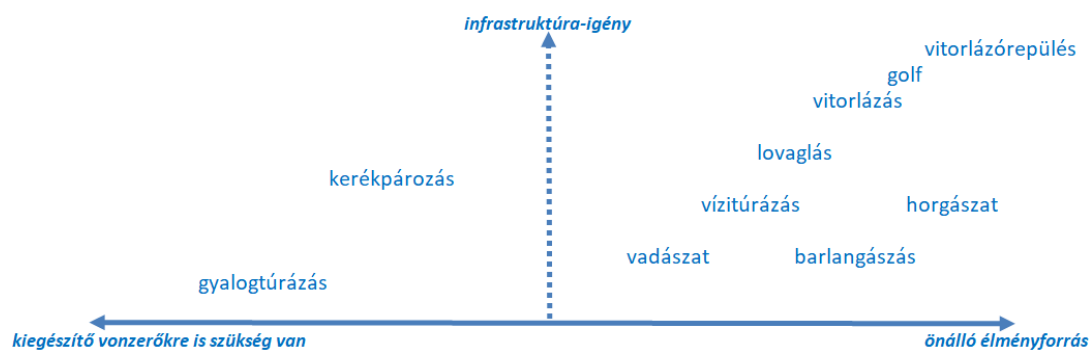
Az utóbbi évek fejlesztései kezdetben szinte kizárólag a gyalogos természetjárásra terjedtek ki. A folytatásban azonban más aktivitási formák fejlesztése is megkezdődött. A Bejárható Magyarország Keretprogram a Svájcban alkalmazott SwitzerlandMobility rendszer hazai adaptációján alapul. A hazai rendszer öt turisztikai közlekedési módot (ún. jármódot) fog össze, melyek a természetjárás hagyományosan széles rétegek által elérhető tevékenységeire (gyalogtúrázás, kerékpározás, vízitúrázás) és csak magasabb költséggel elérhető tevékenységekre (lovaglás, vitorlázás) terjed ki. A program célja egyrészt a belföldi turizmus erősítése, másrészt az egészség- és környezettudatos szemléletmód kialakítása. Ennek keretében termékfejlesztési feladatokat vállal fel, továbbá alapfokú tananyagok összeállításával és az oktatók motiválásával már gyermekkorban igyekszik kialakítani ezt a szemléletmódot.⁹

A gyalogos természetjárás elsősorban alacsony infrastrukturális igényeit tekintve, a lovas turizmus pedig komoly infrastruktúra-szükséglete, illetve a turisztikai termék minőségi jellemzői miatt is jelentősen eltér a vízitúrázástól, a feltételrendszerek tekintetében. A kínálati oldalt vizsgálva az aktív turisztikai termékek közül – fő jellemzőit tekintve – a kerékpáros turizmus tekinthető legközelebb állónak a vízitúrázáshoz.

A kereslet oldaláról a résztvevők által átélhető élményt igyekeztem megvizsgálni. Ezen belül is azt, hogy az egyes tevékenységek önmagukban milyen mértékben jelentenek önálló élményforrást. Az

⁹ A program beépítésre került a Nemzeti Alaptantervbe is (A Kormány 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról)

aktív turisztikai tevékenységek közül a kerékpározás mellett a gyalogtúrázás esetén is alacsony szintű a szorosan magához a tevékenység végzéséhez kapcsolódó élmény. Más tevékenység általában egyedül is elegendő élményt nyújt a résztvevők számára (4. ábra), ezt azonban eltérő előkészítettséggel, eltérő nagyságrendű infrastrukturális háttérrel érik el. Egyes tevékenységek (mint például a vadászat vagy a barlangászás) olyan mértékben a természeti adottságokon alapulnak, hogy a szervezettségen túl a technikai feltételek kevésbé számottevőek. Az eszközigény révén a vízitúrázás már magasabb infrastrukturális szükséglettel rendelkezik mint ahogy a lovaglás, a vitorlázás, valamint az extrém sportok többsége is.



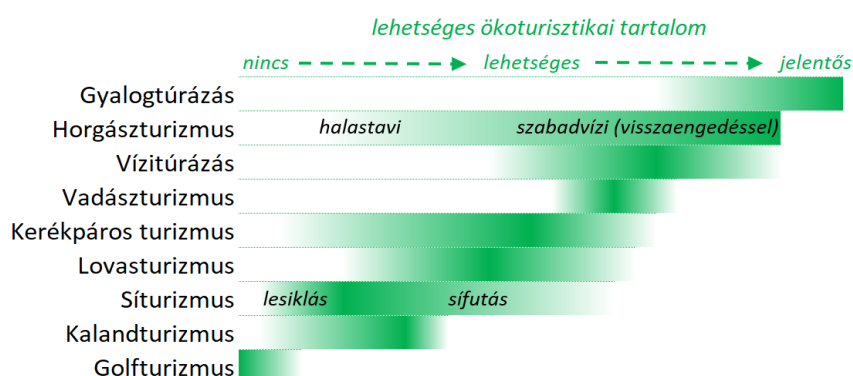
4. ábra

Az egyes aktív sportturisztikai tevékenységek által nyújtott élmények és a speciális infrastruktúra közötti vázlatos összefüggések (szerk.: Donka A.)

A kerékpározással ellentétben a vízitúrázáshoz – a közeg jellegéből adódóan – nem feltétlenül szükséges más termék vagy tevékenység ahhoz, hogy a legteljesebb élményt éljék át a túrázók. A korábbi évtizedek fejlődése során láthattuk, hogy a vízitúrázás önmagában, további programelemek nélkül is életképes. Abban az esetben azonban, ha valódi, és több szegmensnek is eladható turisztikai terméket akarunk belőle fejleszteni, kínálati elemként mindenképpen szükség van kiegészítő szolgáltatások tervezésére is.

A lovaglás, azon belül is a tereplovaslás számára hasonlóan kedvezőek a hazai természeti adottságok (NÉMETH A. 2004), mint a kerékpáros turizmus számára. A lovas turizmust nem csak a jóval komplexebb eszközigénye különbözteti meg más aktív turisztikai tevékenységtől, hanem az alkalmazott humán erőforrás minősége is (MARTON G.–JÓNÁS-BERKI M. 2013). Emiatt kezdettől fogva közelebb volt ahhoz, hogy turisztikai terméknek nevezzük. Annak ellenére, hogy jóval nagyobb beruházásra van szükség egy lovasturisztikai vállalkozás indításakor (HELGDÓTTIR G.–INGIBJÖRG SIGURDARDÓTTIR, I. 2008), mint más tevékenység esetén, a megtérülés feltételei jóval kedvezőbbek (OROSZ ZS.–GALGÓCZY-NÉMETH A. 2011, GELÁNYI I.–OBÁDOVICS CS. 2014). Magyarországon más aktív turisztikai tevékenységhez képest a kínálati oldalnak több eleme áll rendelkezésre, annak ellenére, hogy maga a lovaglás önmagában is kielégíti a vendégek élmények iránti igényeit (GYÖRFFY-VILLÁM A. 2001), így – hasonlóan a vízitúrázáshoz – nem feltétlenül van szükség további attrakcióelemek jelenlétére.

Az ökoturizmus egyebek mellett annyiban eltér a különböző eszközökön alapuló aktív turisztikai tevékenységektől, hogy itt a résztvevőknek a környezethez való viszonyulása, illetve a tevékenység fogadóterületre gyakorolt hatása kerül előtérbe (SULYOK J. 2001, EPLER WOOD, M. /ed./ 2002, DÁVID L. 2002, FÜLEP T. 2003, MAGYAR ZS.–SULYOK J. 2014). Ilyen formában, ha az egyes termékeket horizontálisan értelmezzük, az ökoturizmus vertikálisan átfogja szinte valamennyit (5. ábra). A vízitúrázásban tehát a fő motivációk a sporttevékenység mellett – eltérő hangsúllyal – lehetnek az ökoturizmusra jellemző motivációk is. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy az ökoturizmus csak megfelelően tervezetten értelmezhető. A kínálati elemek és a lebonyolítás módja határozza meg, hogy egy vízitúra-programot az ökoturizmushoz sorolhatunk-e, automatikusan nem lehet kijelenteni, hogy maga a vízitúrázás ökoturisztikai tevékenység.



5. ábra
Az egyes aktív turisztikai termékek potenciális ökoturisztikai tartalma
(szerk.: Donka A.)

Tekintettel arra, hogy a kutatás elsődlegesen nem a kereslet, hanem a kínálat – és ezen belül a szükséges fejlesztések – felől közelíti meg a vízitúrázás turisztikai terméké alakításának lehetőségét, elengedhetetlen a hasonló tevékenységek esetén a termékfejlesztés tapasztalatainak áttekintése. A fel-tárásom alapján megállapítható, hogy jellemzőit tekintve az aktív turizmuson belül leginkább a ke-rékpáros turizmus esetén figyelhetőek meg párhuzamok, azonban az térben jóval kiterjedtebb felü-le-teket vehet igénybe, emiatt jóval elterjedtebb szabadidő-eltöltési forma, mint a vízitúrázás.

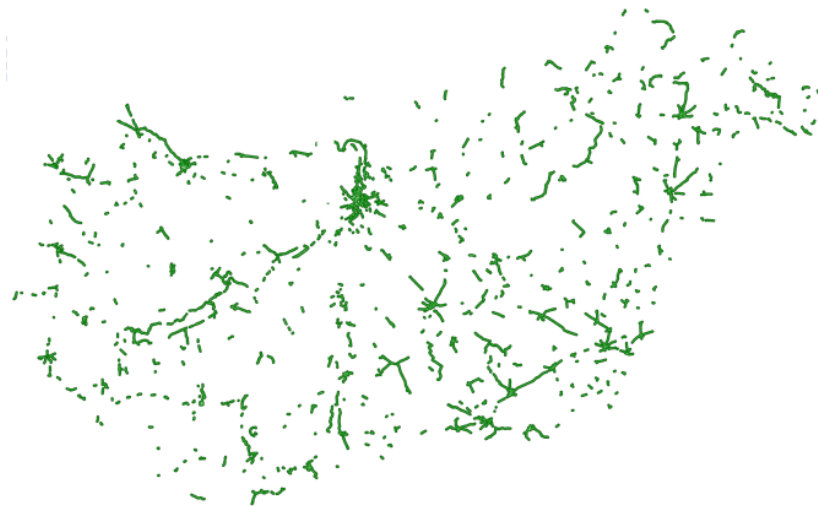
6.3 A kerékpáros turizmus helyzetértékelése

Jelenleg hozzávetőlegesen 6000 km kerékpárút van Magyarországon,¹⁰ melynek hossza folyamato-san növekszik (a kerékpáros turizmus fejlesztésével foglalkozó nyilatkozatok nagy szórással határoz-zák meg a teljes útvonalhosszt, 4000 és 9000 km között). Ez a hossz, illetve az egyes szakaszok

¹⁰ Egyes tanulmányok (SULYOK J.–MAGYAR ZS. 2014) ettől eltérő hosszt említene, jóval alábecsülve a szakmai szerve-zetek által nyilvántartott és kezelt útvonalak hosszát. A jelzett tanulmány 1500 km kerékpárútról tud, de a jelzett gya-logtúrautak hosszát is kevesebb, mint felében állapítja meg a valódihoz képest.

eloszlása jól összevethető a sportcélú vízijárművekkel hajózható felszíni folyóvizek hosszával (DONKA A. 2012b) és eloszlásával. A kerékpározás esetén azonban ez jóval több, kisebb szakaszból tevődik össze (6. ábra), míg a vízitúrázásra alkalmas felszíni vizek – a víztestek jellegéből adódóan – hosszabb összefüggő szakaszokból állnak. A kerékpáros turizmust nem csupán abból a szempontból érdemes vizsgálni, milyen követendő példákkal szolgál a vízitúrázás fejlesztése számára, a térbeli közelség révén a két termék kihasználható szinergiákkal rendelkezhet.

Megvizsgálva az elérhető adatbázisokat, megállapítható, hogy azok nem tartalmaznak elegendő részletet, ezáltal a túrázóknak a tervezés során szolgáltatók igénybevételére van szükségük ahhoz, hogy az általuk kevésbé ismert célterületre pontosan megtervezzék túrájuk útvonalát. Ez látványosan megkönnyíti a kerékpározás turisztikai pozícióját, ennek ellenére éppen ellene hat a tevékenység térbeli penetrációjának.



6. ábra
Magyarország kerékpárútjai
(Közlekedésfejlesztési Koordinációs Központ Infrastruktúra Fejlesztési Főosztály
Kerékpáros Infrastruktúra Fejlesztési Osztály,
Kerékpárút-nyilvántartás /2019, www.kenyi.hu/ alapján szerk.: Donka A.)

Az országos szakmai dokumentumok a kerékpáros turizmust nem annak tartalma alapján, hanem a tevékenység időbelisége alapján határozzák meg: nyaralás közbeni (tehát kiegészítő jellegű) kerékpározás, egynapos túra, hosszú távú kerékpártúra és kerékpáros események (Nemzeti Kerékpáros Koncepció 2014-2020, Komplex Kerékpáros Program a 2014-2020-as időszakra). Ezzel szemben egy, az Európai Parlament megbízásából készült nemzetközi tanulmány (EUROVELO 2012) a motivációk alapján igyekszik meghatározni a kerékpáros turizmus kategóriáit. Eszerint beszélhetünk szabadidős célú utazásról, ahol a fő motiváció a kerékpározás, továbbá többnapos, utazás közbeni kerékpározásról (ahol az utazás során az élmény részét képezi ez a tevékenység, tehát csupán a másodlagos motiváció irányul rá), valamint egy napos, otthonról tett kirándulásról (amely értelemszerűen a saját település határainak átlépésétől függően tekinthető turizmusnak, illetve rekreációs tevékenységnek). Az utóbbi szemlélet vélhetően hatékonyabban szolgálja a turizmus fejlődését.

Több országban (például Hollandiában és Svájcban) a kerékpáros közlekedést és turizmust más fenntartható közlekedési formákkal, illetve aktív turisztikai termékekkel közösen kezelik (CAPIRONA, M.–STADTHERR, L.–ANRIG, P. 2006, MOUREK, D.–BODOR, A. 2012, BEANLAND, A. 2013), míg sok esetben a területfejlesztés eszközeként tekintenek a kerékpáros turizmus fejlesztésére (LANE, B. 1994, SCHUETT, M. A.–HOLMES, T. P. 1996, PAGE, S. 2004, PRATTE, J. 2006, LAMONT, M. 2009, KORMOSNÉ KOCH K. 2013), mivel az hatással van az életmódra, a közlekedési hálózatokra és eszközhasználatra és a természeti környezethez való viszonyra is.

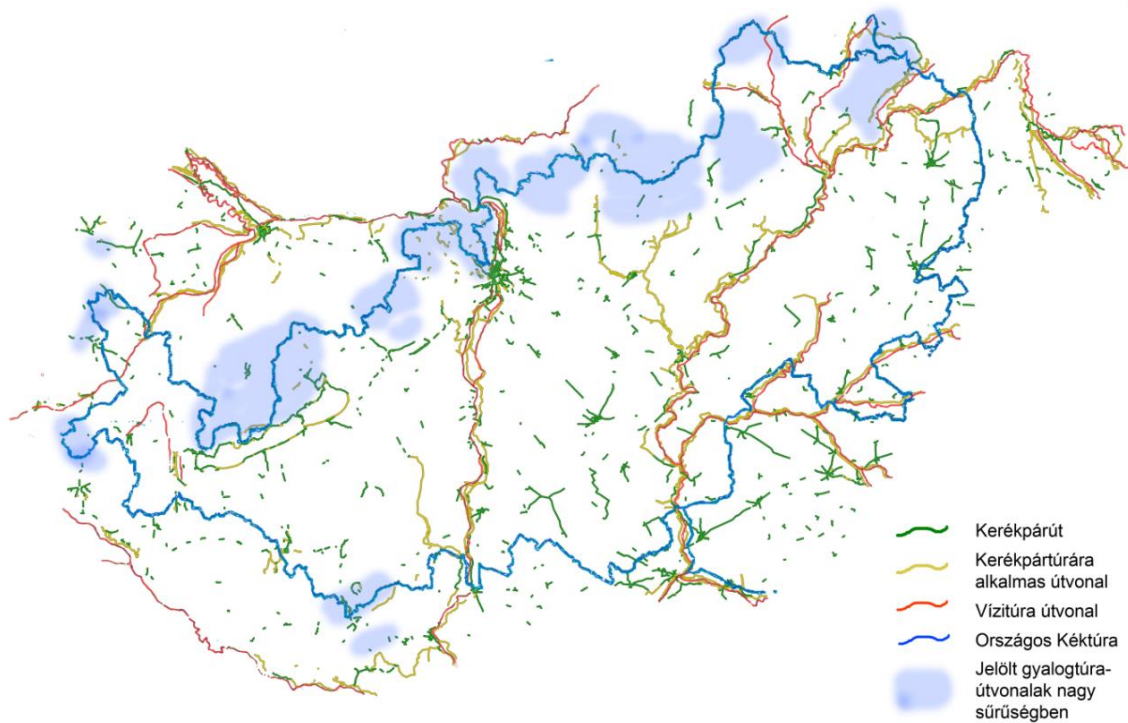
A kerékpározás hazai népszerűségére csak közvetett adatok alapján következtethetünk. A kerékpáreladások száma évek óta meghaladja az eladott személygépkocsik számát, és becslések szerint 80-90 ezer főnek van túrázásra is alkalmas kerékpárja. Ezeknél az adatoknál azonban sokkal beszédesebb, hogy milyen mértékben növekedett a nagy kerékpáros rendezvények résztvevőinek száma. A legjelentősebb, egyben legismertebb, ám csak a nagyvárosokban megrendezésre kerülő Critical Mass kerékpáros felvonulásnak a kimondott célja az volt, hogy megváltoztassa a kerékpározási szokásokat. A rendezvény 10 év alatt el is érte ezt a célt, köszönhetően elsősorban a kimagasló résztvevői létszámnak: 2004-ben még csak 4000 fő kerékpározott a budapesti rendezvényen, majd évről évre többszöröződve 2008-ra ért a csúcspontra, 80 ezer fős létszámra. Bár 2013 óta nem kerül megrendezésre, a felmerült igények alapján, de már más néven (*'I bike Bp'*) továbbra is megrendezik. Megjelent továbbá 19 vidéki nagyvárosban is hasonló felvonulás (például Miskolcon, Debrecenben, Székesfehérváron), illetve 2014-től a kerékpározás mellett az esélyegyenlőséget is népszerűsíteni kívánó *Rehab Critical Mass* Budapesten. Ezek a felvonulások inkább a mindennapi (és nagyvárosi) használatot kívánják népszerűsíteni, nem a turisztikai célú használatot. A civil szervezetek kérdőíves felmérései alapján a legkedveltebb kerékpáros célterületek között vannak azok a régiók, ahol kevesebb a kerékpárút (Nyugat-Dunántúl, Észak-Magyarország).

A vízitúrázástól eltérően, ahol általában a szolgáltató biztosítja a sporteszközt, a kerékpárok a legtöbb esetben a turisták saját tulajdonában vannak. Ezért itt az infrastruktúra részét képezik a szállítási lehetőségek is, különösen a közösségi közlekedés keretében (SOMOGYI B. 2010). Bár a vasúton elterjedt lehetőség a kerékpárok szállítása, a kényelmi többletszolgáltatásokat nyújtó kerékpárszállító gerinchálózat hasonlóan sugaras szerkezetű, mint a vasúthálózat egésze.

Összességében a kerékpáros turizmus – a már megvalósult fejlesztéseknek is köszönhetően – jóval előrehaladottabb állapotban van a turisztikai terméké válás folyamatában, amit a viszonylag fejlett infrastruktúra és a komplex kínálat is megalapoz. Tekintettel arra, hogy a vízitúrázáshoz képest a kerékpározás önmagában kevésbé különleges élménnyel jár (mivel alapjában véve egy hétköznapi tevékenységről van szó), ezért a szolgáltatók kezdettől fogva további attrakciókat és szolgáltatásokat kínálnak.

A fejlesztések előkészítése során gyakran felmerül, hogy akár szorosabban is össze lehetne kapcsolni a kínálati oldalon az egyes aktív turisztikai termékeket. Ehhez egyrészt a termékek hasonlóan magas színvonalú kialakítására van szükség, másrészt tisztában kell lenni az egyes termékek alkalmas célterületeinek elhelyezkedésével, az egyes kínálati elemek térbeli közelségével. Számos olyan térség található az országban, ahol már ma is együttesen jelen vannak a kínálat alapelemei, a

kijelölt vagy kiépített, vagy csak spontán módon, de rendszeresen használt útvonalak (7. ábra). Ezek a térségek azok, ahol a kínálatot a folyó menti kerékpárutak mellett a szomszédos hegyvidékek gazdag gyalogtúra-útvonalhálózata is kiegészíti.



7. ábra
Egyes aktív turisztikai tevékenységek útvonal-hálózata
(szerk.: Donka A.)

7. A VÍZITÚRÁZÁS ALAPFELTÉTELEINEK MEGHATÁROZÁSA

7.1 A fogalmi értelmezés problematikája

A turisztikai termékek meghatározásai a termék részét képező tevékenységek lényegi elemei alapján kerültek megalkotásra, azonban attól függően, hogy milyen környezetben került sor a meghatározásra, hiányosak, pontatlanok lehetnek. Az egyes tudományterületek vagy részterületek, amelyeknek – viszonylag rövidebb időre visszatekintő múltjuk miatt – még nem alakult ki a tudományban (és a szakmai körökben) közmegegyezéssel elfogadott módon definiált fogalomrendszere, igénylik az egységes megközelítést (RUSZINKÓ Á.–DONKA A. 2019).

A víziturizmus a sportturizmus egyik leggyorsabban fejlődő ága (BÁNHIDI M. et al. /szerk./ 2003). A víz kezdettől fogva a modern turizmus elsődleges vonzerője. Az elsőként kialakult turisztikai célterületek vízparti üdülőhelyek voltak, ahol a passzív üdülőturizmus alapvető infrastrukturális feltételeinek megteremtésével és a turizmus tömegessé válásával – mintegy melléktermékként,– felmerült az igény a vízhez kötődő sporttevékenységek – így a vitorlázás, a szörfözés, az evezés, a búvárkodás – üzésére is.

A víziturizmus nem egyezik meg pusztán a vízi közlekedés turisztikai aspektusaival, a fogalom szélesebb területeket ölel fel (CSAPÓ J.–DARABOS F. 2011). A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia (2005–2013) megfogalmazása szerint a víziturizmus során kézzel hajtott csónakokat, vitorlás jachtokat, illetve gépi meghajtású járműveket közlekedési eszközként használnak (EÖRY E. 2005), holott számos esetben az említett közlekedési eszközök nélkül is beszélhetünk víziturizmusról. A stratégia ugyanígy nem említi a vízitúrázást infrastruktúra-igényét, abban csupán a vitorlázás kapott helyet. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió első változata (NGM 2013) az egészséges életmód és életminőség kapcsán tesz említést az aktív turizmus egyes elemeiről. A termékspecifikus kiemelt célok között a víziturizmushoz kapcsolódóan itt már nem csak a motoros és vitorlás, hanem a sportcélú vízijárművek kikötői hálózatának szükségességével, valamint az egyes termékek, így a vízitúrázás és a kerékpározás összekapcsolásával is foglalkoznak. A koncepció a víziturizmust szűken értelmezi, kizárólag a közlekedési eszközök használatával végzett tevékenységeket sorolja ide, mellőzve többek között a passzív vízparti üdülés különböző formáit. A koncepció újabb változata (MTÜ 2017) külön nem foglalkozik a víziturizmussal. A vízitúrázást megemlíti ugyan, de nem törekszik annak definiálására.

A meghatározására tett kísérletek közös jellemzője, hogy a kutatók az éppen aktuálisan vizsgált tágabb téma felől közelítik meg a fogalmat. CSAPÓ J. (2010) szerint a víziturizmus alapvetően az aktív turizmus részét képező olyan turisztikai forma, illetve szabadidős tevékenység melyben a turista, vagy látogató turisztikai tevékenységét természetes és mesterséges, folyó, vagy állóvizekhez köthetően végzi (MICHALKÓ G. et al. 2011).

HEGYI ZS.–HERLICSKA K.–KOMLÓS A. (2006) a víziturizmus körébe a sportolási tevékenységeket sorolják, így más, passzív, vizekhez kötődő terméket (például az üdülőturizmust) nem tekintik annak. CSAPÓ J. csoportosításában (VERES L. et al. 2011) a víziturizmus egyes formái között átfedések vannak, mivel külön vizsgálta a vízitúrázást és a vízi sportturizmust, amelyek értelmezésem szerint rész-egész viszonyban van egymással. Ezen túl a szerző – más szerzőkhöz hasonló módon – a további elemzések során a víziturizmus súlypontját sokkal inkább a személyhajózás irányába helyezi.

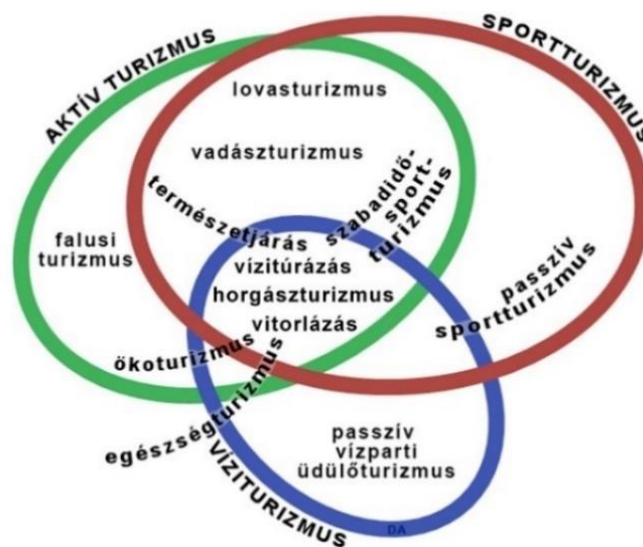
UJVÁRI K. (2009) a turisztikai termékekre fókuszálva, részletgazdagabb módon határozta meg a fogalmat. Eszerint a víziturizmus olyan aktív szabadidős tevékenység, amely vízben, vízparton történik és az utazó legalább egy olyan szolgáltatást igénybe vesz, ami a vízi forgalmat és a víziturizmust kiszolgáló és fenntartó létesítményeknél, szervezeteknél fogyasztást, a természeti környezetben viszont terhelést eredményez. A szerző szerint a víziturizmus (és így a vízitúrázás is) tipizálható a vízfelület fajtája, a motiváció és az igénybe vett eszközök alapján. Ez azonban elég általános meghatározás, hiszen az igénybe vett közeg jellemzői elég sokszínűek lehetnek, azokat főleg a természeti (azok közül is elsősorban a vízrajzi) adottságok határozzák meg. Az egyes motivációk ezekkel az eltérő jellemzőkkel rendelkező vizekre mint elsődleges vonzerőkre irányulnak, az eszközök pedig a vonzerő adottságai és a túrázó igényei alapján kerülnek kiválasztásra.

El kell fogadni azt az érvelést is, miszerint a víziturizmus valamennyi formája egyúttal vízparti turizmus is (SULYOK J. 2012), hiszen a vízpart kapcsolja össze a turisták szokásos (szárazföldi) térpályáját a tevékenységük közegével, azonban a kifejezés használata mégsem szerencsés, ugyanis azt sugallja, hogy annak jelentéstartalma teljesen eltér a víziturizmus jelentéstartalmától, miközben erről nincs szó, a két kifejezés a legszűkebb esetben is rész-egész viszonyban van egymással. BÁNHIDI L. (et al. /szerk./ 2003) külön kezeli a vízi és a vizek menti turizmust. Meghatározásuk szerint a víziturizmus négy része a fürdő turizmus, a vízitúrázás, a vízi sportturizmus és a vízi kalandturizmus. Mint látható, ez a csoportosítás erősen elnagyolt, nem teszi lehetővé az egyes tevékenységek egyértelmű meghatározását.

A víz mint a tevékenységek alapvető feltétele meghatározza az azokra vonatkozó vizsgálatok lehetséges megközelítéseit. A folyóvizek népszerű célterületei a turizmusnak, hiszen biztosított a turisták számára az a többlet-élmény, amelyre a változatosság iránti igény támaszt keresletet. A változatosság alapját a szárazföld és a vizek találkozási vonala mentén fellépő szegélyhatás jelenti (KIEMSTEDT, H. 1967, RUDDLELL, E. J.–HAMMITT, W. E. 1987).

Mivel mind természetföldrajzi, mind turisztikai szempontból az állóvizek és a folyóvizek igen eltérő tulajdonságokkal rendelkeznek (egyrészt az adottságokat, másrészt a lehetőségeket tekintve), arra a megállapításra jutottam, hogy nem szerencsés a víziturizmus kifejezés általános érvényű használata, mivel az alatt egymástól alapjaiban eltérő turisztikai termékeket értünk (a passzív üdülőturizmustól a kalandturizmusig). Bár kétségtelenül vonzó és a vendég számára is könnyebben kommunikálható egy-egy önálló turisztikai terméknek tűnő kifejezéssel illetni az egyes tevékenységeket, ennél sokkal hasznosabb az egyes víztest-típusok fő jellemzői és a turisztikai termékek csoportjai alapján foglalkozni a víziturizmushoz tartozó tevékenységekkel.

A vízitúrázás az aktív turizmus része, hiszen a résztvevő vendég folyamatos, más – például a tömegturizmusban megjelenő – tevékenységhez képest nagyobb fizikai aktivitására is szükség van, az teszi teljessé az élményt. A korábban ismertetett meghatározások alapján tehát az aktív turizmus része minden más olyan sporttevékenység is, amely egyébként megfelel a turizmus definíciójának (például a lovaglás, vadászat), de szintén a résztvevői aktivitásra épül a falusi turizmus, az ökoturizmus,¹¹ illetve az egészségturizmus bizonyos tevékenységei is (8. ábra). Bár a szakirodalomban gyakran együtt foglalkoznak vele, a vízitúrázás és a vadvízi evezés jelentősen eltérő tevékenység, mind az eszközök, mind a célterületek, mind pedig a sporttevékenység jellemzői tekintetében. A vadvízi evezés nem túrázás jelleggel történik, sokkal inkább helyben űzhető sporttevékenység. A lényege nem a természetjárás és táborozás, hanem a folyóvíz által támasztott fizikai kihívások leküzdése.



8. ábra

*Az egyes turisztikai termékek és tevékenységek, valamint a vízitúrázás kapcsolata
(szerk.: Donka A.)*

A vízitúrázás egyúttal a vízitúrázás része is. Olyan tevékenység, melynek során a résztvevők emberi erővel hajtott vízi járművel haladnak, táborhelyről táborhelyre, vagy egy állandó táborhelyről csillagtúra-szerűen. És mint ilyen, a leginkább komplex vízi turisztikai forma, mivel vízben, vízen és vízparton egyaránt zajlik. A vízitúrázás részben a résztvevők motivációjától, de leginkább a célterületek jellegétől függően kimerítheti a kalandturizmus fogalmát is. A definiálással tehát nem támasztottam különleges követelményeket a tevékenységgel szemben, csupán az igénybe vett eszközt és a szálláshely igénybevétel módját határoztam meg. Az utóbbi azért lényeges része a vízitúrázásnak, mivel annak során nem csak maga a tevékenység szolgál a résztvevők élményszerzésének alapjául, mint a legtöbb turisztikai termék esetén, hanem maga a szálláshely és az étkezés vagy vendéglátás is, mivel

¹¹ Az ökoturizmus azonban Magyarországon még sok esetben nem rendelkezik kiemelkedő vonzerővel, ezért a legtöbb esetben azt a természetjárás részének kell tekintenünk (MICHALKÓ G. 2007). Így azonban még szorosabb a kapcsolata a vízitúrázással, hiszen utóbbi is természetjáró tevékenység, csak az igénybe vett közeg különbözteti meg a kettő mozgásformát.

ezek nagyban eltérnek mind a hétköznapi tevékenységek során megszokott, mind pedig a turizmusban szokásos formáktól.

Egyes turisztikai termékek elnevezése mögött olyan kettősség áll fenn, amely bizonytalanságot eredményez a kifejezés egységes használatában. Az egyik ilyen termék éppen a sportturizmus, melynek az aktív és a passzív részvétellel zajló részei alapjaiban eltérő jellemzőkkel bírnak, így csak nyelvi értelemben vett kényelemnek foghatjuk fel, hogy a két különböző tevékenységet közös fogalommal illetjük. Ezért nem éltem azzal a módszerrel, hogy bármilyen jelzővel illessem az általam vizsgált turisztikai tevékenységet (például kenu turizmus, evezős turizmus),¹² de nem használom a tágabb területet lefedő víziturizmus kifejezést sem. Így a kézi erővel hajtott sporteszközök igénybevételével történő turisztikai tevékenységre a vízitúrázás kifejezést alkalmazom.

A sportturizmusban tapasztalható kettősség (MARTON G.–JÓNÁS-BERKIM. 2013) a vízi sporttevékenységekben is jelen van. Míg az egyes versenyek látogatása a passzív sportturizmus részét képezi, a vízitúrázás a fentiek alapján aktív sportturisztikai tevékenység. Az utóbbi években már olyan rendezvények is megjelentek, ahol a szervezők igyekeznek a sportturizmus aktív és passzív részét összekapcsolni. A versenyszerűen megrendezésre kerülő, de nevükben és szellemiségükben a szabadidős jelleghez is szorosan kapcsolódó vízitúra-kupák résztvevői az aktív sportturizmus szereplői, míg a versenyek nézőközönségének egy része (a helyi lakosság mellett a más településekről érkezők) passzív sportturisták. Csekélyebb nézőközönséggel, sokkal inkább a vízitúrázók aktív részvételével rendezik meg évről évre azokat az evezős versenyeket, amelyeknek elsődlegesen nem a minél nagyobb sportteljesítmény a célja, hanem a túrázáshoz kapcsolódó életérzés átélése és továbbadása. Bár a rendezvények a rendszeresen vízitúrázók közösségeihez szólnak, ezek is hozzájárulnak a vízitúrázás népszerűsítéséhez.¹³

A víziturizmus meghatározása érinti a vízen és a vízpartokon végzett turisztikai célú tevékenységeket is. Így bizonyos jellemzői (többek között a szükséges infrastrukturális elemek) meg egyeznek a víziturizmus más tevékenységeivel, például a vízparti üdüléssel. Emellett felmerül a kapcsolódás, illetve annak lehetősége az ökoturizmus felé is, a közel érintetlen tájak mint azonos motivációk révén. Figyelembe véve a kapcsolódó turisztikai termékeket és tevékenységeket, valamint a több évtizedes gyakorlati tapasztalatokon alapuló közmegegyezést, a vízitúrázást a következőképpen határoztam meg: emberi erővel hajtott vízi sporteszközzel, nem közvetlenül teljesítmény célból végzett szabadidős tevékenység. A meghatározás tehát kizárja például a vitorlás kishajóval végzett tevékenységeket, amely más szempontból tartozhatna ugyan a vízitúrázás körébe, azonban a hazai szokásjog, illetve a sporteszközök közötti alapvető különbségek miatt nem tekintjük annak.¹⁴ A teljesítmény

¹² További érv amellet, hogy ne éljünk az említett elnevezésekkel, hogy azok csak egyfajta sporteszközt fednek le, miközben más, hasonló tartalommal működő tevékenységeknek is teljesen azonos a turizmusban való megjelenése.

¹³ Ilyen rendezvények többek között az Indián-kenu Túlélő Verseny az Élővíz-csatornán (Gyula és Békés között), a Kiliti Vízi Napok (Dunakilitin), a Szent Iván éji fáklvás felvonulás a Rábán (Sárváron), a Mikovinyi Sámuel Emléktúra az Által-éren (a tatai Öreg-tó őszi leeresztése alkalmával), a Vaddisznó Tour a Sión (Siófok és Ozora között), vagy egy több napos, komplex kulturális rendezvény részeként a Puszika Oszika Flúgos Csónakfutam a Zalán (Zalabér és Zalaszentgrót között).

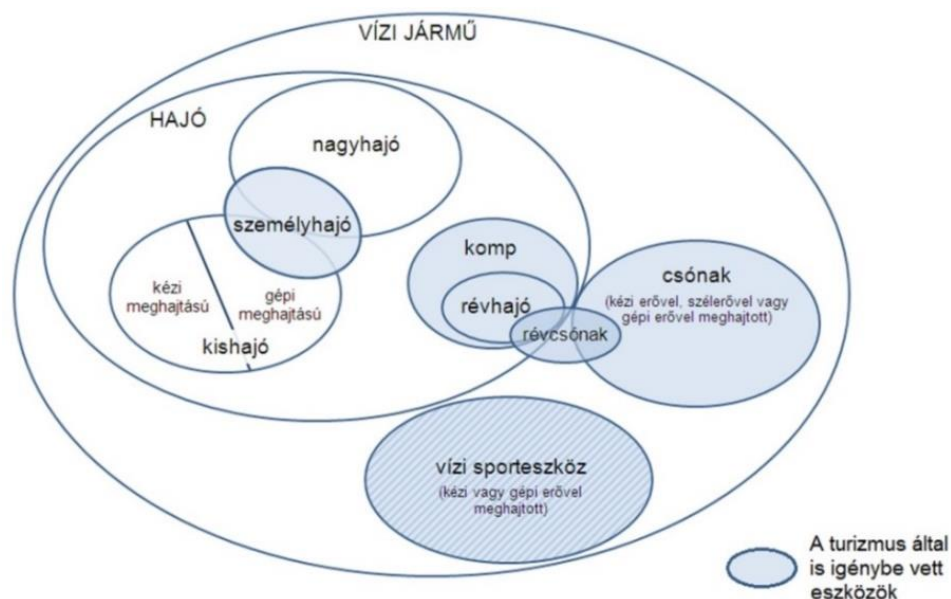
¹⁴ A Bejárható Magyarország Keretprogram is külön jármódként tekint a vízitúrázásra és a vitorlázásra.

mint cél sok esetben jelen van ugyan – akár az előre meghatározott távolságok megtételénél, akár a korábban említett vízitúra-kupa versenyeken –, azonban általánosságban vízitúrázásban a rekreáció és az élményszerzés az elsődleges motiváció.

7.2A vízi sporteszközök hazai alkalmazásának turisztikai vetülete

Ahhoz, hogy egy vízi jármű alkalmas legyen sportolásra, megfelelő tulajdonságok szükségesek. Ezek közül a legfontosabb a kis méret, a kis súly és a könnyű irányíthatóság. Sportoláshoz csak az utasok (akik egyúttal a hajtóerőt is szolgáltatják) szállítására van szükség. A versenysportban így a lehető legkisebb méretűek a hajók. A szabadidős célú sporteszközök turisztikai célú használata során azonban további igény is felmerül. Ezeknek az eszközöknek nem csak személyek szállítását kell biztosítaniuk, hanem a számukra alapvető kényelmi funkciókat – ideértve bizonyos mennyiségű, személyes használatú csomagok szállítását – is.

Mivel a vízi sporteszközök egyben közlekedési eszközök is, a vonatkozó jogszabály pontosan meghatározza az egyes vízi járművek fogalmát, valamint az azokkal szemben támasztott (főleg biztonsági) követelményeket (9. ábra). A turizmus a legtöbb jármű-típust használja, ezek közül a kisebb méretűek a vízi sporteszközök, illetve a csónakok.



9. ábra

A vízijárművek csoportosítása

(a víziközlekedésről szóló 2000. évi XLII. törvény alapján szerk.: Donka A.)


A köznyelv általában minden kis méretű vízi járművet csónaknak nevez. Ezzel szemben a jogszabály csak a nem sportcélú járműveket tekinti annak, tehát gyakorlatilag a horgászok által használt

ladikokat.¹⁵ A hajó kifejezés a jogi nyelvezetben a nagyobb, főleg fémtestű járműveket jelöli (bár ilyen részletességre nem tér ki a jogszabály), és külön, harmadik csoportnak tekinti a vízi sporteszközöket.¹⁶ Mivel azonban a köznyelvi nyelvben nem praktikus ennek az összetett kifejezésnek a használata, az érintettek – tehát a sport- és turisztikai szolgáltatók, illetve azt megelőzően a természetbarát mozgalom – a nagyobb kategória felé mozdult el, és következetesen hajónak nevezi a sportcélú járműveket. Hasonló kettősség figyelhető meg a meghajtó eszközökre vonatkozó kifejezések használatában. Míg a köznyelvi egységesen az evező kifejezést alkalmazza, a kenu és kajak esetében pontosabb a lapát vagy evezőlapát szavak használata. Az egyes sportcélú hajótípusok eltérő jellemzői alapján más-más előnyökkel és hátrányokkal rendelkeznek (1. táblázat).

1. táblázat
A vízitúrázásban használt hajótípusok jellemzőinek összehasonlítása
(szerk.: Donka A.)

		Túrakajak	Tengeri kajak	Túrakenu	Evezőshajó
Hosszúság	érték	3-4 m	4-5 m	5-8 m	5-10 m
	értékelés	++	++	+	-
Szélesség	érték	0,5 m	0,7 m	0,8-1 m	0,7 m
	értékelés	-	+	++	+
Súly	értékelés	++	++	+	-
Kormánylapát	érték	van/nincs	van/nincs	nincs	van
Stabilitás	értékelés	-	+	++	+
Írányíthatóság	értékelés	++	++	+	-
Sebesség	értékelés	+	+	-	++
Hajótest	érték	zárt	zárt	nyitott	nyitott
	értékelés	-	-	+	+
Evező	érték	kéttollú	kéttollú	egytollú	egytollú
Belső tárolóhely	érték	kevés	közepes	sok	közepes
	értékelés	-	+	++	+
Férőhelyek	érték	1-2 fő	1-2 fő	2-3-4-7-11 fő	1-8 fő
Anyag	érték	üvegszálás poliészter (műgyanta)	polietilén (műanyag)	üvegszálás poliészter (műgyanta)	fa
Javíthatóság	érték	könnyű	csak szakember	könnyű	csak szakember
	értékelés	++	-	++	--

++ Elméletileg kifejezetten kedvező jellemző, + kedvező jellemző, - kedvezőtlen jellemző

 A gyakorlatban figyelembe vett, a folyami vízitúrázás szempontjából kedvező tulajdonság

¹⁵ A jogszabály 2021. december 17-i módosításával (83.§ 3. pont) jelentősen megemelték a csónakra szerelhető motorok teljesítményét, továbbá bekerült az a könnyítés, miszerint a csónak kategóriába foglalt úszó járművek hajóvezetői engedély nélkül is vezethetők. Ez a két módosítás együttesen a vízitúrázó szolgáltatók véleménye alapján komoly kockázattövekedést okoz a vízitúrázók számára

¹⁶ A vitorlás hajók egyik csoporton belül sem kerülnek megkülönböztetésre, így azok valódi besorolása nem egyértelmű.

Míg az evezőshajó a leggyorsabb, a kajak és különösen a kenu jóval kisebb sebességre képes. Ennél azonban sokkal lényegesebb szempont a vízitúrák során a stabilitás, valamint a kényelem és az irányíthatóság, a manőverező képesség (1. kép). Ezért a kenuknak van behozhatatlan előnye (az éppen népszerű speciális hajótípusok ellenére is), így ez a hajótípus terjedt el leginkább. A kajak, zárt fedélzete révén kevésbé alkalmas csomagok szállítására, továbbá ugyanebből az okból az ülés is kevés mozgásra ad lehetőséget, továbbá az alacsony fedélzet miatt könnyen felcsapó hullámok elleni flexibilis, vízálló textil-anyagból készült ún. hullámkötény (*spritzdeck*) is korlátozza a kényelmet. Ezzel szemben a kenu magasabb és nyitott fedélzete, továbbá a széles hajótest nagy stabilitást és nagy belső teret eredményez, így mind a túrázók kényelmes elhelyezkedése, mind pedig a túrafelszerelések szállítása biztosított. Az elmúlt két évtizedben az igények, valamint a szolgáltatások ezekre reagáló fejlődése életre hívta a vízitúrákat kísérő csomagszállítási szolgáltatást is, ennek ellenére a kényelmi szempontok továbbra is a kenuk használatát indokolják. Az utóbbi években a kajakok egy különleges fajtája, a tengeri kajak is megjelent a hazai vizeken. Ezek a kényelmi funkciókat tekintve már megközeleltik a kenukat. Míg a hagyományos kajakok és kenuk az 1960-as évek óta üvegszál erősítésű poliszterből, a tengeri kajakok – illetve a már korábban is használt, fordulékony vadvízi kajakok – polietilénből készülnek (BALOGH J. 1999), ami hasonlóan ellenálló a környezeti hatásokkal szemben, egyúttal rugalmasabb is, így kevesebb külső sérülés keletkezik, ha a hajó keményebb tárgyakhoz ütközik (például vízre szálláskor vagy kikötéskor, esetleg sekélyebb vizekben a mederfenékhez). Ez a kedvező tulajdonság azonban jóval magasabb költséggel is jár, és a jellemzően kis méretű turisztikai szolgáltatók többsége nem tud vagy nem szándékozik ekkora beruházást végrehajtani. Az evezős hajók hosszabbak, ami a közepes és kisebb vizeken akadályozza, illetve többnyire lehetetlenné is teszi a manőverezést. Ezen felül fa anyaguk folyamatos és szakszerű ápolást kíván. A köznyelvben gumicsónaknak nevezett tömlőhajókat részben az üdülőturizmusban használják, de ennél jóval erősebbek a vadvízi evezés során alkalmazott rafting-hajók, melyeket tutajnak is neveznek, mivel a vadvízi kajakokhoz képest nagy méretűek, és egytollú lapáttal hajtják azokat.

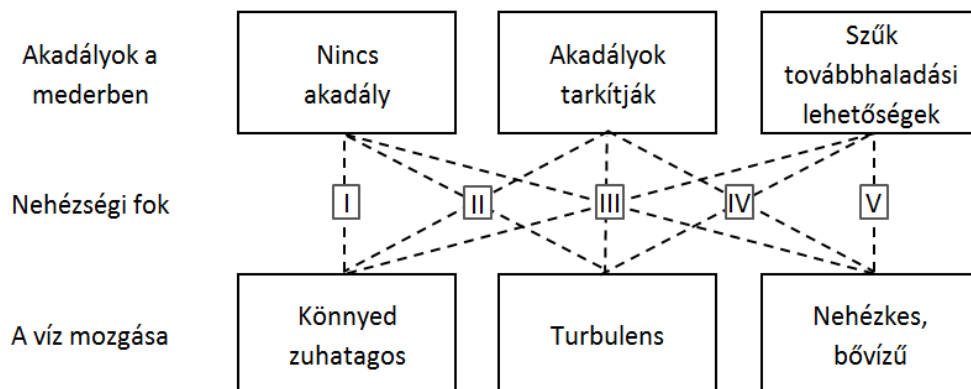


1. kép.

A leginkább jellemző hajótípusok (túrakajak, tengeri kajak és túrakenu) a hazai vízitúrákon és a gurulópados evezőscsónak (fotók: Donka A.)

7.3 A víztestek sportcélú osztályozása

A folyóvizek sportcélú használata szempontjából évtizedek óta léteznek különféle osztályozások. Ezek a besorolások általában az adott ország vizeinek fő jellemzői, illetve részben a társadalmi viszonyok, szokások figyelembevételével készültek. Közös jellemzőjük, hogy elsőként a vadvizekre (*Whitewater/Wildwasser /WW/*) vonatkozóan kerültek meghatározásra, különösen azok veszélyességére és a szükséges technikai nehézségekre vonatkozóan. Így azok a túrázók is viszonylag jól tájékozódhatnak a besorolás alapján, akik számára ismeretlenek a számításba jöhető célterületek jellemzői (10. ábra).



10. ábra

A vadvizek osztályozásának alapjai (BÜCHL, G. /1987/ alapján szerk.: Donka A.)

7.3.1 A vízitúrák tipizálásának alapvető kérdései

Akár a rendelkezésre álló feltételeket, akár a lebonyolítást tekintjük, egészen eltérő jellegű vízitúrák valósíthatók meg. A vízitúrák tipizálása során BUDOSÓ Z. (2002) a folyók és a járművek mellett a táborozást tekintette a tipizálás alapjának, gyakran túlzásokba esve, az egyes jellemzők vízitúrázásra való alkalmasságát illetően.

A vízitúrák tartós piaci jelenlétének három alappillére határozható meg (Deutscher Tourismusverband e. V. /Hg./ 2003a). A túrázás lehetőségének elsődleges feltétele a víztestek élményadó képessége, tehát alapvetően a megfelelő természeti adottságok. Emellett a vonzerő alapját képező természeti értékek, különösen a vízparti táj védelme járulhat hozzá a hosszú távú fejlődéshez. Harmadrészen pedig a magas színvonalú kínálat és a szolgáltatások mind a túrázók és a szolgáltatók, mind pedig a természet védelme szempontjából központi jelentőségű. Ezért a vízitúrázásban a fenntarthatóság magas minőséget feltételez. Mindhárom pillér szorosan összefonódik és közvetlen ok-okozati összefüggésben van egymással.

Az egyes csoportok alapvetően meghatározzák a kereslet által támasztott igényeket, illetve a szolgáltatók erre reagáló kínálatát. Míg a kerékpáros turizmusban a túrák többnyire a domborzat és a felkeresett vonzerők jellege szerint csoportosíthatók, esetünkben elsődlegesen a víztest fizikai jellemzői determinálják a lehetséges vízitúrákat, hiszen eszerint lehet sportos (teljesítmény célú),

szabadidős, vagy a két véglet között elhelyezkedő túráról beszélni, miközben ez határozza meg a lehetséges igénybe vehető hajótípusokat is. A túrák hossza még ennél is közvetlenebb módon tükrözi a keresleti igényeket. Míg korábban (az 1990-es évek végéig) a hosszú (10–14 napos) túrák voltak túlsúlyban, a 2000-es évek elején már a rövidebb, egy hetes, napjainkban pedig a még ennél is rövidebb, 2–4 napos vagy egy napos, egy–egy hétvégi időszakba is beilleszthető túrák kerültek előtérbe. Ez a rövidülési folyamat összhangban van a turizmus világtrendjeivel (UNWTO 2020), a felgyorsult életritmussal, illetve ezzel kapcsolatban a gazdasági fejlettséggel is.

A vízitúrák irányuk alapján általában ugyan egy folyón lefelé haladnak, táborhelyről táborhelyre, emellett azonban igény van a hurok jellegű túrákra, amelyek visszatérnek a kiinduló pontra, így nem csak folyásirány szerinti, hanem azzal ellentétes, hegymeneti evezést is megkövetelnek. A harmadik típusba tartoznak a csillagtúrák, ezt azonban a földrajzi adottságok nagyban befolyásolják, hiszen erre csak ott van lehetőség, ahol a víztestek a lineáristól eltérőek, így különböző útvonalak lehetségesek a táborhelyekről. Természetesen a három típus kombinációja sem ritka.

A leendő turisztikai termék szempontjából a bemutatott tipizálási lehetőségeknél is lényegesebb (bár azokkal is összefüggésben van) a túrák lebonyolításának módja. Eszerint a teljesítmény jelleggel lebonyolított túrák mellett a következő csoportokat különíthetjük el:

- könnyű evezés, egyéb programok nélkül,
- könnyű evezés, kiegészítő programokkal,
- könnyű evezés, ahol az egyéb programok dominálnak, az evezés másodlagos.

Nő azoknak a szolgáltatóknak a száma, amelyek egyre nagyobb arányban az utóbbi, kombinált szolgáltatásokat is kínálják, közeledve ezzel a turisztikai termék formálódáshoz.

A felsoroltakon belül meg lehet határozni kíséret nélküli túrákat, egyszerű autós kísérettel lebonyolított túrákat, valamint olyan túrákat, ahol a kíséret egyúttal további szolgáltatásokat is biztosít. Ezek olyan szolgáltatások, amelyek kiválthatóak ugyan külső szolgáltató igénybevételével is, azonban a túrázók a természetközeli élmény minél teljesebb megélése érdekében ragaszkodnak ehhez. Ide tartozik a túrát kísérők által történő étkezések biztosítása (a nomád körülményeknek megfelelően), vagy ritkább esetben a szállásfeltételek előkészítése (sátrak állítása a csoport érkezésére).

A sporteszközök jellege nem meghatározó a túra jellemzőit tekintve, csupán az esetleges akadályoknál jelenthetnek előnyt a kisebb méretű vízijárművek. Ennek ellenére, az egyes hajótípusok közismert vagy a szolgáltató által nyújtott tájékoztatás keretében megismertett jellemzői szintén alapvetően meghatározzák a vízitúrákat.

7.4A hazai vízitúrázás szabályozásának problematikája

A vízitúrázás esetén a szabályozás elsődlegesen a biztonság megteremtését szolgálja. A folyamat három szereplője a hatóság, a szolgáltató és maga a túrázó. A vízitúrázás, illetve más, vízhez kapcsolódó tevékenységek – tekintettel arra, hogy különösen veszélyes közegről van szó, amelyet egyúttal nagyobb méretű és nagyobb sebességű járművek is használnak, – a jogi szabályozottság tekintetében

jelentősen eltérnek a legtöbb turisztikai terméktől. A vonatkozó jogszabályok alapján a vízisport tevékenységek, így a vízitúrázás is a víziközlekedés része, ennél fogva minden résztvevőnek be kell tartania a vízi közlekedés rendjét.¹⁷ A jogszabály azonban elsődlegesen a nagy méretű géphajók közlekedését szabályozza, így számos olyan kérdésre nem ad megfelelő választ (vagy ellentmondásosan, illetve életszerűtlen módon szabályoz), amely a sportcélú¹⁸ vízijárművek közlekedésére vonatkozik. Ezekben az esetekben a szolgáltatók saját üzleti filozófiájuknak megfelelően értelmezik a jogszabályt, illetve a joghézagokat. Ezen döntéseik meghozatalakor figyelembe veszik a közelmúlt baleseteit is, amelyek a felelősségre vonások révén útmutatást adnak a követendő eljárásokról és szolgáltatói magatartásról.

A szabályozás másik részét képezik a turisztikai szolgáltatókra vonatkozó, elsősorban fogyasztóvédelmi célokat szolgáló előírások. A túraszervezők alapvető célja a bevételek növelése. Mivel azonban ezek a szervezetek is a túramozgalomból nőttek ki, a szakmai háttér a legtöbb esetben mind a mai napig a túrák szervezésére és lebonyolítására terjed ki, turisztikai szakemberek részvétele nélkül. A vízitúraszervezők döntő többsége sporteszközök bérebe adásával, illetve szabadidős célú sporttevékenység szervezésével foglalkozik. Ennél fogva nem céljuk a komplex programok összeállítás, csupán egy alacsony költségű üdülési formát kínálnak. Tekintettel az utazási irodákra vonatkozó jogszabályokra, különösen ügyeltek és ügyelnek arra, hogy ne kínáljanak több szolgáltatást, amivel ezek a jogszabályok az utazásszervezők körébe sorolták volna őket,¹⁹ annak minden kötelezettségével. Így többnyire kizárólag csak a sporttevékenység szerepel a kínálatban, más szolgáltatások tudatosan hiányoznak, az ezek mögött rejlő szükségleteket (szállás, étkezés, az evezésen kívüli programok) egyénileg vagy spontán szervezésben elégíthetik ki a résztvevők, melyben helyismerete révén természetesen a szervező képviselője, a vízitúra-vezető nyújt – esetlegesen – segítséget. Ezáltal komplex turisztikai termékcsomagok nincsenek jelen ezen a piacon.

7.4.1 A biztonság speciális kérdései

A turizmus általános feltételei között meghatározó szerepe van a biztonságnak (LENGYEL M. 2004, LAZANA, F. et al. 2007, FRIEDMAN, T. L. 2008), és ez különösen igaz az aktív turizmusra. Ez alatt nem csak a turista személy- és vagyónbiztonságát értjük, hanem ide tartozik a fogyasztás és a tájékozódás biztonsága is (MICHALKÓ G. 2002a), de az aktív tevékenységek esetén érdemes a pszichológiai megközelítést is alkalmazni (JIW, W. et al. 2019). A legtöbb szerző azonban a turizmus biztonsága témakörében kizárólag a közbiztonság kérdésével foglalkozik (INDRA D. 2001, MICHALKÓ G. 2004, DÁVID L. et al. 2007, BUJDOSÓ Z.–GYÖRKI M. 2011), üdítő kivétel az olyan átfogó munka, amely ennél jóval szélesebb módon fogja át a területet, tekintve, hogy egy összetett kutatási program

¹⁷ 57/2011. (XI. 22.) NFM rendelet a víziközlekedés rendjéről (köznapi elnevezéssel: *Hajózási Szabályzat*)

¹⁸ A sportcélú jelző helyett korábban a *kedvtelési célú* kifejezést használták, amely jobban kifejezte a szabadidős tevékenységeket is.

¹⁹ Jellemző azonban a szervezők szakmai kívülállóságára, hogy ez az információ véletlenszerűen, a szervezők közötti személyes kapcsolatok révén terjed.

részeként valósult meg (MICHALKÓ G.–NÉMETH J.–RITECZ GY. /szerk./ 2020). A téma nemzetközi jelentőségének előtérbe kerülésével az elmúlt időszakban több hazai tudományos fórum is foglalkozott a kérdéssel és egyes rendezvényeken a biztonságpolitika és az egészségügyi feltételek mellett a természeti erők szerepének vizsgálata is előtérbe került. LENGYEL M. (2004) szerint a testi és lelki biztonság ugyanolyan igény, mint a kínálat más elemei, különösen a mindennapitól eltérő környezetben, azonban ennél részletesebben szintén nem foglalkozik az alapvető egészségügyi feltételeken és közbiztonságon túli kérdésekkel.

Kockázati szempontból a tér- és tevékenységspecifikus termékeket biztonsági, illetve kockázati szempontból nehéz szétválasztani (NÉMETH J.–BIRKNER Z. 2020). Az aktív turizmusban, az abban résztvevő vendégek cselekvő részvétele révén a közbiztonsági kockázatokon túl más biztonsági kérdések is felmerülnek. Így elsősorban a természeti környezettel összefüggő veszélyek. A vízitúrázás esetén ezek lehetnek a víztestek jellemzőiből fakadó veszélyek (természetes vagy mesterséges akadályok, a vízfelület mozgásai stb.), továbbá az időjárási jelenségek okozta veszélyek, illetve a mindezekkel összefüggésben felmerülő egészségügyi kockázatok.

Több szezonra és számos esetre kiterjedő vizsgálataim alapján ezek a kockázatok abban az esetben erősödnek meg, amikor a túrázók (vagy a szolgáltatók) túlértékelik magukat, és helytelenül mérik fel ezeket a veszélyeket. Így elmondható, hogy sem az aktív turisztikai tevékenységek, sem maga a vízitúrázás nem jelent magasabb biztonsági kockázatot, mint más tevékenység (DONKA A. 2017). Azonban az, hogy egyrészt biztonságos tevékenység legyen, másrészt, hogy annak is tűnjön a vízitúrázás, valamennyi szereplőre feladatot ró. A hatósági előírások betartása teremti meg az alapvető biztonsági feltételeket (például a mentőmellény használatára vagy a túravezetőre vonatkozó szabályok), de a szolgáltatóra jóval több feladat hárul. Részben a megfelelő minőségű sporteszközök biztosításával, részben az előzetes és a túra közbeni tájékoztatással, részben pedig magának a túra egyes szolgáltatási elemeinek (evezésoktatás, megállóhelyek és táborhelyek biztonsága, a túravezető személye stb.) megvalósítása során.

7.4.2 A jogszabályi háttér vizsgálata

A sportcélú vízijárművek közös tulajdonsága, hogy nem kötelezettek nyilvántartásba vételre, így nem kell hatósági vizsga számukra és a vezetésükhöz sem szükséges képzés. Hajó vezetéséhez csak bizonyos motorteljesítmény felett szükséges jogosítvány. Így a sportcélú, emberi erővel hajtott vízijárművek is vezethetőek (irányíthatóak) külön engedélyek nélkül, ami megkönnyíti a turisztikai célú tevékenységeket. Korábban a vízitúra-vezetők számára is előírás volt a sportolókra ma is érvényes vízijártassági engedély megszerzése, amely a vízbiztos úszástudást igazolta. Ma már nincs előírva a jogszabályokban a vízijártassági igazolás megléte, de az úszni tudás (továbbá a hajó vezetésében meglévő kellő gyakorlat és a víziközlekedés rendjének, illetve az igénybe vett vízterület sajátosságainak ismerete) mind a túravezetők, mind pedig az egyes hajók vezetői (tehát a kormányosok) részéről szükséges. Ennek meglétét a szolgáltató kéri számon a túrán résztvevőktől (általában szóban, ritkább esetben írásos nyilatkozat formájában), de többnyire saját döntése alapján, mivel konkrét

kötelezettsége erre vonatkozóan nincs. Túravezetőre 10 hajó feletti résztvevővel megvalósuló túrák esetén van szükség. Mivel azonban a vízitúravezetés nem szerepel az államilag elismert képzési rendszerben, a túravezető csupán egy kijelölt személy, további előfeltételek nélkül. Ez a joghézag különleges felelősséget ró a szolgáltatókra, hiszen így nem igazolható előzetesen a résztvevők felé, hogy a túravezető megfelelő képességekkel, tudással és tapasztalatokkal rendelkezik. A 10 hajó is csak jogszabályban meghatározott alsó határ, hiszen a szolgáltatók a túra meghirdetések szövegében ennél jóval kisebb csoportok esetén is biztosítják a túravezetőt, akikre ez esetben is vonatkoznak a kötelezettségek. A túrázók ugyanis éppen ezért vesznek igénybe olyan szolgáltatást, amellyel túravezetőt is biztosítanak számukra.

A túravezető kötelezettségeire a jogszabály megfogalmaz előírást, amit azonban a gyakorlatban igen körülményes alkalmazni. Eszerint a sportegyesület edzőjére vonatkozó elvárásokkal azonos módon a túravezetőnek is minden résztvevőre folyamatos rálátással kell lennie. A vízisport edzésekkel ellentétben azonban egy vízitúra résztvevői – mind a természeti adottságokból adódóan, mind pedig a résztvevők ésszerű igényei alapján – jóval nagyobb területen szóródnak szét, mint hogy a túravezető beláthatná őket a túra minden pillanatában. Különösen igaz ez a nagyobb sebességű és nagyobb szögű kanyarulatokkal rendelkező folyó esetében, ahol a hajók biztonságos követési távolsága nem teszi lehetővé a beláthatóságot.

A vízitúra vezetőjére vonatkozó további előírások szerint minden egyes induló vízitúrát előzetesen be kell jelenteni az indulás helye szerinti vízirendészetnek. Az elmúlt évtizedekből a jogszabályban maradt kitélt ma sokan nem tekintik életszerűnek, mind a vízitúrák mennyiségét, mind pedig a túrázás során használt eszközök megnövekedett biztonsága miatt, bár a biztonság fokozásához ez a lehetőség is hozzájárul. Meglepő módon a külön jogszabályban²⁰ meghatározott jogosítványokkal felruházott vízirendészeti kapitányságok azonban eltérő tapasztalatokkal rendelkeznek. Egyes folyószakaszokon egyáltalán nem képezi a mindennapi gyakorlat részét a túrák bejelentése, a rendőrség egyedül a csoport létszámát ellenőrzi, illetve azt, hogy 10 hajónál nagyobb csoport rendelkezzen felelős túravezetővel. Több helyen azonban arról számoltak be, hogy rendszeresen kapnak (telefonos, illetve ritkább esetben írásos) bejelentéseket induló vízitúra-csoportokról. Szintén nem alkalmazott gyakorlat az sem, hogy a túravezető hajóját meg kell jelölni a hajózási szabályzatban meghatározott nemzetközi jelzőkóddal. Külön rendelet szabályozza, hogy a külső schengeni határokon zajló vízitúrákat 15 nappal korábban be kell jelenteni.²¹ Ez a kötelezettség csak a Felső-Tiszát (Tiszabecs és Szatmárcseke, valamint Eperjeske és Záhony között) és a Marost (Nagylak és Makó között) érinti.

Tekintettel arra, hogy a Hajózási Szabályzat eredeti irányelveinek készítésében az 1960-as-70-es években csak a folyami kereskedelmi hajózás képviselői vettek részt, így az többnyire a nagygéphajók közlekedésével foglalkozik, a rendelkezések egy része napjainkban már nem életszerű. A sportcélú hajózás képviselőinek bevonásával folyamatban van a szabályzat megújítása. Ebben várhatóan már pontos meghatározások fognak szerepelni a túravezető jogállásáról, a sporteszközök és

²⁰ 13/1996. (VI. 28.) BM rendelet a víziközlekedés rendőrhatalósági igazgatásáról

²¹ 18/2011. (VI. 1.) BM rendelet a határvízen történő közlekedés engedélyezéséről

túravezetők nyilvántartásáról, a vízben való haladás szabályairól és más, speciálisan az evezősöket érintő kérdéssről.²² A sok szereplő és az eltérő érdekek miatt azonban a szabályozás előkészítése rendkívül lassan halad, és az egyeztetési folyamatból továbbra is hiányoznak a turisztikai szakma képviselői.

A túrázáshoz tartozó tevékenységek miatt említést kell tenni a természetes vizeken történő fürdőzésről is. A jogszabály²³ ezzel kapcsolatban azt határozza meg, hogy fürdőzésre csak kijelölt, vagy veszélyektől mentes helyeken van lehetőség (a tiltott helyek: hajóút, bóják, úszóművek, vízi műtárgyak, kikötők környezete, egészségre ártalmas vizek, határvizek, városok belterülete). Sajnálatos módon nem ritka eset, hogy az intézkedő vízirendőrök iránt az ilyen jellegű intézkedéseket követően ellenszenv nyilvánul meg a vízitúrázók részéről.

A jelenlegi szabályozás alapvetően alkalmas a vízitúrázás biztonságos lebonyolítására, azonban ahhoz, hogy komplex turisztikai termék váljon belőle, amelyben nem csak természetjárók, hanem utasok is részt vesznek, feltétlenül szükséges a feltárt hiányosságok hatékony kezelése.

Összességében nincs túlszabályozva a terület, a gyakorlatban pedig a szolgáltatók vették magukra a felelősséget az egyes területeket illetően, mivel piaci szempontból az volt az érdekük. Ez az önszabályozás hasznos a turisztikai termék szempontjából is. Ez viszont azt is jelenti, hogy komoly gyakorlati tapasztalatokra is szükség van ahhoz, hogy szolgáltató legyen valaki, hiszen kevés az egyértelmű szabály, miközben sokoldalúak a túrázókra leselkedő veszélyek. A gyakorlati tapasztalattal párhuzamos követelmény lehet a megfelelő képzettség a szolgáltatók részéről. Ez elsősorban a sporttevékenységre terjed ki, de hasonlóképpen szükséges volna a szolgáltatók turisztikai képzettségének fokozása is.

7.5A túravezető-képzés problémái

A vízitúravezető-képzés iránt évtizedek óta viszonylag nagy az érdeklődés, annak ellenére, hogy nincs jogszabályi előírás a túravezetőkkel szemben támasztott különleges követelményekről. Míg az 1990-es évek végéig a képzést egyedül a Magyar Természetbarát Szövetség végezte, később, különösen azt követően, hogy az Országos Képzési Jegyzéket átalakították, és a sportszervező menedzser, illetve a rekreációs mozgásprogram-vezető, majd a sportedző szakképesítések részeként lehetőség lett túravezetői ismeretek oktatására is (a *Vízi szabadidősport-oktató tevékenysége* modulon belül), számos szervezet – oktatási intézmények és túraszervezők is – indítottak képzéseket.²⁴ Mindezek – és az utóbbi szervezetek (rendszeresen téves) ügyfélértékelése – ellenére a vízitúra-vezető képzés nem

²² A nyilvántartások alternatívájaként felmerült, hogy önszabályozó civil testületként a vízitúrázásban érintett jelentősebb szervezetek gondoskodjanak azok kezeléséről. Az egyeztetések alapján (a legutóbbi szakmai fórum az ITM szervezésében: 2022. március 30.) az új szabályozás az elvárásokkal ellentétben nem a kedvtelési célú, és különösen nem a turisztikai célú sporthajózást fogja támogatni.

²³ 46/2001. (XII. 27.) BM rendelet a szabad vízben való tartózkodás alapvető szabályairól

²⁴ A Magyar Természetbarát Szövetség a 2000-es évek első felében kísérletet tett OKJ-s képzési anyag kidolgozására, azonban az végül nem került benyújtásra.

szerepelt az Országos Képzési Jegyzékben (és a jóval kevesebb képzést magába foglaló, 2021-től bevezetésre került új rendszerben sem), ami sajnos nem segíti a vízitúrázásnak a lakosság szélesebb köreiben történő – és idővel keresletté is alakulható – elismertségét. A képzési rendszertől történő kimaradásra több indok is elképzelhető (SZLAMKA E. 2016). A képzést végzők a fentiek alapján két részre bonthatók. Míg a Magyar Természetjáró Szövetség több évtizedes tapasztalataira alapozva, de időközönként megújítva a tematikát, igen alaposan, és nagy óraszámokban oktatja a szükséges ismereteket (a Magyar Cserkészszövetség Vízi szakágához hasonlóan, bár az utóbbi szervezet igen szűk körben teszi elérhetővé a részvételt), addig más szervezetek rövid, néhány napos képzés keretében adják ki a tanfolyam elvégzéséről szóló bizonyítványokat. Különösen érdekes, hogy egyes szervezetek a saját maguk által kínált képzés esetén referenciaként feltüntetik a versenytársuknál, a Magyar Természetjáró Szövetségnél szerzett végzettségeiket. Ez félrevezető a túrázók számára, hiszen messze nem egységes képzések végén adnak ki azonos elnevezésű igazolásokat. Az utóbbi egy évtizedben egyre gyakoribb jelenség az is, hogy kevés túrázó tapasztalattal, csak alapfokú evezés-tudással jelentkeznek a képzésekre, ami további komoly kockázatot jelent a szolgáltatói minőségre.

Mivel nem írja elő jogszabály a túrák vezetői számára a képesítés meglétét, az egyes képzéseken résztvevők is jól elkülöníthetőek. A Magyar Természetjáró Szövetség hagyományos, 110–130 órás tanfolyamát elsősorban azok végzik el, akik szervezett vízitúrák vezetésével akarnak foglalkozni, akár vállalkozás, akár egyesület vagy oktatási intézmény keretében. Az ennél sokkal rövidebb, kevesebb ismeretanyagot nyújtó képzések iránt pedig azok érdeklődnek, akik kevésbé szervezeten, inkább egyénileg, családdal vagy baráti társaságokkal szoktak vízitúrázni. Ezek a képzések sok esetben inkább távoktatás jellegűek. A Magyar Természetjáró Szövetség képzésének tematikáját 1–4 órás modulokra bontották. Az egyes modulok csoportosítását mutatja be az 2. táblázat.

2. táblázat

*A Magyar Természetjáró Szövetség aktuális vízitúra-vezető-képzése tematikájának vázlatja
(a szervezet tájékoztatása alapján szerk.: Donka A.)*

Általános szervezeti ismeretek
A vízitúrázás története, Sportszervezés és sportmarketing, Civil szervezetek működése
Egészségügyi és közösségi ismeretek
Csoportkezelés alapjai, Egészségügyi alapismeretek, Vízből mentés, Újraélesztés, sérülések ellátása, Táplálkozás, Fogyatékossgal élők sport általi integrációja
Jogi ismeretek
Jogi alapismeretek, Hajózási Szabályzat
Természeti ismeretek
<i>Természetismeret, Meteorológia, Áramlástan alapismeretek, Tájékozódás, térképismeret, GPS használat, Hazai vizeink, és az európai vízi utak</i>
Lebonyolítás
Vízitúrák szervezése és lebonyolítása, Speciális vízi túrák szervezése, Túra-vezetési gyakorlat, Táborszaki alapismeretek, Hajókezelés és evezéstechnika gyakorlat, Felszerelés és hajó típusok, Hajójavítás

A tananyag kis mértékben folyamatos változásban van, az adott társadalmi viszonyok, illetve a technikai fejlődés következtében. Míg 1988-ban komoly szerepe volt a sportpropagandának (LIELI GY. /szerk./ 1988), a 2000-es évek elejére megjelent benne a speciális túrák szervezése (VARGA B. /szerk./ 2000), az utóbbi években pedig a fogyatékossgal élők integrációja, valamint a GPS-eszközök

használata (bár utóbbi esetében kérdéses, hogy a műholdas eszközök a mindennapi használaton túl miben tudnak újat nyújtani egy vízitúra során). Néhány éve új tananyag kifejlesztése kezdődött meg, amely tankönyv formájában tervezték a résztvevők rendelkezésére bocsátani, azonban mivel a szervezetenél nem maradt vízitúrázással kapcsolatos feladat, a fejlesztés elhalt. A szerzők úgy tervezték, hogy a könyvben különös figyelmet fordítanak a jogi felelősségek kérdéseire, de a turizmus alapismereteket továbbra sem tervezték az anyagban.

A jelenlegi és a korábbi tananyagokkal kapcsolatban – különösen a turisztikai terméké fejlesztés szempontjából – több hiányosság is megfogalmazható. Az egyes területek ismeretanyaga több évtizedes hagyományokon alapul ugyan, azonban éppen ezért nem veszi figyelembe a tanfolyam résztvevőinek előzetes ismereteit. A hazai vízitúrázás kezdeti időszakában valóban jellemző volt, hogy a túravezetőknek is meg kellett tanítani minden alapismeretet, hiszen nem lehettek tapasztalataik erről a tevékenységről. Napjainkban azonban már a túravezetés iránti igény olyan személyekben merül fel, akik kisebb-nagyobb tapasztalatokkal rendelkeznek a vízitúrázásban. Így számukra talán egyes ismeretkörök a tematikában szereplő mélységben felesleges ismétlésnek tekinthetők. Emellett a tematika továbbra is nélkülözi a turisztikai ismeretek oktatását, így a résztvevők nem ismerik meg a turizmus rendszerét, a kereslet és kínálat jellemzőit, a turisták motivációjával kapcsolatos kérdéseket stb. Figyelemre méltó továbbá, hogy a földrajztudományi ismeretek említése során következetesen kerülik a *földrajz* szó használatát, az egyes témákat időjárásnak, élővilágnak, víztannak, természetismeretnek (stb.) nevezik. Különösen jellemző a természetjáró mozgalom közösségi szemléletére (vagyis a profitorientált vállalkozások iránti gyanakvásra), hogy a tematikában külön nevesítésre került a civil szervezetek működésének bemutatása, holott napjainkban a vízitúrázás már jóval meghaladta az egyesületek és sportmozgalmak kereteit.

2001-ben több szervezet is tett kísérletet arra, hogy a túravezető-képzést és az aktív turizmus közelebb hozza egymáshoz. A Széchenyi Terv keretében kiírt „Az aktív turizmussal kapcsolatos oktatás támogatása” című pályázatra dolgozott ki képzést a Debreceni Egyetem Lifelong Learning Központja (*Vízi és kerékpáros túravezetők képzése* címmel), amelyben kifejezetten regionális turisztikai célokat fogalmaztak meg. Emellett vízitúravezető-képzési tematika kidolgozását tervezte a Pécsi Tudományegyetem is, amely azonban nem került benyújtásra. Így a legutóbbi időkig a vízitúrázáshoz kapcsolódó képzések közül a Magyar Természetjáró Szövetség nyújtotta a legalaposabb oktatást. Bár a szervezet a képzési anyagokat folyamatosan átdolgozta, korszerűsítette, a legutóbbi időkig nem jelentek meg benne olyan elemek, melyek révén a résztvevők turisztikai alapismeretekhez jutnának. Az aktív turizmus kormányzati szinten történő előtérbe kerülésével újabb szervezetek is elkezdtek kiadni részüket újabb, korszerű képzések kialakításában. Az utóbbi időszakban merült fel a Duna-Régió Vízitourisztikai Szövetség tagjainak bevonásával²⁵ egy szélesebb rétegek számára is hasznos, több szintű és a nemzetközi képzési rendszerekhez is igazodó tematika kialakítása.

A természetjárás túravezető-képző tananyagai hasonló felépítésűek, mint a vízitúra-vezetés esetén. Megfigyelhető azonban, hogy bár a természetjárással rendszeresen foglalkozók többsége

²⁵ Egyúttal jelen értekezés szerzőjének részvételével.

valódi természetbarátnak tartja magát, az ismeretátadás során a fenntarthatóság mint alapvető szemléletmód érvényesítésére csak kevesen tesznek kísérletet (FÜLEP T. 2003, FÜLEP T. 2009). Ehhez a tapasztalatok szerint nem elegendő az, hogy a képzési anyag összeállításában részt vevők akár évtizedes tapasztalatokkal rendelkeznek a természetjárás területén. Ennél jóval átfogóbb, tudományos ismeretekre is szükség van ahhoz, hogy a természet megőrzésének szerepe és lehetőségei érthetően megfogalmazásra kerüljenek mind a leendő túravezetők, mind pedig a túrázók számára.

7.6A kereslet jellemzői

A vízitúrázás kereslete az elmúlt évtizedekben együtt formálódott a kínálattal. Egyes időszakokban a kínálathoz igazodott, napjainkra azonban a kereslet határozza meg a szolgáltatói kínálatot. Mivel jelentős történelmi múltra visszatekintő és mindenki által könnyen elérhető tevékenységről van szó, amely minden korosztály számára képes élményeket nyújtani, a vízitúrázásban nem lehet meghatározni jól elkülöníthető piaci szegmenseket. A túrázók részéről eltérő érdeklődésű csoportok határolhatóak le, de a különböző célterületek, illetve a széles spektrumú szolgáltatói kínálat könnyedén ki tudja elégíteni ezen csoportok igényeit.

Több szolgáltatóval és a Duna-Régió Vízturisztikai Szövetséggel egy workshop keretében²⁶ kísérletet tettünk a keresleten belül mutatkozó eltérések alapján a túrázók csoportosítására. Ez nem hagyományos célcsoport meghatározás lett, tekintettel az előzőekben ismertetett piaci jellemzőkre, sokkal inkább egy motivációk alapján történő csoportosítás. Az igények alapján jól meghatározható, milyen kínálatra lehet szükség. A (sport)szolgáltatók megfigyelésén alapuló kategorizálásnak azonban súlyos hiányossága, hogy nem veszi figyelembe a rejtett keresletet, így kimaradt belőle a komplex turisztikai szolgáltatásokat keresők – jelenleg nem ismert méretű – csoportja.

A csoportosítás szerint elkülöníthetőek

- a vízitúrázás szempontjából kezdőnek számító túrázók, akik először vesznek igénybe ilyen szolgáltatást,
- azok, akik jóval korábban már kipróbálták a vízitúrázást, és hosszú idő után újra jelentkeznek,
- az aktivitásra vágyó, több-kevesebb rendszerességgel túrázók, akik ismerik a vízitúrázás részleteit, csak újabb célterületeket szeretnének megismerni,
- a kalandvágyók, akik extra élményekre vágnak, de még nem szándékoznak extrém sporttevékenységbe kezdeni (köztük lehet átfedés ez előző csoportokkal), és
- a fenti csoportokba sorolt túrázók családtagjai, akiket a döntéshozó családtag magával visz a túrára; ők alkotják a többséget, egyúttal ők a mindenkori keresletbővülés bázisai.

²⁶ A workshop időpontja: 2021. december 9.

A műhelymunka további részében ettől eltérő kategorizálás is szóba került. Ebben már megjelenik a komplex turisztikai termék iránti igény megfigyelése, még ha nem is tudatosan a túlnyomórészt turisztikai szakmán kívüli szolgáltatók részéről. Természetesen ez sem kizárólagos kategóriákat határoz meg, átfedések itt is lehetségesek:

- egyéni fiatal(os) túrázók,
- családok vagy baráti társaságok,
- kihívásra, teljesítményre vágyók,
- az evezés mellett más, kiegészítő program iránt is érdeklődők (őket a szolgáltatók életművészek nevezik, holott ők a valódi turisztikai kereslet megtestesítői).

8. A VÍZITÚRÁZÁS KÍNÁLATI OLDALÁNAK JELLEMZÉSE

A kínálati oldalt egyrészt az elsődleges motivációként jelentkező természeti adottságok felől vizsgálom, másrészt a kiegészítő infrastrukturális feltételek rendelkezésre állása felől. A kínálati oldal e két fő összetevőjének vizsgálatát követően összevetem a kapott eredményeket a közelmúltbeli, illetve a jelenleg is zajló folyamatokkal (többek között a víztestek alkalmasságával és azok korlátozó tényezőivel, kvantitatív értékeléssel), és megvizsgálom, milyen egyéb módosító tényezők játszanak még közre az utazási döntésekben a vízitúrázás esetén.

A vízitúrázás szabadidős tevékenységből fejlődött tovább részben sporttevékenységgé, részben pedig turisztikai szolgáltatássá. Eredetileg kevés feltétel kellett a túrázás megvalósításához, elegendő volt egy vonzó és járható célterület, valamint maga a sporteszköz. A turisztikai termékhez azonban komplex szolgáltatásokra van szükség. Ez kiterjed többek között a szálláshelyekre, a vendéglátásra, összességében a túramegállóhelyekre, illetve a tematikus kiegészítő programokra is.

Természetesen a kínálati oldal és a kereslet alakulása szoros összefüggésben van egymással, még akkor is, ha időközönként lassan reagál egyik a másikra. A szolgáltatók nincsenek könnyű helyzetbe, ugyanis a komplex szolgáltatások irányába történő elmozdulás egyrészt igen költséges és kockázatos, másrészt pedig a piac jelentős részének még mindig a legegyszerűbb szolgáltatásokra van igénye. Így a kínálati oldalnak továbbra is ki kell elégíteni a hajóbérlők igényeit, a klasszikus, természetjáró típusú túrázók igényeit, illetve a komplex utazási szolgáltatást keresők igényeit is. A turisztikai terméké válás feltétele nézetem szerint az, hogy ez az utóbbi szegmens a jelenleginél jóval nagyobb méretűre nőjön.

8.1 A szolgáltatói kínálat feltárása

Bár a vízitúra – elsősorban a tevékenység tartalmát érintő – fogalmában egyetértés tapasztalható a különböző szereplők között, annak társadalmi és gazdasági szerepét illetően jelentős az eltérés. Míg a természetjáró szervezetek a szabadidősport oldaláról közelítik meg a vízitúrázást, az aktív turizmus (mint ahogy más turisztikai termék is) ennél szélesebb célokat fogalmaz meg, kezdve a közvetlen turisztikai szempontoktól (a turista minden felmerülő igényének kielégítése) a közgazdasági szempontokon át a térségfejlesztési célokig. Így miközben ugyanazon tevékenységet magába foglaló fogalomról van szó, annak tartalma jelentősen eltérő folyamatokat takar. A természetjáró mozgalmak még ma is kételkedve szemlélik a vízitúrázásban megjelent vállalkozásokat. Mivel a világnézetüket a túrázás közösségi jellege határozza meg, nehezen tudják elfogadni, hogy a vízitúrák szervezése nyereségérdekelt módon is végezhető. A Magyar Természetbarát Szövetség egy korábbi szakágvezetője a mozgalmi jellegű vízitúrákat szervezett túrázásnak nevezi, sajnálkozva amiatt, hogy azok visszaszorulása a „kereskedelmi túráztatás” (sic!) megerősödése miatt következett be (KLEMENCZ H. /szerk./ 2011). Az ehhez hasonló szemléletmódot azonban fenntartásokkal kell kezelni. Míg első

látásra a profitorientált szemlélet teljes elutasítását tapasztalhatjuk a természetjáró mozgalmak részéről, alaposabban értékelve inkább azt lehet megállapítani, hogy két – a szervezők és kisebb részben a résztvevők számára is – eltérő tevékenységről van szó. A természetjárók vállalkozási alapú túráztatásával szembeni ellenérzései ugyanis nem annak közgazdasági alapjaival vannak összefüggésben, hanem a víztúrák szellemiségével, azok közösségépítő, nevelő és természetbarát világnézeti elveinek háttérbe szorulásával.

8.1.1 A szolgáltatások kettőssége

Az első túraszervezők közvetlenül a rendszerváltozást követően jöttek létre. Ekkor még csak néhány vállalkozás működött az országban, a forgalom nagyobb része továbbra is a természetbarát mozgalom keretében bonyolódott. A mozgalmi jelleg és üzleti alapú működés kettőssége a rendszerváltozás óta fennáll. A vállalkozások alapítói szintén a természetbarát mozgalom keretében szerezték meg a tapasztalataikat. Egyes esetekben még a spontán privatizáció is jelen volt az egykori közösségi sporteszközök vállalkozói tulajdonba kerülésénél, ami sokáig behozhatatlan versenyelőnyt jelentett ezeknek a szervezeteknek, függetlenül attól, hogy vállalkozói vagy alapítványi formában működtek.

A 2000-es évek elejére stabilizálódott a vállalkozások piaci szerepe, és továbbra is jönnek létre újabb szolgáltatók. A piacra lépés azonban jóval nehezebb, mint ahogy azt a – korábban egyéni szervezésben vagy sportegyesületi keretek között túrázó – vállalkozók elsőre gondolják. A túrázók életkora és a túrázásra szánt összegek nagyban befolyásolják, milyen élményeket keresnek (NÉMETH K. 2020). Az internetet megelőző korszakban – a korábbi évtizedekhez hasonlóan – a felsőoktatási intézmények hallgatói jelentették a fő vendégkört, így a szervezők marketing-tevékenységét is egyszerű volt területileg koncentrálni. Az internet adta lehetőségek bővülésével azonban jóval szélesebb szegmensek is könnyebben elérhetővé váltak. Így a szervezők áthelyezték a marketing-tevékenységük hangsúlyait a honlapjaikra, illetve később a közösségi oldalak felületeire. Ez a folyamat azonban meglepően lassan ment végbe. Könnyen belátható, hogy milyen piaci előnnyel jár egy könnyen beazonosítható internetes cím alatt futó honlap, a vállalkozások azonban eleinte saját nevükkel remélték a sikeres megjelenést a virtuális felületeken.²⁷ Mára egy kettősség alakul ki a túraszervezők piacán. A többség továbbra is bízik jól felépített, általában a vízhez valamilyen formában kötődő márkanévben (a jellegzetes fantáziánévek: jégmadár, vidra, vízibolha, víziló, vidám delfin, kalandor, sirály, vándor, szürke hód), közülük többen ezek használatával párhuzamosan az internetes keresőoptimalizálás nyújtotta más lehetőségeket is igyekeznek kihasználni. Így már megjelentek olyan jól beazonosítható címek is, mint a *vizitúra.com*, *kenutúra.com*, *vizitúra.net*, *bodrogtúra.hu*, *bodrogtúra.eu*, *kenukolcsonzes.hu* és *turak.hu*. Ennél fogva a potenciális túrázók már több eltérő cím alatt is ugyanazzal a szervezővel találkozhatnak.

²⁷ A leginkább egyértelmű tartománynevet (*vizitúra.hu*) a tulajdonosa még az 1990-es évek közepén vásárolta meg (és azóta is használja). Versenytársaiban azonban csak 6-7 év elteltével kezdett tudatosulni, mekkora előnyt jelent ez a cím, így jelentős késéssel kezdtek el hasonló lehetőségeken gondolkodni.

A kínálat lényeges elemét képezik az ismeretterjesztő munkák, amelyek – megjelenési idejüktől függetlenül (de a hozzáférhetőség mértékben) – hozzájárulnak a vízitúrázás népszerűségének növeléséhez (KEMÉNY A. 1930, VÖLGYES M. 1936, RITTLINGER, H. 1937, TÖRÖK R. 1937, VEDRES L. 1971, 1972, JEROME, K. J. 1972, TÖRÖK I.–MORVAI K. 1989, UMANN K. 1998). A legújabb kezdeményezések közé tartozik a Duna-Régió Vízituristicai Szövetség, melynek célja a hazai víziturizmus népszerűsítése, a vízitúrázással kapcsolatos közérdekű információk publikálásával.²⁸ A szervezet rendszeresen tesz közzé információkat a vízitúrák lebonyolításával kapcsolatban, továbbá vízitúra rendezvényekről, emellett a vízitúrázással kapcsolatos adatbázisok építésével is foglalkozik (táborhelyek, túraútvonalak, túrahajók). Bár elsősorban minden érintett számára hasznos kezdeményezésről van szó, a szervezettől független szolgáltatóknak az a véleménye, hogy az alapítók piaci előnyök megszerzése érdekében végzik a közérdekűnek látszó tevékenységet, hogy minél több információt szerezzenek meg versenytársaiktól. Mivel ez a vélemény elég határozottan jelen van a szakmai körökben, az adatbázisok közel sem teljeseek, mivel azokhoz szinte csak a nonprofit szektor, illetve magánszemélyek nyújtanak információkat.

8.1.2 A szolgáltatók tipizálása

Idővel a túraszervező vállalkozók köre is elkezdett kettéválni, részben a piaci változások hatására. A vízitúrára résztvevők éveken belül rájöttek, hogy a kapott szolgáltatás nem feltétlenül ér annyit, amiért ők többletköltségeket vállaljanak. Kis tapasztalattal egyéni szervezésben is össze lehet állítani egy vízitúrát, amelyhez így csak sporteszközök bérlésére van szükség.²⁹ A vállalkozások egy része tehát e kényszer hatására – turisztikai szakmai ismeret hiányában – a kisebb ellenállás, tehát az egyszerűbb szolgáltatások irányába mozdult el, és módosítva szolgáltatási struktúráját, kizárólagosan a túrahajók, evezők és mentőmellények bérbeadásával kezdett foglalkozni. A túraszervezők másik csoportja az előre menekülést választotta: felvállalta, hogy utazásszervezővé váljon, ennek minden kötelezettségével, és ma már nem csak a vízitúrát, hanem számos kiegészítő szolgáltatást is kínálnak: saját tulajdonú szálláshelyekkel (többnyire kempingekkel) rendelkeznek, szervezett keretek között kínálják az étkezést, és kiegészítő programokat is szerveznek (11. ábra). A vízitúrázásban érintett szolgáltatókat tehát a szolgáltatási kínálat alapján a következőképpen lehet tipizálni:

- csak sporteszköz-bérbeadással foglalkozik,
- túrákat is szervez belföldre,
- utazási irodai szolgáltatás keretében szervez,
- külföldre is szervez túrákat.

²⁸ A szervezet a víziturizmus alatt azonban kizárólag a vízitúrázást érti.

²⁹ A folyamat hasonlóan ment és megy végbe, mint ami a klasszikus utaztatási piac alakulása során volt tapasztalható. Azonban a vízitúrázás esetén nem az internet nyújtotta lehetőségek révén történt meg mindez, hanem annál már jóval korábban.



11. ábra

A vízitúra-szervezők típusai a szervezet tevékenységének jellege szerint
(szerk.: Donka A.)

A mozgalmi jellegből történő átalakulás következménye, hogy a vízitúra-szervezés és a lebonyolítás népszerűvé válását nem előzte meg a turisztikai szolgáltatások kialakítása, azok csak nagyon lassan, követő jelleggel jönnek létre. Ennek az is az oka, hogy a vízitúrázás úgy él a potenciális vendégek tudatában, mint egy kifejezetten olcsó nyaralási forma, ahol az ár-érték arány miatt azt is elfogadják, hogy ezért az árért cserébe szinte semmiféle szolgáltatást nem kapnak, csak a túravezetőt. Ennek a szemléletnek a bizonyítéka az is, hogy amikor egyes településeken vízparti szálláshelyeket (kempingeket) alakítottak ki, kisebb ellenállás és értetlenség fogadta a túrázók részéről azt a szabályt, hogy ilyen kemping környezetében tiltott az ún. *vadkempingezés*.³⁰

Napjainkban már terjedőben van az az igény, hogy a túraszervezők minél teljesebb körű szolgáltatásokat kínáljanak a résztvevők számára. Azonban a piac mérete és az erős szezonális miatt a szálláshelyek kialakítása még igen kezdetleges folyóink mentén. Míg 2011-ben 12, a nagyobb szolgáltatók közé tartozó vizsgált vállalkozás között csupán egy olyan volt, amely komplex szolgáltatásokat nyújtott (DONKA A. 2011b), a 2019-ben értékelt 29 szolgáltató közül három működött utazás-szervezőként, és további három foglalkozott a túraszervezés mellett szálláshely-üzemeltetéssel.

A vízitúra-szervező vállalkozásokon még napjainkban is tapasztalható bizonyos átmeneti jelleg a közcélú sportszervezetek és a profitorientált jelleg között. Ez több jellemzőben is megnyilvánul. A szervezők jelentős része (a részletesen is megvizsgált szervezetek 38%-a) – annak ellenére, hogy vélhetően azok is haszonszerzési célból működnek – egyesületi formát választott, ezen belül vannak vízitúra egyesületek, illetve vízisport egyesületek. A vízisport egyesületek ugyan nem turisztikai célokkal működnek, és így mások a fejlesztési igényeik is, mégsem lehet azokat teljesen elválasztani a víziturisztikai fejlesztésektől. Így ezek a szervezetek szintén a vízitúrázó piac szereplői.

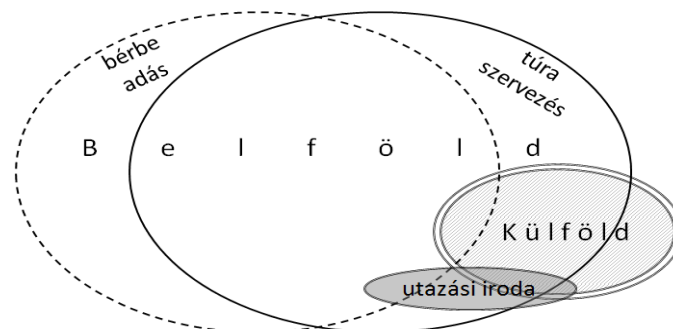
Mindkét szervezeti formára igaz, hogy csak a leginkább szükséges adataikat publikálják, így a vállalkozásokról igen kevés információhoz lehet hozzájutni. Jellemző adat, hogy 102 megvizsgált, vízitúrával foglalkozó internetes honlap közül csupán 35 honlapon érhető el értékelhető információ a szolgáltató kínálatáról. További óvatosságra int a szolgáltatókkal kapcsolatban, hogy a vállalkozások többségének évek óta negatív a mérlege, vagy csak igen alacsony nyereséget értek el. A piac általános helyzetét jellemzi, hogy azok a vállalkozások, amelyek kifizérítették a sporteszköz-bérbeadáson,

³⁰ Ez a fajta szállás-megoldás ma is jelen van a túrázók körében (CZICZE G.–BENKHAARD B. 2020).

illetve a sportszervezésen túli tevékenységüket, és a komplex szolgáltatások révén bejelentett utazás-szervezővé váltak, igen rövid idő alatt elveszítették piaci jelentőségüket. Ebből is látható, hogy a piac – részben a mérsékelt jövedelmezőség, részben pedig a szabályozás és ellenőrzés ellentmondásai révén – még nem érett meg arra, hogy átlátható szolgáltatókkal és valódi turisztikai szolgáltatásokkal jelenjen meg a turisztikai termékek között, bár bizonyos jelei már ennek is vannak.

Felismerve a kedvező adottságokban rejlő lehetőséget, több szolgáltató is megcéloz külföldi szegmenseket, bár egy részük a hazai piacon elfogadott képet igyekszik sugározni az eltérő motivációkkal rendelkező nyugat-európai piac felé is (a természetközeli, korlátozott higiénijú, kis eszköz-igényű vad romantika formájában). Más részük azonban felismerte az evezésben, vízitúrázásban mint termékben rejlő valódi lehetőségeket. Ezek a szolgáltatók a vízitúrázást részben csapatépítő tréningként, részben pedig a Budapestre látogató városi turisták részéről felmerülő extra élményelemként építették fel és kínálják.

Figyelembe véve a szolgáltató telephelye és a célterületek között feltárt összefüggéseket is, a szolgáltatók tipizálása kiegészíthető a célterületekkel (12. ábra). Egyes szervezők a biztonságos piac érdekében kizárólag a legismertebb és egyben legnépszerűbb vizekre szerveznek túrákat (ilyen például Felső-Tisza, Túr, Bodrog, Szigetköz vagy a Gemenci-erdő), míg mások jellemzően a kisebb, kevésbé ismert, vagy sportosabb részvételt igénylő, vadabb vizeket, esetleg csupán kisebb forgalommal, de megfelelő vonzerővel rendelkező célterületeket részesítik előnyben (például a Mura, a Dráva, a Rába, a Maros). Azok a szolgáltatók, akik nem csak sport-, hanem komplex turisztikai szolgáltatást nyújtanak, inkább szűkebben választják meg célterületeiket, de ott – nagy helyismeretükre támaszkodva – minél teljesebb körű szolgáltatásokat kínálnak.³¹



12. ábra.
A vízitúrázásban érintett szolgáltatók tipizálása
(szerk.: Donka A.)

A célcsoportok alapján már kevésbé lehet egyértelmű szolgáltatói típusokat elkülöníteni, mivel az általában kisvállalkozás keretében működő szervezőkre nem jellemző a szegmentálás. Ennél fogva csupán annyi megállapítás tehető, hogy egyes szervezők jobban specializálódtak bizonyos szegmensekre. Ezen belül gyakori az iskolás korosztály, illetve a családok megcélzása. A 2000-es évek

³¹ Különösen a Szigetköz, a Gemenci-erdő, a Tisza-tó és a Bodrogzug ilyen célterület.

elejéig a felsőoktatási intézmények hallgatói is stabil piacot jelentettek, idővel azonban a szervezők kénytelenek voltak azzal szembesülni, hogy a viszonylag alacsony fizetőképességű célcsoport esetén jóval gyakoribb a károkozás, ami a rövid, és ezért feszített ütemű főszezonban akár a teljes szolgáltatási üzletmenetet is veszélyeztetheti.

Az igénybe vett sporteszközök alapján szintén elvégezhető a szolgáltatók tipizálása, bár az így alkotott egyes típusokba tartozó szervezetek száma aránytalanságot mutat. A legtöbb túraszervező a korábban ismertetett kedvező tulajdonságok miatt kizárólag túrakenut használ. A túrakajakok már szinte teljesen kiszorultak, azokat jellemzően csak magántulajdonú járműként lehet megfigyelni. A kenuk méretében vannak eltérések, a korábban szinte kiegyenlített arányban jelen lévő három- és négyszemélyes hajók közül ma már túlnyomórészt az utóbbiakat használják a szolgáltatók, miközben újra megjelentek a nagyobb, 7 személyes túrakenuk is. Ezek több évtizedes múltra tekintenek ugyan vissza (az 1960–70-es években őrsi csónak néven használták), azonban a rendszerváltozás után eltűntek a vizekről. Az elmúlt években – előnyei (stabilitása és közösségépítő ereje) révén – egyre nagyobb igény mutatkozik rájuk. A túraszervezők másik csoportja a polietilén hajókat használja. Ezek a sporteszközök (többnyire tengeri evezésre alkalmas kajakok) jóval rugalmasabb anyagból készültek, ezért ellenállóbbak, emellett kényelmesekek is. Ennél fogva azonban a hajók ára is jóval magasabb a túrakenukhoz képest. Így a tengeri kajakokat használó szolgáltatók jellemzően a minőségi szolgáltatási irányába mozdultak el, hiszen a magasabb költségeket ugyanazokkal a viszonylag egyszerű szolgáltatásokkal (tulajdonképpen a sporteszköz bérbé adással) nem tudták fedezni. Ezek a szervezők tehát igyekeznek minél inkább komplex szolgáltatást nyújtani (akár utazási irodaként, akár a jogszabályi kereteken kívül).

8.2A vízitúrázás természeti adottságainak vizsgálata

Mivel az aktív turizmus esetén – más termékektől eltérően – maguk az adottságok is többnyire az attrakció részét képezik, kiemelt figyelmet fordítottam az adottságok értékelésére. A vízitúrázás esetén nem csak az evezés mint fő tevékenység, hanem maga a táborozás, valamint a rurális tér és a teljes természeti környezet is az élmény alapjául szolgál. A vendégek motivációjának alapját képező vonzerő és az infrastruktúra viszonya éppen ellentétes más turisztikai termékhez képest. Míg más termékek esetén a tevékenységhez (az utazási döntéstől az élmény keletkezéséig) nélkülözhetetlen a turisztikai alapinfrastruktúra (szálláshelyek, vendéglátóhelyek) jelenléte, a vízitúrázásban – mivel annak alapját elsősorban sporttevékenység alkotja, és az adottságok oldaláról sok esetben elmosódott a határvonal a rekreációs és a turisztikai célú tevékenységek között – maguk a tevékenységek végezhetőek egyes turisztikai infrastruktúrális elemek hiányában is (2. kép). Igaz ugyan, hogy így ezeket a tevékenységeket nem tekinthetjük turisztikai termékeknek, azonban a sportszolgáltatások jelen vannak a turizmus piacán. Az infrastruktúra hiányában kevés szolgáltatást nyújtanak a vendégeknek, de az alacsony költségek miatt így is jelentős érdeklődés mutatkozik irántuk. Hiába alaptézise a turizmusnak, hogy a kínálati oldal minden szereplője számára a fajlagos bevételek maximalizálása (tehát a minőségi

szolgáltatások nyújtása) a fő cél, a szabadidősport-tevékenységekkel kapcsolatos turizmus szolgáltatóinak számottevő része – elsősorban a turisztikai szaktudás hiányában – egyelőre megelégszik a mennyiségi fejlődéssel is.



2. kép.

*Kényszerű vadkempingezés a Bodrogzugban
(2005. május 21.; fotó: Donka A.)*

A táji tényezők közvetlen hatással vannak a turizmusra (TÍMÁR L. 1974). A természetben végezhető tevékenységek esetén kiemelkedő szerepük van a természeti adottságoknak. A víz által erőteljesen determinált természeti környezet az imázs szerves része (SULYOK J. 2012). Ezen felül, mivel a vízitúrázás más tevékenységekhez képest egy különleges közeg igénybevételével zajlik, ennek a közegnek a jellemzői is nagy hatással vannak a tevékenység végzésének lehetőségére. Túlzás lenne azt állítani, hogy a természeti tényezők önmagukban jelentik a vízitúrázás alapját, szerepük mégis meghatározó. A társadalmi adottságokhoz képest ugyanis a természeti adottságok – turizmusfejlesztési időtávokat tekintve – változatlanok, illetve rövid- és középtávon kevésbé lehetünk hatással azokra. A társadalmi-gazdasági feltételek esetén – ideértve a turisztikai fogadóképesség megteremtését is – jelentősebb a fejlesztésben érintettek beavatkozási lehetősége. Így ez utóbbiakat alapfeltételként másodlagosaknak tekinthetjük.

Az ismertetett helyzet miatt különleges jelentősége van a vízitúrázás adottságai feltárásának. Így kaphatunk valós képet annak lehetőségeiről, hogy ez a sporttevékenység miként válhat minden szereplő számára stabil jövedelmet termelő, valódi turisztikai terméké. A turizmus nagy mértékben a táj kínálta vonzerőkre épül. A táj használata itt elsődlegesen a bemutatást jelenti, ahol a táj elsődleges értéke a természeteshez közeli állapot (DONKA A.–GYURICZA L. 2005). A tömegturizmus negatív hatásainak felismerésével kerültek előtérbe a rurális és a közel érintetlen természeti területek mint a fenntartható turizmus lehetséges célterületei (MARTINEZ J. L. 2004, HAJNAL K. 2006, SULYOK J. 2012).

A természeti környezetben zajló turizmus egyrészt a turisták motivációja és viselkedése alapján tér el a hagyományos turizmustól, másrészt az erőforrások egyedisége tekintetében. Az ökoturizmus, illetve a rekreáció újabb formáinak térhódítása során a rurális és a természetvédelmi funkciójú területek felértékelődnek (SZILASSI P. 2003). Az aktív turisztikai termékek egy része, ahol maga az eszköz használata helyváltoztatással is jár, nem pontszerűen kapcsolódik vonzerőkhöz, hanem a bejárt útvonal mentén igényli egyrészt a folyamatos vonzó környezetet, másrészt a további vonzerőket (ELŐD R.–SALAMIN G.–BODOR Á. 2001).

8.2.1 A domborzati viszonyok szerepe a vízitúrázásban

A turizmus folyamataival párhuzamosan a táj is folyamatosan formálódik (MAROSI S. 1985, KERÉNYI A. 2004), részben a természeti, részben pedig az emberi tevékenység (köztük a turizmus) hatására (BÁNHIDI M. 1999). A természetben végzett tevékenységeknek is van hatása a felszínre, melyeket mesterséges eredetüknél fogva általában károsnak tekinthetünk a természeti környezetre (KARANCSI Z. 2000, DONKA A.–GYURICZA L. 2005, DÁVID L.–SZILÁGYI ZS. 2008, NÁDASY L. Z. 2014).

A domborzat, a kőzetminőség és a hordalékszállítás jellemzői határozzák meg a folyók szakaszjellegét (SOMOGYI S. 1987). Domborzati adottságaink miatt felsőszakasz-jelleg kevés helyen és rövid szakaszon jellemzi a hazai folyókat. Ezeken a szakaszokon a nagy sebesség, valamint a mederben és a partokon, a felszínen található kőzetek veszélyessé teszik a vízitúrázást. Szinte egyedüli példa a felső szakaszjellegre a Duna visegrádi áttörése, bár itt a folyó nagy mérete, a rövid szakasz és a partok szabályozottsága révén ezek a veszélyek nem jellemzőek vagy másként nyilvánulnak meg.

A turizmusra szintén jelentős hatást gyakorló vízjárás a vízgyűjtők felső területein lehullott csapadék éves eloszlásának és a lefolyási koefficiensnek a függvénye. Az áradások komoly korlátozó tényezőt jelentenek, mivel a víz felgyorsul, megváltoznak az áramlásviszonyok, megnövekszik a hordalékszállítás, és előtérbe kerülnek a partok. Mindehhez a kisebb folyókon (például a Rábán és a Hernádon) még az árhullám gyors és nehezen előre jelezhető érkezése is hozzájárul.

A hegységperemeket elhagyó folyók hosszabb szakaszon középszakasz-jellegűek, azaz csökken a sebességük, és megnövekszik futásfejlettségük. Bár minden szakasznak megvannak az értékei a turizmus, ezen belül is a vízitúrázás számára, a legszélesebb körű vonzerőkkel a középszakasz-jellegű folyók rendelkeznek. A víz sebessége az ideálisnak tekinthető sávban van, biztonságos rajta a hajózás és nem csak a vízen közlekedők, hanem a parton nyaralók számára is megfelelő környezetet biztosít az üdülésre.

A domborzatminősítés elsősorban azokról a tényezőktől függ, amelyek alapján a minősítés történik (HORVÁTH G. 1990). Egyik szempont lehet a domborzat hasznosíthatósága, abszolút, illetve relatív értékrend szerinti minősítése (MOLNÁR K.–TÓZSA I. 1983, MEZŐSI G. 1985, BERÉNYI I. 1986, GALAMBOS J. 1986, 1988, KERTÉSZ Á. 1988, GYURICZA L. 1998, 2008). A domborzat két irányból van hatással az egyes vízparti tájak vonzerejére. Az egyik a táj látványértéke, amely kedvező esetben, a vízfelület által meghatározott alapvető vonzerő hatását – a nagy reliefkülönbségek vagy más adottságok által – megnövelheti (DONKA A.–GYURICZA L. 2005). A másik jellemző közvetett módon hat

a turizmusra, mivel a domborzat alapvetően meghatározza a vízrajzi jellemzőket, így hatással van azok hajózhatóságára is, ideértve a sporteszközökkel történő hajózhatóságot is.

Magyarországon a domborzati elemek és a folyók kapcsolata között az egyes térségekben nincsenek lényeges eltérések. Ennek ellenére, a víziturizmusra gyakorolt hatásuk alapján érdemesnek tartom néhány, eltérő jellemzővel rendelkező típus meghatározását. A látványértéket tekintve a változatos felszín kedvezőbb a turizmus számára, míg az esésviszonyok (és ennél fogva számos jellemző, elsősorban a vízsebesség) esetén a kis esésű szakaszok tekinthetők ideálisnak. A nagy reliefkülönbségekkel rendelkező területeken (tulajdonképpen a hegyvidékeken) változatosak, ezáltal látványosak is a domborzati formák, azonban a folyóvizek – amellett, hogy kis mederrel és kis vízhozammal rendelkeznek – nagy esésűek, nagy sebességűek, ezért lehetetlen vagy kockázatos, illetve speciális szakértelmet kíván az azokon való haladás. Így szélesebb célcsoportok számára nem alkalmasak sportolásra, túrázásra. A hegyvidékeket övező peremterületek, illetve dombvidékek szintén változatos felszínűek, de a folyók sebessége már kisebb, bár még nem érik el azt a szintet, hogy szelídvíznek nevezhessük azokat. A harmadik kategóriát a síksági területek alkotják, ahol egyhangú ugyan a domborzat, a vonzerő értékét tekintve azonban ezt bőségesen ellensúlyozza, hogy kicsi a folyók esélye, ennél fogva biztonságos az azokon való haladás. Összességében a fenti kategóriák és a szakaszjellegek között szoros összefüggés figyelhető meg, de szükségesnek tartom áttekinteni a turizmus további szempontjait is.

Hegyvidéki területeink kis kiterjedésűek és alacsony átlagmagasságúak. Így ezekben a térségekben nagyobb és állandó vízhozamú folyók – amelyek lehetővé tennék a sportcélú hajózást – nem alakultak ki. Átmenetinek tekinthetők azok a területek, ahol a környező magashegységekből érkező, ezért bővizű folyók éppen elhagyják a hegyvidék területét, de esésük még viszonylag nagy, és a hegyláb felszínének, valamint a folyóhátaknak köszönhetően a partvidékek domborzata is változatos. Ezek a folyók a nagy esés és a hegyvidéken lehulló csapadékmennyiség következtében a sportcélú hajózáshoz megbízható vízhozamúak, de vízjárásuk erősen ingadozó, ami kockázatot is jelent a vízitúrázás számára. Mivel a Kárpát-medence ilyen folyóinak többsége a trianoni határokon kívülre került, egyedül a Rába magyarországi felső szakasza sorolható ide. A folyót jóval nagyobb bevágódás jellemzi az alföldi folyókhoz képest, így partjai magasak, a vonalvezetés pedig évről évre is változik.

A következő csoportba azok a folyók tartoznak, amelyek már elhagyták a hegyvidékek előterét, így esésük alacsony, vízhozamuk azonban megfelelő, miközben partvidékeiket még a környező magasabb területek urálják. Ezeknek a folyóknak a futását is a geológiai viszonyok határozzák meg. A vízrajzi viszonyokat (és így a folyókon zajló sporttevékenységet) már nem befolyásolják hátrányosan, de a látványértéket emelik. Ide tartozik a Bodrog és a Hernád, amelyek a Tokaj–Eperjesi-hegység déli részének keleti, illetve nyugati oldalán haladnak. Míg azonban a Bodrog jobb partján fokozatosan emelkedő térszíneket találunk, és a bal part már az Alföld tökéletes síkságához tartozó Bodrognál, addig a Hernád több szakaszon közvetlenül a hegyvidék morfológiailag változatos peremén halad, miközben a jobb part is egy változatos dombvidéki terület, a Cserehát része. Az Ipoly, miután eléri az országhatárt, viszonylag széles völgyben folyik, az alsó szakaszán azonban, a Börzsöny és a Helembai-hegység között szintén változatos domborzat urálja a partvidékeit.

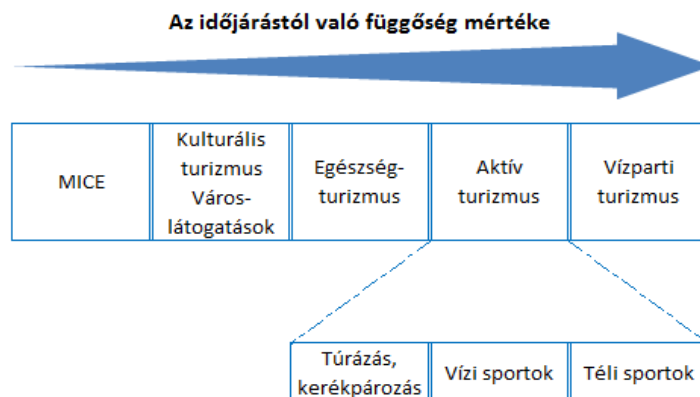
Az ország táji adottságaiból adódóan az egyhangú domborzattal rendelkező területen haladó folyók vannak többségben. Itt a folyók közép- vagy alsószakasz jellegűek (néhol változtatva is a szakaszjellegeket a mellékágak fizikai jellemzői alapján /CHOLNOKY J. 1930/), így a partvidékeik domborzatával vagy neutrális viszonyban vannak, vagy az akkumulációs tevékenység jellemző.

A domborzat részét képezi a folyóvízi és ártéri morfológia is (GÁBRIS GY. et al. 2002, SCHWEITZER F. 2004, BALOGH J.–NAGY I.–SCHWEITZER F. 2005, TÍMÁR G.–TELBISZ T. 2005, LÓCZY D. 2005, LÓCZY D.–KISS T. 2009, VASS R.–SZABÓ J.–TÓTH CS. 2009, LÓCZY D. 2010), amely azonban látványértékét tekintve nem módosítja jelentősen a folyóvíz és környezete által egyébként is felkínált vonzerő nagyságát, hatását tekintve pedig a vízrajzi adottságok között jelenik meg.

A domborzat határozza meg azt is, hogy a turisták által látogatott egyes pontokról vagy útvonalakról miként láthatóak a különböző domborzati formák. A gyalogtúrák esetén KARANCSI Z.–KATONA Z. (2009) tettek kísérletet ennek modellezésére a Medves-vidéken, míg DONKA A.–GILA CS. (2013) az Élővíz-csatorna mentén vizsgálták a vízről a látványt és tettek kísérletet a komplex értékelésre.³²

8.2.2 A vizeitúrázás és az időjárás összefüggéseinek vizsgálata

Az időjárás a turisztikai keresletet meghatározó, egyúttal korlátozó, illetve kockázati tényező is lehet (NÉMETH Á. 2013, 2015). Az egyes turisztikai termékek eltérő mértékben függenek az időjárástól (13. ábra).³³ Az aktív turizmus esetén ez igen szoros kapcsolat, bár a vízparti (üdülő) turizmust még ennél is nagyobb mértékben befolyásolja.

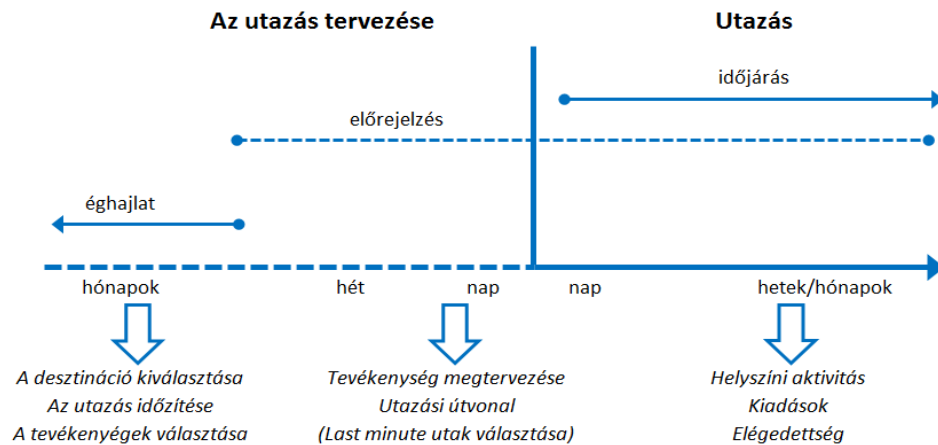


13. ábra
Az egyes turisztikai termékek viszonya az időjárás körülményekhez
(NÉMETH Á. 2015 alapján szerk.: Donka A.)

³² A kutatói munka elismerése, hogy az utóbbi tanulmány a gyakorlatban, közvetlenül is hasznosításra került. Gyulán a vízfolyás menti sétautakon e tanulmány egyes részleteit jelenítették meg a tájékoztató táblákon.

³³ Az egészségturizmussal kapcsolatban az a téves elképzelés él a köztudatban, hogy ez a turisztikai termék szinte egyáltalán nem függ az időjárástól. Ezzel szemben azonban a vendégforgalom szezonálisából (illetve az egyes fürdők szolgáltatási struktúrájából) az látható, hogy valójában közepesen erős a kapcsolat.

A vízitúrázás szabadtéri, tehát nagy mértékben az időjárástól függő tevékenység. Nem csak maga az evezés, hanem a teljes napi tevékenység is a természetben zajlik. Bár a felszerelések fejlődésével kiszélesedtek a klimatikus határok, a kempingezést túlnyomórészt szabadban eltöltött idő jellemzi (HUNKÁR M. 2009). SCOTT, D.–LEMIEUX, C. (2010) feltárta, hogy az utazás tervezése és megvalósítása során mely szakaszban milyen hatása van a turizmusra a klimatikus tényezőknek (14. ábra).



14. ábra

A klimatikus tényezők hatása az utazás folyamatának egyes szakaszaira (SCOTT, D.–LEMIEUX, C. 2010. alapján szerk.: Donka A.)

Az ideális időjárás kifejezés szubjektív, így numerikus módon nem lehet meghatározni azt. Általában a száraz, csapadékmentes, magas, de az emberi szervezet számára még optimális határon belüli hőmérséklet és szélcsend az ideális (ugyanúgy, ahogy számos más, hétköznapi tevékenységekről is hasonlóak mondhatók el), ám ez az ideális állapot csak ritkán áll fenn.³⁴

Egy kérdőíves kutatás szerint (NÉMETH Á. 2012) a turisztikai célterületek kiválasztásának szempontjai között a tájkép mögött második helyen szerepel az éghajlat (a válaszadók 45%-a jelölte meg), megelőzve többek között az utazási költséget, szállásköltséget, a környezeti viszonyokat és a változatosságot. Szintén ez a tanulmány foglalkozott konkrét példákkal is, hazaként köztük a Siófok vendégforgalma és időjárása közötti összefüggésekkel. RÁTZ T. (2006) szerint bár a költségek megelőzik a várható időjárást a szempontok között, utóbbinak az említése hasonló mértékű (39,8%). Ez alapján nyilvánvalónak tűnhet, hogy csak kedvező időjárás alkalmas vízitúrázásra, és csak ebben az esetben hozzák meg utazási döntésüket a túrázók. Azonban ez több okból sincs így:

- Az időjárás rövid időn belül megváltozhat, akár napról napra, akár óráról órára is, ezért egy vízitúra időtartamára, akár 1–2 naposról, akár egy hetesről vagy annál is hosszabb túráról van szó, nem lehet mindvégig ideális időjárásra számítani. Ezt a vízitúrát nyaralásként vagy szabadidős tevékenységként választók is tudják, illetve a túraszervezők is felhívják a figyelmüket erre, így már a döntés pillanatában tisztában vannak ezekkel a kockázatokkal. Emiatt azonban

³⁴ A víziközlekedés rendjéről szóló jogszabály szerint vízitúra korlátozott látási viszonyok között nem folytatható.

még lényegesebb kérdés számukra a túra infrastruktúrája (például a szállások helye és jellemzői), hiszen kedvezőtlen időjárási viszonyok esetén is élményeket akarnak szerezni.

- A turizmus minden területén – így a vízitúrázásban is – a turisztikai termék megvásárlása időben elkülönül a szolgáltatások igénybevételeitől, így az időjárás a turista kockázata. Ami ezt a kockázatot mérsékelheti, az egyrészt az adott térség éghajlati adottságainak ismerete. Másrészt szintén az élmény elmaradásának esélyét csökkentik a – túraszervező által biztosított, vagy csak javasolt – kiegészítő programok rossz időjárás esetére. Tehát itt is megjelenik az az igény, hogy a túravezető félig idegenvezető is legyen.³⁵
- A passzív üdülőturizmusban résztvevők a nyaralás alatt elvárják a megszokott mindennapi komfortjuk biztosítását, és azon felüli élményeket keresnek. A vízitúrákon (és más, természetközeli tevékenység során) a résztvevők jelentős része azonban már eleve tudatosan, azért választja ezt a pihenési formát, hogy levesse a mindennapi komfort egy részét. Így számukra nem feltétlenül jelent a megélni kívánt élmény szempontjából kellemetlenséget a csapadék. A komforttal kapcsolatos elvárások azonban messze nem egységesek, illetve nem is azonos szintűek. Egy vízitúra valódi, jellegzetes élménye az előbbi állapotokhoz áll közelebb, el kell fogadni, hogy nem minden túrázó vélekedik így, és maga a fogadóterület is többet profitál a turizmusból, ha kiegészítő (részben élményt nyújtó, részben pedig – a fentieknek megfelelően – kényelmi) szolgáltatásokkal várja a túrázókat.

Az ideálistól eltérő időjárásra természetesen fel lehet készülni különböző túrafelszerelésekkel, de a végső ítéletet mindenképpen a vendég, a túrázó mondja ki, hogy az esetleges rossz idő ellenére is maradandó élményben volt-e része vagy a másik véglet szerint, a kellemetlenségek keserűvé tették a nyaralását. A fentiek ellenére a hosszabban tartó kedvezőtlen időjárás nagy számban elveheti a kedvét a túrázóknak (PETYKÓ Cs. 2009), már a jelentkezéstől, illetve a szolgáltatóval való megegyezés függvényében (a szervező képes-e és szándékozik-e kompenzálni később a túrázókat) a részvételtől.

8.2.3 Az időjárás és a kempingek forgalma közötti összefüggések feltárása

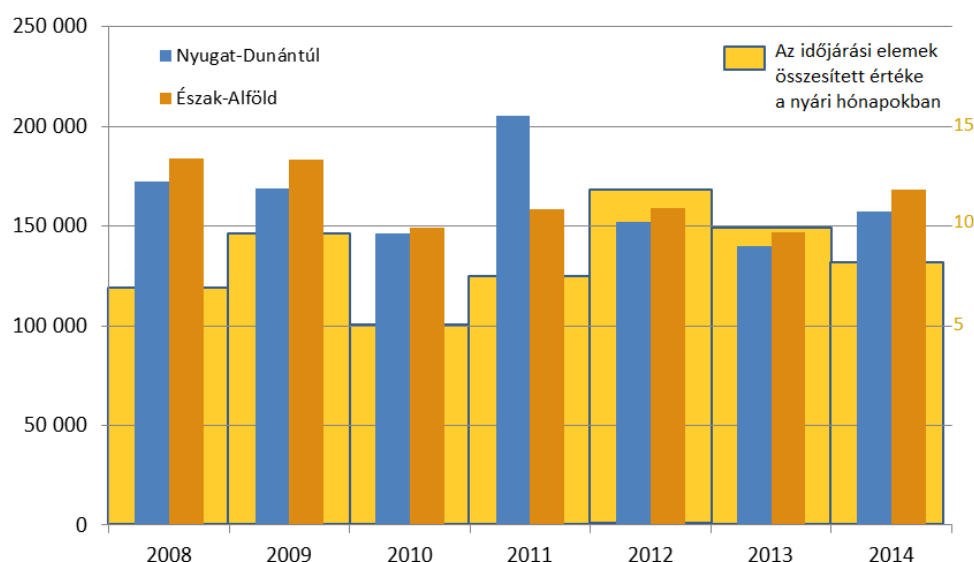
A hosszú időtávot átfogó kutatásom részeként igyekeztem kapcsolatot keresni az időjárás és a természetközeli szálláshelyek vendégforgalma között. Előzetesen azt feltételeztem, hogy bár szorosan összefügg az időjárás és a vízitúrázásban részt vevők száma, csak a tartósabb csapadékos, hűvös időjárás tántorítja el észrevehető mértékben a vendégeket a túrákon való részvételtől. Ez azonban nem csak a vízitúrázásra igaz, hanem más olyan turisztikai tevékenység keretében is, amelynek során a vendégek kempinget vesznek igénybe szálláshelyként, vagy a tartózkodásuk alatt a tevékenységük jelentős része a természetben zajlik. Ezért néhány évre visszamenőleg megvizsgáltam a nyári hónapok időjárási

³⁵ Természetesen nem a kifejezés jogi, hanem hétköznapi értelmében.

viszonyait, valamint ezeknek az időszakokban a vízitúrák által érintett (vízparti) kempingek vendégforgalmát.³⁶

A vizsgálatok alapján megállapítható, hogy 2012 az átlagosnál jóval melegebb és szárazabb nyarú év volt, de 2013 nyara is kedvező volt a többi vizsgált évhez képest. Kifejezetten kedvezőtlen volt a hőmérséklet és a csapadékmennyiség is 2010-ben, de 2008-ban, 2011-ben és 2014-ben is csak egy hónapban volt viszonylag kedvező az időjárás. A kempingek országos vendégforgalmát vizsgálva egyes években (2009-ben, 2010-ben és 2013-ban) látható ugyan pozitív korreláció az időjárási adatokkal, a további években azonban ez nem jelenik meg egyértelműen (15. ábra).

A vendégforgalmi adatokat összehasonlítva az időjárási adatokkal, látható, hogy nem minden esetben mutatható ki korreláció az időjárás alakulása és a kempingek vendégforgalma között. A Nyugat-dunántúli régió vendégforgalma 2008-ban és 2009-ben magasabb volt, annak ellenére, hogy ezekben az években az időjárás kedvezőtlenebben alakult.



15. ábra

A kempingek hazai vendégforgalmának alakulása (az eltöltött vendégéjszakák száma, darab) és a nyári hónapok időjárása közötti összefüggések (a KSH és az Országos Meteorológiai Szolgálat adatai alapján szerk.: Donka A.)

Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a vendégforgalom alakulása nagyban függ a rendelkezésre álló férőhelyek számától is, ezért kontroll-vizsgálatként a kapacitás-kihasználtságot is megvizsgáltam. Hasonló eredményre jutottam, mint egy korábbi vizsgálat, amely megállapította, hogy a vendégéjszakák száma és a havi csapadék-, illetve hőmérsékleti anomáliák közötti kapcsolat statisztikailag nem szignifikáns (HUNKÁR M. 2009), bár ez a kutatás nem tért ki a vendégforgalmi adatokkal kapcsolatos nehézségekre. Az időjárásra vonatkozó vizsgálataim nem mutattak ki egyértelmű összefüggést a természetközeli szálláshelyek vendégforgalma és az időjárás napi alakulása között. Egyrészt nem állnak rendelkezésre megfelelő összetételben az ehhez szükséges adatok, és a

³⁶ A fő funkciókat tekintve nincs egységes szemlélet a kutatók között ezekkel a szálláshelyekkel kapcsolatban. PETYKÓ CS. (2012) a vízparti kempingeket leegyszerűsítve horgász Kempingként említi.

rendelkezésre álló adatok megbízhatósága is kétséges, másrészt a vízitúrák potenciális vendégköre jóval rugalmasabban áll az időjárás okozta kihívásokhoz, mint más turisztikai termékek vendégköre. Ezekből az eredményekből azonban nem szabad elhamarkodott következtetéseket levonni, mivel a turisztikai szakmában egyöntetű az a vélemény, hogy az egyes szezonok vendégforgalma nagyban függ az időjárástól. A turisztikai szolgáltatók ezt nem statisztikai adatsorok alapján állapítják meg, hanem a minden szezon végén (belső használatra vagy publikálásra) készített számvetésükből (vagy még a nyári időszak során). Saját vendégforgalmuk alakulását ismerik, az időjárás alakulása pedig még a közelmúlthoz tartozó esemény, így könnyedén értékelhetik az épp lezárult szezont, legtöbbször az előző egy-két évvel való összehasonlításban.

Összegezve az időjárásra vonatkozó vizsgálatokat, így csak a korábbi kutatási eredményekre hagyatkozhatók, amelyek az időjárás kiemelt szerepét állapították meg az egyes turisztikai termékek, különösen a vízparthoz köthető tevékenységek esetén.

8.2.4 A vízrajzi adottságok hatása a vízitúrázás megjelenésére

A felszíni víztestek jellemzői meghatározó jelentőséggel bírnak mind a kínálati, mind pedig a keresleti oldal számára. Egy víziturisztikai desztináció vonzerejét nagyban meghatározzák az ott elérhető vízfelületek, melyeknek szinte minden jellemzője – eltérő mértékben – hatással lehet a kialakítható turisztikai termékekre és az annak részét képező szolgáltatásokra. A potenciális vendégek pedig ezeknek a jellemzőknek az ismeretében hozzák meg utazási döntésüket.

Más aktív turisztikai termékhez képest a vízitúrázásra alkalmas felszínek jóval kisebb kiterjedésűek. Igaz ugyan, hogy a kerékpározás vagy a lovaglás számára is a kijelölt útvonalak a legalkalmasabbak, azonban ezek a tevékenységek az útvonalakon kívül is végezhetőek. Ezzel ellentétben a vízisportok, így a vízitúrázás is kizárólag vízfelületekhez köthető, amelyek kiterjedése jóval csekélyebb, illetve további jellemzőik egy része kis időtávon belül is dinamikusan változhat. A korlátozottabb kiterjedésű felszínek többnyire eltérnek a mindennapi térpályáktól. Így közvetlenül a különleges, ismeretlen közeg és környezet, közvetetten pedig az általános emberi tevékenység által kevésbé érintett természeti környezet olyan vonzerőt jelent, amely kiemeli a vízfelületeket a turizmus bármely más vonzerője közül. Az ismeretlen közeg és a környezet szokatlan nézőpontból történő szemügyre vétele még a kevésbé természetes vizeket is vonzóvá teszi a turisták számára. Jó példa erre a budapesti Duna-szakasz, amely évről évre népszerűbb, nem csak a kirándulóhajók utasai számára, hanem a jacht-turizmusban és a vízitúrázásban is.

A vízfolyások a méretük, a táj változatossága, a szegélyhatás, a partok alakulása és a további fizikai jellemzők (mélység, áramlások) révén elsődleges turisztikai vonzerők (DOMBAY I. 2007), ennek ellenére a folyók meglepően elhanyagolt elemei a globális turizmusnak (PRIDEAUX, B.–TIMOTHY, D. J.–COOPER, M. 2009). A Kárpát-medence egyik legfontosabb természeti értéke a vizekben való gazdagság. A medenceperemről lefelé áramló folyóvizek eróziós és akkumulációs tevékenysége gazdag formakincset hozott létre a mai országterületen, miközben maguk a folyók is változatos jellemzőkkel rendelkeznek, vízhozamuktól, szakaszjellegüktől és futásfejlettségüktől függően.

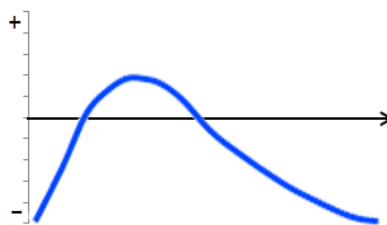
A folyók fizikai jellemzői közül egyesek alapvetően meghatározóak a turizmusban, azonban míg a passzív, vízparti tevékenység – az üdülőturizmus – csak pontszerűen veszi igénybe a folyókat (és ennél fogva már eleve kiválasztja a számára legkedvezőbb helyszíneket), addig a vízitúrázás az egyes folyószakasz teljes hosszában, és egy nap hosszabb időszakában van közvetlen kapcsolatban a vízzel. Ezért nem minden jellemzőt tettem részletesen vizsgálat tárgyává, csak azokat, amelyek változásával módosul a túrázásra való alkalmasság is.

Maga a vízitúrázás természetközeli tevékenység, melyben a potenciális résztvevők számára bármely jellemző vonzerőt jelenthet. A kutatás során azokat a tényezőket vizsgáltam, amelyek kedvező esetben számottevő vendégforgalom generálására képesek. Az ideális méret egyrésztől azt tartja, hogy olyan kimutatható forgalomra van lehetőség, ami a helyi társadalmat közvetlenül is gazdagítja, másrésztől viszont a látgy turizmusra veszélyt jelentő, nagy környezetterheléssel járó tömegességet ne érje el a látogatók száma.

1. A vízsebesség

A leglassabb folyók nem jelentenek veszélyt a túrázók számára, így nem is zárhatóak ki a vízitúrázás potenciális célterületei közül. A tapasztalatok szerint azonban mégsem tartoznak a kedvelt desztinációk közé, mivel a vízitúrázás résztvevői számára az attrakció részét képezi az emberi erő nélküli haladás is, amikor maga a víz sodorja a hajót, így evezés nélkül, időlegesen aktívból passzív turistává válva is előrébb jutnak a vízen. A gyors folyóvizek, melyek elsősorban a felsőszakasz-jelleggel, így több kedvezőtlen tényezővel (például kikötésre alkalmatlan partokkal, hirtelen vízszintingadozásokkal stb.) jellemezhetőek, a legszélesebb vendégkör számára nem alkalmasak a túrázásra. Ezek a vizek a kalandturizmusban résztvevőknek jelentenek vonzerőt, a hagyományos, biztonságos, így szélesebb szegmenseket érintő vízitúrázásnak nem válnak célterületeivé.

A legalkalmasabb folyószakaszok azok, ahol közepesen alacsony a víz sebessége (2-5 km/óra). Tekintettel arra, hogy esetenként egyes adottságok akár nagy mértékben is eltérő vonzerőként jelenhetnek meg a résztvevők számára, általánosan nem a konkrét értékeket tartom fontosnak, hanem csupán a feltárt összefüggéseket. A 16. ábra sematikusán mutatja be a vízsebesség és a vízitúrázásra való alkalmasság kapcsolatát.

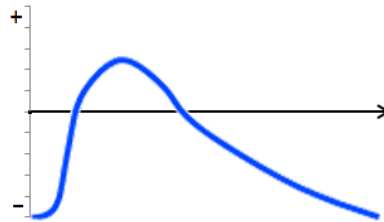


16. ábra

A folyóvizek vízitúrázásra való alkalmasságának sematikus ábrázolása a vízsebesség függvényében, egyes hazai víztestek relatív értékeivel (szerk.: Donka A.)

2. A meder szélessége

A meder mérete nem elsődleges meghatározó tényező, azonban a szélsőségek – eltérő okok miatt – kevésbé kedvezőek, leginkább a közepes és kisebb, de még járható szélességű folyók ideálisak a vízitúrázás számára (17. ábra). A legkisebb folyóvizek esetén fizikai korlátot jelent a kis szélesség (ami gyakran együtt jelentkezik a kis vízsebességgel), hiszen lehetetlenné teszi a manőverezést.



17. ábra

A folyóvizek vízitúrázásra való alkalmasságának sematikus ábrázolása a mederszélesség függvényében, egyes hazai víztestek relatív értékeivel (szerk.: Donka A.)

A kedvező szélesség alsó határa függ ugyan a folyó sebességétől és futásfejlettségétől is, de általánosságban megállapítható, hogy legalább 3-5 méteres szélesség – tehát a leggyakrabban használt túrahajók hosszával megegyező méret – szükséges az akadálymentes haladáshoz, ezáltal lehetővé téve a sikeres manőverezést. Az akár több száz méter szélességű folyókon lehetséges ugyan a vízitúrázás, és többnyire a személy- és teherszállító hajóforgalomtól is meg lehet tartani a biztonságos távolságot, azonban a nagy nyílt vízfelület jóval kevesebb élményt (és több veszélyt) nyújt a résztvevők számára, mint a közelebbi partok látványa. A magas vendégforgalmú térségekben a személyszállító hajók a járatok sűrűségénél fogva zavarhatják a vízitúrázó forgalmat. Ilyen helyzet következett be 2020 nyarán, amikor a Dunakanyarban körjáratban közlekedő és alacsony áron igénybe vehető, feszes menetrend szerint közlekedő hajókat indítottak (3. kép).

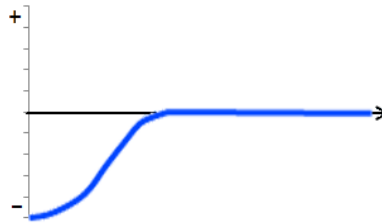


3. kép.

A vízitúrázókat zavaró nagyhajó-forgalom Zebegényben (2020. július 26.; fotó: Donka A.)

3. Vízmélység és vízjárás

A vízmélység csupán annyiban befolyásolja a víztúrázást, hogy a kis vízállások esetén bekövetkező sekély mélység fizikailag akadályozhatja a hajózást (18. ábra). Erre a legjellemzőbb és leggyakrabban bekövetkező példa a legnagyobb valószínűséggel nyár második felében kialakuló alacsony vízállás, és emiatt zátonyok kialakulása egyes kisebb folyónk bizonyos szakaszain, többek között a Rábán vagy a Hernádon. Így – bár ezek a folyók is kedvelt célterületei a víztúrázásnak, – az alacsony vízállás következtében körülményes haladás hátrányosan befolyásolja a túrázók élményét.



18. ábra

A folyóvizek víztúrázásra való alkalmasságának sematikus ábrázolása a vízmélység függvényében, egyes hazai víztestek relatív értékeivel (szerk.: Donka A.)

A nagy vízmélység nincs közvetlen hatással a túrázásra, de a magasabb vízállással együtt bekövetkező nagyobb vízsebesség, illetve összetettebb áramlási viszonyok, továbbá az úszó hordalékok együttesen már hátrányosak a víztúrázók számára. Az árvízi időszakok ennél fogva – részben az ismertett tényezők hatására, részben pedig a hatósági korlátozások miatt – kizáró tényezői a víztúrának. Mivel a víztúrázás erősen szezonális tevékenység, a folyók éves vízjárása is csak a tavasztól ősziig terjedő időszakban befolyásolja. A hazai folyók vízjárására a tavaszi vagy a nyár eleji maximum és az őszi vagy téli minimum jellemző (LOVÁSZ GY. 1997), így a magas vízállások sem ritkák a főszekciónban.

A víztúrázásban résztvevő szolgáltatók alapvető tájékoztatási elemei között csak ritkán jelenik meg a folyók vízjárása. Így a szervezett túrák tervezésére és szervezésére nem a sokéves átlagértékek (VÍZRAJZI ÉVKÖNYV 2010) vannak hatással, hanem az adott évben várható vízállás. Azonban ez nem jelezhető előre annyival, mint amennyivel korábban a turisták meghozzák utazási döntésüket, ezért a túrázók kockázatot vállalnak a döntéshozatal pillanatában. Egyes esetekben a magas vízállás különleges vonzerővé válhat. Az ártéri területeken az előtér révén megtöbbszöröződik a vízzel borított felszínek aránya (4. kép). Az év többi időszakában is járható mellékágak közelében ezek a medermaradványok vagy láprétek – a természetközeli állapot és a ritka megközelíthetőség révén – ezekben a magas vízállással jellemezhető időszakokban igen nagy keresletet vonzanak.

Külön meg kell említeni egy antropogén tényezőt is, amely időközönként befolyásolhatja a vízjárást. Az erőművek alatti szakaszokon az erőművel csúcsra járatásától, illetve a víz hirtelen elengedésétől függően jelentős vízszint-változás következhet be. Ez különösen a Dráva mentén jelent kockázatot a túrázók számára.



4. kép.

A Vén-Duna időszakosan vízzel borított mellékága, a Cserta-Duna levezető szakaszának hajózhatósága különböző vízállások idején a Gemenci-erdőben³⁷

(a Duna bajai vízmércéje szerinti ~700 cm, ~400 cm és ~200 cm-es vízállásánál)

(2019. május 25., 2018. május 5. és 2019. április 21.)

(fotók: Donka A.)

A vízállás és a vízhozam közötti összefüggés ugyan nem egyenesen arányos, hiszen az utóbbi a vízállás mellett a vízsebességtől és a meder-keresztmetszettől is függ, de a nagyobb vízhozam ugyanabban a szelvényben magasabb vízállás jelent. A folyók méretét a sebesség, a szélesség és a vízhozam közösen határozzák meg. A vízhozam önmagában azért jelent kevés támpontot, mert az alacsony sebességű folyók is lehetnek bővizűek, de a kis sebesség miatt az átbocsátó-képességük alacsony. Így például míg a Rába Árpásnál hasonló nagyságrendű vízhozammal rendelkeznek, mint a Sebes-Körös Körösszakálnál, az előbbi folyónak kisebb a mederkeresztmetszete, de jóval nagyobb a sebessége.

Míg a kisebb vízhozamú folyók esetén fizikai akadályt képezhet az alacsony vízszint, a nagyobb folyók esetén az alacsony vízállás (amely természetesen a folyó saját átlagos vízhozamához képest értendő) esetenként kifejezetten kedvező lehet, úgy a vízitúrázás mint más víziturisztikai tevékenység számára is. Ez leginkább a lapos partokkal övezett folyókon, illetve folyószakaszokon jellemző, ahol az övzátonyok szárazra kerülése esetén azok strandként, túrázók esetén ezen felül pedig ideális kikötő- és táborozóhelyként funkcionálhatnak. A Tisza magyarországi felső szakaszán például ebből a szempontból meghatározó jelentősége van az alacsony vízállásnak (DONKA A.–GYURICZA L. 2005), de a Dunán Bajánál is több szezonális vállalkozásnak a vízállás függvényében alakul az eredményessége. Maguk a zátonyok a nagyobb folyókon, ahol nem képeznek nehezen leküzdhető akadályt, a látványértéket és ezáltal az élményt is növelhetik a túrázók számára (5. kép). Ilyen víztest, részben a turisztikai főszezonban bekövetkező alacsony vízállások miatt a Duna fővárosig terjedő szakasza (különösen Esztergom és Szob között, valamint a Szentendrei-ágban), illetve a Dráva (ahol azonban a természetvédelmi korlátozások nem teszik lehetővé a zátonyok látogatását a túrázók számára).

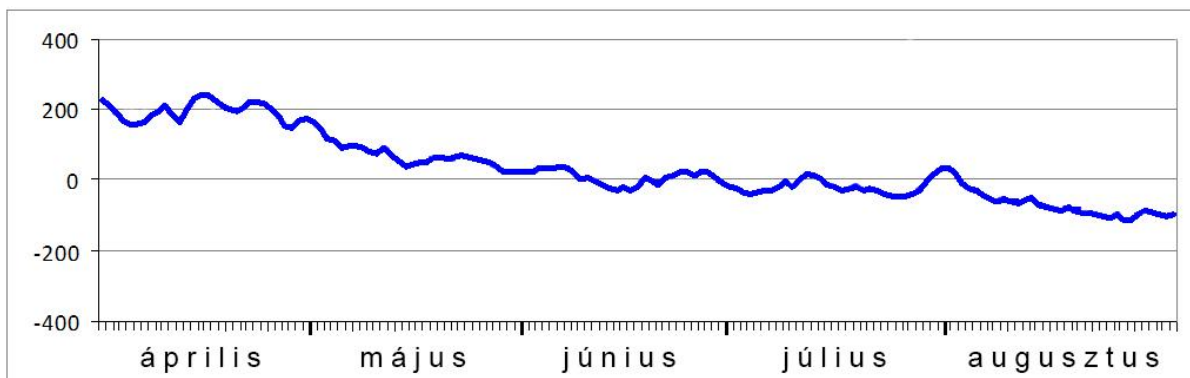
³⁷ A rossz állapotban lévő hidat a Gemenc Zrt. 2021 őszén elbontotta, és a (vitatható) turisztikai kihasználatlanságra hivatkozva nem is tervezi újjáépítését.



5. kép

Vízitúristák által használt zátony a Szentendrei-Dunán, közvetlenül a Lupa-sziget felett (2020. szeptember 19., fotó: Donka A.)

Egy közel két évtizedes időtávot megvizsgálva nyilvánvaló, hogy a vízitúristikai főszezon során a tavaszi magas vízállásokat követően egyre alacsonyabb a vízállás (19. ábra).³⁸



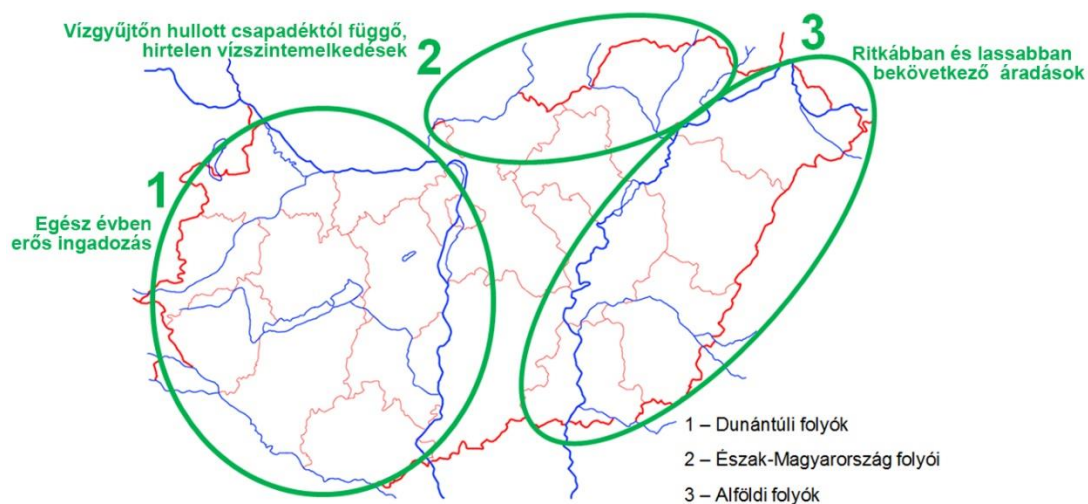
19. ábra

A Tisza átlagos vízállása Vásárosnaménynál a vízitúristikai szezonban (április 1.-augusztus 31. között) 1995-2011 között („VITUKI” Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Kutató Intézet Országos Vízelző Szolgálat /2011/ adatai alapján szerk.: DONKA A.)

Amennyiben az 50 cm-es vízállást tekintjük az alacsony, illetve magas vízállás határának, a példában bemutatott helyen az előszezonban (tehát a hosszú távú mérések alapján éves maximum-értékekkel jellemezhető tavaszi időszak egy részét is magában foglaló időszakban) 41% az alacsony vízállások aránya. A főszezonban ez az érték 76%. Amennyiben a 100 cm-es vízszintet tekintjük határértéknek, az alacsony vízállás aránya az előszezonban továbbra is 41%, míg a főszezonban 94%. Az adatok alapján tehát a turisztikai főszezon nagy részén a Felső-Tisza mentén biztonsággal lehet számítani az alacsony vízállásra, és így az övzátonyokhoz kapcsolódó homokpadok jelenlétére. Más folyók ettől

³⁸ A Felső-Tisza-vidék mintaként történő kiválasztását egyrészt a térség hosszú idő óta tapasztalható vízitúristikai forgalma indokolta, másrészt a Tisza jellegzetes, a nyugati országrészhez képest egyenletesebb vízjárása indokolta.

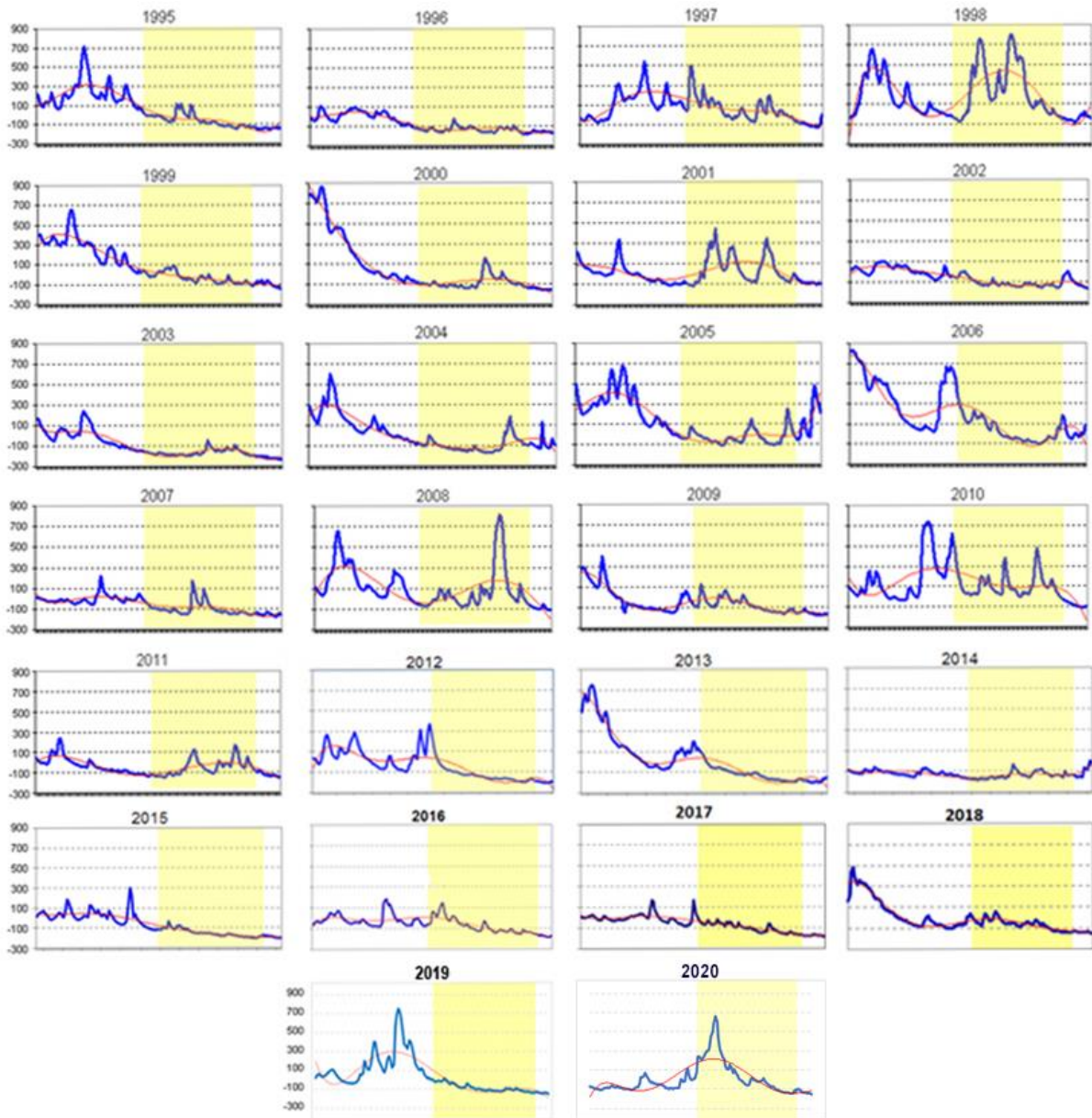
eltérő értékekkel rendelkeznek, mivel a jelentősebb vízszint-változások számos tényezőtől, így többek között a vízgyűjtőterületen lehullott csapadék nagyságától és a lefolyási koeficiens-értékektől is függenek. Ennél fogva a szárazabb vízgyűjtővel rendelkező folyókon kevésbé kell számítani a turizmust akadályozó magasvizekre a turisztikai szezonban. Ebből a szempontból három fő csoportba sorolhatjuk a hazai folyókat. Mivel az éghajlati és a domborzati viszonyok alapján is magasabb csapadékmennyiséggel rendelkező vízgyűjtőkről érkeznek, a Dunántúl folyói az év legtöbb időszakában ingadozóbb vízjárásúak. A kisebb, illetve közepes méretű, főleg észak felől az Alföldre érkező folyók vízgyűjtőjén kevésbé hatnak az óceáni éghajlati hatások. Itt ritkábbak a magasvizek. A harmadik csoportba a már az Alföldre kiérkezett, nagyobb méretű folyók tartoznak, amelyek méretüknél (és egyesek esetén a szabályozottságnál) fogva kiegyenlített vízjárásúak. Természetesen ezeknek a folyóknak a felső hazai szakaszain még érvényesülnek a szélsőségesebb vízállások, amelyek az alsóbb szakaszokon már kiegyenlítődnek (20. ábra).



20. ábra

*A hazai folyók csoportosítása a vízjárás turisztikai szempontú értékelése alapján
(szerk.: Donka A.)*

Másfél évtized adatainak áttekintésével jól láthatóak a Felső-Tisza vízjárásának jellemzői. A késő tavaszi időszakban – amit turisztikai előszezonnak is tekinthetünk – gyakoriak a magas vízállások (21. ábra), nem ritkán elhúzódóan is (például 1995-ben, 1997-ben, 1999-ben vagy 2005-ben). A főszezonban azonban már jóval ritkábbak a tartós magas vizek, azonban rövidebb áradásokra szinte minden évben lehet számítani. Tekintettel arra, hogy az áradások szoros kapcsolatban állnak a vízgyűjtőterületen lehullott csapadék mennyiségével, és a vízgyűjtők, valamint a mérési hely között lényeges eltérés nem tapasztalható a csapadékmennyiség-értékek között, megállapítható, hogy azok az évek, amelyek főszekoni időszakában nem voltak magas vízállások, időjárási szempontból is kedvezőbbek voltak a vízitúrázás számára (például 1996, 1999, 2002, 2003, és 2012 óta minden évben). A közties időszakban azonban a magasabb vízállások – az általában csapadékosabb időjárás mellett – csekélyebb vendégforgalmat generáltak a Felső-Tisza-vidéken.



21. ábra

A Tisza vízállásai Vásárosnaménynál (a vízmérce alapján, cm) és a vízállás hatod fokú polinomiális trendfüggvénye 1995-2020 között a víziturisztikai szezonban (április 1.-augusztus 31.)

(kiemelve a főszezon /június 15.-augusztus 20./)

(„VITUKI” Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Kutató Intézet Országos Vízelző Szolgálat 2011. és az Országos Vízelző Szolgálat adatai alapján szerk.: DONKA A.)

Az áradások visszavethetik a víziturisztikai forgalmat, azonban ez csak az adott víztestekre értendő, mivel a kellően erős motivációval rendelkező vendégek körében csupán az adott célterület elkerülése figyelhető meg, más desztinációkat ekkor is meglátogatnak (tiszaí árvíz esetén például a Szigetköz látogatottsága emelkedik meg).

Az adatok értékelése során fokozott óvatossággal kell eljárni, ha hosszabb időtávra vonatkozó megállapításokat kívánunk tenni. A felső-tiszai, turisztikai főszezonban bekövetkező magasvizek esetén a 2011-ig tartó időszak ismeretében azt a megállapítást tehetjük, hogy egyre gyakoribbak az augusztusi áradások, amelyek lehetetlenné teszik a víziturázást a Tisza szinte teljes hazai szakaszán

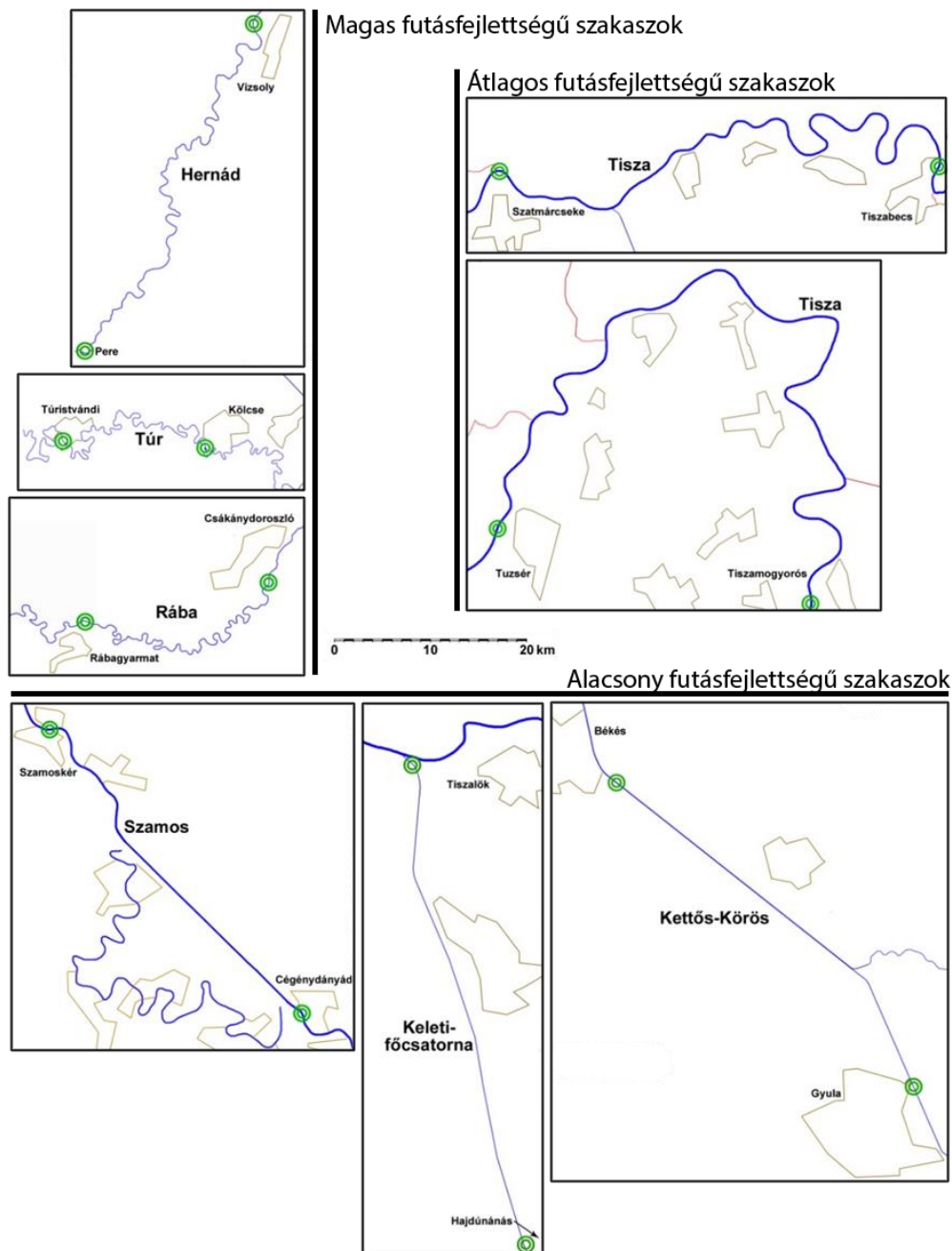
(DONKA A. 2012b). Az adatok ismeretében ez valóban helyes megállapítás volt, azonban látható, hogy a következő években éppen ezzel ellentétes folyamatok játszódtak le, és kifejezetten tartósan alacsony vízállások voltak megfigyelhetők.

A vízitúrázást érintő jelentősebb árvizek következtek be a Tisza felső szakaszán 2000 áprilisában, valamint 2006-ban ugyanebben az időszakban, majd június első felében újra, illetve 2008 augusztusának végén ismét. A rövidebb ideig tartó magasvizek ugyan nem lehetetlenítik el a vízitúrázást, de erősen korlátozzák annak forgalmát, amihez hozzájárulnak a magas vizek utóhatásai is, a sáros partok és az elszaporodó szúnyogok.

Az utóbbi években elmaradtak a tavaszi magasvizek, ami nem csak az élővilág, hanem a turizmus szempontjából is hátrányos. Egyrészt ezek a – szezont megelőző – áradások átmoszák, kitisztítják azokat a felületeket, amelyeket a túrázók is igénybe vesznek, másrészt egyes területek vonzereje kifejezetten a tavaszi árvizek általi előntés. Ennek az a feltétele, hogy az árvíz ne párosuljon nagy vízsebességgel és az uszadék zavaró vagy veszélyes szintre növekedésével. Ezek a feltételek ott teljesülnek, ahol az ártér kiszélesedik, és az év legnagyobb részében is jelen vannak a vizek (csatornák, kisebb vízfolyások vagy állóvizek formájában), lehetővé téve azt, hogy a vizes élőhelyekre jellemző élővilág is hozzájáruljon a terület vonzerejéhez. Legjellemzőbb ilyen terület a Bodrogszeg, a szigetközi Duna-ágak egyes részei (például a Cikolai-mellékágrendszerben, Dunaremeténél vagy Ásványrárónál az Öntés-sziget tavai), a gemenci mellékágak, illetve a Tisza-tó bizonyos részei. Ezekben a területeken az egyedi természeti adottságok (a vizes élőhelyek gazdagsága) szigorú védeltséget indokoltak, így ahogy más túrázók számára is, a vízitúrázók számára is korlátozzák a belépést.

4. Futásfejlettség

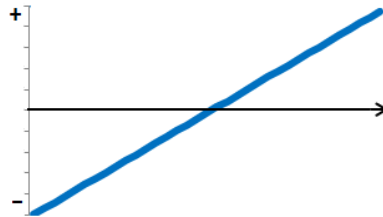
A változatosság iránti igény a turisták fő motivációja. A folyók esetében ez nem csak a partok sokszínűségét, hanem a folyó vonalvezetését (ALLEN, J. R. L. 1970) is jelenti. A vendég szempontjából természetesen nem a folyó teljes hosszának futásfejlettsége (TÍMÁR G. 2005, LÓCZY D. 2012) érzékelhető, hanem rövid, egy-egy nap alatt bejárható szakaszoké (22. ábra). Így elsősorban a kisebb, 10-30 km-es szakaszok vizsgálatával érdemes foglalkozni. Emellett persze figyelemmel kell lenni más szempontokra is, amelyek a futásfejlettség vízrajzi definíciójától eltérő meghatározást követelnek meg a turizmussal összefüggésben levő alkalmazás során.



22. ábra
 Egyes hazai folyószakaszok futásfejlettsége, a vízitúrázó táborhelyek között
 (kartográfia: DONKA A.)

A változatos futású folyóvizek – a kevésbé belátható kanyarulatok révén – a változatosságból fakadó többlet-élményt jelentenek (23. ábra). Jellemzően a kisebb folyók rendelkeznek változatosabb nyomvonallal, így esetükben a különböző vízrajzi adottságokból fakadó vonzerők (a futásfejlettség mellett /általában/ az alacsony sebesség, a kis szélesség, a növényzetben való gazdagság), és ezek miatt a látványérték kedveltebb célterületté tehetik az adott folyót (így például a Túr, a Hernád vagy a Vajask-fok igen népszerűek a különleges természeti élményre vágyók körében). A kedveltség vendégforgalomban mérhető nagysága azzal arányosan csökken, ahogy ezek közül a tulajdonságok közül egy vagy több hiányzik az adott folyószakaszon. Így például hiába igen változatos a Rába hazai felső

szakaszának futása, és a partok is természetesekek, növényzettel gazdagon borítottak, a folyó viszonylag nagy sebessége (illetve ebből kifolyólag a biztonsági kockázat növekedése) nem csak csökkenti a kedvező adottságok hatását, hanem némelyik adottságot kifejezetten kedvezőtlené teszi. A partok növényzettel való borítottsága, illetve a fejlett kanyarulatok ugyanis a nagy sebességgel párosulva kifejezetten nagy ügyességet igénylővé változtatják a folyót, amelyet a kevésbé gyakorlott túrázók annak veszélyessége miatt elkerülnek, a gyakorlottak pedig kalandtúraként – tehát extrém sporttevékenységként – kezelik az ott történő evezést.



23. ábra

A folyóvizek vízitúrázásra való alkalmasságának sematikus ábrázolása a kanyargósság függvényében, egyes hazai víztestek relatív értékeivel (szerk.: Donka A.)

Az egyhangúbb vonalvezetés sem jelent azonban minden esetben alacsony látványértéket. Bár sok, főleg alföldi mesterséges víztest mentén nem alakultak ki galériaerdők, a nagyobb, erősen szabályozott folyók partjait gazdag fás szárú növényzet kíséri, ennél fogva ezek a folyók (például a Körösök, a Marcal, a Szamos) a hosszú egyenes szakaszok ellenére is rendelkeznek megfelelő vonzerővel.

A Tisza Záhony környéki irányváltatása felveti annak kérdését, hogy a futásfejlettség mint mutatószám nem minden esetben elégséges a kanyargósság mérésére. Ha a vizsgált szakasz futásvonala csak egy nagyobb ívet ír le, miközben kevesebb a változatosságot jelentő kanyarulat, akkor a turisztikai vonzerő szempontjából a mutató téves következtetésekre vezet. Ezért a turizmusban nem tarom szerencsésnek a futásfejlettség mutatóként való alkalmazását.³⁹

A futásfejlettség értékénél realisabb kép kapható a folyók futásvonalának változatosságáról, ha a kanyarok sűrűségét vizsgáljuk, függetlenül azok ívének nagyságától. Ebben az esetben csak arra kell tekintettel lenni, hogy a kanyarok sűrűsége összefüggésben van a folyók méretével (szélességével és vízhozamával) is, a nagyobb folyókon a kanyarok jóval nagyobb távolságra követik egymást (3. táblázat). A kevesebb kanyarulat sem befolyásolja minden esetben kedvezőtlenül a vízitúrázást, hiszen más adottságok gyakran ellensúlyozzák azt. A leginkább kedvezőtlen adottság az egyhangúság. A hosszú, egyenes szakaszok, melyek az erősen szabályozott folyókon (például a Szamoson), vagy a nagyobb csatornákon jellemzőek, monotonitásuk miatt csak korlátozottan merülnek fel az aktív turizmus vonzerőjeként.

³⁹ Az említett Tisza-szakaszon kívül a Duna Visegrád és Szentendre közötti szakasza, valamint a Közép-Tiszavidéken a Hernád és a Sajó alsó folyása (Bócs és Tiszaújváros között)³⁹ sorolható ide, bár az utóbbi példa szinte csak elméleti jellegű, ugyanis az év legnagyobb részében (ezen belül a turisztikai főszezon teljes egészében) a Hernád vízének nagy részét a bócsi duzzasztómű a Kesznyéteni-csatornába irányítja, még a vízitúrázáshoz is kevés vizet hagyva a Hernád medrében Bócs és a torkolat között.

A vendégélményt befolyásoló adottságokat tehát összetettebb módon kell értékelni. A kisebb szakaszokon mért futásfejlettség mellett figyelembe kell venni a kanyarulatok (irányváltoztatások) számát is mint a változatosság másik tényezőjét, de ezzel még nem foglalkoztunk a változatosság időbeli átélhetőségével. Így arra a következtetésre jutottam, hogy a változatos futásvonal mellett számolni kell azzal is, milyen sebességgel haladhat egy átlagos túrázó az adott folyószakaszon.

3. táblázat
Egyes hazai folyók futásfejlettségi adatai a kanyarok sűrűségével
 (BOKODY J. 1999. alapján szerk.: DONKA A.).

Folyó(szakasz)	Szakasz végpontjai	Futás-vonal (km)	Futás-fejlettség	Kanyarok száma kilométerenként
Felső-Tisza	Tiszamogyorós - Tuzsér	36,0	3,24	0,47
Túr	Kölcse - Túrístvándi	13,1	2,62	2,98
Rába	Rábagyarmat - Csákánydoroszló	13,0	1,94	3,23
Hernád	Vizsoly - Pere	21,7	1,56	2,17
Felső-Tisza	Tiszabecs - Szatmárcseke	23,0	1,48	0,74
Körös*	Gyula - Békés	18,3	1,20	0,05
Szamos	Cégénydányád - Szamoskér	14,6	1,07	0,27
Keleti-főcsatorna*	Tiszalök - Hajdúnánás	21,1	1,02	0,14

* A jelzett vizeken a kanyarok nem klasszikus kanyarulatok, hanem kis törésszerű irányváltoztatások, melyek a meder mesterséges kialakítása révén keletkeztek.

A változatossággal kapcsolatos mérőszám megtalálásával az a cél, hogy láthatóvá váljon, mely folyón milyen sűrűn követik egymást a kanyarulatok egy átlagos sebességgel haladó túrázó számára. Ezért megvizsgáltam az egyes folyószakaszokon a kanyarulatok számát, továbbá a folyószakasz átlagos (főszezonbeli, jellemző vízállás melletti) sebességét és egy túrakenu átlagos haladási sebességét (ezek együttesen adják a valódi haladási sebességet). Így tehát a kanyargóssággal kapcsolatos, a vízitúrázásban használható mutatószámot a következőképpen határoztam meg:

$$D = \frac{B}{L} \times (V_W + S_C)$$

ahol

D (diversity): a folyó futásvonalán alapuló változatossági mutató,
 (mértékegysége a kanyarulat/óra),

B (bend): a kanyarok száma,

L (length): a vizsgált folyó(szakasz) hossza,

V_w (velocity of water): a folyóvíz átlagos sebessége,

S_c (speed of canoe or kayak): a vízisporteszköz saját sebessége.

A számítások során a folyók átlagos sebességét a vízügyi igazgatóságok adatai alapján vettem figyelembe. A vízisporteszközök átlagos haladási sebessége a 28 éven át tartó terepi megfigyeléseim alapján került meghatározásra. Általában mindenhol 4 km/h-val számoltam, magas növényzet-borítottság

esetén ennél kisebb sebességgel.⁴⁰ A kanyarulatok számának meghatározása – szintén terepi megfigyelések alapján – a következőképpen történt: azok a kanyarulatok kerültek számbavételre, amelyek törésszöge elegendő volt ahhoz, hogy a folyón haladó sporteszközből annak utasai számára az akadálytalan előre látást akadályozzák. A legszélesebb folyókon a nagyobb ívű kanyarulatok jobban beláthatóak, így ez esetben nem kerültek számbavételre, míg a keskenyebb vizeken a kisebb ívek is korlátozzák a beláthatóságot, ezért azok is hozzájárulnak a túrázók számára a változatosság érzéséhez.

A kidolgozott új mutatóval számolt értékeket összevettem más mutatószámokkal, így a futásfejlettséggel, valamint a mutató részét képező kanyarulat-sűrűséggel is, annak érdekében, hogy bemutassam a különböző módszerekkel kapott mutatók közötti eltéréseket (4. táblázat).

4. táblázat.
Egyes hazai folyószakaszok kanyargósságot jelző mutatóinak összehasonlítása
(szerk.: Donka A.)

Folyó(szakasz)*	Jellemző víz-sebesség**	Jellemző haladási sebesség***	A folyó(szakasz) hossza		Futás-fejlettség	Kanyarulat km-enként****	Kanyarulat óránként
	km/h		L _F	L _B	(L _F -L _B)/L _B	B/km	B/h
HOSSZABB VAGY TELJES SZAKASZOK							
Felső-Rába (Szentgotthárd-Sárvár)	5	4	114,0	60,6	0,88	2,96	26,6
Hernád	4	4	85,0	53,8	0,58	1,85	14,8
Öreg-Túr (Sonkád-Kisar)	1	3	45,0	15,4	1,92	3,07	12,3
Alsó-Rába (Sárvár-Győr)	2	4	89,0	71,0	0,25	1,64	9,8
Szigetköz (Dunasziget-Ásványráró)	3	4	31,0	19,1	0,62	0,81	5,6
Felső-Tisza (Tiszabecs-Vásárosnamény)	4	4	59,0	36,2	0,63	0,63	5,0
Szentendrei-Duna	6	4	32,0	24,7	0,30	0,47	4,7
Felső-Tisza (Záhony-Tokaj)	3	4	84,0	64,6	0,30	0,60	4,2
Dráva (Órtilos-Drávaszabolcs)	5	4	158,0	114,0	0,39	0,44	4,0
Hármas-Körös (Szarvas-torkolat)	1	4	54,0	33,2	0,63	0,74	3,7
Felső-Tisza (Vásárosnamény-Záhony)	3	4	57,0	35,5	0,61	0,53	3,7
Bodrog	1	4	50,0	35,2	0,42	0,58	2,9
Kettős-Körös – Hármas-Körös (Békés-Szarvas)	1	4	102,0	48,9	1,09	0,53	2,6
Közép-Tisza (Tokaj-Tiszafüred)	2	4	114,0	74,0	0,54	0,39	2,3
Duna (Vének-Visegrád)	6	4	98,0	89,3	0,10	0,17	1,7
Keleti-főcsatorna	1	4	98,0	93,2	0,05	0,25	1,3

⁴⁰ Nagyobb evezési sebességgel nem számolhatunk, mivel azokban az esetekben a sportteljesítmény-jelleg miatt jelentősen csökken a túrázók élménye.

RÖVIDEBB, EGY NAPOS TÚRASZAKASZOK							
Rába (hazai felső szakasz: Rábagyarmat-Csákánydoroszló)	5	4	13,0	6,7	0,94	3,23	29,1
Hernád (hazai felső szakasz: Vízoly-Pere)	4	4	21,7	13,9	0,56	2,17	17,4
Élővíz-csatorna (Gyula-Békéscsaba)	1	4	9,0	5,9	0,53	2,89	14,4
Vajas-fok (Kalocsa-Báta)	1	4	5,0	3,6	0,39	2,60	13,0
Túr (Kölcse-Túristvándi)	1	3	13,1	5,0	1,62	2,98	11,9
Felső-Tisza (Tiszabecs-Szatomárcseke)	4	4	23,0	15,5	0,48	0,74	5,9
Felső-Tisza (Tiszamogyorós-Tuzsér)	3	4	36,0	11,1	2,24	0,47	3,3
Szamos (Cégénydányád-Szamoskér)	3	4	14,6	13,6	0,07	0,27	1,9
Keleti-főcsatorna (Tiszalök-Hajdúnánás)	0	4	21,1	20,7	0,02	0,14	0,6
Fehér-Körös–Kettős-Körös (Gyula–Békés)	1	4	18,3	15,2	0,20	0,05	0,3

* Ahol a két végpont nincs jelölve, ott a teljes hazai szakasz értendő

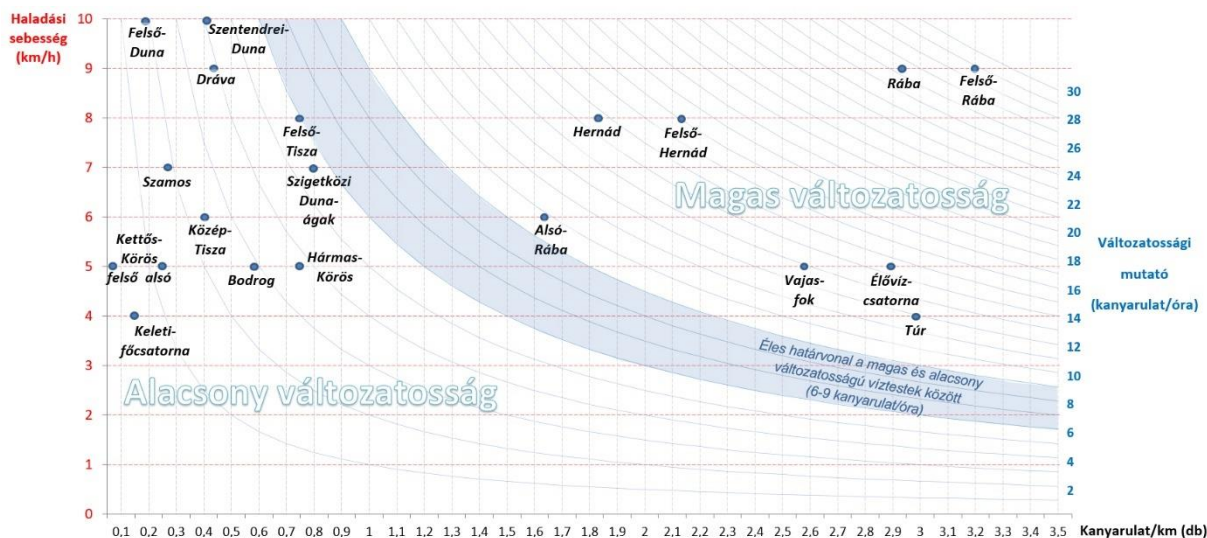
** Átlagos vízsebesség, a Magyar Természetjáró Szövetség tájékoztatása alapján

*** Önerőből, a vízfolyás sebessége nélkül, saját terepi mérések alapján

**** Kanyarulat: olyan irányváltás, ahol a vízen vízisporteszközzel haladva a folyó feletti beláthatóság megtörik.

Jól látható, hogy a futásfejlettségi mutató például az Öreg-Túron, de még a Körösök középső szakaszán is magasabb, mint a Rába felső szakaszán vagy a Hernádon. Az Öreg-Túron közel kétszer annyi kanyarulat található, mint a Hernádon, mivel azonban a két folyó sebessége között jelentős eltérés van, a túrázók mégis a Hernádon élhetik át nagyobb sűrűségben a kanyarulatok nyújtotta változatoság-élményt. A Rába hazai felső szakasza hasonlóan változatos vonalvezetésű, mint az Öreg-Túr, a nagy sebesség révén mégis több mint kétszerese az egy óra alatt átélhető kanyarulatok száma. Közel azonos értékkel rendelkezik a Hernád és az Élővíz-csatorna, miközben az előbbi nagyobb sebessége, míg utóbbi a kis sebesség ellenére is kanyarokban való nagyobb gazdagsága miatt ért el magas értéket. Az eredmények alapján a hazai folyók két részre bonthatóak. A legváltozatosabb vonalvezetésű folyók a víztúrázás szempontjából azok a vizek, amelyeken átlagosan óránként több, mint kilenc kanyarulattal találkozhat a túrázó, míg a kevésbé változatosakon kevesebb, mint hat kanyarulattal. A két csoport között éles határvonal húzódik (24. ábra).

Az alapvető jellemzők eltérő mértékben határozzák meg, hogy az adott folyó mennyire alkalmas víztúrázásra. Egyrészt a fizikai alkalmasságot kell vizsgálni: a folyón történő túrázás biztonságos megvalósíthatóságát, mind a természeti tényezők tekintetében, mind pedig társadalmi-gazdasági szempontból. Másrészt szintén alapfeltétel a turisztikai attrakcióként történő megjelenés, amely az adottságok vonzerőként való jelentkezésében nyilvánul meg. Ez akár tudatos fejlesztés eredményeként is megvalósulhat, de ugyanúgy akár maga a természeti adottság önmagában is elég lehet a vonzerővé váláshoz, függetlenül az alapvető turisztikai infrastruktúra jelenlététől.



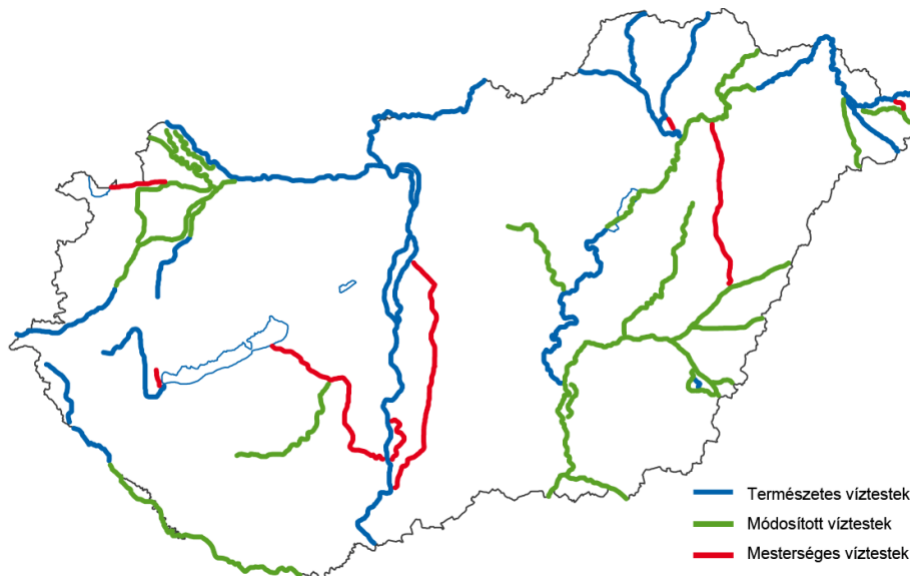
24. ábra
A hazai folyók változatossági mutatóinak összehasonlítása
(szerk.: Donka A.)

A folyók általános jellemzői azonban csak alapfeltételei a vízitúrásnak. Mellettük további tulajdonságok is szerepet játszanak abban, hogy rendszeres vízitúrázó forgalom alakuljon ki vagy maradjon fenn egy-egy folyón vagy folyószakaszon.

5. A partok természetközeli állapota

A vizek természeteshez közeli állapota nagyban befolyásolja a folyókhoz kötődő turizmust, különösen azokat a formákat, amelyek nem pontszerűen állnak kapcsolatban a folyóval (mint például a vízparti üdülés, strandolás), hanem annak hosszabb szakaszait érintik (mint a vízitúrás).

Akár sporttevékenységként, akár turisztikai terméként értelmezzük a vízitúrázást, természetközeli tevékenységről van szó, és mint ilyen, alapvető igényként merül fel a természetes, közel érintetlen természeti, és a tájba illeszkedő épített környezet látványa. Az Európai Parlament és a Tanács 2000/60/EK Irányelve (ún. „Víz Keretirányelv”) szerint a felszíni víztesteket három kategóriába lehet sorolni. A mesterséges víztestek az emberi tevékenységgel létrehozott víztestek, az összes többi természetesnek tekinthető, de közöttük elkülönítik az erősen módosított víztesteket, amely az emberi tevékenységből származó fizikai változások eredményeként lényegesen megváltoztak. A mesterséges víztestek közé az ásott csatornák tartoznak, míg az erősen módosított víztestek a duzzasztás vagy jelentősebb mederkorrekció által érintett szakaszok (25. ábra).

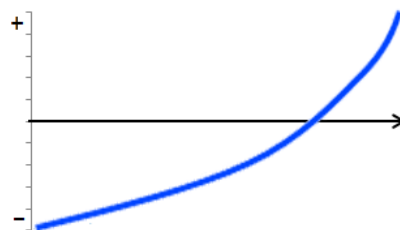


25. ábra

A hazai folyók besorolása az Európai Parlament és a Tanács 2000/60/EK Irányelve szerint (Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság /2010/ alapján szerk.: Donka A.)

A nagyobb, víztúrázásra alkalmas felszíni vízfolyások többsége természetes, illetve egyes szakaszokon erősen módosított víztest. A kategóriát elsősorban vízgazdálkodási szempontok szerint alakították ki, így például a vízszint mesterséges szabályozása idézhet elő olyan állapotokat, amely bizonyos mértékben megváltoztatja egy folyó partvonalait, valamint az ott található ökoszisztémát. Ezek azonban nem olyan mértékű beavatkozások, amelyek a táj esztétikai értékére is komolyabb hatással volnának, illetve sok esetben csak ezeknek a beavatkozásoknak köszönhető, hogy a víztest ma is hasznosítható a turizmus számára, és nem iszapolódott fel (például az Öreg-Túr) vagy nem csökkent veszélyes mértékben a vízszint (például a szigetköz Duna-ágak esetén az 1990-es évek első felében). Ezért a víziturizmus számára ezek a víztestek a természetes víztestekhez hasonlóan hasznosíthatók. Maga a besorolás nem tartalmaz részletes és szigorú követelményeket a víztestekre vonatkozóan. Az erős szubjektivitás miatt a konkrét besorolások vitatottak (Emisszió Egyesület 2009).

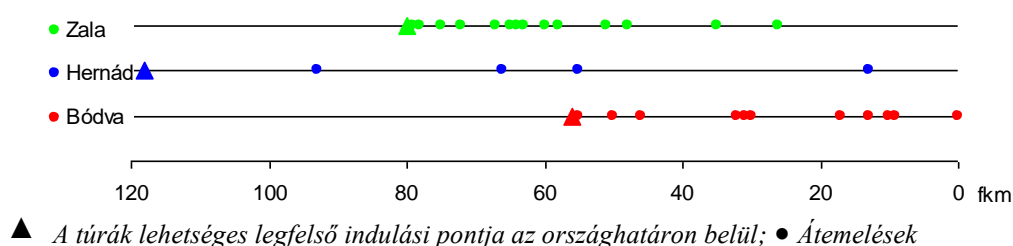
A folyók szabályozása sok esetben ezt a környezetet változtatta meg maradandóan, a hosszabb egyenes szakaszok mellett a mesterséges partfalak és a mederbe épített műtárgyak által. A mesterséges partfalak monotonitása jelentősen csökkenti egy folyó látványértékét (26. ábra), azonban nem jelent akadályt a túrázók számára.



26. ábra

A folyóvizek víztúrázásra való alkalmasságának sematikus ábrázolása a partok természetközeli állapota függvényében, egyes hazai víztestek relatív értékeivel (szerk.: Donka A.)

A mesterséges objektumok közül a mederzárások fizikai akadályt is képeznek a vízen való haladás során. Az átemelések sok időt vesznek el a túrázóktól, miközben csekély az élmény-értékük. Maga az átemelés lehet ugyan a turisztikai élmény része, amennyiben azonban erre gyakrabban van szükség, az a teljes élményt nagyságrendekkel csökkenti. Azok a folyók, ahol sűrűbben van szükség átemelésre, kisebb eséllyel jelennek meg a víziturisztikai kínálatban (27. ábra). A turisztikai célú, több napos szabadidő-eltöltéssel járó víziturázásban a természetesség iránti igény nem merül ki az érintetlen partok látványában, a valódi vonzerő a part menti, elsősorban a fás szárú növényzet. A bemutatott korlátozó tényezők gyakran együttesen jellemzőek egyes folyókra (ilyen például a Zala és a Zagyva), így ezek nem válhattak a víziturázás célterületeivé.



27. ábra
Műtárgyak miatt szükséges átemelések gyakorisága egyes folyókon
(BOKODY J. 1985. alapján szerk.: DONKA A.).

A hazai folyóvizek, illetve azok medrei a vízellátás mellett vízvezető funkciót töltenek be. A kisebb vízfolyások esetén – amennyiben a víztesten nem jelentős a vízhozam – a vízgazdálkodás elsődleges, sokszor kizárólagos szempontja a vízvezetés. Így ezeket a medreket nem mentesítik az elhalt, a mederbe dőlt fás szárú növényektől, hiszen azok nem akadályozzák az esetleges kisebb árhullámok levonulását. Ennél fogva bár számos hazai vízfolyás alkalmas lehetne víziturázásra, a magára hagyott meder ezt nem teszi lehetővé. A leginkább jellemző módon ez a Zala folyón valósul meg, ahol az 1980-as évekig volt vízitúra-forgalom, azóta azonban erre már csak kis szakaszon van lehetőség.⁴¹

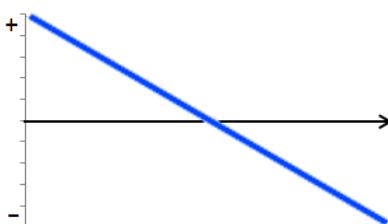
6. Vízhőmérséklet

A kisebb sebességű vizek általában magasabb hőmérséklete a víziturázáshoz kapcsolódó vízparti üdülést kedvezően befolyásolja, de maga a vízhőmérséklet nem jelentős tényező az utazási döntések meghozatalánál. Annak hatása a víziturázásra azonos bármilyen más tevékenységgel, ahol az egyén közvetlen fizikai kapcsolatba kerül a természetes vizekkel. Az ember komfortérzetének megfelelően a leginkább ideális a 22-25°C közötti vízhőmérséklet, bár ettől elérő körülmények sem okoznak kényelmetlenségeket egy túra során, hiszen maga az evezés csekély fizikai kapcsolatot jelent az emberi bőrfelület és a víz között. Ezért alkalmasak a tavaszi és őszi időszakok is a víziturázásra, amikor a hazai folyóvizek hőmérséklete egyébként nem alkalmas a fürdőzésre.

⁴¹ Helyi civil szervezetek rendszeresen tartanak olyan rendezvényeket, amelyeknek egyik célja (a szórakoztatás mellett) a meder takarítása.

7. Áramlások

A folyók esetében biztonsági kockázatot jelenhet a víz sodrása és örvényei, amely erősségének reális megítélése majdnem lehetetlen (NÉMETH J.–BIRKNER Z. 2020). A folyóvizekben tapasztalható turbulencia a felsőszakasz jellegű folyókon, ahol a nagy sebesség változatos medermorfológiával párosul, veszélyes is lehet, de hazánkban ilyen vizek nincsenek. A köztudatban benne van – különösen a helyi lakosság szelektív emlékezete következtében, – hogy egyes folyókon embert is elnyelni képes örvények alakulnak ki. Ennek ugyan nincs valóságalapja, de az adott folyó turisztikai vonzerejét ezek a közvélekedések erőteljesen csökkentik. A szolgáltatóknak ez esetben is jól kell ismerniük az adott folyó áramlási viszonyait, és azokat az evezéstechnikai fogásokat, amelyek által a kis sebességű vízi járművekkel biztonságosan és élményekben gazdagon lehet haladni (28. ábra).⁴²

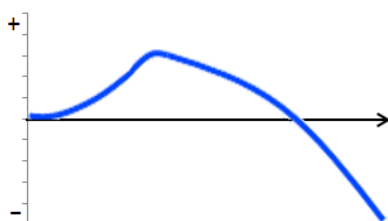


28. ábra

A folyóvizek vízitúrázásra való alkalmasságának sematikus ábrázolása az áramlások függvényében, egyes hazai víztetek relatív értékeivel (szerk.: Donka A.)

8. Növényzettel való borítottság

A kisebb sebességű folyók vízének felszínét különböző mértékben boríthatja a növényzet: részben a partról a víz fölé hajló fák, részben pedig vízinövények. A növényzettel való részleges fedettség különleges vonzerőt jelent a vízitúrázás számára, amennyiben azonban megnehezíti vagy lehetetlenné teszi a haladást (például a Zala esetén), kizáró tényezővé válik (29. ábra).



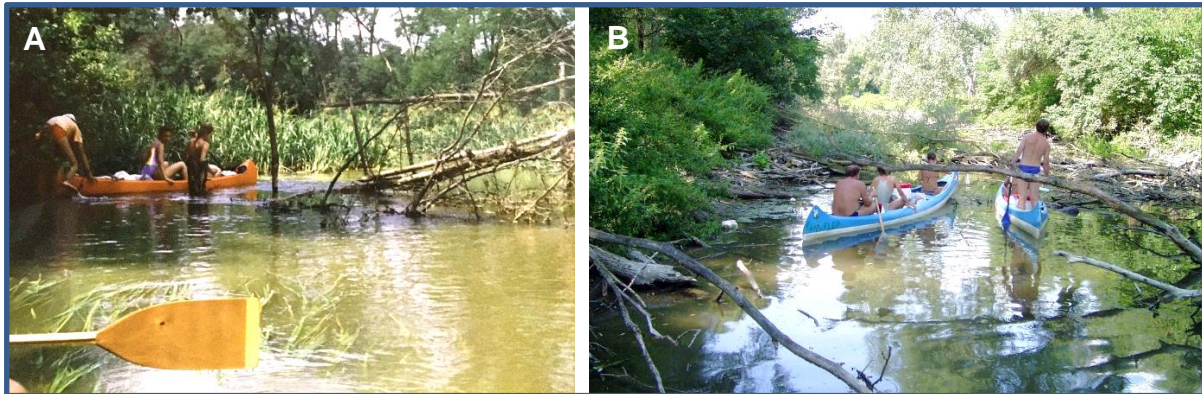
29. ábra

A folyóvizek vízitúrázásra való alkalmasságának sematikus ábrázolása a vízfelszín növényzettel való borítottsága függvényében (szerk.: Donka A.)

A részben akadályként megjelenő növényzet a túrázók egy része számára egyedi vonzerőt jelent. Ennek feltétele, hogy biztonságos körülmények között lehessen haladni, az akadályok kikerülésével. A

⁴² Az egyik legjellegzetesebb, különleges áramlási viszonyokkal rendelkező hely a Szentendrei-Duna-ág Szentendre belvárosánál, a Bükkös-patak torkolata alatt található. Az ebben a kanyarulatban leszűkülő folyószakaszon való evezés nehézségei az ELTE Fizikai Intézetének Kármán Laboratóriuma későbbi alapítóit is további örvénytani kutatásokra inspirálták (TÉL T.–SILBERER V. 2010).

leginkább jellemző víztestek közé tartozik az Öreg-Túr és a Szigetköz mellékágrendszerének egyes részei (6. kép).



6. kép.

*Jellemző helyzetek a növényzet vízitúrázást akadályozó jelenlétére
(A: Öreg-Túr, 1992, fotó: Schüssler Gy.; B: Szigetköz, 2004, fotó: Hajdú G.)*

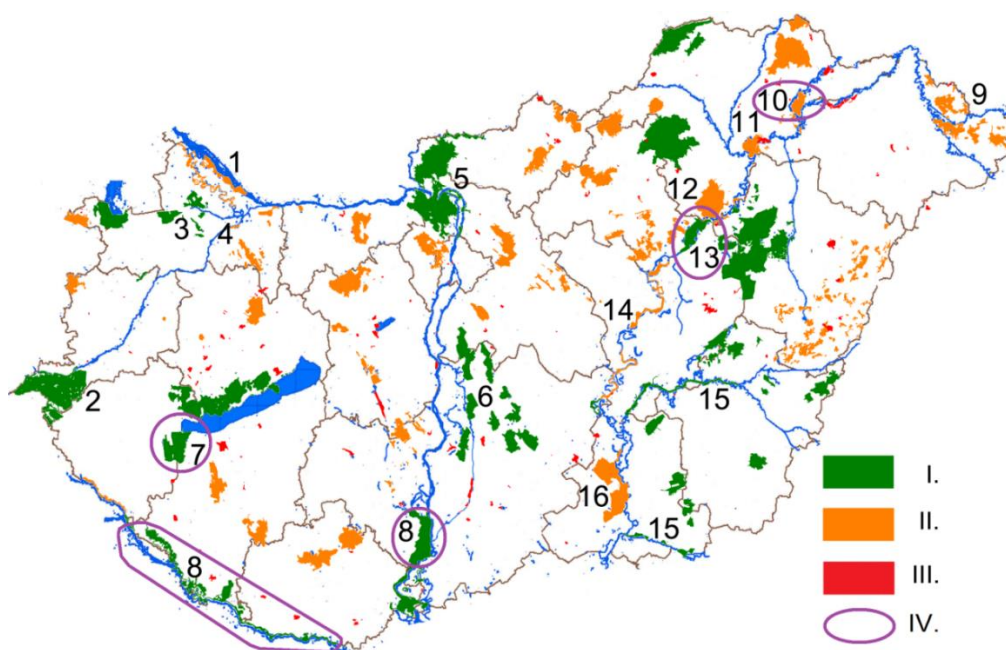
Az országos vízgyűjtő-gazdálkodási terv (2010), illetve annak 2015-ben elkészült felülvizsgálata részletesen foglalkozik a víztestek rekreációs potenciáljával. A vízügyi szakmai anyag azonban erősen túlértékeli a turisztikai célú használhatóságot, összességében vízrajzi determinizmussal áll a turizmushoz. Így a víziturizmus lehetőségét is túlértékeli az egyes folyókon. Túrázásra és vízparti turizmusra is egyaránt alkalmasnak jelzi például a Zagyva felső, a Tarna alsó szakaszát, továbbá a Lónyai-főcsatornát, miközben ezek a szakaszok valójában patak-méretűek, erősen ingadozó vízjárással, így azok sem fürdőzésre, sem evezős hajókkal történő közlekedésre nem alkalmasak. Szintén túlzottan optimistának tekinthető a Kapos és a Sárvíz besorolása. Mindemellett például az Öreg-Túr nem került megjelölésre, miközben ott évtizedek óta stabilan jelen van a víziturizmus több formája is.

8.2.5 A vízitúrázás viszonyulása a védett területekhez

A Kárpát-medence központi területei különösen gazdagok vízfelületekhez kötődő, értékes, védelemre szoruló ökoszisztémákban. Ezek az érzékeny területek különleges vonzerőként jelennek meg a turizmusban, miközben magának a turizmusnak a megjelenése veszélyezteti is ezeket az értékeket. Az érték lehet egyrészt esztétikai érték, másrészt tudományos érték, illetve mindkettőhöz kapcsolódóan ritkaságérték is. Az értékes területek turisztikai hasznosítása hozzájárul az adott turisztikai termék értékéhez, így az eladhatóbb, piacképesebb lehet. A vízitúrázás esetén a természeti környezet az elsődleges motiváció, így ezek a térségek különleges célpontok.

A vízitúrázás potenciális célterületei sok esetben kapcsolódnak védett területekhez (30. ábra). A védettség fokozatainak függvényében egyes desztinációkban korlátozások bevezetésére is sor került. Bizonyos területeken tudatos tervezés eredményeként, megelőző jelleggel, míg más térségekben a vízitúrázók megnövekedett száma miatt. A vízitúrázásra egyébként alkalmas, különösen védett vízfelületeken a hatóságok komoly figyelmet szentelnek a korlátozások betartására. Ennek eredményeként azonban ezek a területek nem veszítenek népszerűségükből, a korlátozások a potenciális túrázók

számára az adott területek értékét emelik, ami konfliktusokkal is jár (BUNZEL-DRÜKE, M.–BOOMERS, J.–KOTTSIEPER, A. 2021).



I. – nemzeti park (NP), II. – tájvédelmi körzet (TVK),

III. – természetvédelmi terület, IV. – a víztúrák természetvédelmi korlátozása

1. Szigetközi TVK (Duna, Szigetközi Duna-ágak, Mosoni-Duna), 2. Órségi NP (Rába), 3. Fertő–Hanság NP (Rábca), 4. Pannonhalmi TVK (Holt-Rába), 5. Duna–Ipoly NP (Ipoly, Duna, Szentendrei-Duna), 6. Kiskunsági NP (Duna-völgyi-főcsatorna), 7. Balaton-felvidéki NP (Zala, Hévíz-patak) 8. Duna–Dráva NP (Dráva, Duna, Sió), 9. Szatmár–Beregi TVK (Túr, Tisza, Szamos), 10. Tokaj–Bodrozug TVK (Tisza, Bodrog), 11. Kesznyéteni TVK (Tisza, Sajó, Takta) 12. Borsodi Mezőség TVK (Tisza), 13. Hortobágyi NP (Tisza, Keleti-főcsatorna, Hortobágy), 14. Közép-tiszai TVK (Tisza), 15. Körös–Maros NP (Hármas-Körös, Hortobágy-Berettyó, Maros), 16. Pusztaszeri TVK (Tisza)

30. ábra.

A hazai folyók és a védett területek kapcsolata (kartográfia: Donka A.).

Változó, hogy az egyes desztinációkban mire terjed ki a védelem, illetve hogyan alakul a korlátozások hatására a víztúrázás. A teljes tiltás a legérzékenyebb területeken került bevezetésre, ahol az ember pusztája jelenléte is komolyan zavarja az élővilágot (például a Kis-Balaton vagy a Tisza-tó területén). A mennyiségi korlátozás szintén érzékeny területekre jellemző, azonban itt a hatóság szerint csak a túl nagy forgalom zavarja az élővilágot. Ezért lehetővé teszik, hogy a kijelölt útvonalakon a megjelölt létszámkorlát erejéig a túrázók belépjenek a területre (például a Bodrozugban). Az időbeli korlátozás az előzőeknél is több kompromisszumot tartalmazó megoldás az élővilág és a turisták között, hiszen ezek minimális mértékben korlátozzák a belépést (pl. a Gemenci-erdőben)(PÁDÁRNÉ TÖRÖK É. 2012).

A leginkább szigorú korlátozás a Balatonfelvidéki Nemzeti Park területén, a Kis-Balaton esetén van érvényben. A területre ugyanis csak a nemzeti park által biztosított vezetővel, szárazföldön lehet belépni. A gazdag élővilág, különösen a madárvilág védelme érdekében – annak ellenére, hogy a nemzeti parknak komoly törekvései vannak a vízről történő bemutatathatóság feltételeinek

javítására,– egyelőre sem a Zalán, sem a meleg vizű hévízi leeresztő csatormán lefelé hajózva, sem pedig a Balaton felől nem lehet bevezni a területre. Így a meleg vizű patak csak 10 km szakaszon evezhető, ami mindössze rövid, félnapos túrákat tesz lehetővé. Ezen felül a vízfolyáson csak a vegetációs időszakon kívül lehet evezni.⁴³ A Hévízi-tó és Fenékpusztá között, közvetlenül a vízfolyás mentén lápterületek találhatóak, melyek ex lege védettek,⁴⁴ így ott sporttevékenység végzéséhez külön engedély szükséges. Tekintettel a fészkelési és költési időszakra, a hatóság csak november elejétől március közepéig engedélyezi a vízitúrák lebonyolítását, ami szinte teljesen egybeesik azzal az időszakkal, ami a vízfolyás egyedi vonzerejének tekinthető. Ugyanis magának a vízfelületnek az egyetlen különlegessége, egyúttal fő vonzereje az, hogy egész évben közel állandó a víz hőmérséklete, így a téli időszakban is lehetőség van evezésre, ez pedig olyan vonzerő, amely iránt évről évre komoly igény mutatkozik a túrázók részéről. A korlátozás lényegileg nem befolyásolja a túrázók jelenlétét, ugyanis a tiltott (vegetációs) időszakban nincs olyan vonzereje a vízfolyásnak, amivel felvehetné a versenyt más víztestekkel, sőt, a növényzettel való borítottság miatt lehetetlen is lenne a haladás sporteszközökkel. Mivel azonban a település egy igen erős fő vonzerővel, a gyógyfürdővel rendelkezik, ez a szabadidős kínálat nem jelenik meg a város turizmusában,⁴⁵ a túrázók túlnyomó többsége nem helyi szállóvendég.

A Dráva hazai partszakaszainak jelentős része, valamint a Duna mentén a Gemenc környéki árterek és holtágak a Duna–Dráva Nemzeti Park területére esnek. Mindkét területnek nagy a vonzereje, elsősorban a köztudatban élő kép révén, azonban az infrastruktúra hiánya – a hatósági korlátozások mellett – egyelőre jelentős korlátokat szab a vízitúrázás fejlődésének. A Dráván korábban a különleges határhelyzet miatt volt tiltott a túrázás, azóta a nemzeti park a szigorú védelem ellenére lehetőséget biztosít a vízitúrázásra, azonban azt feltételekhez köti. A turizmus számára mégsem ezek a korlátozások jelentik a szűk keresztmetszetet, hanem a turisták mennyiségére vonatkozó előírások. Eszerint ugyanis a hatóság csak a turisztikai főszezonban, mindössze kétnaponta, és legfeljebb egyidejűleg 35 fő részére engedélyezi a túrák indulását a Dráván. Az így regisztrált éves ezer vendég körüli forgalom, a közel 160 km-es folyószakaszt és a kijelölt, kizárólagosan használható hat táborozóhelyet is figyelembe véve igen távol áll attól, hogy túlterheléssel veszélyeztesse a területet. A nemzeti park Duna-menti területein a nagyobb holtágakon engedélyezik a túrázást (Rezeti-Holt-Duna, Vén-Duna), illetve a nemzeti park garantált programjai keretében szerveznek túrákat szakképzett vezetővel az említett holtágak mellett a Külső-Bédai-mellékágakba (illetve a Dráva-menti területeken az Ormán-ságot északról határoló Fekete-vízre) is. A nemzeti park, illetve annak felügyeleti szervei információs anyagokat is készítenek a túrázók tájékoztatására (Dél-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség et al. 2013), ennek ellenére a térségben más aktív turisztikai

⁴³ Bár a sportcélú vízijárművek belépését – a természetvédelemre hivatkozva – tiltják a Hévíz-patak utolsó 3 km-es, már a nemzeti park területéhez tartozó szakaszára, a látogatókat saját személygépkocsival, kísérelve ugyanerre a szakaszra beengedik. Ennek oka, hogy a közvetlen környezetszennyezésnél komolyabb következményekkel jár az, amikor a madarak megriadnak az emberalakoktól, akár gyalogosan, akár evezve járnak a területen. Ez az autós látogatók esetén nem áll fenn.

⁴⁴ 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről 23.§ (2)

⁴⁵ Ugyanez figyelhető meg más desztinációk esetén is, mint például Sárváron (Rába) és Gyulán (Körös).

tevékenységekhez képest a víziturizmus nincs előkelő helyen a fejlesztési dokumentumokban. Az Ős-Dráva Program például csak általánosságban említi a víziturizmust, miközben a gyalogos és a kerékpáros turizmussal kapcsolatban részletes és konkrét fejlesztési elképzeléseket fogalmaz meg (Aquaprofit Zrt. 2007, Pécsi Hydroterv Bt. 2015).

Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóságához tartozó Bodrogköz alsó része, a Bodrogzug hosszú idő óta az egyik legnépszerűbb víztúrázó célterület. A szerteágazó csatornarendszer különleges élményt jelent a túrázók számára. Mivel Tokaj a felső-tiszai túrák célállomása és a közép-tiszai túrák kiindulópontja is egyben, a túrák résztvevőinek többsége a különleges természeti értékekkel rendelkező, holtágakkal és csatornákkal tagolt árteret is meglátogatja, de igen népszerűek a kizárólag a területet érintő egy vagy több napos túrák is. A magas látogatószám és az ebből fakadó, fokozatosan növekedő környezetterhelés miatt vezették be a terület látogathatóságának korlátozását, amelynek azonban éveken keresztül nem tudtak érvényt szerezni, végül az őrszolgálat napi szintű ellenőrző tevékenységet vezetett be. Hasonló okokból volt szükség a Tisza-tavon is korlátozásra, annyi különbséggel, hogy ott a Hortobágyi Nemzeti Park széles kínálattal rendelkezik saját szervezésű vízitúra programokból. Mindezek ellenére a korlátozásoknak megvan a kedvezőtlen hatása is. A kvótákat ugyanis a tömeges túraszervezők előre felvásárolják, így más, kisebb szolgáltatóknak, amelyek jóval nagyobb arányban valósítanak meg természetbarát túraprogramokat, kevés esélyük marad az adott víztesten megjelenni. Sajnálatos módon azonban a természetvédelmi hatóságoknak, illetve az általuk megbízott nemzeti parki igazgatóságoknak a bevételek maximalizálása és a végrehajtás erőforrásigényének minimalizálása az elsődleges célja, nem pedig az általuk képviselt természetvédelmi szempontok komplex és hosszú távon érvényesülő hatásai.

A fejlesztési dokumentumokban általában marginális szerepe van a víztúrázásnak, még azokon a területeken is, ahol az adottságok rendelkezésre állnak. Ennek ellenére a védett területek kezelői felismerték a túrák szervezésében rejlő lehetőségeket, és egyre bővebb kínálattal jelennek meg. Ezek közül is figyelemre méltó az Őrségi Nemzeti Park szándéka. Bár a nemzeti parknak csak az északi peremterületei érintik a Rábát, a szakemberek külön program kidolgozásához kezdtek a folyó turisztikai célú hasznosítása, illetve ennek szabályozott keretek között tartása érdekében. Ez jó példaként szolgálhat más térségek számára is a víziturizmus fejlesztésére. A nemzeti park már megkezdte az infrastruktúra és a vendégforgalom felmérését, melyből jól látható, hogy itt – más területektől eltérően – nem a korlátozások bevezetése volt az első lépés, hanem a túrázás feltételeinek megteremtése.

Számos folyó menti térség kapcsolódik ugyan védett területekhez, azonban ahol közvetlenül a part mentén épített környezet található, ott a távolabb elhelyezkedő védett területek csupán kiegészítő, potenciális vonzerőként jelennek meg a víztúrázók számára. Ilyen térség például a Dunakanyar, a part menti települések mögött a Duna–Ipoly Nemzeti Park területeivel.

8.3 A terméké válás infrastrukturális háttere a hazai vízitúrázásban

A társadalmi adottságok hasonlóan összetett szerepet töltenek be az egyes turisztikai termékek kialakítása során, mint a természeti adottságok. Tekintettel azonban arra, hogy a társadalmi feltételek jóval gyorsabban alakíthatóak, és az utóbbi években, évtizedekben gyorsan is alakultak, kutatásainkba csupán a közvetlenül a vízitúrázásra ható feltételeket vizsgáltam.

A vendégek, a túrázók élményeket szeretnének kapni egy vízitúrától. Ennek az általuk is előzetesen ismert alapja, amire az elsődleges motivációjuk irányul, maga a víztest és annak jellemzői. Emellett egyre nagyobb jelentősége van az infrastrukturális feltételek rendelkezésre állásának is. Bár a turizmusban a gazdasági fejlettség, a közbiztonság vagy a lakosság fogadókészsége, vendégszeretete a kínálat részét képezi, a vízitúrázásra ezek közül csak a közbiztonság van olyan befolyással, amely döntő hatással van az utazási döntések meghozatalára. A közlekedési adottságok, a megközelíthetőség a turisztikai kínálat része, azonban a vízitúrázás esetén a természetközeli jelleg miatt összességében előnyös is lehet, ha egy célterület távolabb helyezkedik el a fő közlekedési útvonalaktól. Annál is inkább igaz ez, mert a termék ökoturisztikai jellege miatt a vendégszámok nem érhetik el a tömegesség szintjét, így a nehezebb megközelítés a vendégek minőségi szűrését is elvégzi.

A vízitúrázás a mozgalmi jellegből, a természetjárásból mint sporttevékenységből alakul át turisztikai terméké. A tevékenység sokáig úgy élt az emberek tudatában mint egy alacsony költségű üdülési forma, ahol az ár-érték arány miatt azt is elfogadják a résztvevők, hogy szinte semmilyen szolgáltatást nem kapnak. Ma már, ha lassan is, de terjedőben van az igény, hogy a túraszervezők minél teljesebb körű szolgáltatásokat kínáljanak a résztvevők számára. Azonban a piac mérete, és az erős szezonális miatt a szálláshelyek kialakítása még igen kezdetleges folyóink mentén. A fentiek alapján átfogó módon értékeltem a turizmust kiszolgáló települések elhelyezkedését és viszonyulását a vízparti területekhez, továbbá megvizsgáltam a vízitúrázás részéről a szálláshelyek iránt felmerülő speciális igényeket és azok kielégítésének alakulását és helyzetét.

8.3.1 A vízparti települések értékelésének eredménye

A vízitúrázás helyspecifikus, természetközeli tevékenység, azonban a turisztikai szolgáltatások jelenléte nagyban kötődik a legközelebbi településekhez. A változatos tulajdonságokkal rendelkező hazai felszíni vizek eltérő mértékben alkalmasak vízitúrázásra, miközben a part menti települések sem azonos mértékben felelnek meg a vízitúrázás fogadásával szemben támasztott követelményeknek. Ahhoz, hogy ezt a természeti erőforrást megfelelően használjuk, minimális környezetterheléssel járó, fenntartható turizmust valósítsunk meg, még számos lépésre van szükség (GYURICZA L. 2009b).

A folyóparti fekvés történelmileg minden időszakban előnyös térbeli vonalat jelentett (CSAPÓ A. 2005, DÁVID L.–TÓTH G.–BENKŐ B. 2011, NEMES NAGY J. 1998, SOMOGYI S. 2001, TÓTH G. et al. 2010). A települések adottságai eltérő módon határozzák meg a turizmus egyes formáihoz történő viszonyulást (SULYOK J. 2012). FEKETE M. (2006) szerint a keresletet kiváltó tényezők egy

településen a természeti adottságok, a közlekedéscsoporthelyi helyzet és a turisztikai infrastruktúra (GYURICZA L. 2008). A víziturizmus részét képező vízitúrázás olyan speciális turisztikai termék, amely nagyban függ a természeti adottságoktól, de a települések fekvése és a folyóparttal való kapcsolata is nagymértékben hatással van erre a tevékenységre.

A rekreációs potenciállal kapcsolatban az előző fejezetben hivatkozott dokumentum⁴⁶ külön értékelt az összes hazai települést, azok rekreációs potenciálja szerint. Négy szempontból vizsgálták a településeket:

- víziturizmus (bár ezt nem definiálták, de tekintettel a strandok külön besorolására, a víziturizmus alatt vélhetően a vízitúrázást értették, és eszerint külön jelölték a kikötővel rendelkező településeket),
- természetes fürdő (azaz strand),
- medencés fürdő (például gyógyfürdő, uszoda vagy kiépített létesítmény nélkül csak termálvíz, gyógyvíz, ásványvíz jelenléte a településen) és
- horgászat.

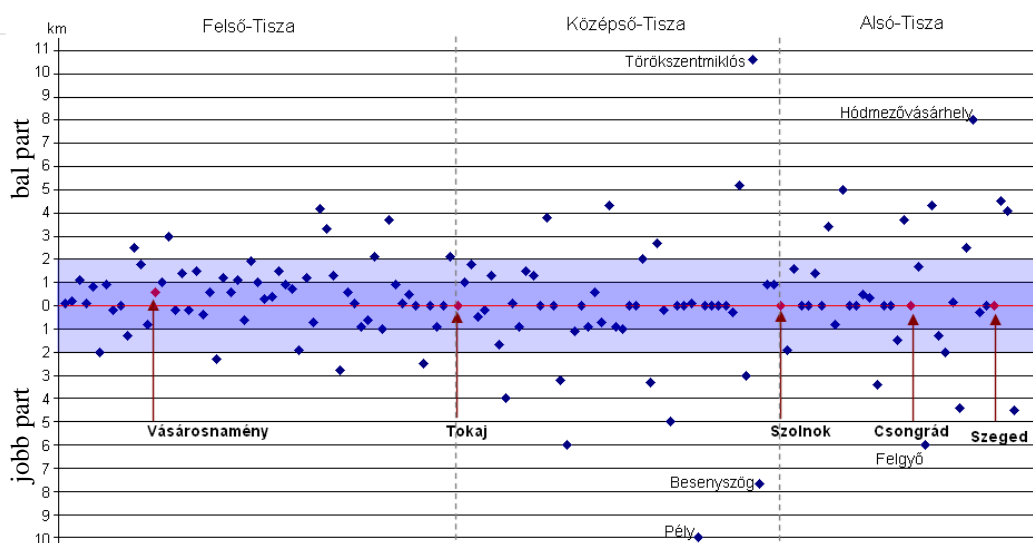
A dokumentumban nem közöltek módszertani útmutatót, így például nem derül ki, hogy mit tekintettek rekreációs célú kikötőnek. A vízitúrázás szempontjából különben is közömbös ez a tényező, ugyanis a túrázók számára egy kikötő létesítményei inkább zavaróak, és a természetes partokat használják kikötésre, legfeljebb kisebb stégeket.

A víziturizmus, ezen belül is a vízitúrázás helyszínei a folyók és azok partvidéke. Bár a legtöbb esetben a települések távolabb helyezkednek el a folyók közvetlen partvonalától (31. ábra), azok így is érintettek a közigazgatási határaikon belül végrehajtható fejlesztési lehetőségekben. Elsődlegesen fel kell ismerni a turizmusban rejlő lehetőségeket. Emellett megfelelő adottságokkal is kell rendelkeznie, hogy érdemes legyen végrehajtani a konkrét fejlesztéseket.

Korábbi vizsgálatokban számszerűen került meghatározásra, mit tekint a tanulmány szerzője vízparti településnek. UJVÁRI K. (2009) a víziturizmus szempontjából azokat a településeket nevezi vízpartinak, ahol a települések belterületi része 5-10 km-es távolságon belül van a parttól. Kutatásaim során a települések közigazgatási területét vizsgáltam, tekintve, hogy ezen a területen az adott település döntési hatáskörébe tartozik a különböző turisztikai termékek fejlesztésének megalapozása.

Az ország településeinek 12,5%-át teszi ki azoknak az aránya, amelyek közigazgatási területe folyópartot érint. A hazai folyó menti települések döntő része társadalmi-gazdasági szempontból országos viszonylatban hátrányos helyzetűnek tekinthető (TÓTH G. et al 2010). Megvizsgáltam 18 folyószakaszon a folyóval közvetlen kapcsolatban lévő településeket. A folyók differenciált vizsgálatával arra igyekeztem választ keresni, melyek a víziturisztikai szempontból leginkább fejlesztésre érdemes területek (DONKA A. 2011b).

⁴⁶ A Duna-vízgyűjtő magyarországi része. Vízyűjtő-gazdálkodási terv. Vízügyi és környezetvédelmi Központi Igazgatóság. 2010. 428 p.



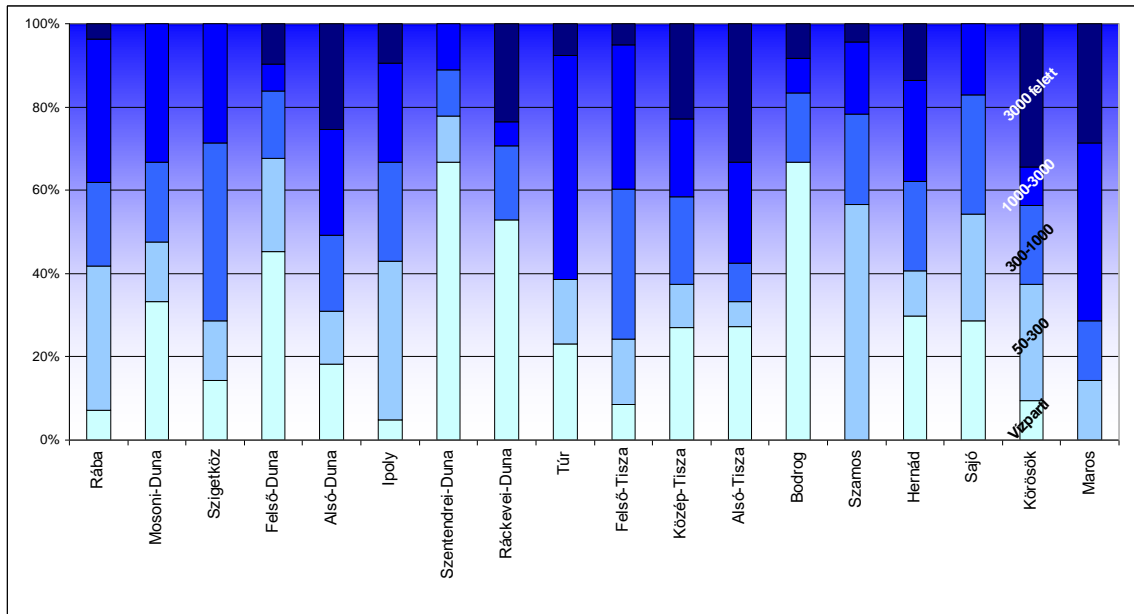
31. ábra.

A folyó menti települések távolsága a Tiszától a folyó hazai szakaszán (a település belterületének legközelebbi pontjai alapján) (szerk.: Donka A.)

A települések átlagos sűrűsége a Szamos mentén a legmagasabb (2,2 km-enként), ezt a Hernád (3,2 km), a Felső-Tisza és a Szentendrei-Duna (3,6 km), valamint a Rába követi (3,8 km). A Túron ugyan a legkisebb a települések sűrűsége, de a folyó magas futásfejltsége miatt ez az érték nem tükrözi a valós elérhetőségeket. Az ezt követő folyók mentén azonban valóban ritkák a part menti települések (Körösök: 6,8 km, Maros: 6,3 km, Mosoni-Duna: 5,9 km, Alsó-Tisza: 5,4 km). Míg a kisebb településsűrűség egyértelműen az alföldi folyószakaszokra jellemző, a nagyobb sűrűség független a településhálózat alapvető jellemzőitől.

A folyóparttól való távolság mérésekor a folyó és a település belterületének a hozzá legközelebb eső lakóházait vettem figyelembe. Az így kapott értékek elsősorban természetföldrajzilag determináltak. A középszakasz-jellegű folyószakaszokon, ahol gátak védik a meanderező folyók árvizeitől az alacsony térszínen fekvő településeket, azok nagyobb távolságra helyezkednek el (Alsó-Tisza: 2039, Közép-Tisza: 1848, Felső-Tisza: 1114, Maros: 2530, Körösök: 2506 méter), mint a teraszokkal szegélyezett vagy a hegyvidékek előterében haladó folyóvölgyekben. Utóbbiak esetében jóval gyakoribb a közvetlen vízparti fekvés (Szentendrei-Duna: 294, Bodrog: 567, Sajó: 527 méter).

A Felső-Dunán a települések 78%-a 300 méternél közelebb van a folyóhoz, míg a 3 km-nél is távolabbi települések túlsúlya az Alföldön jellemző, az Alsó-Duna, a Közép-Tisza, az Alsó-Tisza, valamint a Körösök mentén (32. ábra). A távolsággal arányos azoknak a településeknek a száma is, amelyek belterületéről nem vezet út a partra.



32. ábra.

A vízparti települések folyótól való távolságának megoszlása (méterben) (szerk. Donka A.)

A turisztikai szolgáltatások közül két tényezőt vizsgáltam. A túraszervezők által táborozásra használt települések távolságának mérése nem igazolta azt a feltevést, hogy a vízitúrák a parthoz legközelebb eső településeken állnak meg. A folyók közül csak kilenc esetében vannak lényegesen közelebb a túramegállók a parthoz. A vízitúrázó táborozóhelyek a legnagyobb számban a Szigetközben találhatóak (6 km-enként), de igen gyakoriak a Bodrog (10,4 km) és a Hernád mentén is (11,8 km).

A vízparti települések fő jellemzői alapján kísérletet tettem a vízitúra szempontjából történő tipizálásra. Az egyes kategóriákba sorolás elsődleges szempontja a település viszonyulása a vízpart-hoz, valamint a folyóvízhez kötődő, illetve más vonzerők egymáshoz viszonyított súlya volt. Így négy kategóriát állapítottam meg. Azok a települések, ahol jelentős a vízpart szerepe a turizmusban, két részre oszthatók (illetve a modell további finomítása esetén további alkategóriák is alkothatók). Az egyik csoportba azok a települések tartoznak, amelyeken elsődleges, sok esetben kizárólagos vonzerő maga a folyópart, a másik csoport tagjai viszont amellet, hogy komoly szerepet játszik a vendégforgalmukban maga a folyó is, más jelentős attrakcióval is rendelkeznek. A folyópartot még nem kihasználó települések is két csoportba oszthatók. Az egyik csoportba tartoznak azok a települések, ahol a folyón kívül, annál jóval erősebb vonzerők is rendelkezésre állnak. Ez a csoport megengedheti magának, hogy továbbra is háttérbe szoruljon a folyó. A másik csoport azonban nem rendelkezik említésre méltó attrakciókkal, így számukra megfontolandó lehet, hogy a folyóhoz közeli fekvésben rejlő lehetőségeket komolyabb mértékben kihasználják (33. ábra).

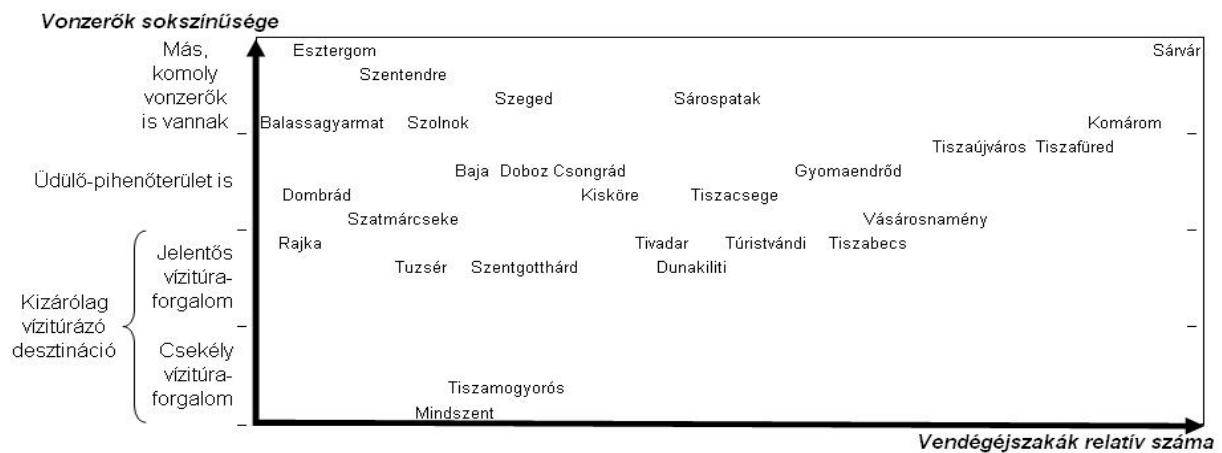


33. ábra.

A folyóparti települések vízitúrázashoz való viszonyulása szerinti tipizálása (szerk.: Donka A.)

Általánosságban megállapítható, hogy ahol másra fókuszál a turizmus, ott nem értik vagy nem tartják lényegesnek a víziturizmusban rejlő lehetőségeket, így nehezen reagálnak a vízitúrázó igényekre is. Erre lehet példát találni az ország több részén is (például Szentgotthárd, Sárvár, Vásárosnamény). Emellett azonban talákoztam támogató hozzáállással is. Gyulán szintén más terméken van a hangsúly, ennek ellenére a város (és a közép-békési településegüttes egésze) felismerte, hogy milyen lehetőségek vannak az aktív turizmusban. Különleges helyzetben vannak azok a települések, amelyek nincsenek ugyan rászorulva a víziturizmusra, a településen jelenlévő vízisport-hagyományok miatt mégis folyamatosan tervezik (PAÁL ZS. É. 2020) vagy fejlesztik a vízitúrázó számára nyújtott szolgáltatásokat (például Mosonmagyaróvár, Győr,⁴⁷ Szeged, Baja).

A tipizálás alapján komplexebben is megvizsgáltam az egyes települések elhelyezkedését az egyes tengelyeken. Az eredmények jól mutatják, hogy mely településeken milyen mértékben van jelen a vízitúrázás, illetve, hogy ez a jelenlét mekkora arányt képvisel a teljes forgalomból (34. ábra).



34. ábra.

A folyóparti települések vendégforgalma és a vonzerők sokszínűsége közötti összefüggések (szerk.: Donka A.)

⁴⁷ Győrben 2021-ben korábban végzett tervezőmunka folytatásaként kezdték el a Mosoni-Duna menti partok turisztikai célú fejlesztésének előkészítését, melyben jelen sorok szerzője is kapott feladatokat.

8.3.2 A szálláshelyek iránti speciális igények vizsgálata

A vízitúrázás kereslete szálláshely-szolgáltatások hiányában is megjelenik. A szálláshelyek iránti igényre tehát kettősség jellemző. A magasabb minőség iránti kereslet nem elsősorban az abszolút értékben vett magas szálláshely-kategóriákat jelenti, csupán a vízitúrázás hagyományos sátras, táborozó jellegéhez képest magasabb minőséget. Így ez lehet panzió, vendégház, de akár egyszerű üdülőházak is. A túrázók részéről a tevékenység évtizedekig az egyik legalacsonyabb költséggel járó üdülési forma volt, így megelégedtek a nomád táborozási körülményekkel, cserében az alacsony árért. A túraszervezők számára pedig ennél fogva alacsony maradt a megtérülés, tehát sokáig kénytelenek voltak a minőségi kínálat helyett megmaradni a mennyiségi szempontoknál.

A vízparti táborozásról évtizedekig külön rendelet volt érvényben.⁴⁸ Ma már az Erdőtörvény⁴⁹ határozza meg azokat a feltételeket, amelyek a táborozásra vonatkoznak: erdőterületet bárki üdülés és sportolás (és legfeljebb egy éjszakás tartózkodás) céljából gyalogosan (vagy kerékpárral, vagy lovagolva) használhat.⁵⁰ A jogalkotó azonban nem tért ki külön a vízparti területekre. A vízitúra során történő nomád táborozás így csak abban az esetben jogszerű, amennyiben az erdőterületen történik. Az erdő meghatározása azonban igen flexibilis a jogszabályban, ugyanis abban az esetben is erdőnek kell tekinteni egy fás növényekből és társult élőlényekből kialakult életközösséget, amennyiben abból a faállomány (vagy az életközösség valamelyik más eleme) átmenetileg hiányzik. Ez alapján – ám nyilvánvalóan bizonyos mértékben részrehajló módon – azokat a vízparti területeket is erdőnek tekinthetjük, ahol faállomány nincs jelen, így a táborozás lágyszárú növényekkel borított területen (mezőn) történik, feltételezve, hogy a terület nem áll mezőgazdasági művelés alatt (bár az utóbbi területek nem művelési célú használatáról nem rendelkezik jogszabály, de a társadalmi közmegegyezés /és a józan logika/ alapján e területek ilyen használata nem megengedett, tekintettel arra, hogy károkozás nélkül nem lenne lehetséges azt véghez vinni).

Külön jogszabály⁵¹ határozza meg a táborozás feltételeit, bár maga a nomád táborozás definiálása hiányzik a jogszabályból. A rendelet azonban több olyan előírást foglal magába, amely eltér a vízitúrázás mindennapi gyakorlatától. A rendelet szerint ugyanis a táborozás szervezőjének annak kezdete előtt legalább 6 héttel be kell jelentenie a táborozás helyét, időpontját, és a részt vevők számát. Ezen túl a nomád táborozás is szálláshely-üzemeltetésnek minősül, így ennek megfelelő infrastruktúrális és szervezési előkészületeknek kell megelőznie azt. Maga a jogszabály gyermektáborokra vonatkozóan készült, a jogalkotó nem vette figyelembe a mobil sátras táborozás jellemzőit. Ennek ellenére a jogszabály előírásai észszerűen alkalmazhatóak a vízitúrák esetén is. Meg kell jegyezni

⁴⁸ A Minisztertanács Tanácsi Hivatala 6001/1986. (TK 12.) MT TH számú elvi állásfoglalása. Tanácsok Közölnye XXXV. évf. 12. sz.

⁴⁹ 2009. évi XXXVII. törvény az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról

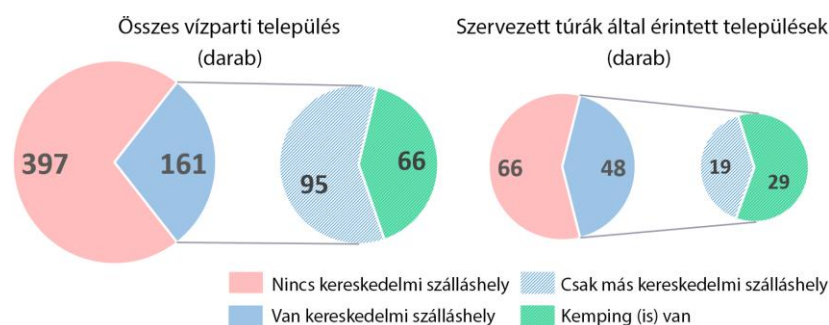
⁵⁰ Jellemző adat a népszerű erdőterületek látogatottságának mértékére, hogy például a Pilisi Parkerdő 65 ezer hektáros területén egy év során átlagosan 20 millió vendégnapot becsülnek. 2020-ban a kiutazási korlátozások következtében az Országos Kék Túrán részt vevők száma is rekordot döntött.

⁵¹ 37/2007. (VII. 23.) EüM–SZMM együttes rendelet egyes nem üzleti célú közösségi, szabadidős szálláshelyek üzemeltetésének egészségügyi feltételeiről

azonban, hogy a termékfejlesztésnek nem a nomád táborozás, hanem a minőségi szálláshelyszolgáltatások elérhetősége és igénybevétele a célja.

8.3.3 A vízparti szálláshelyek tipizálása

A kutatásaim korábbi szakaszában végzett vizsgálat eredménye alapján a túrázásra legalkalmasabb folyók vagy folyószakaszok partjait 558 település közigazgatási határa érinti.⁵² Ezek közül csupán 163 településen működik kereskedelmi szálláshely, a települések 72%-án hiányzik (DONKA A. 2011b), kemping pedig csak kevesebb, mint 12%-án található.⁵³ A vízparti települések közül 114 település tartozik azok közé, ahol a vízitúra-szervezők túrái éjszakai táborozás céljából megállnak. Ezen települések többségének vízparti fogadóterülete a korábbi vízitúrázó-hagyományok révén jött létre, így a működő kempingek is főleg itt találhatóak, bár a KSH adatai alapján 114 településből csupán 29 településen működik kemping (35. ábra).

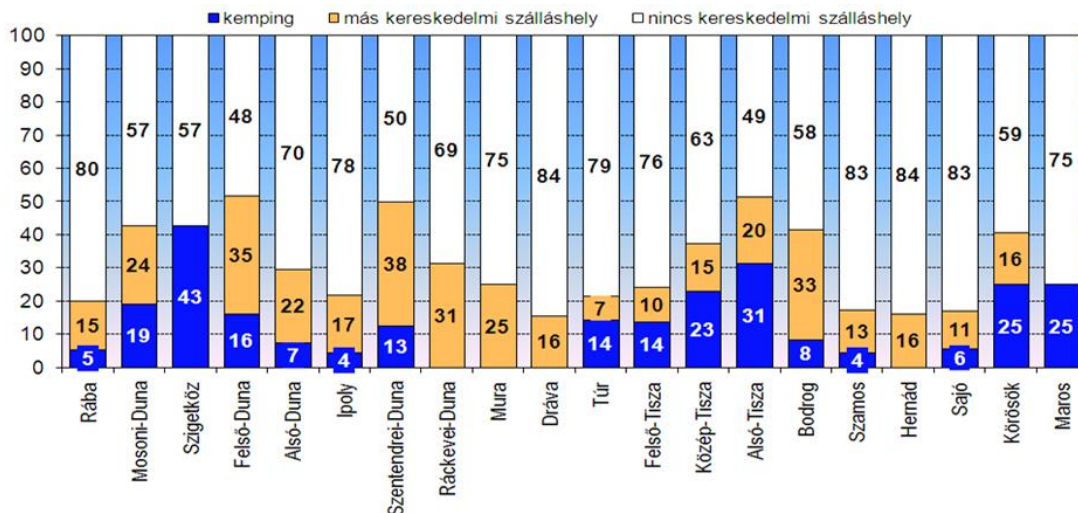


35. ábra.
A kereskedelmi szálláshelyekkel rendelkező települések aránya
(Forrás: DONKA A. 2011b)

A legtöbb kemping a Szigetközben és az Alsó-Tiszavidéken van, a legkevesebb kereskedelmi szálláshely pedig a Rába, a Dráva és a Hernád mentén található (36. ábra), tehát egyáltalán nincsenek helyzeti előnyben azok a folyók, amelyek a vízitúrázás klasszikus és évtizedek óta legnagyobb forgalmat lebonyolító célterületei (Felső-Tisza, Rába).

⁵² Az Országos vízgyűjtő-gazdálkodási terv (2010) 856 olyan települést említ, de jóval több víztest mentén.

⁵³ Az adatok az arányokon keresztül jól mutatják a kedvezőtlen helyzetet. Tekintettel arra, hogy ez lényegesen nem változott, nem tartottam szükségesnek a kvantitatív vizsgálatok megismétlését.

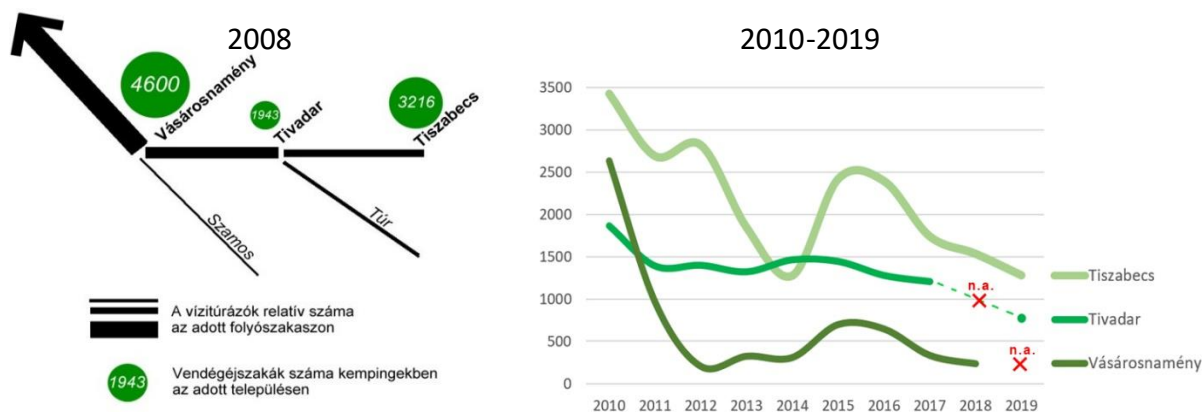


36. ábra

A kereskedelmi szálláshellyel rendelkező vízparti települések aránya az egyes folyók mentén (%)
(Forrás: DONKA A. 2011b).

Egyes települések kereskedelmi szálláshelyei nem szerepelnek a statisztikákban (PETYKÓ Cs. 2010), vagy a kevés szolgáltató miatt adatvédelem alatt állnak. Köztük olyanok sem, ahol a vízitúrázók megállóhelye található (többek között Tiszamogyorós, Tiszabercel, Kisbodak, Nick, Leányfalú stb.). A hivatkozott tanulmány szerint részben a számbavétel módszere, részben pedig a feketegazdaság jelenléte lehet az oka az eltéréseknek. A fenti felsorolás az előbbi feltételezést látszik igazolni (hiszen ezek a szálláshelyek markánsan jelen vannak a turizmusban, és követhető marketing-tevékenységet is végeznek).

További problémát jelentenek a hiteles mérés szempontjából a működő kempingek bejelentett vendégforgalmi adatai. A Felső-Tiszán a kutatás egy korábbi szakaszában megvizsgáltam azokat a településeket, amelyeken más turisztikai vonzerő nem található, csak a vízitúrázás generál vendégforgalmat és komoly ellentmondásokat találtam. Tiszabecs a vízitúrák hagyományos – bár nem kizárólagos – kiindulópontja. Az itt regisztrált, kempingben realizálódott vendégforgalom 2008-ban 3216 vendégéjszaka volt (KSH, 2010). Az egy vagy kétnapi túrázási távolságra elhelyezkedő Tivadarról további túrák is indulnak (amelyek így nem érintik Tiszabecset), és itt már jelen vannak azok a túrázók is, akik a Túr folyón kezdték a vízitúrát. Ehhez képest az itt realizált forgalom ugyanebben az időszakban jóval alacsonyabb, tehát a túrázók jelentős része útközben eltűnt a statisztikából. Ha tovább haladunk, Vásárosnaményban is találunk nehezen igazolható adatot. A település regionális hatókörű üdülőterülete, Gergelyugornya már nem kizárólag a vízitúrázók számára jelent vonzerőt és szálláshelyet, emellett jelentős az üdülturizmus aránya is. Ennek ellenére az itt mért forgalom csupán 4600 vendégéjszaka (DONKA A. 2011b) (37. ábra).



37. ábra

A Felső-Tisza-vidék relatív vízitúra-forgalma és a kempingek vendégforgalma közötti ellentmondás (forrás: KSH, szerk.: Donka A.).

A Felső-Tisza következő szakaszán is találtam további eltéréseket a megfigyelések során tapasztaltaktól. Az évtizedek óta szinte minden vízitúra által használt megállóhelyek, Tuzsér és Dombrád – még a vízitúrázás mellett jelenlévő üdülőturizmus ellenére is – a statisztikák szerint csak 357 és 163 vendégéjszakás forgalmat bonyolított. A statisztikai adatvédelem szigorodása miatt a későbbiekben már nem volt lehetőség megismételni ezeknek az adatoknak a vizsgálatát, de közvetetten továbbra is arra lehet következtetni, hogy az alacsony kategóriájú szálláshelyek vendégforgalmi adatainak mérési pontossága elmarad a más kereskedelmi szálláshelyen tapasztalható adatkezeléstől.⁵⁴ Az adathiány miatt kísérletet tettem közvetlen módon vendégforgalmi adatokhoz jutni, azonban az érintett helyi önkormányzatok sem rendelkeznek megbízható adatsorokkal.

Jól látható, hogy akár az alapvető, alacsony kategóriás, akár a magasabb minőséget jelentő szálláshelyek csak esetlegesen vannak jelen a folyópartokon. Ennek nem csak a vízitúrázás kis forgalma az oka, hanem az egyes településeken zajló teljes vízitúrizmus alacsony volumene is. Összességében a következő primer tényezők akadályozhatják a vízitúrázás megjelenését egy-egy településen:

1. A település belterülete nagy távolságra helyezkedik el a parttól.

Az abszolút mértékben értendő távolság megnehezíti, hogy a településen rendelkezésre álló alapvető infrastruktúrát a part mentén is hasznosítsák. Ilyen települések találhatóak a Sárközben (ahol a természetföldrajzi adottságok megnehezítik a kapcsolatot a part felé): mind Ócsény, mind pedig Decs 12–12 km-re fekszik a Duna partjától. (Igaz ugyan, hogy itt a védett területek is hozzájárulnak ahhoz, hogy a települések kevéssé részesülhessenek a vízitúrizmusból.)

Egyes településeken ezzel szemben a nagy távolság ellenére is kialakultak üdülési célú vízparti területek, köszönhetően a kedvező vízrajzi adottságoknak. Bár Tass 4,2, Sükösd 6, Érsekcsanád

⁵⁴ Az adatok megbízhatóságának növekedésére az Nemzeti Turisztikai Adatszolgáltató Központ fel történő kötelező (és a korábbinál részletesebb) bevezetésével adatszolgáltatástól sem lehet számítani.

4,7 km-re, míg Tiszanána 5 km-re fekszik a folyóparttól, a vízparti telepek elég jelentős vonzerők a vízitúrázás számára is.

A relatív távolság azt jelenti, hogy egyes esetekben viszonylag kis távolságra fekszik ugyan egy település a folyó partjától, azonban a közelében egy vagy több szomszédos település nála kedvezőbb adottságokkal rendelkezik, így azzal nem veheti fel a versenyt.

2. A folyó partjai nem kedveznek a vízparti turizmusnak.

Bizonyos folyószakaszokon a magaspart megnehezíti a kikötést, illetve számos helyen a süppedékes, iszapos partok kedvetlenítik el a túrázókat a táborozástól. Emellett a védett területek is korlátozó tényezőként hatnak: a szigorúan szabályozott látogatási renddel rendelkező nemzeti parkok fokozottan védett területei szintén érinthetetlenek a turisztikai fejlesztések számára. Erre a leggyakrabban emlegetett példa a Dráva vidéke, amely folyó települései így nem is képezték a vizsgálataim tárgyát. A fizikai akadályok közé tartozik még a partok növényzettel való borítottsága is, bár védelem nélkül ez csak átmeneti akadályt jelent a fejlesztések során.

3. Az előzőekhez szorosan kapcsolódó akadályozó tényező, ha nem vezet út a település belterületéről a partra, elsődleges bizonyítékként annak, hogy a településnek nincs kapcsolata folyópartjával.

4. Jóval összetettebb probléma, ha az adott település nem rendelkezik más vonzerőkkel. Ez esetben nincs ugyan akadálya a vízparti infrastruktúra fejlesztésének, azonban tartósan magasabb vendégforgalomra nem lehet számítani, ha a folyóparton kívül más vonzerő nem készíti maradásra a látogatókat.

PRISTYÁK E. (2008) 76 Felső-Tisza-vidéki települést vizsgálva megállapította, hogy az alapvető turisztikai alpinfrastruktúra kiépítettsége esetén turisztikai szempontból nincs összefüggés a falvak mérete, a társadalomföldrajzi mutatók és a vendégforgalom alakulása között. A desztináció ismertsége legalább olyan erővel határozza meg a vendégforgalmat, mint maga a vonzerő. A vízitúrázásra fókuszáló vizsgálataim alapján a leginkább előnyös jellemzők egy település számára a következők:

1. A legjelentősebb helyzeti előny az, ha a település partja már eddig is a vízitúrázók megálló- és táborozóhelye volt. Ez esetben, még ha nincs is kiépítve komolyabb infrastruktúra, a partszakasz, mint megállóhely ismertsége önmagát erősítő vonzerőként jelentkezik. Ide sorolhatóak a Nemzetközi Tisza-túra hagyományos táborozóhelyei (például Tiszamogyorós, Gávavencsellő), vagy a Rába mentén Csörötnek, Rábagyarmat és Csákánydoroszló.

2. Azokon a partszakaszokon, ahol jelenleg is rendelkezésre áll vízparti turisztikai infrastruktúra, szintén hamarabb kialakulhat jelentősebb víziturizmus. Ez az infrastruktúra gyakran csupán egy-egy szolgáltatást (például vendéglőt) jelent (például Tiszatelek esetén), amely köré később, felismerve a víziturizmusban rejlő lehetőségeket, strandot, illetve kempinget alakítanak ki. Azok a települések, amelyek partján az övzátányokhoz kapcsolódó homokpadok jöttek létre (elsősorban a Felső-Tisza-vidéken), mind a túrahajók kikötése szempontjából, mind pedig a vízparti üdülőturizmus szempontjából kedvezőek a látogatók számára (például Tiszabecs, Szatmárcseke, Tivadar, Vásárosnamény).

3. Nem minden esetben rendelkezik egy település a víziturizmus számára a legkedvezőbb adottságokkal. Amennyiben azonban a településen vagy közvetlen környezetében ismert vonzerők találhatóak, minden infrastrukturális hiányosság ellenére, a vonzerők hatására is kialakulhat túra-megállóhely, illetve vízparti turisztikai szolgáltatások (ilyen település Szabolcs, ahol bár magaspart található, a kultúrtörténeti emlékek mégis megállásra készítik a túrázókat).
4. Végül meg kell említeni az összetettebb természeti tényezőket. Különleges, önmagukban is elegendő vonzerőként jelennek meg a víziturizmusban azok a folyószakaszok, illetve települések, amelyek környezetét alacsony vízsebesség, illetve változatos mellékágrendszer és ennél fogva gazdag élővilág jellemzi (például a Bodrogszeg, a Szigetköz vagy Gemenc). Ezekben a szakaszokon nem csak a vándortábor-jellegű túrák valósíthatók meg, a csillagtúrák szervezésével hatékonyan növelhető a tartózkodási idő.

A hazai folyók partját érintő települések eltérő mértékben alkalmasak a víziturizmus fogadására. Az alkalmasság differenciált vizsgálatának első lépése a folyók természetföldrajzi, vízrajzi adottságainak vizsgálata volt. A kutatás második részeként megvizsgáltam a települések fekvését és viszonyulásukat a folyóhoz. Ennek eredménye alapján jól lehatárolhatóak azok a folyószakaszok, ahol nagyobb arányban találhatóak a vízitúrázás fogadására megfelelő feltételekkel rendelkező települések. Ezeknek a településeknek egy része a jelenlegi vízitúrázó célterületekkel esik egybe, másik részük azonban kevésbé forgalmas folyószakaszok mentén található, ahol eddig nem támasztották alá hasonló vizsgálatok a fejlesztések természetföldrajzi és településföldrajzi megalapozottságát.

8.3.4 A vízitúra megállóhelyek lehetséges szerepe a fejlődésben

A természetjáráshoz kapcsolódó turisztikai fejlesztések második üteme – a túraútvonalak és turistaházak fejlesztését követően – a vízitúra-megállóhelyek kialakítása, illetve fejlesztése. Az alacsony jövedelemtermelő képesség miatt azonban az alapvető infrastruktúra megteremtése különösen nem várható el a vállalkozói szektortól. Számos folyóparti településen már évtizedek óta kialakultak a vízparti turizmus alapfeltételei, ezek azonban sok esetben nem elégítik ki teljes mértékben a vízitúrázóknak speciális igényeit, sőt, gyakran azzal ellentétesek is.⁵⁵ Emellett az önkormányzatok is stabilabb bevételnek tekintik a vízparti üdülőturizmust mint a vízitúrázókat, mind létszámuknál, mind pedig a tartózkodási idejükből is adódó magasabb költségük miatt.

A feladatok megosztását követően a Magyar Kajak–Kenu Szövetség más hangsúlyokkal kezdett el foglalkozni az evezés és a vízitúrázás kérdésével. Ennek keretében a mozgalmi jellegről áthelyeződött a hangsúly a sportra. Így egyelőre igen kis szerep jut a szabadidősportnak, illetve a túrázásnak, vélhetően a szervezet több évtizedes hagyományai miatt. A turisztikai szakmai szempontok sporttal szemben történő háttérbe szorulásának jele volt kezdetben az is, hogy a kialakításra kerülő

⁵⁵ Értve ez alatt például azokat a vízparti zenés szórakozóhelyeket, amelyeket többnyire a helyi lakosság vesz igénybe, miközben az ott tartózkodó turisták igényei ezzel éppen ellentétesek.

vízitúra-megállóhelyeket eleinte kajak–kenu pontoknak nevezték. Az elmúlt évben nagyszabású kampányt indított a szervezet, a vízitúrázás népszerűsítése érdekében, azonban ennek is a sporttevékenység állt a fókuszában, kevésbé a turizmus. A kampány-elemek között jól megválasztott szlogenekkel sikeresen szólították meg a fiatalokat („Azért a víz az út”, „Evezni mentem”).

A szervezet kapott lehetőséget arra is, hogy a vízitúrázáshoz kapcsolódó, országos vagy regionális hatású infrastrukturális fejlesztések, illetve programok (például a 2017-ben meghirdetett Vízi Vándor Program⁵⁶) gazdája legyen. Továbbá koordinátorai lettek a vízitúrázáshoz kapcsolódó minősítési rendszer kidolgozásának is.

A természetjárással és vízitúrázással kapcsolatos feladatok fenti módon történt újraszervezésében azonban továbbra is kevés szerepet kaptak a turisztikai szervezetek. Ez azért következhetett be, mert az aktív turizmus, a korábban bemutatott történeti fejlődés következtében, nem jelenik meg markánsan a turizmus rendszerében (mint például az alapszolgáltatók vagy más termékek képviselői). Így döntéshozói részről igyekeztek összekapcsolni a termék háttérét alkotó sporttevékenység szakmai szervezetét, illetve a hazai turizmus irányítás legmagasabb szintjét, és az ő szoros együttműködésükkel igyekeznek megteremteni a turizmus szakszerű képviseletét a tervezés és fejlesztések során, az eddigi tapasztalatok alapján mérsékelt sikerrel.

A Nemzetgazdasági Minisztériummal történő együttműködés eredményeként kidolgozásra került a vízitúra-megállóhelyek minősítési rendszere, így ez is bekerült a turisztikai nemzeti tanúsító védjegyek közé, elismerve ezzel a vízitúrázás turisztikai terméké fejlesztésének központi szándékát.

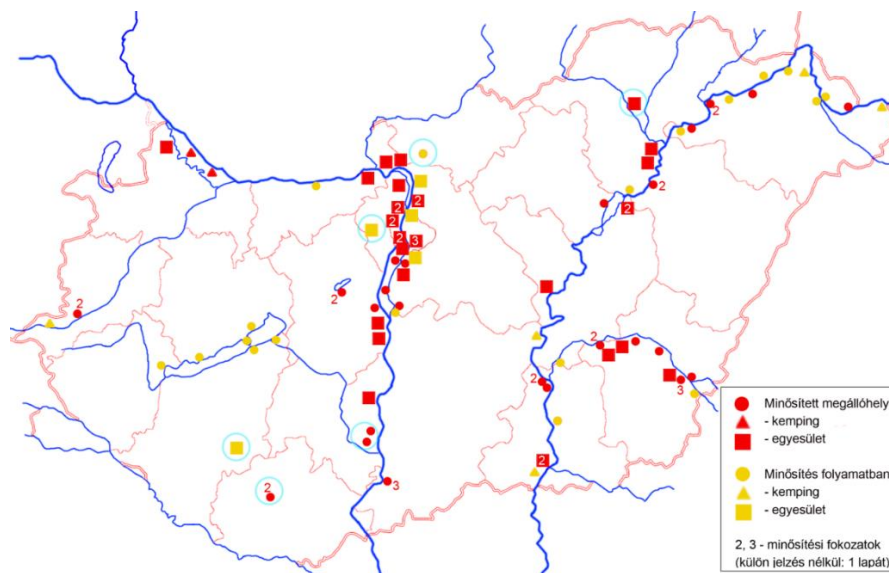
A minősítéseket 2015 júniusa óta adják ki a vízparti szolgáltatóknak. Amíg elérhető volt a nyilvános adatbázis, aszerint 50 szolgáltató rendelkezett minősítéssel, és további 28 szolgáltató adott be kérelmet. A minősítési rendszer komplex módon vizsgálja a megállóhelyen elérhető, vízitúrázók számára nyújtott szolgáltatásokat. Ezek között szerepel a szállás- és étkezési lehetőség, a megközelíthetőség a szárazföld felől, a sportolási lehetőségek (köztük a leglényegesebb: a kikötési lehetőség minősége) és az egyéb szolgáltatások jelenléte (például evezésoktatás, sportszerjavítás, programlehetőségek stb.).

Az alapos minősítési feltételek között azonban vannak kisebb ellentmondások is. A legalacsonyabb, 1 lapátos minősítésnek igen könnyű megfelelni, ehhez tulajdonképpen nem kell semmiféle szolgáltatás. A vízvételi lehetőség, WC, sátorozási lehetőség és tűzrakóhely gyakorlatilag számtalan táborozóhelyen megtalálható, ezek a legalapvetőbb feltételek, ezért elsöre feleslegesnek tűnik a minősítési rendszerbe beemelni ezt a kategóriát. Különösen nehezen érthető, hogy a feltételek között helyet kapott az is, hogy van-e a túraútvonal vagy kerékpárút a helyszínen. Ez azonban teljes mértékben irreleváns egy vízitúra-megállóhely esetén, még akkor is, ha megértjük az egyes aktív turisztikai termékek kohéziója iránti szándékot.

Bár az eddigi minősítések, illetve minősítési szándékok még csak a kezdeti érdeklődésnek tekinthetők, több jellemző már most megfigyelhető. A szolgáltatók területi elhelyezkedése alapján látható, hogy azok száma, illetve sűrűsége nem esik egybe a víziturizmus forgalmával, bár bizonyos

⁵⁶ Jelen értekezés szerzője a program indulásakor részt vett a pedagógusok képzésében.

párhuzamok tapasztalhatók. A legnagyobb az érdeklődés a szolgáltatók részéről a Felső-Tisza-vidéken, illetve a Közép-Tisza-vidék felső szakaszán, a Körösök mentén és a Ráckevei(Soroksári)-Duna-ágban, miközben több jelentős vízitúrázó célterületen (a Rába, az Alsó-Duna, a Bodrog, a Hernád és a Sajó mentén) egyelőre egyáltalán nincs vagy csak egy-egy minősített túra-megállóhely található (38. ábra). Figyelemre méltó, hogy a folyó menti területekhez képest kedvezőbb infrastrukturális adottságokkal rendelkező Balaton-parton növekszik a bejelentkezett szolgáltatók száma, mivel ebben a térségben – a már eddig is kialakult szolgáltatási kínálat révén – nem jár szinte semmiféle fejlesztési igénnyel a minősítés megszerzése. Ennek ellenére a vízitúrázás – a rendelkezésre álló, leginkább elterjedt és hozzáférhető sporteszközök korlátai révén – elsősorban folyóvizeken lehetséges, így bizonytalanok lehetünk, vajon a kínálati oldalon elérhető fejlett infrastruktúra képes lesz-e ellensúlyozni a vízitúrázás mindaddig alapvetőnek tekintett vonzerőit és egyéb feltételeit.



38. ábra

*A minősített vízitúra megállóhelyek elhelyezkedése (2017. évi állapot szerint)
(a Magyar Kajak–Kenu Szövetség adatai alapján szerk.: Donka A.)*

A körrel jelzett helyek kisebb állóvizek melletti megállóhelyek: Törökbálinti-tó, Deseda-tó (Kaposvár), Orfői-tó, Faddi-Duna, Tolnai-Duna, Csorba-tó (Miskolc), Bánki-tó.

Egyelőre csekély a magasabb minősítésű megállóhelyek aránya (71% csak egy lapátos minősítést kapott), ami azt bizonyítja, hogy a hazai folyók mentén még nem áll rendelkezésre megfelelő minőségű turisztikai infrastruktúra, és kérdéses, hogy maga a minősítési rendszer elegendő motiváció lesz-e a fejlesztések végrehajtására. A megállóhelyek minőségében jól megfigyelhetők területi eltérések is. Míg a Duna vízrendszerében (és ezek többségében közvetlenül a Duna mentén) 26 megállóhely kapott minősítést (és ennek 27%-a magasabb egy lapátosnál), addig a Tisza vízrendszerében csak 21 megállóhely található, de ezeknek az egyharmada magasabb minősítésű. Ha azonban a megállóhelyek jellegét vizsgáljuk, látható, hogy a Duna mentén többségben vannak azok a helyek, amelyek vízisport egyesületek telepei (60%, a Tisza vízrendszere mentén található 38%-kal szemben). Összességében a minősített vízitúra-megállóhelyek fele egyesületi telephely, így a sportegyesületek (a

Magyar Kajak–Kenu Szövetség tevékenységén túl) még nagyobb szerephez jutnak a víziturizmusban. Ez egyrészt öröndetes, hiszen ezek a szervezetek rendelkeznek az alapvető infrastruktúrával, amely alkalmas a vízitúrázás szolgáltatási színvonalának növelésére, másrészt azonban hiányosságokra is felhívja a figyelmet, miszerint a turisztikai szaktudás megjelenése továbbra is kétséges, hasonlóképpen, mint ahogyan a mozgalmi jellegből való átalakulás során az alapvetően sporteszköz-bérbeadással foglalkozó vízitúra-szervező vállalkozások esetén is megfigyelhető volt hasonló.

8.3.5 A központi infrastruktúra-fejlesztések értékelése

A partmenti infrastruktúra jelenleg a táborozóhelyek minősítési rendszere ellenére sem tekinthető megfelelőnek. Annak érdekében, hogy ez a helyzet kedvező irányba mozduljon, 2016 tavaszán meghirdetésre kerültek pályázatok az aktív turizmus szereplői számára.⁵⁷ Mivel a fejlesztéseket mind területileg, mind pedig ágazati szempontból központi koordináció mentén vitték véghez, a kedvezményezettek a Bejárható Magyarország Programban meghatározott jármódok országos szervezetei lettek.

A vízitúrázás kapcsán a Magyar Kajak–Kenu Szövetség öt külön projektben az ország öt különböző térségében tervezte vízitúra-megállóhelyek fejlesztését. A fejlesztések helyszínei már korábban is ezzel a funkcióval rendelkező területek voltak. A szövetség a részvétel feltételeként előírta, hogy az adott helyszín már rendelkezzen lapátos minősítéssel, így azok többsége önkormányzati üzemeltetésű szabadstrand vagy sporttelep. A projektek keretében sportcélú vízijárművek számára alkalmas kikötőstegeket, továbbá vizesblokkokat, teakonyhákat és raktárakat alakítanak ki, illetve néhány helyen – főleg a Közép-magyarországi régióban – ingatlanfejlesztés is megvalósul. A megállóhelyek nem magas színvonalúak, hanem igazodnak a valós túrázóik igényekhez. Így a minőségi turizmus kiszolgálására vélhetően nem lesznek alkalmasak. Az üzleti modell szerint pedig központilag kizárólag a fejlesztést koordinálja a Magyar Kajak–Kenu Szövetség, ezt követően a helyi szereplőknek kell gondoskodni a fenntartható üzemeltetésről. A megállóhelyek használata a vízitúrázóik számára ingyenes, bevételek csupán a kiegészítő szolgáltatásokból lehetnek.⁵⁸ A Szövetség a megvalósításon túl további támogatást is biztosít a helyszínek számára: közreműködnek a további lapátos minősítések megszerzésében és a honlap-rendszeren keresztül megjelenési lehetőséget is biztosítanak a megállóhelyeknek.⁵⁹

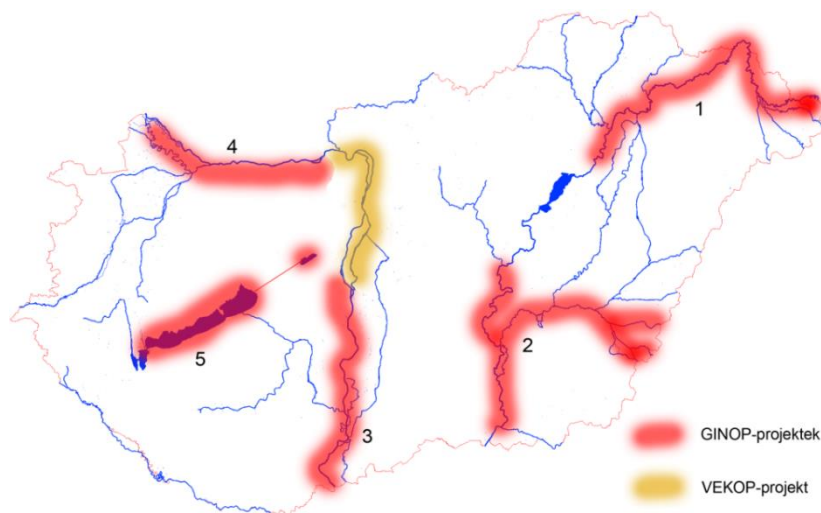
A fejlesztésre kerülő helyszínek már korábban is használt vízitúra-célterületek. Az öt helyszín közé tartozik a Felső-Tisza-vidék (áthúzódva a Közép-Tisza-vidékre is /Tiszacsegéig/, 15 helyszín), az Alsó-Tisza-vidék és a Körösök vidéke (szintén áthúzódva a Közép-Tisza-vidékre /Szolnokig/, 12 helyszín), az Alsó-Duna-vidék (a Duna Fejér, Bács–Kiskun, Tolna és Baranya megyei szakasza), a Felső-Duna (a Győr–Moson–Sopron és a Komárom–Esztergom megyei szakaszok), valamint közös

⁵⁷ GINOP 7.1.2-15 (és VEKOP 4.1.1-15) „Aktív turisztikai hálózatok infrastruktúrájának fejlesztése” című felhívások

⁵⁸ Ezt a feltételt nem minden üzemeltető vállalta.

⁵⁹ A további tervek között szerepel egy foglalási rendszer felépítése, valamint vízi mobil applikációk kifejlesztése is („vízi waze”, „okosbója”, „river street view”), bár ezek megvalósulása évek óta várat magára.

projektben a Balaton és a Velencei-tó, valamint a VEKOP-pályázat keretében a Duna és mellékágai a Közép-magyarországi régió területén (16 helyszín) (39. ábra). Az egyes helyszínek fejlesztési költsége átlagosan 12-15 millió forint (10 és 30 millió forint között szóródva). Az egyes fejlesztési keretszamegek meglehetősen magasnak tűnnek, különösen a turistaház-felújítási program költségeivel összehasonlítva. Utóbbi esetén az első szakaszban 30 turistaház (illetve kilátóhelyek) felújítása (vagy építése) ugyanúgy 2 milliárd forint költséggel valósul meg, mint fele ennyi helyszínen olyan túramegállóhelyek – többnyire nem kialakítása, hanem csupán – felújítása, fejlesztése, ahol a leginkább költséges szálláshely-fejlesztési elemek nem is jelennek meg.



39. ábra

Az Aktív turisztikai hálózatok infrastruktúrájának fejlesztése című pályázat víziturisztikai fejlesztési projektjeinek célterületei (a Magyar Kajak–Kenu Szövetség tájékoztatása alapján szerk.: Donka A.)
 GINOP – Gazdaságfejlesztési Innovációs Operatív Program
 VEKOP – Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program

A fejlesztések célterületei egyúttal erősen behatárolják azokat a térségeket, amelyeken központi támogatással növelni szeretnék a vízitúrázás szerepét. Az ezen kívül eső térségek alpinfrastruktúrájának fejlődése erősen kérdéses, annak ellenére, hogy itt is található népszerű desztinációk (például a Bodrog-, a Hernád- vagy a Rába-menti területek).

A tavakkal kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy bár a vízitúrázás a rendelkezésre álló eszközök révén nem lehetetlen ugyan a nagyobb állóvizeken, azonban a tevékenység élmény-tartalma jelentősen megváltozik, így nem lehet azonos vagy hasonló motivációval rendelkező piaci szegmensekre alapozni, mint a klasszikus, folyami vízitúrázást.

Hasonlóan a fejlesztések kockázataik között kell értékelni a megállóhelyek kihasználásának kérdését. Az előzetes projektelelem-méreteik alapján az egyes megállóhelyek kapacitása jóval nagyobb lesz az egyidejűleg várható vízitúrázó-létszámnál. Ennek bekövetkezésére már jelenleg is van példa: a néhány évvel korábbi, szintén pályázati forrásból megvalósult fejlesztés eszközparkja évekig szinte

teljesen kihasználatlanul állt az egyébként igen jelentős vízitúra-forgalommal rendelkező Bodrogparti Szegi községben, majd a fenntartási időszakot követően eladták azokat.⁶⁰

Mivel a szolgáltató szektor a tevékenység jellegéből adódóan alacsony tőkeerővel rendelkezik, csak külső segítséggel valósulhatnak meg a vízitúrázás színvonalát emelő kiegészítő beruházások. Öröndetes, hogy mind a természetjárás egésze, mind pedig azon belül a vízitúrázás is a figyelem középpontjába került, és megkezdődött a megállóhelyek, a szálláshelyek és más infrastrukturális elem kiépítése. Sajnálatos azonban, hogy a fejlesztések helyszínei nem a valós piaci igények alapján kerülnek kiválasztásra, sokkal nagyobb szerep jut a helyi, térségi lobbinak. Ez a későbbi, fenntartási időszakra vonatkozóan is kockázatot jelent, ahogy az már több példán is látható. További kérdés, hogy maguk az érintettek, a túrázók miként értesülnek a fejlesztések hatására létrejövő kínálati elemekről, ugyanis számos adatbázis létrehozására láthatunk kísérletet, azonban egyik sem egységes, nem teljes és nem naprakész. Mindezekből az valószínűsíthető, hogy a közeljövőben továbbra is elsődlegesen a szabadpiaci folyamatok fogják meghatározni a vízitúrázás infrastrukturális fejlesztését, annak hátrányaival együtt.

⁶⁰ Hasonlóan sikertelennek tekinthető a tiszafüredi kerékpárosbázis, ahol a tároló kapacitása több 100 kerékpár egyidejűleg. Ennek teljes kihasználására még a kerékpáros híd 2020. évi átadását követően is kevés esély van.

9. A HAZAI VÍZITÚRÁZÁS CÉLTERÜLETEINEK VIZSGÁLATA

Mint sok más turisztikai termék vagy tevékenység esetén, a vízitúrázásra vonatkozóan is kijelenthető az a sokak által könnyen elfogadott állítás, hogy Magyarország adottságai általános értelemben kedvezőek ahhoz. Ez a kijelentés azonban rövid és hosszú távon is félrevezető lehet, ugyanis amennyiben a köztudatba elég mélyen beépül egy-egy ilyen állítás, az mind a keresleti, mind pedig a kínálati oldal szereplőit (utóbbiak közé értve természetesen a fejlesztésekben érintetteket is) abban a hitben tarthatja, hogy minden éppen úgy jó, ahogy jelenleg látható és tapasztalható. A potenciális vendégek ennél fogva magasabb elvárásokkal döntenek az egyes termékek (és desztinációk) mellett, mint a realitás, akár a természeti, akár a társadalmi adottságok valódi turisztikai célú hasznosíthatóságát illetően. A fogadóterület téves elképzeléseire pedig jó példa az a – 90-es évektől napjainkig megfigyelhető – jelenség, hogy az egyes települések (vagy kisebb térségek) minden gazdasági (és részben társadalmi) problémájuk megoldását a turizmusfejlesztésben látják, nem reálisan értékelve saját adottságaikat.

Az igen hosszú időtávot átívelő kutatás során egységes szempontok alapján vettem számba a hazai célterületeket. Mivel korábban sem ilyen célból, sem ilyen részletességgel nem vizsgálták a vízitúrázást, az alábbiakban ismertetett eredmények igen hasznosak lehetnek valamennyi piaci szereplő számára.

A vizsgálataim alapján, méretüknél és egyéb természetföldrajzi jellemzőiknél fogva 42 folyó lehet alkalmas vízitúrázásra. A többi víztestet különböző okok miatt nem vagy csak esetlegesen használják vízitúrázásra (5. táblázat). Ezeknek a folyóknak a szélessége, sebessége, látványértéke, vízjárása, futásfejlettsége és a partvidékek növényzettel való borítottsága igen eltérő. A vízitúra-szervezéssel foglalkozó szolgáltatók által kínált desztinációk településeinek fekvése elsődleges meghatározója a potenciális turisztikai, különösen a vízi turisztikai fejlesztéseknek.

A kedvező adottságokat túlhangsúlyozó megállapítások egyrészt figyelmen kívül hagyják a biztonság kérdését, másrészt elhanyagolják a versenytársakat, azokat az országokat, amelyek a hazainál is sűrűbb folyó- és csatorna-hálózattal, illetve fejlett aktív turisztikai infrastruktúrával rendelkeznek. Így célravezetőbb a hazai vízparti úticélok egyediségét vizsgálni, ami fő motivációként jelenik meg a potenciális vendégek számára.⁶¹ Ennél is lényegesebb azonban az, hogy a kedvező adottságok önmagukban még nem elégségesek ahhoz, hogy az adott térségben (vagy az egész országban) meginduljon az adott termék iránti kereslet.

⁶¹ Egy vendégmegkérdezésen alapuló kutatás (SULYOK J. 2013) szerint a válaszadók közel 20%-a említette elsődleges egyedi jellemzőként a természeti értékeket.

5. táblázat.

A vízitúrázással kevésbé érintett víztestek elkerülésének fő okai
(a terepbejárás eredményei és a szolgáltatók szóbeli közlése alapján szerk.: Donka A.)

	Kis vízmennyiség miatt nehéz haladás	Akadályok	Egyhangú partvonal	Kis hossz	Egyéb, ismeretlen okok
Lajta				×	
Répcse–Rábca	×	×			
Marcal					×
Dunavölgyi-főcsatorna		×	×		
Vajas-fok					×
Sió	×				
Kapos	×	×			
Sugovica				×	
Kerka	×			×	
Kraszna		×	×		
Bódva	×	×			
Keleti-főcsatorna			×		
Zagyva	×	×			
Hortobágy–Berettyó					×
Berettyó					×
Élővíz-csatorna					×
Kurca					×

A **kiemelt víztestek** a vizsgált jellemzők tekintetében alkalmasak lennének vízitúrázásra.

Elsőként azt kell megvizsgálni, mely folyók mentén adottak az alapvető fizikai feltételek a túrázáshoz, különösen annak üzleti alapú változatához. Több folyó esetén a feliszapolódás vagy az eutrofizáció olyan méretet ért el, hogy fizikailag nem lehetséges a hajók vízre tétele, illetve a haladás.⁶² Emellett több folyón mesterséges akadályok is gátolják a sportcélú igénybevételt. A folyóvízi túrák jellemzőit általában a folyók paraméterei jelölik ki (BUJDOSÓ Z. 2002). Ezért szélesebb körben is érdemes megvizsgálni a természeti feltételeket, annak ellenére, hogy viszonylag széles az alkalmassági spektrum. Az alapvető feltételek fennállása esetén nem kell elvetni a vízitúrázás lehetőségét. Amennyiben ugyanis egyes adottságok nem az optimum közelében vannak, eltérő jellegű sporttevékenységek vagy szolgáltatásfajták akkor is kialakíthatók (például egy nagy sebességű vízen még lehet víziturizmus, bár az már inkább kalandturizmusnak tekinthető). Így a kevésbé kedvező adottságokkal rendelkező víztestek esetén is szóba kerülhet a vízitúrázás valamely formájának fejlesztése. Nyilvánvalóan ezek a desztinációk kisebb vendégforgalommal számolhatnak, így sokkal inkább rákényszerülnek a magas minőségi komplex szolgáltatások nyújtására.

A természeti feltételekkel ellentétben a társadalmi feltételek kisebb mértékben meghatározóak a vízitúrázás esetén. Egyrészt erősen a természet által meghatározott (és egyben természetközeli) tevékenységről van szó, másrészt a társadalmi feltételek – megfelelő fejlesztések révén – jóval kisebb

⁶² Ezekben a folyamatokban nagy szerepe van a vízügyi szervezeteknek is.

időtávokon belül módosulhatnak, mint a természeti adottságok. Ezért a vizsgálatok során a társadalmi adottságok csak a potenciál tekintetében kerültek értékelésre.

A kutatás során azokat a tényezőket vizsgáltam, amelyek egy ideális méretűnek tekinthető vendégforgalom generálására képesek. Az ideális méret egyrészt azt takarja, hogy olyan kimutatható forgalomra van lehetőség, ami a helyi társadalmat közvetlenül is gazdagítja, másrészt viszont a látogatók számára veszélyt jelentő, nagy környezetterheléssel járó tömegességet ne érje el a látogatók száma.

Érdeemes megvizsgálni azt is, hogy azokon a víztesteken, ahol az alapvető feltételek nem adóttak, hatással lehet-e lenni az adottságokra, kedvező irányba módosítva azokat. Bár történetileg ismerünk példákat arra, hogy tervek születtek egyes folyók folyásirányának megváltoztatása, azonban jelen esetben ezek a beavatkozások ennél lényegesen kisebbek lehetnek. Reálisan csak bizonyos természeti eredetű akadályok (például a mederbe került növényzet) eltávolítása valósítható meg.

A potenciális célterületek számbavételének első lépéseként tehát meg kell vizsgálni, mely víztesteken állnak rendelkezésre a vízitúrázáshoz az alapvető feltételek. Ezeknek a feltételeknek pedig kizárólag a sportcélú vízijárművekkel (azok közül legalább egy típussal) való hajózhatóságra kell kiterjedniük. A hazai felszíni víztestek közül tehát azokat vizsgáltam, ahol a vízmennyiség és a víztest szélessége elegendő ahhoz, hogy azon vízijárművek haladjanak. Esetünkben a vízmennyiség elsősorban nem a vízhozamot jelenti, hanem a vízmélységet, hiszen a víz sebességétől (szélsőségesen extrém esetek kivételével) független a túrázásra való alkalmasság. A szélesség pedig nem a manőverező-képesség szempontjából lényeges, hanem a hajók fizikai mérete szempontjából. Így, ezzel a korláttal a teljes hazai, sporthajózásra elméletileg alkalmas vízhálózat részének azokat a víztesteket tekintettük, amelyek vízhozama, azaz a víz mélysége és a szélessége elég ahhoz, hogy vízi sporteszközök közlekedjenek rajta.

Minden további adottság (például a vízsebesség, az áramlások és a növényzet által képezett vagy mesterséges akadályok) csupán olyan tényező, amely kedvezőtlen esetben szűkíti a vízitúrázás lehetőségeit. Más adottságok pedig (ide tartozik a látványérték, a kanyargósság, a védett értékek jelenléte a víztestek mentén) a turisták által megszerzhető élmény jellegével és mértékével állnak kapcsolatban, tehát azok nem megfelelő mértéke vagy hiánya nem közvetlen akadályozó tényező.

9.1 A korlátozó tényezők összefoglaló értékelése

A turizmusban a vízfelületek – mind az üdülési élményhez való hozzájárulást tekintve (akár a klasszikus passzív, akár aktív üdülési formákról van szó), mind pedig a látványértéket és a tudományos értéket tekintve – állandó és széleskörű vonzerőként jelennek meg. Ennek fényében valamennyi felszíni vizet érdemes megvizsgálni, alkalmasak-e arra, hogy vonzerővé fejlesztve megjelenjenek a turizmus kínálati oldalán, és ha igen, akkor melyek azok a turisztikai termékek, amelyek alapjául szolgálhatnak. A turisztikai szektor számára azonban a vízitúrázás egy alacsony jövedelmezőségű

gazdasági tevékenység, a szabadidősport oldaláról pedig nincs meg a megfelelő turisztikai szakértelem. Vélhetően ezért nem került sor korábban mélyebb feltárássra.

A vízitúrázás – jellegéből adódóan – nem minden felszíni víztesten lehetséges. Az alapvető fizikai korlát úgy határozható meg leegyszerűsítve, hogy a vízjárműnek (és az ahhoz tartozó meghajtóeszköznek) elegendő hely szükséges. Így a víz mélysége, szélessége és a vízfelszín növényzettel való borítottsága (egyszerűsítve az evező hatékony vízbe meríthetősége, mind a mélységet, mind a hatékonyságot és manőverezhetőséget tekintve) jelölik ki a hajózhatóság feltételeit. Mivel azonban minden sportcélú vízjármű-típusnak eltérőek a tulajdonságai, a víztestek jellemzői részlegesen is alkalmasak lehetnek egyes sporteszközökkel való igénybevételre.

A felszíni vizek alkalmasságának vizsgálata arra az eredményre vezetett, hogy számos olyan célterület van az országban, ahol más–más adottságok kedvező hatásának túlsúlya révén mégis jelen van a vízitúrázás. A kivételek vizsgálatával igyekeztem feltárni, hogy a jelenleg nem, vagy kevéssé használt vizeken is megvannak-e azok az alapok, amelyek a fejlesztések mellett szólnak.

A kis méretű vízjárművek használata, jellegükből adódóan nagy óvatosságot igényel a használat során. A kis stabilitás révén korlátozott azoknak a vizeknek a köre, amelyekben biztonságosan használhatók. Így nagyobb nyílt vízfelületeken az erős hullámozás miatt fennáll a borulás veszélye, ami kényelmetlenné teszi a hajózást. Így a vízitúrázás elsődleges célterületei a folyók és nagyobb patakok, illetve csatornák. Természeti szempontból elsődlegesen a vízi sporteszközök mérete korlátozza a túrázásra alkalmas vizek körét. A túrázási célú hajók (a túrakenu, a túrakajak és az evezős hajó) kis szélességük, nagy hosszuk, merev anyaguk, valamint alacsony oldalmagasságuk révén nem alkalmasak állandó hullámozásban való biztonságos haladásra. Az állóvizeken a szinte állandó hullámozás a parttal párhuzamosan közlekedő hajók haladását instabillá teszi, hosszabb távon, több órára, vagy több napos túrázás esetén minimálisra csökkentve az evezés élményét.⁶³

A Balatonon korábban csak azok a vízitúrázók eveztek, akik a Dunántúli Nagy Kör teljesítménytúrára vettek részt. A vízitúrázás sportmozgalomból turisztikai üzletággá alakulása óta nem jellemző a tavon a túrázás, amit a vízirendészeti szabályok és az utóbbi időben érzékenyebben kezelt viharjelző rendszer is akadályoz. A Velencei-tó kisebb nyílt vízfelülete már nem jelent akkora veszélyt a hajókra, illetve itt az egyedi élővilág mint kiemelkedő vonzerő kompenzálja a hullámozás okozta negatív hatásokat. Ennél fogva a tavon több túraszervező is kínálja szolgáltatásait, bár a tó méreteinél fogva ezek nem több napos, klasszikus vízitúrák, hanem csak egy napos evezések. Az üdülőturizmus vendégforgalmára épül a Tisza-tavi vízitúra-kínálat. Itt szintén a rövidebb túrák jellemzőek, az adottságokból fakadóan a védett területek látogatását célzó csillagtúrák a legnépszerűbbek. A vízitúrázás célterületeinek versenyére jellemző, hogy a klasszikus vízitúrák helyszínei (a Tisza, a Bodrog, a Rába és a Szigetköz) helyett – ahol egyik folyó mentén sem jellemző jelentős, más

⁶³ Az extrém turizmus keretében az újabb hajótípusok megjelenésével ez már elkezdett módosulni. is. Ezek azonban inkább sporttevékenységnek tekinthetők, mint vízitúráknak.

turisztikai termékre épülő vendégforgalom –, a Tisza-tó kapott megjelenési lehetőséget az országos turisztikai marketingszervezet 2011. évi kampányában (DONKA A. 2012b).⁶⁴

A manőverező-képesség függ az igénybe vett vízijárműtől is. Többek között ezért nem alakult ki számottevő vízitúra-forgalom a Zalán, a Kaposon és a Bódván. Egyedi adottságai révén kivételt képez a fentiek alól a Hévíz-patak, ahol a meleg víz olyan unikális vonzerő, amely képes legyőzni a keskeny mederből fakadó nehézségek iránti fenntartásokat a túrázók részéről, de a megnövekedett érdeklődés miatt a nemezi park munkatársai a (téli) szezon előtt igyekeznek kitisztítani és járhatóvá tenni a medret.

A turisták egyik legfontosabb motivációja a változatosság iránti igény. Ez alapvetően a megszokott, hétköznapi környezetből való kimozdulást jelenti, de a végső utazási döntéseket – különösen, ha a természeti attrakciók túlsúlyáról van szó – elsődlegesen a táj látványértéke (KISS G.–HORVÁTH G. 2002), ezen belül is egyedisége és változatossága alapján hozzák meg.

A felszíni vizek a turizmus fő vonzerői közé tartoznak. Mivel azonban nagy mennyiségben állnak rendelkezésre, a potenciális vendégek a vizek és vízpartok adottságai és további vonzerői alapján választanak. Így döntő tényező, hogy az adott célterület, vízitúrák esetén az adott folyószakasz milyen mértékben kínál természetes vagy természetközeli környezetet. A természetesség fő – látható – jellemzője a partvidék növényzettel való borítottsága, továbbá folyó vagy csatorna esetén a futásvonal változatossága.

Ugyan a növényzet jelenléte komoly vonzerőt képez, ám ez csak abban az esetben áll fenn, ha nem akadályozza a túrázást. Ez főleg a kisebb méretű és sebességű vízfolyásokon jellemző, ahol egyrészt a vízi növényzet foglal el nagyobb területet, másrészt a víz fölé hajoló, vagy a vízbe dőlt ágak révén a part menti növényzet érinti a vizet. Egyes kisebb méretű folyók, illetve az erősebben szabályozott vízfolyások partjain hosszabb szakaszokon jellemző a lágyszárú növényzet uralma. Ezeknek a folyóknak jóval kisebb a vonzereje a turisták számára, mert bár ez a természetes növénytakaró az adott területen, nem nyújt olyan esztétikai élményt, amivel felvehetné a versenyt az erdősült partokkal rendelkező folyókkal. Ezek közé a folyók közé tartozik például a Zagyva, illetve az Alföld számos más, kisebb vízfolyása. A Rábán a nagy sebesség miatt vízinövények nem jellemzőek, de az erős partalakító tevékenység miatt a bedőlt fák szűkítik a meder hajózható részét, különösen a kanyarokban veszélyeztetve a biztonságos haladást, egyúttal azonban izgalmassá, kalandtúrává téve az évezést. A kisebb és lassú vizek közül a Zala és a Répce jó példa a nem hajózható folyókra, míg a szintén nagyméretű növényzettel borított Túron – annak különleges hangulata miatt – viszonylag jelentős vízitúrázás zajlik, bár ebben szerepe van a Tisza közelségének is.

A futásvonal változatossága elsődlegesen a kanyarokkal sűrűn tagolt középszakasz-jellegű folyókon jellemző, bár az alsószakasz-jelleg is ide sorolható, a kanyarok helyett a szerteágazó folyóágak változatossága következtében (például a Szigetközben). A futásfejlettség jelzi ugyan, mennyire változatos az adott folyó vonalvezetése, azonban a potenciális turisták nem a számszerű értékek,

⁶⁴ Egy korábbi belföldi kampányban – kevésbé szerencsés módon – a kampányfilmben egy belépés elől elzárt területen (a Kis-Balatonon) haladó kenu jelent meg nyitójelenetként.

hanem a folyóról kialakult összkép alapján döntenek. A szabályozott víztestek egy részén –különösen ott, ahol a meder mesterséges, – egyhangú a futásvonal. A monotonitás komoly hátráltató tényező a turisták utazási döntései során.

Egyes folyók hazai szakasza olyan rövid, hogy hiába rendelkeznek szinte minden kedvező tulajdonsággal a valós célterületté váláshoz, azokon legfeljebb 1-2 napos, de esetenként ennél is rövidebb túrák bonyolíthatók le. Bár a túrák átlagos időtartama lerövidült, ha ez a rövid szakasz periférikus területen fekszik, továbbá, ha kevés másodlagos vonzerő található a folyó mentén, a szolgáltatók ilyen rövid időtartamra nem állítanak össze ajánlatokat. Ezek közé a folyók közé tartozik a Lajta, a Maros és a Szamos. A Bodrog kedvező fekvése, valamint egyéb adottságai miatt időközönként megjelenik a kínálatban.

Kifejezetten társadalmi eredetű okokra vezethető vissza a vízitúrázást akadályozó egyik tényező, ez pedig a szennyezettség. Bár a folyók aktuális szennyezettségének számszerű értékeivel szintén nem találkozunk a potenciális turisták, a szennyezéseknek, illetve azok hatásainak hosszú távon is kedvezőtlen következményei vannak a turizmusra. A rendszerváltozás előtt a Sajó volt a leginkább szennyezett hazai folyó, így oda még a természetbarát mozgalmak sem szerveztek túrákat. Azonban míg a Sajót főleg a hazai iparvidékek terheltek, más folyók vize főleg az országhatáron túlról érkezik szennyezten. A Szamos hosszú idő óta kommunális szennyezettségéről volt ismert, majd a 2000. évi ciánszennyezéssel vált végképp a vízitúrázás számára kerülendővé.⁶⁵ A legutóbbi időszakban a Rábán lehetett tapasztalni külföldi kibocsátótól érkező szennyeződést. Az eset jó példa volt arra is, hogy hiába igyekeztek a hatóságok csökkenteni a probléma nagyságát, a lakosság, és így a potenciális turisták számára is elrettentő erőt jelentett a szennyeződésnek már a gyanúja is. Tehát a biztonság mint szükséglet a természeti feltételekre, így a vizek tisztaságára is vonatkozik.

A ciánszennyezést követően átmenetileg visszaszorult a vízitúrázás a Tiszán is, a tisztulást követően azonban a túrák viszonylag hamar visszatértek a folyóra, bár a kényszerű távolmaradás alatt a túrázók által széles körben megismert Szigetköz jóval erősebb versenytárrá vált. Egyes folyókon (például a Hernádon) a nyári időszakban időközönként megemelkedik a szennyezettség mértéke, a túrázók azonban erről nem minden esetben értesülnek, ami hasonlóan veszélyes a turizmusra nézve. A Marcalt is ért vörösiszap-szennyezés kevésbé érintette a vízitúrázást, mivel szezonon kívül következett be, illetve maga a folyó sem a túrázók jellemző célterülete.

Egyes folyók – bár alkalmasak lennének a vízitúrák technikai lebonyolítására, – hatósági korlátozások miatt mégsem válnak célterületté. A rendszerváltás előtt egyes határfolyókon (például a Dráván) tiltották vagy (például a Maroson) előzetes engedélyhez, majd később, enyhítve a szabályozást, (a Felső-Tiszán) bejelentéshez kötötték a túrázást. Ma már csak a természetvédelem jelent korlátozást, elsősorban a nemzeti parkok területét érintő folyókon. A védett értékekben gazdag területeken teljes tiltást vezettek be a vízitúrázók – kismértékű, mégis érzékelhető – környezetterhelése miatt. Ez a terhelés elsődlegesen a vizek és a talaj szennyezésére, illetve az állatvilág megzavarására terjed ki (30. ábra).

⁶⁵ Azóta is több komoly szennyezés érte el az országot a folyón, legutóbb 2021 februárjában.

A vízitúrázásról a köztudatban élő általános kép különleges hangsúlyt kap a természetvédelmi hatóságok hozzáállása alapján. A hatóságok – úgy is, mint a jogalkotás előkészítésben részt vevők – a túrázókat korábban hajlamosak voltak egy szabályozatlan keretek között, szervezetlenül megjelenő, a természeti környezetet kevésbé tisztelő csoportnak tekinteni, akik tartózkodásukkal kárt okoznak a vízi és vízparti ökoszisztémában. Ez a szemlélet annak ellenére is fennáll, hogy ahol – bizonyos feltételekkel – engedélyezték a túrázást, például a nemzeti parkok szakképzett kísérőivel, ott sem tapasztaltak különbséget a kísérettel vagy anélkül érkező túrázók környezetterhelése között. Az egyes céltételeken túlzottnak tekinthető szigor oka egyes kisebb csoportoknak az átlagostól eltérő (magasabb szennyezéssel járó) viselkedése, vagy egyszerűen a létszámkorlátozás kijátszása.

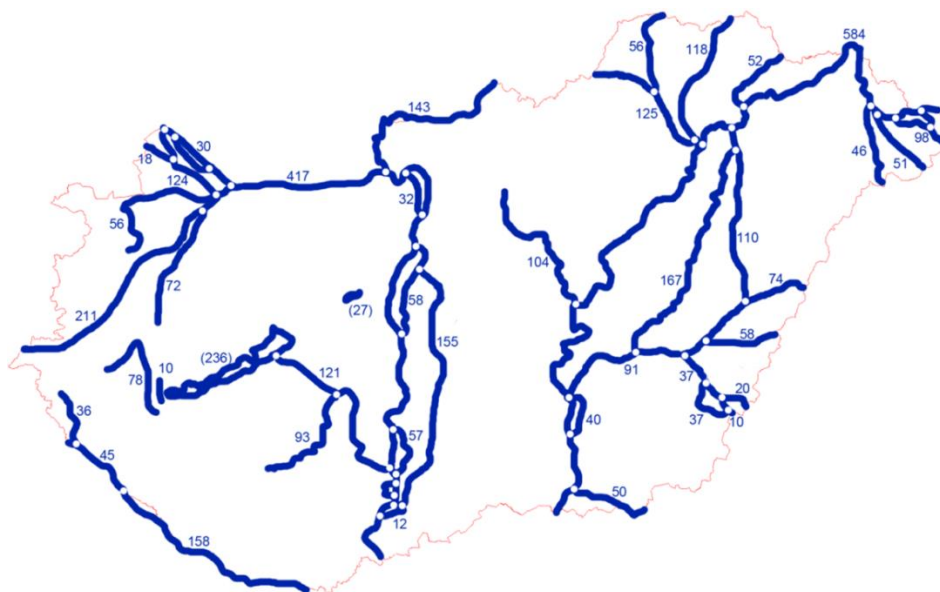
A vízitúrázás lehetséges célterületeinek meghatározásához nem csak a potenciális desztinációk ismeretére van szükség, hanem magának a tevékenységnek az ismeretére is. Mint ahogy más aktív turisztikai termékek esetén is, itt is tisztában kell lenni a tevékenység egyedi jellemzőivel, ideértve az igénybe vett eszközök tulajdonságait, a vendégek igényeit és viselkedésük speciális összetevőit. A vízitúrázás turisztikai terméké válásának legnagyobb akadály az, hogy ez a speciális ismerethalmaz, valamint a turizmus rendszerének ismerete nem jelenik meg együttesen a területtel foglalkozónál. Míg a túrázás gyakorlati szereplői, a szolgáltatók, egyesületek nem rendelkeznek turisztikai ismeretekkel, addig az aktív turizmus kutatói sem rendelkeznek elégséges gyakorlati ismerettel a vízitúrázás valamennyi részletét illetően.

9.2 A vízitúrázás hazai célterületeinek lehatárolása

Az alapvető feltételek egy-egy folyón szakaszonként is változhatnak, főleg a felső szakaszokon hiányozhatnak. Ezek az országhatáron belül eredő vizek, ugyanis mire az országhatáron túlról érkező folyók elérik Magyarországot, már megfelelő vízmennyiséggel és medermérettel rendelkeznek ahhoz, hogy alkalmasak legyenek túrázásra⁶⁶ (40. ábra). A hazánkban eredő folyók azonban a forrásukat követően különböző hosszúságú szakaszon méretüknél fogva még nem lehetnek alkalmasak erre. Ezek a folyók: a Répce-Rábca, a Marcal, a Zala, a Kapos, a Kerka és a Zagyva. Így ezeknek a folyóknak csak a megfelelő méretű szakaszaival számoltam a kutatások során.⁶⁷

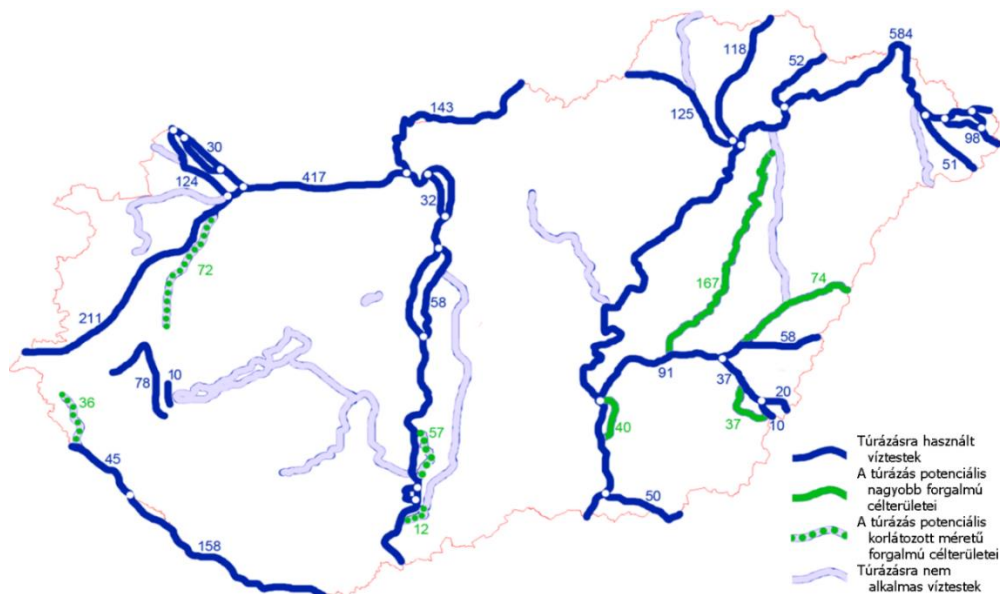
⁶⁶ A Répce 130 km-es teljes hosszából csak 56 km hajózható, míg a Kerka esetén ez az arány 54 km-ből 36 km.

⁶⁷ A Kapos például a közvetlenül Kaposvár előtti szakaszon még csak 3-4, a torkolatnál azonban már 16-18 méter széles. A Zagyva teljes hossza ugyan 180 km, azonban közepes vízállásnál csak Hatvantól hajózható (104 km). A Marcal teljes hossza 100 km, túrázásra azonban csak 72 km alkalmas. A Zala 126 km-es teljes hosszából a növényzettől való megtisztítás esetén 56 km hajózható (Zalaegerszegtől a Kis-Balatonig).



40. ábra.
A víztúrázás szempontjából vizsgált hazai víztestek hossza (km)
(kartográfia: Donka A.)

Így a fizikai feltételek alapján az egészében 4117 km hosszú, túrázásra elméletileg alkalmas hazai felszíni vízhálózat (41. ábra) 74%-a alkalmas valóban víztúrázásra, de csupán 60%-ot tesznek ki azoknak a víztesteknek az aránya, ahol a megfelelő alapfeltételek révén már stabil víztúra-forgalom is kialakult. Azok a folyók, amelyek minden szempontból alkalmasak lehetnek víztúrázásra, azonban még nem jelent meg, vagy a korábbi évtizedekhez képest jelentősen visszaesett ez a tevékenység, további potenciális célterületei a túrázásnak. A forgalom elmaradása ezeken a célterületeken tehát nem a folyóvizek jellemzőiből, hanem más tényezőkből fakad. Ezek között elsőként kell említeni a szolgáltatók (illetve korábban a természetbarát mozgalom) követő magatartását. A legtöbb esetben ugyanis egy-egy folyónak a túrázás számára történő felfedezését és a szolgáltatások közé történő felvételét követően az egyes túraszervezőket számos más szervező is követi. Így válik népszerűvé az adott célterület. Ha azonban nem jelenik meg túraszervező, akkor a terület adottságai kihasználatlanok maradnak.



41. ábra
A vízitúrázásra alkalmas hazai folyóvizek
(szerk.: Donka A.)

Sok esetben a medrek túlzottan mesterséges jellege – és ezzel nem ritkán párosulva a kis vízmennyiség vagy az eutrofizáció – akadályozzák a túrázást. Ezek a folyók: a Sió, a Duna-völgyi-főcsatorna, a Keleti-főcsatorna, a Berettyó és a Hortobágy–Berettyó. Kikerültek továbbá a listáról a rövid hazai szakasszal rendelkező folyók (a Lajta, a Sugovica és a Szeremlei-Duna és a Kerka), valamint az állóvizek (a Velencei-tó, a Balaton és a Tisza-tó). Számos további folyó alkalmas ugyan vízitúrázásra, azonban bizonyos okoknál fogva azokon még nem indult meg a turizmus (5. táblázat). Ezeket a folyókat elsődleges potenciális fejlesztési célterületnek tekinthetjük, annál is inkább, mert közel természetes állapotuk miatt komoly vonzerőt jelentenek a vendégek számára. Ezek a folyók a Marcal, a Vajas-fok, az Élővíz-csatorna és a Kurca, de ide sorolható a Berettyó és a Hortobágy–Berettyó is. Az ismertetett korlátozó tényezőkkel a vízitúrázásra alkalmas folyóvizek teljes hossza 3050 km.⁶⁸ Érdekes, hogy az ismeretlen okból nem használt vizek főleg Dél-Alföldön vannak. Ennek részben a folyósűrűség az oka, részben pedig a kedvezőtlen közlekedéskörülmények adottságok.

Amennyiben csak egy szolgáltató jelenik meg, az adott folyó csak különleges kínálati elemként lesz elérhető, a desztinációk számára igen csekély jelentőséggel, szinte észrevétlenül. Ez kihat a potenciális fejlesztésekkel kapcsolatos döntésekre is. Különösen jellemző ez abban az esetben, ha ezeknek a feltáró szolgáltatóknak a fő célcsoportjai a közeli településeket fedik le. Így más csatornákon terjednek az információk az új célterületről, amelyek nem, vagy csak igen nehezen jutnak el a keresleti szegmensekhez, illetve a versenytársakhoz.

A követő magatartás miatt megfigyelhető, hogy néhány, korábban mellőzött folyó, illetve folyószakasz lassan elkezdett bekerülni a kínálatba. A Kerka a Dráva vízrendszerének egyre népszerűbbé válásával került a figyelem középpontjába. Az Élővíz-csatornán térségi együttműködéssel

⁶⁸ A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia ennél rövidebb, 3870 km-es teljes hosszt említi, de annak részletezése nélkül.

folyamatosan fejlődik a vízparti infrastruktúra, így itt is történtek kísérletek a kedvező feltételek szolgáltatói szektorral történő megismertetésére (DONKA A. 2016b). A Hortobágy–Berettyó és a Marcal esetén a kínálatból való kimaradás okának azt tekinthetjük, hogy azok közelében kis távolságon belül jóval ismertebb, tehát a potenciális túrázók által biztonságosabbnak ítélt folyók vannak, így nem mutatkozik érdeklődés ezekre a víztestekre. Az előbbi folyó esetén a Hortobágyi Nemzeti Park korlátozásai, az utóbbi esetén pedig a 2010. évi vörösiszap-katasztrófa vélt fennmaradó hatásai is hozzájárulnak a távolmaradáshoz.

Megvizsgáltam, hogy az alkalmasnak ítélt víztestek közül melyeket tekintik valós vagy potenciális turisztikai célterületnek a vízügyi fejlesztési dokumentumok, illetve mely vizek kerültek részletes, túrázási szempontú felmérésre, továbbá melyek a szolgáltatók valódi célterületei (2010-es és 2019-es adatok alapján) (6. táblázat).

A folyókról készült víziturisztikai térképek is a kínálat részei, így hozzájárulnak egy célterület sikerességéhez. Mivel azonban ezeknek a térképeknek a készítése összetett feladat, hiszen a tematikus információk jelentős része egyedi gyűjtéssel, terepmunkával szerezhető meg, az ezzel foglalkozó vállalkozások – annál is inkább, mert más módon nem érintettek a desztinációk sikerében – nem előzetesen, a térség víziturisztikai célból történő feltárása céljából készítenek térképet, hanem csak utólag, amikor már bizonyos mértékű vizitúra-forgalom kialakult a térségben, ezzel biztosítva a térkép-kiadás megfelelő jövedelmezőségét. Így az adott pillanatban a turisták rendelkezésére álló térképek jól mutatják azokat a célterületeket, amelyeken jelentősebb túraforgalom van jelen. A feltárás sikeréhez tehát az járulhat hozzá, ha az egyes desztinációk felismernék az ebben rejlő lehetőségeket, és szerepet vállalnának a túrázási célú térképek kiadásában.

Különleges színfoltjai is vannak a tájékoztatásnak, melyek egyúttal érdekes képet is nyújtanak a jelenlegi állapotokról. Az Országos Vízügyi Főigazgatóság néhány lelkes munkatársa évek óta önszorgalomból gyűjti a vizitúrázással kapcsolatos információkat. Ebből jött létre a főigazgatóság honlapján megtalálható, vizitúrázóknak szóló térkép, ahol a vizek menti szálláshelyek, objektumok (korlátozások, átemelések) kerültek ábrázolásra. Áttekintve a hazai piacot, ez az önkéntes tevékenység számít a legalaposabb hazai munkának, de mivel önkéntes munkával készült, a készítőknél csak esetlegesen van kapacitásuk arra, hogy aktualizálják az adattartalmat. Emellett a Duna Régió Víziturisztikai Szövetség is készít felméréseket, azonban az adatszolgáltatási felkérés időről időre kisebb-nagyobb ellenállásba ütközik a szolgáltatók részéről, mivel a szövetség tagjai is a versenyszektorban tevékenykednek, így számos szolgáltató tart a kezelt információk mások általi üzleti célú felhasználásától. A Magyar Kajak–kenu Szövetség is rendelkezik adatbázissal, ők azonban csak a saját maguk által mentorált fejlesztésekre hagyatkoznak. Az egyes esetekből is jól látható, hogy sok a párhuzamosság az adatbázisok megalkotása során, miközben meglehetősen kevés az együttműködés és az információ-áramlás ezen a területen.

6. táblázat
A hazai víztestek vízitúrázásra való alkalmassága
(szerk.: Donka A.)

		A vizsgált forrás/szempont						A részletesen vizsgált víztestek	
Víztest	Folyó hazai szakaszának hossza (km)	Vízitúra-szempontú leírással rendelkezik (BOKODY J. 1985)	Vízgyűjtő-gazdálkodási Terv, 2010	Túraszervező vállalkozások* (2010)	Túraszervező vállalkozások** (2019)	Egyéni szervezésű vízitúrák, alkalomszerűen	Súlyozásos értékelés	Part menti települések feldolgozása	
A Duna vízrendszere									
1	Duna	417	✓	✓	✓	✓	✓*****	✓	
2	Lajta	18					✓		
3	Szigetközi Duna-ágak	30	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
4	Mosoni-Duna	124	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
5	Szentendrei-Duna	32	✓	✓	✓	✓	✓		
6	Ráckevei (Soroksári)-Duna	58	✓	✓		✓	✓	✓	
7	Répcse-Rábca (Répcelaktól)	56					✓		
8	Rába	211	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
9	Marcal (Karakótól)	72				✓	✓		
10	Ipoly	143		✓	✓	✓	✓		
11	Velencei-tó	27	✓	✓		✓			
12	Duna-völgyi-főcsatorna	155					✓		
13	Vajas-fok	57				✓	✓		
14	Zala (Zalaegerszegtől)	78	✓	✓			✓		
15	Hévíz-patak (Fenekpusztáig)	10			✓	✓	✓		
16	Balaton	236	✓	✓					
17	Sió	121	✓	✓			✓		
18	Kapos (Kaposvártól)	93					✓		
19	Sugovica (Szeremlei-Duna)	12				✓	✓		
20	Kerka (Csesztregtől)	36				✓	✓		
21	Mura	45		✓	✓	✓	✓	✓	
22	Dráva	158		✓	✓	✓	✓	✓	

A táblázat a következő oldalon folytatódik

A 6. táblázat folytatása

A Tisza vízrendszere									
23	Tisza	584	✓	✓	✓	✓		✓****	✓
24	Túr (az Öreg-Túrral együtt)	98		✓	✓	✓		✓	✓
25	Szamos	51	✓	✓	✓	✓		✓	✓
26	Kraszna	46						✓	
27	Bodrog	52	✓	✓	✓	✓		✓	✓
28	Hernád	118	✓	✓	✓	✓		✓	✓
29	Bódva	56	✓	✓	✓	✓		✓	
30	Sajó	125	✓	✓	✓	✓		✓	✓
31	Keleti-főcsatorna	110					✓	✓	
32	Zagyva (<i>Hatvantól</i>)	104	✓	✓	✓	✓		✓	
33	Berettyó	74	✓	✓				✓	
34	Sebes-Körös	58	✓	✓	✓	✓		✓	✓
35	Fekete-Körös	20	✓	✓	✓	✓		✓	✓
36	Fehér-Körös	10	✓	✓	✓	✓		✓	✓
37	Élővíz-csatorna	37					✓	✓	
38	Kettős-Körös	37	✓	✓	✓	✓		✓	✓
39	Hortobágy-Berettyó	167					✓	✓	
40	Hármas-Körös	91	✓	✓	✓	✓		✓	✓
41	Kurca	40					✓	✓	
42	Maros	50	✓	✓				✓	✓
Összesen		4117	2764*****	3208	2577	2839	+583		

* A vizsgált 12 legjelentősebb vízút-szervező 2010. évi adatai alapján (DONKA A. 2011b).

** A vizsgált 29 vízút-szervező 2019. évi adatai alapján.

*** Azokkal a szakaszokkal együtt, amelyeken a folyó egy szakaszon elhagyja az ország területét.

**** A súlyozásos értékelés a folyó fő szakaszaira bontva történt.

***** A leírás ennél hosszabb szakaszokra vonatkozik, azonban azok egy része ma már járható.

Kurzív – Nem teljes hazai szakasz esetén a bejárhatóság alapján meghatározott kezdő vagy végpont

A területi bővülés elért egy kritikus pontot. Hiába növekszik dinamikus az aktív turisztikai tevékenységek iránti igény, a vízút-vezetés esetén ezt bőségesen ki tudják elégíteni az eddig is használt folyók. Vízút-vezető szolgáltatókkal együttműködve több éven át kísérletet tettem kedvező adottságokkal rendelkező, de alig ismert folyókon (például a Marcalon, a Vajas-fokon és az Élővíz-csatornán,) vízút-vezetésére, azonban ezekre igen alacsony volt az érdeklődés. Új célterületekre láthatóan csekély az igény, mind a túrázók, mind a szolgáltatók részéről, miközben a Dunakanyarba, a Gemenci-erdő területén vagy a Szigetközben továbbra is növekszik a vendégek száma.

Utóbbiaknak az eseti jellegű túrákra nem éri meg terméket is fejleszteni. Példaként említhető a Körös-vidék egésze, amely nem csak a folyók egyes kedvezőtlen adottságai miatt kerültek ki a szolgáltatók figyelmének középpontjából (alacsony sebesség, növényzettel való borítottság magas aránya), hanem a térség rossz megközelíthetősége miatt is. 2016-ban – bár nem előzmények nélkül – kezdődött meg az aktív turizmus, és ezen belül a vízút-vezetés komplex fejlesztésének tervezése az

Élővíz-csatorna mentén (DONKA A. 2016b). A desztináció turisztikai szereplőinek azonban egyelőre nem sikerült még study-tourok erejéig sem vízitúra-szervezőket a folyóra vonzani. Az M44-es gyorsforgalmi út átadásától a térség turisztikai szereplői a terület iránti érdeklődés növekedését remélik.

9.3 A legnépszerűbb hazai víztestek jellemzése

A főbb jellemzők vizsgálatával feltártam, mely tényezők játszottak elsődleges szerepet az egyes folyók népszerűségében. Egy vízitúra kezdő és befejező pontjával kapcsolatban általában csak a megközelíthetőség játszik különleges szerepet. Ahhoz azonban, hogy a szervezett túrák komplex termék részei legyenek, szükségesek bizonyos további feltételek is. Ezek egy része turisztikai szolgáltatás, fogadókészség és -képesség, más része pedig más turisztikai attrakció jelenléte, ahol indulás előtt és érkezést követően a turisták még el tudnak tölteni néhány napot.

A Felső-Tisza a vízitúrázás klasszikus célterülete, amely az egyik első desztináció volt a túramozgalom kialakulásakor. Ez a kedvező természeti adottságoknak köszönhető, egyrészt a homokos övzátányoknak, másrészt a folyó egyéb jellemzőinek (kis sebesség, összefüggő galériaerdők), harmadrészt a térség kultúrtörténeti értékeinek. Az utóbbi években azonban – eleinte a folyószennyezések miatt, majd a rövidebb időtartamú vízitúrák iránti igény növekedésével a periférikus fekvés miatt – csökkent a népszerűsége.

A Túr a növényzet korlátozó hatása miatt nem jellegzetes célterület, hiszen elsősorban nem a klasszikus üdülési feltételeket biztosítja, hanem kalandelemeket, ami több aktivitást vár el a résztvevőktől. A Szamos egyrészt rövid ahhoz, hogy önálló, legalább egy hetes túrák célterülete legyen,⁶⁹ másrészt partjai kevésbé érintetlenek, emellett viszonylag gyors és szennyezett, illetve erős versenytársa a közeli Tisza, ahol ezek a negatív adottságok nincsenek jelen. A Kraszna szabályozott és részben növényzettel borított medre fizikailag is alkalmatlanná teszi vízitúrázásra.

A Bodrogot a túrázók az ország egyik legszebb folyójának tekintik. Bár ugyanúgy 50 km-es szakasza esik az ország területére, mint a Szamosnak, partvidéke jóval természetközelibb állapotban van, illetve a környezetében a kulturális értékek gazdagsága jellemző. A Bodrog csak 2-3 napos túralehetőséget biztosít ugyan, azonban Tokaj célállomásként olyan különleges vonzerő, melynek révén a folyó a leglátogatottabb hazai vizek közé tartozik. A Hernád a kevésbé szelíd vizek közé tartozik. Kis vízhozamú, sok szakaszán a turisztikai főszezonban kifejezetten kis vízmélységű folyó. Közben partjai mentén könnyen elérhető kulturális értékeket is lehet találni, a középső szakaszon a bal part meredek löszfalai növelik a látványértékét. Előnye továbbá, hogy a legnagyobb vízitúrázó múlttal rendelkező folyókhoz viszonylag közel helyezkedik el.

A Közép-Tisza adottságai megfelelőek a vízitúrázás számára, de a térség az erős versenytársakkal (leginkább a Felső-Tisza-vidékkel) még nem próbálta felvenni a versenyt. Ennek a területnek a helyzete felveti annak kérdését, hogy a kedvező természeti adottságokkal rendelkező, de kevésbé

⁶⁹ A periférikus elhelyezkedés miatt a túrák rövidülésére irányuló trend ellenére sem vált népszerűvé.

látogatott desztinációk esetén kinek az érdeke és kinek a feladata az eredményekkel kecsegtető marketingtevékenység. Mivel a nem vonalas, csak egy–egy településhez kapcsolódó attrakciók (például egy gyógyfürdő), vagy egy nemzeti park esetén van közvetlen gazdája a vonzerőnek, ott könnyen megvalósítható a folyamatos marketing. Nagyobb térséget lefedő vonzerők esetén már kistérségi vagy regionális összefogás szükséges, ami horizontálisan és vertikálisan jóval több szereplő közös érdekére épül. A térségi desztinációs menedzsment szervezetek más attrakció esetén alkalmasak erre a szerepre, de egy folyó vagy folyószakasz túlnyúlik egy–egy térségi összefogás határán, miközben nem éri el a regionális szintet, vagy több régió egyes (nem ritkán periférikus) területeit egyaránt érinti. Vélhetően ez az oka annak, hogy a Közép-Tisza vagy a Duna alsó szakasza kisebb eséllyel jelenik meg a kínálatban.

A vízitúrázás különleges helyszínei a folyók környezetében a vízzel borított területek, egykori árterek, holtág-rendszerek vagy különleges, egyedülálló adottságokkal rendelkező vizek. Ezek egy része már ma is látogatott desztináció. Maguk az állóvízzé vált egykori folyómedrek részben az üdülőturizmus és a horgászturizmus célterületei. Ezeken a helyeken a sportcélú vízijárműveknek nincs hagyományuk, így az említett termékek igénybe vevői részéről komoly ellenérzés kíséri esetleges megjelenésüket. Emellett a holtágak megközelítése is nehézkes, hiszen közvetlen vízi összeköttetés hiányában csak igen komoly látványérték esetén érzik érdemesnek meglátogatását a túrázók. Amennyiben azonban a vízfelület növényzettel való borítottsága magas, akkor az sem a vízparti üdülés és horgászat számára, sem vízisportok számára nem jelent vonzerőt, bizonyos feltételekkel csak az ökoturizmus számára lehet célterület. Ez viszont másodlagos vonzerőként megfelelő szerepet kaphat a vízitúrázásban is. A folyók felől könnyen elérhető holtágak, illetve holtág-rendszerek – a védettség megfelelő szabályozottsága esetén (például Gemencen vagy a Bodrogzugban) – alkalmasak a vízitúrázók fogadására is. A Bodrogzug olyan terület, ahol az erősebb vonzerők hatása adódik össze. Tokaj közelsége, valamint a csatornákon és holtágakon keresztül elérhető, nagy kiterjedésű vizes élőhelyek, valamint az évenkénti akár többszöri teljes előntés, amikor sekély vizű tóvá szélesedik az árterület, egymás hatását erősítve tették látogatottá, különösen azért, mert ez a terület csak kis méretű sportcélú vízijárművekkel járható be.

A Hévíz-patak meleg vize – az országban egyedülállóként – egész évben lehetővé teszi a sportcélú hajózást, így a vízitúrázás itt különösen a téli időszakban jelent vonzerőt. A patak alsó szakaszán, a Balatonfelvidéki Nemzeti Park területén azonban egész évben tilos a hajózás, így az alig 10 km hosszú szakaszon csak néhány órás túrák lehetségesek. Hazánkban az éghajlati adottságokból következően a téli időszakban más folyón nem vonzó a vízitúrázás, ezért ez a rövid szakasz is komoly vonzerővel rendelkezik (7. kép).

A Kalocsai-Sárköz természetes és mesterséges medermaradványait fűzi egybe a Vajas-fok, melyen egy rövid dunai szakasszal viszonylag nagy hosszúságon zajlik a vízitúrázás, bár a terület kisebb ismertsége és a vízparti üdülés párhuzamos feltételeinek hiánya nem predesztinál jelentősebb vendégforgalmat.

A Szigetköz közép- és alsószakasz-jellegű ágai kis területen belül is változatos tájat kínálnak. A mesterséges beavatkozások ellenére a táj a természetesség látszatát kelti, és a parti infrastruktúra is

viszonylag jól kiépített. A térségben így annak ellenére is magas a vízitúrák száma, hogy más vonzerő nincs. A Tisza-tó déli része a tömegturizmus célterülete. A védett területek nem bírnanak el ilyen tömegű látogatót, a térség mégis nagy hangsúlyt fektet arra, hogy – szabályozott keretek között – a természetközeli turizmus, így a vízitúrázók számára is lehetővé tegye a helyi természeti értékek megismerését.⁷⁰ A Velencei-tó szintén elsősorban a helyi üdülturizmus résztvevői számára kínál túrákat mint kiegészítő programot. A helyi szolgáltatók az egyszerű túrázási lehetőséget kiegészítették a gazdag élővilág megismerésére épülő szolgáltatásokkal.



7. kép.

*Vízitúra a téli időszakban évről évre népszerűbb Hévíz-patakon
(2018. február 3., 2021. december 28.; fotó: Donka A.)*

Összességében a népszerűség legfőbb okai közé tartozik a változatosság. Az adottságok mellett az ismertség is alapfeltétel, ezek a víztestek hosszú idő alatt váltak népszerűvé. Az infrastruktúra hiánya kevésbé akadályozó tényező, mivel a kedvező természeti adottságok dominálnak.

9.4A hazai folyók víziturisztikai szempontú átfogó értékelése

Elsődlegesen az egyes vízrajzi adottságokat vizsgálva, de a túraszervező szolgáltatók kínálatát is figyelembe véve, kvantitatív módon, súlyozással (HORVÁTH G.–KISS G. 2002) értékeltem a folyóvizek vízitúrázásra való alkalmasságát. A figyelembe vett jellemzők egy része fizikai korlátot jelenthet a túrázás számára, két jellemző szélsőséges értékei a biztonságot veszélyeztethetik, négy jellemző pedig elsődlegesen a turisztikai élményhez járul hozzá. Az értékelt jellemzők a következők:

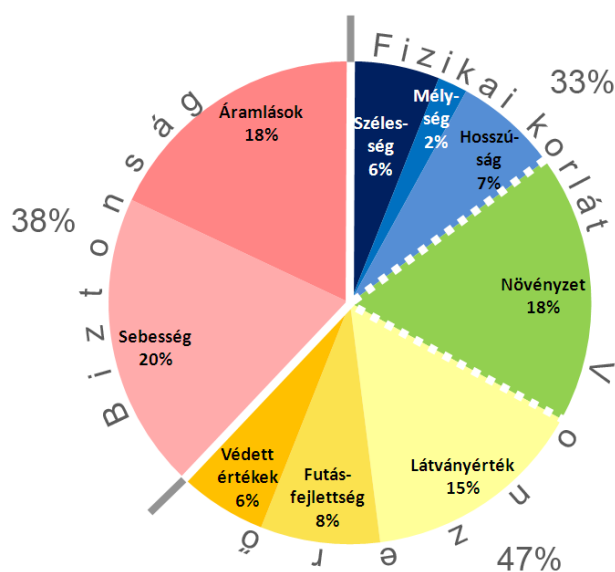
- a víz átlagos sebessége,
- a folyó szélessége,
- a vízmélység,
- az áramlások jelenléte,

⁷⁰ Annak ellenére, hogy egy kiemelt védettséget élvező területről van szó, igen magas a motoros vízijárművek száma, ezen belül is a turisztikai szolgáltatók használják előszeretettel ezeket az eszközöket.

- a növényzettel való borítottság,
- a látványérték,
- a kanyargósság,
- az adott folyószakasz hossza (alkalmassága több napos vízitúra-programokra), és
- a védett értékek jelenléte.

Az egyes jellemzők nem minden esetben sorolhatóak be egyértelműen ezekbe a kategóriákba. A növényzet jelenléte például számíthat korlátozó tényezőnek, ugyanakkor a vonzerő értékének növelésében is komoly szerepe van, szoros összefüggésben a látványértékkel. Maga a látványérték pedig tágabban értelmezve akár magában foglalhatja a növényzetet túl a futásfejlettséget is. A védett értékek jelenlétének vizsgálata pedig felveti más, a folyó mentén elérhető vonzerő kérdését is, hiszen maga a védett érték is részben olyan értelemben vonzerő, hogy megtekintésre érdemes attrakciót tartalmaz. Jelen esetben azonban másik értelemben alkalmaztam, ugyanis a turisták számára a védett értékek egyúttal olyan tágabb természeti környezetet jelentenek, amely önmagában hozzájárul a desztináció vonzerejéhez.

A látványérték nem objektív kategória, így nehezen mérhető, a turizmusban betöltött szerepe alapvetően egy előzetes feltételezésen alapul, melynek során a leendő vendégeket igyekszünk meggyőzni arról, hogy utazásuk esetén ugyanúgy fogják majd értékelni a tájat vagy annak egyes elemeit, mint ahogyan azt előzetesen elvárják. Maga a látványérték (egyúttal az abból fakadó élmény is) pedig a turista számára a látogatás során keletkezik. Ez esetben tehát többszörösen érvényesül a turizmus bizalomra épülő folyamata, ezen belül pedig a turisztikai termékek speciális jellemzői, a megfoghatatlanság és az egyidejűség (LENGYEL M. 2004). Mivel az egyes tényezők nem azonos mértékben befolyásolják a vízitúrázást, így hatásuk alapján súlyozásra kerültek (42. ábra).



42. ábra

A folyókhöz kapcsolódó természeti adottságok súlyaránya a vízitúrázás értékelésében (DONKA A. 2012 alapján, módosítva)

Egy, a vízitúrák által kevésbé érintett vízfolyás, az Élővíz-csatorna vizsgálata során kísérletet tettünk a tényezők új elemmel történő bővítésére (DONKA A.–GILA Cs. 2013). A vízitúráknak alapvetően nem a teljesítmény a céljuk, sem mennyiségi (minél nagyobb táv megtétele minél gyorsabban), sem minőségi (minél nehezebb folyószakasz teljesítése) értelemben. A túrázás során az elsődleges szempont többnyire az élmény, amelyet nagyrészt a folyó látványértéke, változatossága biztosít (HORVÁTH G.–KISS G. 2002). A legnagyobb élményt pedig a természetes vagy természetközeli állapotban megtekinthető partok jelentik, minél dúsabb és minél változatosabb növényzettel. Emellett azonban – és az Élővíz-csatorna vizsgálata is ezt igazolta, – másfajta partképek is lehetnek látványosak. Hasonlóan lényeges a különböző természeti, látképi, hidrológiai adottságok változékonysága is. Ebből a megfontolásból került felmérése a vizet övező partfajtáknak, az árnyékoltság mértékének, a víz szélességének, és a mederszegély anyagának és minőségének a csatorna teljes hosszán belüli változékonysága. A terepbejárás célja a módszer használhatóságának bizonyításában ki is merült, így nem volt szükség mérnöki pontosságra a méréseket illetően. Tekintettel azonban arra, hogy egyrészt ezek a jellemzők az egyes víztestek partjainak igen részletes feltárását követelik meg, másrészt az eredmények nehezen jellemezhetőek numerikus értékekkel, a látványérték ismertetett részletes felmérése az ország teljes területére kiterjedő vizsgálatok során mellőzésre került.

A súlyozás alapja a szervezett vízitúrák jelenlegi és potenciális célterületeinek vizsgálata, de emellett bekerültek a vizsgálatba olyan víztestek is, ahol fizikai korlátai lehetnek a túrázásnak. Az egyes jellemzőket aszerint értékeltem (1-től 10-ig terjedő) pontozással, hogy milyen közel esik az adott jellemző a legkedvezőbb (10) vagy a leginkább kedvezőtlen (1) mértékhez. Az elemzések eredményeként került meghatározásra az egyes jellemzők súlya.

Az értékek és az adott jellemzőhöz tartozó súlyérték szorzatainak összegeként kapott pontszámok megmutatják, hogy a folyók természeti adottságai milyen mértékben alkalmasak a vízitúrázásra (7. táblázat). Az összesítő értékek alapján az első csoportba a 8 pont feletti értéket elért folyók kerültek. Ezeknek a folyóknak a többségén a kedvező adottságok összeadódásának hatására jelentős túraforgalom is zajlik. Az 5 pontot elért folyókon is zajlik forgalom, de ezek a folyók, különböző tényezők hatására nem a legkedvezőbb adottságokkal rendelkeznek. Az 5 pontos érték alatti folyókon sem kizárt ugyan a vízitúrázás fejlesztése, azonban a kedvezőtlenebb természeti adottságok hatására itt előtérbe kell kerülniük a szolgáltatások és vonzerők fejlesztésének.

Az egyes értékek meghatározására több éven át tartó terepi megfigyelés és a szolgáltatókkal történő interjúk alapján került sor, de azoknak egy részét nem lehet teljesen objektív módon meghatározni. Ennek az elsődleges oka az, hogy a jellemzők egy része egy folyó mentén akár kisebb szakaszokon is változhat. Így a folyók teljes szakaszára vonatkozóan, hosszú időtávot átfogó terepi bejárás során⁷¹ tapasztalt átlagos érték alapján kerültek meghatározásra az értékek, azzal a kitételrel, hogy amennyiben egy kedvezőtlen jellemző egyes helyeken egy vízitúra által nyújtott élményt jelentősen hátrányosan befolyásol (például a haladás akadályokba ütközik), abban az esetben ezen a szakaszon tapasztalható leginkább kedvezőtlen jelenséget értékeltük.

⁷¹ 1991-2021 között

7. táblázat
A természeti adottságok vizitúrázásra gyakorolt hatásainak összesítő értékelése
(szerk.: DONKA A.).

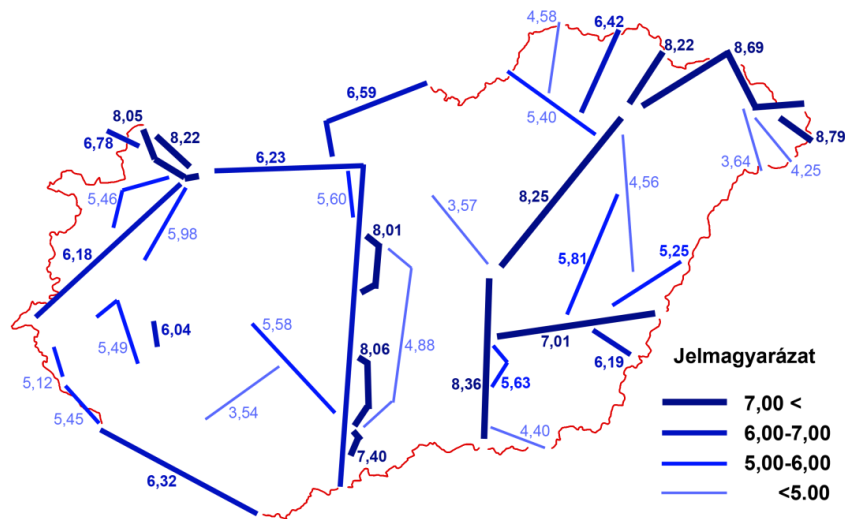
	víz- sebesség	áram- lások	növény- zet	látvány- érték	kanyar- gósság	a szakasz hossza	védett értékek	szélesség	mélység	ÖSSZESEN
súlyérték:	0,20	0,18	0,18	0,15	0,08	0,07	0,06	0,06	0,02	1,00
Túr	10	10	9	8	10	7	8	5	8	8,79
Felső-Tisza	10	9	5	10	8	10	6	10	10	8,69
Alsó-Tisza	10	10	5	8	5	10	8	9	10	8,36
Közép-Tisza	10	9	5	8	6	10	8	9	10	8,25
Szigetköz	8	5	8	10	10	8	10	10	9	8,22
Bodrog	10	10	5	10	5	3	8	10	10	8,22
Vajas-fok	10	10	6	8	8	6	5	7	8	8,06
Mosoni-Duna	10	5	6	9	9	9	8	10	10	8,05
Ráckevei(Soroksári)-Duna	10	10	8	7	3	4	7	10	10	8,01
Sugovica (Szeremlei-Duna)	9	8	9	8	3	2	7	7	8	7,40
Körös*	7	10	5	4	2	10	10	10	10	7,01
<i>Lajta</i>	9	10	6	6	6	1	3	6	8	6,87
<i>Ipoly</i>	7	4	6	8	7	9	10	4	4	6,59
<i>Hernád</i>	6	5	3	9	9	9	4	10	3	6,42
<i>Dráva</i>	3	3	9	7	7	9	10	10	8	6,32
<i>Duna**</i>	7	4	6	7	5	10	6	4	10	6,23
<i>Élővíz-csatorna</i>	8	7	6	5	7	4	6	4	7	6,19
<i>Rába***</i>	5	1	6	9	10	10	6	8	7	6,18
<i>Hévíz-patak</i>	10	6	5	6	3	2	5	5	8	6,04
<i>Marcal</i>	10	9	2	5	4	3	5	4	5	5,98
<i>Hortobágy-Berettyó</i>	4	8	4	6	3	8	8	7	7	5,81
<i>Kurca</i>	5	8	5	5	8	4	5	4	6	5,63
<i>Szentendrei-Duna</i>	6	3	5	8	7	4	5	6	10	5,60
<i>Sió</i>	8	7	8	2	2	4	2	7	8	5,58
<i>Zala</i>	8	9	2	6	3	3	3	3	4	5,49
<i>Répcse-Rábca</i>	9	9	2	5	4	3	2	2	4	5,46
<i>Mura</i>	4	4	7	8	6	2	6	6	7	5,45
<i>Sajó</i>	5	5	3	5	7	9	2	10	5	5,40
<i>Kerka</i>	5	5	5	9	3	2	3	4	3	5,12
<i>Berettyó</i>	4	6	4	6	3	6	7	7	8	5,25
<i>Dunavölgyi-főcsatorna</i>	6	10	2	2	2	7	4	3	5	4,88
<i>Bódva</i>	5	5	2	5	6	7	4	3	4	4,58
<i>Keleti-főcsatorna</i>	4	10	5	1	1	4	3	5	8	4,56
<i>Maros</i>	3	4	5	6	3	1	5	8	9	4,40
<i>Szamos</i>	3	4	5	5	2	2	3	10	10	4,25
<i>Kraszna</i>	4	10	1	1	1	3	1	3	8	3,64
<i>Zagyva</i>	3	8	1	3	2	5	2	2	3	3,57
<i>Kapos</i>	5	5	3	2	3	3	2	3	4	3,54

* A Fehér-, Fekete-, Sebes-, Kettős- és Hármaskörös a közel azonos tulajdonságok miatt egyben került értékelésre.

** A Duna szintén homogén egységként került a vizsgálatba, bár egyes rövidebb szakaszainak tulajdonságai eltérőek.

*** A Rába felső és alsó szakasza eltérő jellemzőkkel rendelkezik: az alsó szakasz kisebb sebességű, a meder pedig jóval szélesebb, de ezek a különbségek érdemben nem befolyásolják a túrázást, mivel a túrázók többsége a folyó teljes hazai szakaszát végig evezi.

A különböző adottsággal rendelkező víztestek viszonylag egyenletesen oszlanak meg az ország területén, bár a vízrajzi adottságok nagyban befolyásolják sűrűségüket. Kisebb területen több optimális adottsággal rendelkező folyó is elérhető a Tisza és a Duna felső folyásánál is, míg e két folyó alsó szakaszain vannak ugyan hasonlóan vonzó folyók, azonban ott már nagyobb azok területi szóródása (43. ábra).



43. ábra

A vízitúrázásra alkalmas hazai folyók, folyószakaszok vízrajzi adottságainak a vízitúrázásra gyakorolt hatása alapján végzett kvantitatív értékelés eredménye (szerk.: Donka A.)

9.5A szervezett vízitúrák jelenlegi célterületei Magyarországon

A korlátozó tényezők feltárásával láthatóvá vált, melyek a vízitúrázásra legalkalmasabb hazai felszíni vizek. Ezek közül a leglátogatottabb folyószakaszok azok, ahol a kedvező adottságokat a túrázók már korán felismerték, így ott kialakult a sportolási célú túrázás, amely sok esetben a természetbarát mozgalom szervező munkájának köszönhetően tömegessé vált. A tömegessé válás azonban eltérő hatásokat váltott ki az egyes folyók mentén. Volt, ahol az ebből fakadó ismertség népszerűvé tette a célterületet, amely megerősödött mint vonzerő, de voltak olyan helyek is, ahonnan ez a tömegesség fokozatosan elriasztotta a különböző piaci szegmenseket. A rendszerváltozás után a Felső-Tisza-vidéken a spontán fejlődés igen sok negatív hatással, többek között megnövekedett környezetterheléssel járt. A személyes megfigyelések eredménye és a Magyar Természetbarát Szövetség akkori vezetőinek véleménye egybevágt abban, hogy ennek következményeként a potenciális túrázók más célterületeket is elkezdtek keresni, függetlenül attól, hogy ott jelen volt-e bármiféle infrastruktúra. Elsőként a Rába, majd a Szigetköz került a figyelem középpontjába, tehát a vízitúrázás súlypontja sok évtized után az északkeleti területekről nagyrészt áthelyeződött a nyugati országrészbe. Más víztesteken nem vált tömegessé a túrázók jelenléte. Ez a természeti környezet számára előnyös volt ugyan, azonban amíg nem alakulnak ki a minőségi turizmus feltételei, addig a kis vendégszámból fakadó bevételek sem képesek észrevehetően hozzájárulni a helyi gazdaság gyarapodásához.

A vízitúra-szolgáltatók kínálata folyamatosan bővül, ez azonban szinte kizárólag a célterületek változatosságára terjed ki, a szolgáltatások mind mennyiségükben, mind pedig minőségükben igen lassan változnak. 2011. évi adatok alapján tizenkettő jelentős méretű vízitúra-szervező vállalkozás⁷² (melyek a becslések szerint lefedték az akkori hazai vízitúra-piac legalább 50–70%-át) együttes kínálata 18 folyóra, folyószakaszra terjedt ki (DONKA A. 2011b). A vízitúrázás egyre népszerűbbé válásával a korábban (az 1990-es évek végéig) szinte kizárólagos célterületek (Felső-Tisza, Bodrog, Rába) kibővültek. Megfigyelhető azonban az is, hogy míg a nagyobb vállalkozások – kínálatuk bővítéseként – megjelentek a korábban is kevésbé ismert és használt, kisebb vizeken (Sajó, Szamos, Bódva), addig más szolgáltatók ettől eltérő stratégiát követtek, és megmaradtak a nagyobb forgalmat és stabil vendégkört jelentő ismertebb, népszerű vizeknél (ezek a kezdeti célterületek mellett: a Mosoni-Duna, a Túr, a Hernád és a Körösök).

Látható, hogy nem csak maguknak a folyóknak a jellemzői befolyásolják azoknak a kínálatban betöltött szerepét, hanem a további, a természetközeli tevékenységhez illeszkedő attrakciók is. Annak ellenére, hogy a vízitúrák alapvetően az evezéshez kapcsolódó élményt kínálják vonzerőként, az egyéb programok lehetősége is nagy szerepet tölt be az egyes desztinációk közötti választásban. Ezért figyelemmel kell lenni a különböző folyó menti attrakciók sűrűségére, illetve a vízitúrázókra gyakorolt hatására is (8. kép).



8. kép.

*Komplex vízitúra a Dunakanyarban (2020) az utazzgeografussal.com szervezésében
(fotó: Donka A.)*

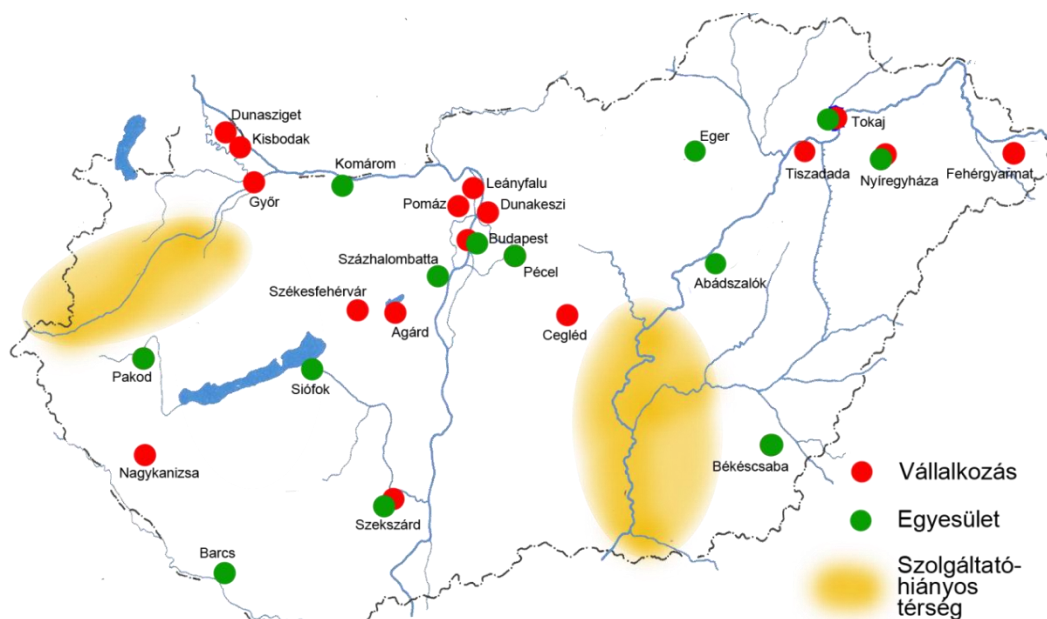
Bár a sporteszköz bére adást önmagában nem tekinthetjük turisztikai szolgáltatásnak, azonban mivel egyes szolgáltatók időközönként módosítják (bővítik vagy szűkítik) kínálatukat, szükségesnek tartottam az erre irányuló értékelést is.

A szolgáltatók szinte mindegyike bére adással is foglalkozik, sőt, vannak, akik nem is szerveznek túrákat. Az egyszerű vízitúrák szervezése nem jár jelentősebb kockázattal a szolgáltatók számára. Nincsenek ugyanis az utazásszervezéshez hasonló kötelezettségek, sem partneri

⁷² A méretre vonatkozó megállapítás az országos elérési helyzet alapján történt. Az önálló honlappal rendelkező, így országosan elérhető szolgáltatók kerültek kiválasztásra.

együttműködések, szolgáltatói szerződések. Ez természetesen fogyasztóvédelmi szempontból nem szerencsés.⁷³ Amennyiben a sporteszközök is a szolgáltató tulajdonát képezik, csak túravezetőről kell gondoskodni. Így, ha bármilyen okból – leggyakrabban megfelelő létszám híján – mégsem tud elindulni a csoport, a szolgáltatót nem érik veszteségek. Ebből következik az is, hogy a szolgáltatók által meghirdetett túrák jóval nagyobb számúak és változatosabbak, mint amelyek meg is valósulnak, többkevesebb rendszerességgel.

A vízitúra-szolgáltatók korábbiánál is szélesebb körét megvizsgálva az látható, hogy dinamikusan bővül a kínálat, miközben a szolgáltatók egy része igyekszik specializálódni. Az adatokat rendelkezésre bocsátó, összességében szintén a piac legjelentősebb részét lefedő 29 szolgáltató területi elhelyezkedése alapján jól elkülöníthetőek azok, amelyek vízhez, vízitúra-desztinációkhoz közel helyezkednek el, illetve azok, amelyek a célterületektől távolabb találhatóak (44. ábra). Tekintettel arra, hogy a vizsgálat nem volt teljes körű, kellő óvatossággal kell kezelni a szolgáltató-hiányos térségeket (a Rába és az Alsó-Tisza vidékét), ahol vannak ugyan kisebb szolgáltatók (vállalkozások és egyesületek), de azok kínálata nehezen hozzáférhető, elsősorban a térségi piacokat célozzák meg, kínálatuk így főleg rekreációs célú.



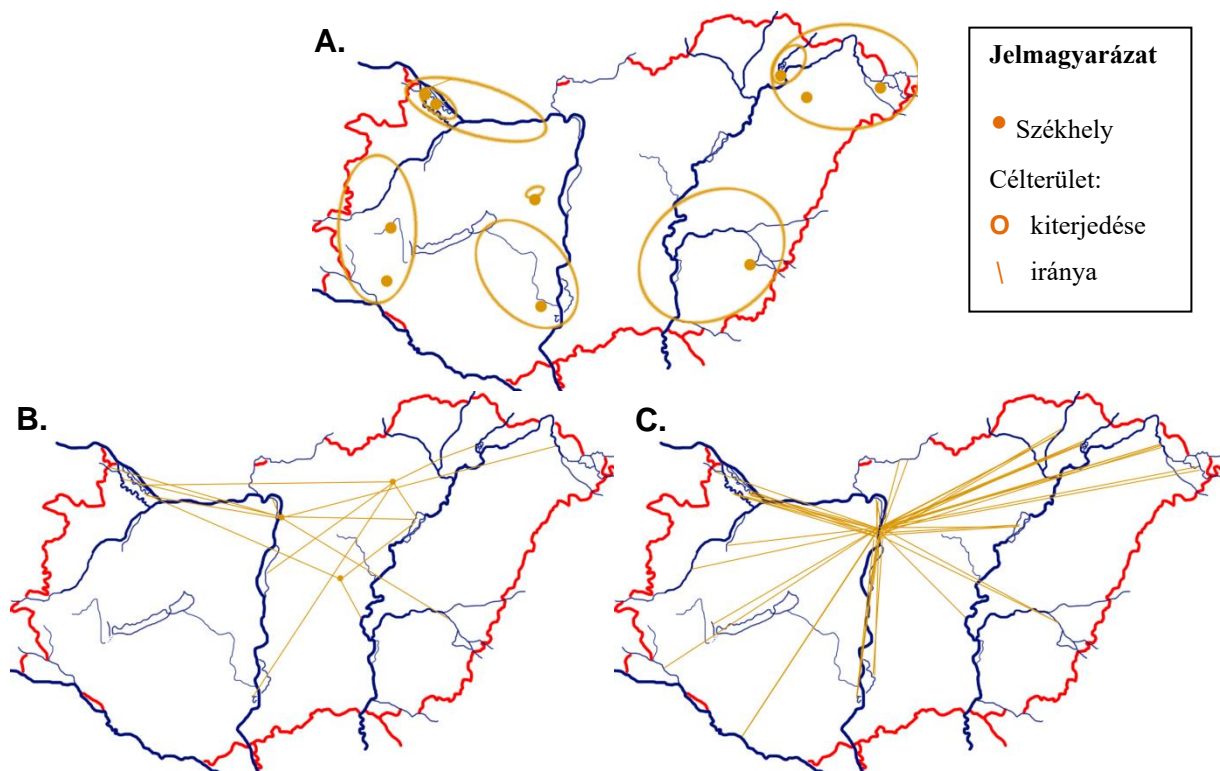
44. ábra

*A vizsgált 29 szolgáltató területi elhelyezkedése a székhely szerint
(a szolgáltatók 2018. évi cégbírósági adatai alapján szerk.: Donka A.)*

A kínálatban szereplő célterületek napjainkra a hazai, sportcélú vízijárművekkel hajózható vizek nagy részét lefedik, azonban a ritkábban használt, kevésbé ismert folyók többnyire csak a kínálatot színesítik, azokon ritkán indítanak vízitúrákat. A klasszikus, nagy múltú visszatekintő vízitúra-

⁷³ A túrázók kiszolgáltatták a szervezők felé, annál is inkább, mert míg a szolgáltatók többsége a vízitúrázás közösségi jellegét képviseli, a túrázók egyre nagyobb arányban már elvárják a teljes körű kiszolgálást. Ez gyakran okoz konfliktusokat egy túra során (például a sporteszközök takarítása, hajópakolás stb. esetén).

célterületekhez közel elhelyezkedő szolgáltatók általában csak a környező térség vizeire hirdetnek meg túrákat (45.A. ábra). Fehérgyarmat, Nyíregyháza és Tokaj szolgáltatói a Felső-Tisza-vidék folyóit, a szigetközi szolgáltatók a Duna hazai felső szakaszának vizeit részesítik előnyben, míg Békéscsabáról a Körösökre és az Alsó-Tiszára, Szekszárdról pedig a Sióra, Gemencre és a Vajas-fokra szerveznek túrákat. A folyóktól távolabbi székhelyű (45.B. ábra) vagy a fővárosi, illetve fővároshoz közeli szolgáltatók (45.C. ábra) számára a fekvés jobbára közömbös, így ezek az ország különböző részeire hirdetnek víztúrákat. Ezen túl a nagyobb települések környékén helyi szervezők, egyesületek is kínálják a szűkebb térség vízfelületeit (Mosonmagyaróvár: Lajta, Gyula: Élővíz-csatorna, Szekszárd: Vajas-fok, Baja: Gemenc),⁷⁴ továbbá a nemzeti parkok garantált programkínálatában is jelen vannak kisebb folyószakaszok (Duna–Dráva Nemzeti Park: Dráva, Fekete-víz és a Gemenc környéki holtágak; Aggteleki Nemzeti Park: Bodrogzug; Hortobágyi Nemzeti Park: Tisza-tó és a Hortobágy folyó; Körös–Maros Nemzeti Park: Hármaskörös; Órségi Nemzeti Park: Rába; Balatonfelvidéki Nemzeti Park: Mura, Hévíz-patak).



A. – A víztúra-célterületekhez közeli szolgáltatók székhelye és a célterületeik kiterjedése

B. – Folyóktól távolabbi székhelyű szolgáltatók székhelye és az általuk kínált folyószakaszok

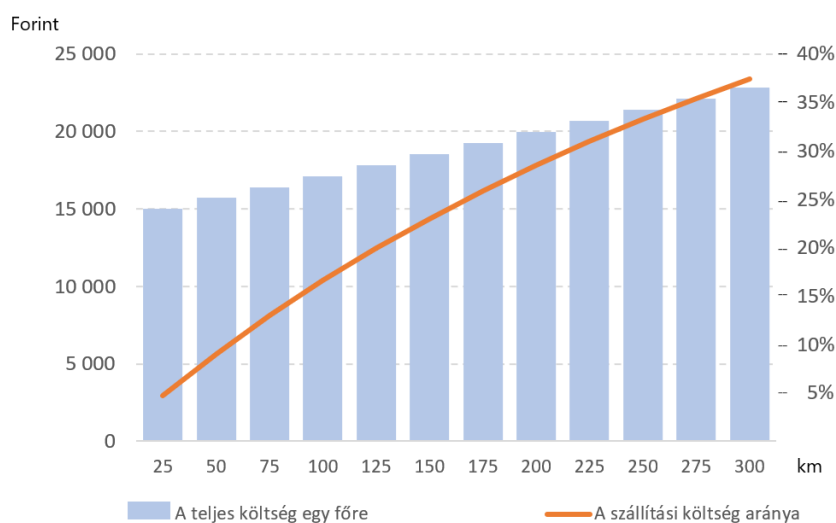
C. – A budapesti, illetve fővároshoz közeli szolgáltatók célterületei

45. ábra

A víztúra-szolgáltatók székhelye és az általuk kínált célterületek közötti összefüggések
(szerk.: Donka A.)

⁷⁴ Emellett különösen figyelemre méltó emellett, hogy bár Baja városa sok szállal kötődik a gemenci térséghez (különösen a vízparti üdülőterület révén), a város turisztikai kínálatában nem jelenik meg a Gemenci-erdő.

A szervezett vízitúrák célterületei folyamatosan bővülnek. Egy vízitúra szervezésének alapvető feltétele, hogy a túraszervező, illetve maga a túravezető jól ismerje az adott víztestet. Így a szolgáltatók, amennyiben nem rendelkeznek helyismerettel, bejáró túrákon ismerik meg az egyes folyókat, folyószakaszokat, ahová azután már meg tudnak hirdetni vízitúrákat. Az újabb célterületek meghirdetésének feltétele az is, hogy kellően rugalmas legyen a szolgáltató, tehát rendelkezzen közeli hajótároló telephellyel, ugyanis egy vízitúra költségei között a legnagyobb tétel – és a szállítási távolsággal nő az aránya – többnyire a sporteszközök szállítási díja (46. ábra). Egy 20 fős vízitúra esetén 36%-kal drágítja meg a teljes költséget, ha 50 km helyett 250 km távolságról kell a túra kiindulópontjához szállítani a sporteszközöket.⁷⁵



A számítás alapjául szolgáló adatok:
 4 személyes túrakenu egy napi bérleti díja: 5000 Forint,
 Túravezető napidíja: 15000 Forint
 Szállítási költség: 270 Forint/km

46. ábra

Egy 7 napos vízitúra szállítási költséghányadának alakulása a szállítási távolság függvényében, 20 fős csoport esetén, 1 túrázóra

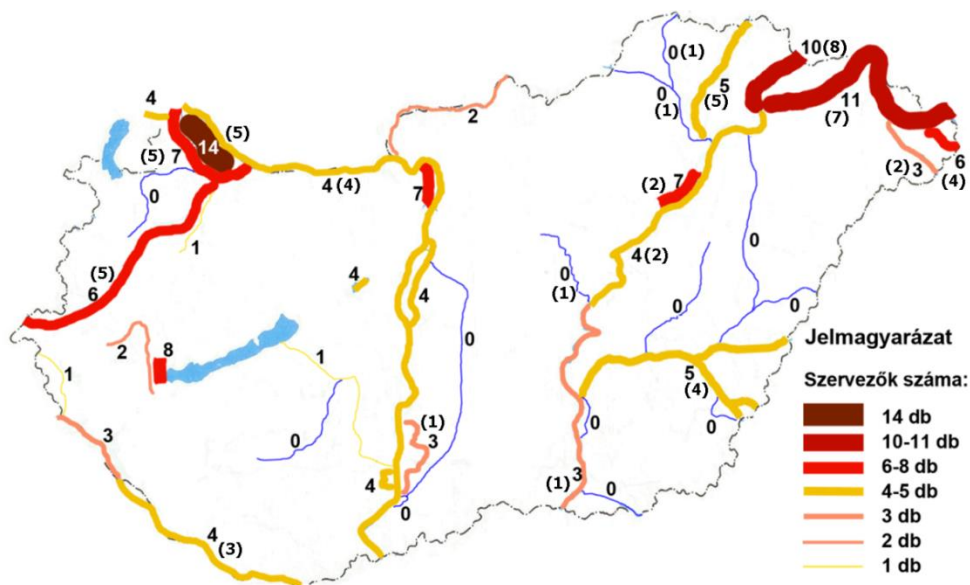
(Az adatok forrása: vízitúra-szervező vállalkozások szóbeli tájékoztatása, 2020 nyarán.)
 (szerk.: Donka A.)

Ahogy azt a vizsgálataim kimutatták, a rendszerváltozást követő bő egy évtized során – részben a környezetszennyezésnek, részben pedig a visszatérő túrázók újabb folyók iránti érdeklődésének köszönhetően – keletről a nyugati országrész felé helyeződött át a túrák súlypontja. Az utóbbi években ez a dichotómia kiegészült a kisebb, de érdekesebbnek, különlegesebbnek, egyedibbnek tekintett folyóvizekkel. Így, bár továbbra is a Szigetköz, a Felső-Tisza, a Bodrog, a Mosoni-Duna, a Rába, a Túr, valamint a Tisza-tó és a Dunakanyar a legnépszerűbb folyószakaszok, nem csak megjelentek, hanem el is terjedek olyan kisebb, kevésbé ismert, vagy az 1980-as évek óta részben feledésbe merült vizek,

⁷⁵ Szárazföldi autós kísérettel szervezett vízitúra esetén. Enélkül ugyanis a szállítási költségek megduplázódnak, tekintettel arra, hogy az indulási helyen és az érkezési helyen is számolni kell az oda-vissza történő fuvardíjjal.

mint a Ráckevei(Soroksári)-Duna, a Vajdas-fok, a Hévíz-patak, a Zala, de megjelent a kínálatban a Szamos, a Sió, a Kerka és a Marcal is (47. ábra). Továbbra sem szerepel azonban a szervezett túrák közötti kínálatban a Sajó, a Berettyó, a Maros, az Élővíz-csatorna, a Kapos vagy a Rábca. Ezek egy része – a korábbi évtizedekben fennálló kedvező állapotok ellenére – a magas szintű növényzettel való borítottság miatt ma már nem, vagy csak körülményesen evezhető, így legfeljebb egyénileg szervezett túrák lebonyolítására alkalmas. Más részük esetén egyéb vízrajzi adottságok akadályozzák a vízitúrákat (a Maros csak igen rövid szakaszon folyik Magyarország területén, a Berettyó és a Keleti-főcsatorna igen lassú, állóvíz jellegű, és alacsony futásfejlettségű, más részük esetén azonban szinte minden feltétel adott volna szervezett vízitúrák lebonyolítására). Az Élővíz-csatorna mentén átlagon felüli kiépítettségű az infrastruktúra, de a túraszervezők még nem rendelkeznek helyismerettel.⁷⁶

Míg 2011-ben 18 célterület szerepelt a szolgáltatók kínálatában, 2019-ra ez – csak részben a szolgáltatók számának növekedése miatt – jelentős mértékben bővült, és már 32 vízfelületre érhető el szervezett vízitúra. Az egyes vízitúra-szervezők átlagosan 4,7 folyót, folyószakaszt hirdetnek kínálatukban.



47. ábra

Vízitúra-szolgáltatók száma az egyes víztesteken 2019-ben (29 szolgáltató vizsgálata alapján) (zárójelben a 2011. évi adatok, 12 szolgáltató vizsgálata alapján, forrás: DONKA A. 2012a) (szerk.: Donka A.)

A szolgáltatók egy része az évezred első másfél évtizedében – részben a kereslethez igazodva, részben saját stratégiájának megfelelően – a korábbiaktól eltérően nem szervezett vízitúrákat, kizárólag sport-eszköz bére adással kezdett foglalkozni. A megkérdezett szervezők egybehangzó véleménye szerint átfordult az arány, a szervezett túrákkal szemben a keresleti trendek átalakulása miatt a kölcsönzés került túlsúlyba. Erre a tendenciára a turizmus oldaláról kétféleképpen lehet reagálni. Meg lehet

⁷⁶ A közép-békési térség jelenleg (a Modern Városok Program keretében) külön stratégiával készül az Élővíz-csatorna vízitúrázóknak számára történő vonzóvá tételére (Közép-békési Centrum 2016).

vizsgálni, mi az oka a vállalkozások visszafogottságának, miért dönt kevés szolgáltató a kínálati struktúra bővítése mellett, és amennyiben sikerül feltárni ennek okait, a megfelelő ösztönzésekkel törekedni lehet arra, hogy minél inkább komplex szolgáltatásokat nyújtsanak a túrázók számára, annál is inkább, mivel az infrastruktúra egyéb elemei központi forrásból már elkezdtek kiépülni.⁷⁷ Ezzel szemben amennyiben tényként elfogadjuk, hogy a piaci viszonyok alapján a kínálat így reagál a keresletre, akkor a vízitúrázás hosszú távon megmarad a sporteszköz-kölcsönzés szintjén, és nem történnek lépések a turisztikai terméké formálás irányába. A kutatás korábbi fázisában (Donka A. 2012a) azt a megállapítást tettem, hogy a kínálat átalakulását követően érdemes lesz megvizsgálni a vállalkozások reakcióit. A kutatás akkori fázisában az addig lezajlott folyamatok alapján arra lehetett számítani, hogy egymás lépéseit fogják másolni a szolgáltatók, mivel ebben a folyamatban minden szereplőnek részt kell vennie, aki versenyben akar maradni. Így a sporteszköz-bérbeadás vissza fog szorulni, és a vízitúrázás elsősorban komplex szolgáltatást kínáló szervezett túrákat fog jelenteni, stabil bevételeket teremtve mind a szolgáltatóknak, mind az érintett vízparti településeknek. Időközben ez be is következett, bár a változásban a szolgáltatók részéről csak követő magatartás volt megfigyelhető. Az aktív turizmus iránti kereslet növekedésével újra a szervezett túrák kerültek túlsúlyba. Ezt az évek óta tartó legújabb trendet 2020-ban a járványhelyzetnek a főszezonban a belföldi turizmusra gyakorolt határa tovább gyorsította.

Az adottságok feltárásával csak az ideális lehetőségeket vizsgáltam a vízitúrázás szempontjából. Az eredmények elsősorban a szélesebb célcsoportok számára is vonzó folyókat emelték ki. Emellett azonban az egyes eltérő adottságok más–más jellegű túrázásra, más célcsoportok számára ugyanúgy alkalmasak lehetnek. Ezt igazolja az is, hogy a súlyozás eredménye sok esetben nincs párhuzamban a turisták választási szempontjaival. Például a Mura és a Kerka az érintetlen természeti környezet és a korábban nem járt vízfelület, míg a Szentendrei-Duna a főváros közelsége miatt vonzó a túrázók számára, ennek ellenére ezek a víztestek viszonylag alacsony pontszámot értek el az értékelés során. A túrázók tehát nem csak a természeti adottságok (és különösen nem a turisztikai infrastruktúra) alapján választanak célterületet, döntéseikben más, komplexebb szempontok is szerepet játszanak, ideértve a megközelíthetőség mellett az előzetes személyes információkat, vagy a rendelkezésre álló (pontos vagy kevésbé pontos) információkból összeállt képet. A vízitúrázás korlátozó tényezői között tehát szinte kizárólagosan a folyók fizikai jellemzői szerepelnek.

⁷⁷ A több évtizedre kiterjedő kutatás alapján ennek az oka elsődlegesen a szolgáltatók turisztikai szakmai ismereteinek hiánya és a vállalkozások kis tőkeereje.

10. A NÉMET VÍZITÚRÁZÁS PIACÁNAK FŐ JELLEMZŐI

A szolgáltatói kínálat szempontjából érdemes jó példaként tekinteni a németországi vízitúrázás piacára. Tekintettel azonban arra, hogy Magyarországon továbbra sem történt markáns elmozdulás a kínálati oldalon a komplex szolgáltatások irányába, ahhoz, hogy a vízitúrázás magas jövedelemtermelő képességű terméké alakuljon, vélhetően központi beavatkozás (ösztönzés, támogatás, további infrastrukturális fejlesztések) szükséges. Továbbá azért is hasznos a német piac vizsgálatáról szóló kutatások tanulmányozása, mert számos hasonlóság lehet a két ország kereslete között, különösen az egyedi motivációk tekintetében. Így a tapasztalatokból hasznos következtetések vonhatók le, melyek akár kedvező irányú fejlődési pályával folytatódhatnak.

Németországban a fejlett infrastruktúra és a jelentős vendégforgalom ellenére számos tanulmány készül a vizek további turisztikai hasznosítására. Ezeknek a kutatásoknak a többségét turisztikai szervezetek vagy egyesületek készítik (Deutscher Tourismusverband 2003a). A tanulmányok egyenrangúan közelítik meg a vízitúrázás feltételeit, így a turisztikai kínálat mellett (amelyet a hazai tanulmányok gyakran kizárólagosan vizsgálnak) az infrastruktúrát és az értékesítési lehetőségeket is azonos mélységben tárják fel (Deutscher Tourismusverband e. V. /Hg./ 2003a). A vízi utakat a kutatásokban együttesen kezelik ugyan, de jellemzőiknél fogva mind a vizsgálatok, mind a fejlesztési elképzelések eltérő nézőpontból kerülnek meghatározásra.

A belvízi hajóutak teljes hossza mintegy 40 000 km, ami körülbelül az egynegyede a teljes európai belvízi úthálózatnak. Ez a teljes hossz – a természeti adottságoknak köszönhetően – jóval nagyobb folyósűrűséget jelent a hazainál. Míg Magyarországon 22,2 km² területre jut egy kilométer evezhető folyó, Németországban ez az érték csak 9 km². A lakossághoz mérve azonban hasonló a túrázásra alkalmas folyók hossza (2000, illetve 2400 fő/km). A német hajóutak hosszának a háromnegyede természetes víz (ennek több, mint fele duzzasztással szabályozott, tehát kevésbé természetes medrű folyószakasz) és egynegyede csatorna.

A vízi sporttevékenységeket meghatározó jogszabályok a hazaiával azonos területekre terjednek ki Németországban is, azzal a különbséggel, hogy a német jogi szabályozás kétszintű, a szövetségi szint mellett a tartományoknak is vannak saját előírásaik. Ez azért is szükséges, mert – a magyarországi viszonyoktól eltérően – a víztestek jelenős részén nem csak sportcélú, hanem kereskedelmi célú járművek is közlekednek. A tartományi szintű előírások többsége természetvédelmi célú korlátozást foglal magába, ami a szakemberek szerint – hasonlóan a hazai helyzethez – sok esetben komoly akadályát jelenti még a természetközeli turisztikai fejlesztéseknek is. Jellemző, hogy a szabályozottabb vizek a nyugati, míg az alacsonyabb szabályozottság a keleti tartományokra jellemző (Hessen és Rajna-vidék–Pfalz tartományokban átlagosan 2-3 jogszabály korlátozza víztestenként a sportcélú hajózást, míg Szászországban vagy Brandenburgban csak 1-1 ilyen rendelkezés vonatkozik a túrázókra) (Deutscher Tourismusverband e. V. /Hg./ 2003a).

Németországban hasonlóképpen épül fel a vízitúrák szolgáltatói piaca, mint idehaza, de tapasztalhatóak lényegi különbségeket is. Egyformán jelen vannak mind a nonprofit szervezetek, mind

pedig a vállalkozások, de az egyesületek jóval nagyobb arányban a saját tagságukat szolgálják ki, míg a vállalkozások egyértelműen két részre tagolódnak: a kölcsönzőkre és az utazásszervezőkre. Így nincsenek a piacon olyan túraszervezők (amelyek Magyarországon többségben vannak), akik csak szervezett túrákat kínálnak, további turisztikai szolgáltatások nélkül. A közel 800 vállalkozás egy része a vízitúrák szervezése mellett más szabadidősport-tevékenységeket, illetve szálláshely-szolgáltatásokat (kempingeket) is kínál, illetve általában olyan többlet-szolgáltatásokat nyújtanak, amelyek hozzájárulnak a magasabb árszínvonal eléréséhez is. Ilyen például a kötelező alapfelszerelés mellett az időjárás elleni különböző védőfelszerelések, kesztyű vagy alkoholmentes italok és rovarirtó biztosítása.

Az országos és a tartományi szövetségek versenysportolóknak és az egyesületi szervezésben evezőknek nyújtanak szolgáltatásokat. A többi szegmens, tehát a turisztikai célból vízitúrázóknak vállalkozásokon keresztül veszik igénybe a szolgáltatásokat, de nekik is van egy országos érdekképviseleti szervezetük (*Bundesverband Kanu e.V.*), ami például Magyarországon hiányzik.

A túraútvonalak és tájékoztatási rendszer nem egységes országszerte (illetve tartományokon belül sem), amit a szolgáltatók számára gyakran jelent nehézségeket, hiszen jelentős részük több tartomány területére szervez túrákat. Egyes régiókban – még szövetségi tartományokon belül is – nagyon jó az infrastruktúra és az információs rendszer, másokban kevésbé. A kenu-turizmus elősegítése érdekében a Német Turisztikai Szövetség és a kenuszövetségek folyamatosan az infrastruktúra fejlesztésén dolgoznak, amihez saját véleményük szerint az eszközök többsége rendelkezésükre is áll. Emellett több turisztikai régióknak vannak helyi és regionális kezdeményezései is a kenu-turizmus fejlesztésére, különösen az infrastruktúra, a marketing és az információ-áramlás tekintetében.

A sporteszközök közül hasonlóképpen a kenu és a kajak a legkedveltebb Németországban is. A tengeri kajak és a vadvízi eszközök látványosak ugyan, de viszonylag kevesen használják.⁷⁸ A nagyobb vízfelületeken motoros csónakok és kisebb vitorlások (jolle vagy kielboot) is közlekednek. A vízitúrázást érintő fejlesztéseket rendszeres felmérésekkel is alátámasztják. Ezek kiterjednek a célterületekre, a szolgáltatói kínálat értékelésére, valamint a piaci szegmensek vizsgálatára is. A Német Kenuszövetség szerint (Deutscher Tourismusverband e. V. 2003b) a túrázóknak az alábbi szempontok alapján választanak a vízitúrázó célterületek közül:

- egyszerű bejárhatóság (a víztest veszélytelen, kis áramlással, így kezdőknek és családoknak alkalmas túrázásra, továbbá kevés korlátozó előírás vonatkozzon rá),
- kellemes természeti környezet (de nem feltétlenül védett területek),
- megfelelő infrastruktúra (pihenőhelyek, jó beszállóhelyek, parkolók, kempingek vendéglátóhelyek a vízparton),
- jó elérhetőség (autóval, vonattal vagy busszal), és közeli fekvés a nagyvárosokhoz.

A vízitúrázás célcsoportjai, jellemzőik alapján a következők:

⁷⁸ A rafting Németországban csak az Alpok területén van jelen, ott is csak bizonyos víztesteken. A lényegesen eltérő jellemzők miatt külön vállalkozások specializálódtak az igények kielégítésére.

1. Az egyesületi szervezésben, saját kenuval túrázók. Ők sokat eveznek és szívesen utaznak nagyobb távolságokra is, miközben helyi szolgáltatásokat vesznek igénybe, de nem ügyfelei a túraszervezőknek.
2. A saját kenuval rendelkezők, akik nem egyesület keretében eveznek. Ők egyénileg szervezik meg utazásaikat, így nehéz őket beazonosítani turistaként, bár ők is igénybe vesznek helyi szolgáltatásokat.
3. Akik ritkábban, de rendszeresen (pl. nyaralás alatt) bérelnek kenut, vagy olyan utazást foglalnak le, ami magában foglal evezést is. Ezek gyakran családok, barátok vagy ifjúsági csoportok. Ez a csoport veszi igénybe a kenuturizmus legtöbb szolgáltatását. Feltehetőleg ugyanolyan nagy, vagy még nagyobb, mint az egyesületi keretekben evezők köre.
4. Azok, akik csak egyénileg kenuznak. Többnyire ők egy csoport részei, akik egy különleges élménnyel járó kenutúrát tesznek (incentive, sportegyesületi utazás, családi összejövetelek, iskolai kirándulás stb.). Ők szintén nagyon fontos szereplői a kenuturizmusnak. Ezen belül a céges csoportok veszik igénybe leggyakrabban a magasabb minőségű szolgáltatásokat magukba foglaló programokat.

Az utolsó két csoport jelenti a turizmus valódi keresletét. Ők azok, akik április vége és október eleje között kelnek útra, a csúc szezon a május és augusztus közötti időszak. Az első két csoport – tehát a szabadidősportolók kevésbé szezonálisan túráznak, bár ők is elsősorban a kedvezőbb időjárással rendelkező hónapokat kedvelik. A túrázók egy része – a hazai szokásokhoz hasonlóan, bár jóval kisebb arányban – természetközeli szolgáltatásokat vesz igénybe. Ez a túrázási forma azonban – amit a német nyelv „*tejljesen szabad életformá*”-nak nevez – Németországban a legtöbb régióban nem lehetséges szigorú korlátozások és szabályok nélkül. A leginkább kedvező lehetőségek Kelet-Németországban vannak, különösen Mecklenburg–Vorpommern tartományban, ahol viszonylag alacsony a népsűrűség. A sűrűn lakott nyugat-németországi régiókban erre kevesebb a lehetőség. A nagy népsűrűség a német tapasztalatok szerint hátrányosan befolyásolja a vízitúrázást, bár a küldő- és fogadóterület közelsége iránti igény ennek ellentmondani látszik.

A fenti okok miatt a többség, főleg a rövidebb túrákra érkezők szállodai és éttermi szolgáltatásokra is igényt formálnak. Magyarországon is megindultak hasonló folyamatok, ez nálunk azonban még nem ért el olyan méreteket, hogy a vállalkozásoknak érdemes legyen kifejezetten a vízitúrázók kiszolgálására specializálódniuk egy magasabb színvonalú szálláshellyel vagy vendéglátó egységgel.

A vízitúrákról alkotott kép szintén hasonlóságot mutat a hazai tapasztalatokkal. A Kenuszövetség felmérése szerint a lakosság nagyobb része már legalább egyszer volt (rövidebb) kenutúrán. A lakoságnak alapvetően pozitív képe van az evezésről, azok azonban, akik még nem próbálták ki ezt a tevékenységet, keveset tudnak róla és többségük veszélyesnek vagy nagyon nehéznek és megerőltetőnek tartja. Így új piaci szegmensek megnyerése igen nehéz, a visszatérő vendégek azonban általában erős motivációval rendelkeznek a természetközeli tevékenység iránt. A pozitív és negatív sztereotípiák szintén hasonlóak a hazaihoz (48. ábra), de a hangsúlyok sok esetben eltérőek, különösen a németek erősebb szabálykövető magatartása és természet iránti érzékenysége miatt.

Pozitív sztereotípiák:	Negatív sztereotípiák:
<ul style="list-style-type: none"> - természetközeli, - egészséges, - vidám, - családbarát. 	<ul style="list-style-type: none"> - káros az érzékeny természetre, - zavarja a madarakat és a halakat, - sok evezős elég sok alkoholt iszik és emiatt durván viselkednek.

48. ábra

*A vízitúrázással kapcsolatos sztereotípiák Németországban
(a Bundesverband Kanu e.V. személyes közlése /2016/ alapján szerk.: Donka A.)*

Németországban a vízisportok minden formája népszerű, a magas népesség és a színvonalas szolgáltatások iránti igény miatt pedig a vízisportok gazdasági teljesítménye is jelentős. Bár a gyalogos vagy kerékpáros túrázók száma – a jobban kiépített infrastruktúra miatt – lényegesen nagyobb, a különböző tevékenységeket rendszeresen igénybe vevők közös halmaza igen nagy. A vízisportok gazdasági szerepével foglalkozó szervezet (*Bundesverband Wassersportwirtschaft*) szerint Németországban közel 400 ezer sportcélú vízijármű van (BVWW 2008). A szervezet legutóbbi, a szakirodalmi becslésekre is kiterjedő felmérése alapján az egyes vízhez kapcsolódó tevékenységeket Németországban igen nagy számban üzik (8. táblázat). A vízisportok teljes piacát 1,7-1,9 milliárd euróra teszik, ezen belül a vízitúrázásból származó bevételek összege 845 millió euró, miközben a tevékenység közel 18 ezer munkahelyet tart fenn. Az 1,3 millió túrázó közül (BRÄMER, R. 2002) 985 ezren rendszeresen részt vesznek a túrákon, melyből 533 ezer fő turisztikai szolgáltatókon keresztül túrázik (a többi résztvevő egyesületi szinten vagy saját járművel) (Deutscher Tourismusverband e. V. 2003b). A túrázók átlagos napi költése 31,5 Euro.

8. táblázat.

Az egyes vízhez kapcsolódó tevékenységet üzők becsült száma Németországban (millió fő)

Tevékenység	Minimum	Maximum	Tevékenység	Minimum	Maximum
Szörfözés	1,24	3,80	Motoros hajózás	0,62	3,14
Búvárkodás	1,24	3,20	Horgászat ⁷⁹	0,90	6,00
Vitorlázás	1,24	2,66	Vízisí	0,48	1,90
Kenuzás	1,20	1,38			

(Forrás: BVWW 2008)

Ezek az adatok megfelelő támpontot adnak ahhoz, hogy amennyiben az adottságok alapos értékelését követően ki akarjuk használni a természetjárás különböző formáiban rejlő gazdasági lehetőségeket, a valódi, megalapozott fejlesztések Magyarországon is meginduljanak. A hazai turizmusra vonatkozó kutatásaim alapján megállapítható, hogy mind a szegmensek, mind pedig a célterületek között szoros párhuzam feltételezhető a két ország turizmusában. Magyarországon azonban ilyen részletes és rendszeres mérések nem történtek, a párhuzamra vonatkozó megállapítás alapján a németországi tapasztalatokat bátran figyelembe vehetjük a hazai helyzet értékelése során.

⁷⁹ A minimumként megjelölt szám a horgászklubok keretében horgászók számát jelenti. 6 millió fő legalább évente egyszer megy horgászni Németországban. A dokumentum által hivatkozott különböző becslések szerint a rendszeresen horgászók száma 2,2 és 3,5 millió között van az országban.

11. A KUTATÁSI EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Az aktív turizmus egyes termékei a sportmozgalomból kezdtek átalakulni. A rendszerváltozást megelőző mozgalmak fő jellemzője azonban – a politikai jelszavakon túl – a mindennapi rekreáció erőteljesebb szerepe, a szolgáltató szemlélet háttérbe szorulásával. A turisztikai szolgáltatók fokozatos megjelenésével ennek a korábbi szemléletnek a képviselői is megmaradtak a piacon, ezért mind a mai napig kettősség jellemzi ezeket a tevékenységeket, közöttük is leginkább a vízitúrázást. Ez a kettősség azért nem szerencsés, mert a rekreációs, illetve gazdasági háttérét tekintve nonprofit, vagy annak látogatását keltő szolgáltatók is turisztikai szolgáltatásokat nyújtanak, de nincsenek tudatában az ezzel járó lehetőségeknek, illetve sok esetben kötelezettségeknek sem, miközben a túrázójuk ugyanolyan igényekkel jelentkezik, mint egy professzionális turisztikai terméket igénybe vevő vendég.

A vízitúrázás keretrendszerével kapcsolatos eredmények

1. A kutatási előzmények feltárását követően láthatóvá vált, hogy a vízitúrázás csak marginálisan jelenik meg a szakirodalomban, illetve gyakran pontatlanul vagy tévesen foglalkoznak vele. Ez megerősítette azt az előzetes feltételezést, hogy egy kevésbé kutatott területről van szó.
2. Részben ezekre a korábbi kutatásokra alapozva, részben a saját feltárások alapján igyekeztem elhelyezni a vízitúrázást a turizmus rendszerében. Ennek eredményeként megállapítható, hogy ez a tevékenység a víziturizmus speciális része, ennek ellenére sokkal inkább érdemes az aktív sportturizmus részeként foglalkozni vele, az ebbe a körbe sorolható más turisztikai termékekhez való hasonlósága miatt. Az összehasonlító vizsgálatok kimutatták, hogy ez a tevékenység is képes magasabb jövedelemtermelésre, más aktív turisztikai termékhez hasonlóan, még úgy is, hogy ezzel párhuzamosan megmaradnak a piacon a közösségi célú szolgáltatások is.
3. A vízitúrázás történetileg először sporttevékenységként jelent meg a hazai társadalomban. A rekreációs célú evezés csak hosszú időt követően kezdett térben terjeszkedni, a lakóhelytől távolabbi területekre is. A széles társadalmi rétegek számára történő népszerűvé válás a sportmozgalmi jellegnek volt köszönhető. A természetjárás részeként a vízitúrázás is egy erősen támogatott, a résztvevők számára igen alacsony költséggel kivitelezhető tevékenységgé vált, miközben a turisztikai szolgáltatásokra alig volt igény. A több évtizedes mozgalmi múlt jellemzői azonban olyan mértékben alakították a résztvevők, elsősorban a szolgáltatási oldal szereplőinek szemléletmódját, hogy azok mind a mai napig jelen vannak a vízitúrázásban.
4. A hiteles eredmények érdekében részletesen feltártam az adottságokat és a szereplők egymáshoz, illetve a turizmus egészéhez való viszonyulását. Ez alapján megállapítható, hogy még számos elem hiányzik a vízitúrázás valódi turisztikai terméké válásához. Ezek közé az elemek közé tartozik többek között a szolgáltatók kínálata, illetve a minőségi infrastruktúra.
5. A vízitúrázás korszerű alapinfrastruktúrája központi részvétellel jelenleg kiépítés alatt áll. Kockázatot jelent azonban, hogy ezek az infrastrukturális elemek nem hálózatszerűen kerülnek

kialakításra, továbbá az is, hogy egyelőre kevés az együttműködés a piaci szolgáltatók és a kiépítésben érintett helyi önkormányzati szereplők között.

6. Összességében a vízitúrázás alkalmassá tehető arra, hogy önálló turisztikai termékként jelenjen meg a piacon, de a mozgalmi jellegből fennmaradt, ma egyesületi kereteket jelentő szemléletmód és a tisztán piaci szemléletmód kettőssége meg fog maradni ez esetben is, hiszen mint rekreációs tevékenység jelen lesz továbbra is a társadalom életében.

A célterületekre vonatkozó eredmények

A vízitúrázás alapjául szolgáló természeti adottságok hosszabb időtávon át közel azonosnak tekinthetők, ezért ezeket választottam a vizsgálatok elsődleges tárgyának. A társadalmi adottságok rövid időtávon belül is változhatnak, és sokkal közvettebb módon hatnak a vízitúrázásra, ezért azok közül csupán a közvetlenül hatókat érintettem: a vízparti települések elhelyezkedését, valamint a víz közeli szálláshelyek rendelkezésre állását. Ez alapján átfogó képet kaptam a potenciális célterületek térbeli eloszlásáról, valamint az egyes célterületek – igen eltérő – adottságairól.

1. A vizsgált víztestek teljes hossza, ahol elméletileg lehetséges a túrázás: 4117 km, ebből a természeti adottságok szempontjából vízitúrázásra alkalmas teljes hossz: 3050 km (74%).

Azok a folyószakaszok, amelyeken már ki is alakult a vízitúrázás, 2555 km-t tesznek ki. Ezek közül a potenciális nagyobb forgalmú folyószakaszok hossza 318 km, potenciális kisebb forgalomra további 177 km-es hosszon van lehetőség. Mivel ez utóbbiak természeti adottságai megfelelőek, ezeken érdemes elkezdni a további fejlesztéseket. (A kutatások során is újabb szakaszok jelentek meg a kínálatban, így a korábban jelzett teljes hossz bővült.)

2. A természeti adottságok alapján elvégzett numerikus értékelés eredménye szoros párhuzamban áll a vízitúrázásra már jelenleg is intenzíven használt víztestekkel, ez egyrészt megerősíti azt a feltevést, hogy nem a társadalmi adottságok a döntő tényezők a vízitúrázásban, de jobban megvizsgálva inkább az jelenthető ki, hogy ahol a természeti adottságok kedvezőek voltak ahhoz, hogy a vízitúrázás kedvelt, forgalmas célterületeivé váljanak ezek a térségek, ott közben az igények alapján az (alapvető) infrastrukturális feltételeket is megteremtették.
3. Bizonyos térségekben egyes társadalmi adottságok nem kedveznek ugyan a turizmusnak (közbiztonság hiánya, alacsony gazdasági aktivitás), azonban a vízitúrázás esetén a természeti értékek attraktivitása ezeket a legtöbb esetben felülmúlja, és a túrázók megjelennek ezeken a folyókon is. Mindez természetesen nem mentesíti az érintetteket az alól, hogy mindent megtegyenek a turizmus hatékony működésének helyreállításáért.
4. A numerikus értékelés alapján a vízitúrázás számára leginkább kedvező értékekkel rendelkező víztestek teljes hossza Magyarországon: 1231 km, ez 13 folyót jelent. Az alacsonyabb értékkel rendelkező folyók egy részén is jelen van a vízitúrázás, és kedvezőek is a feltételek, így maga a numerikus értékelés a komplex fejlesztések elsődleges célterületeit igyekezett feltárni.

5. A korlátozó tényezők különleges figyelmet kaptak a kutatás során, ugyanis az a tapasztalat, hogy a turizmusban általánosan elterjedt az a szemlélet, amely túlzottan kedvező színben tünteti fel az adottságokat, ennél fogva jóval nagyobb kockázattal valósulnak meg az esetleges fejlesztések. Ezek a túlzások egyaránt megfigyelhetők tudományos kutatások eredményeit összefoglaló munkákban, illetve fejlesztési dokumentumokban is. Az általam vizsgált korlátozó tényezők kiterjedtek a víztestek fizikai korlátaira, az egyhangúságra, a mesterséges állapotokra, valamint a védettség alatt álló területekre. Erre azért volt szükség, hogy láthatóvá váljon, nem minden víztesten szükséges minden eszközzel a vízitúrázás fejlesztésére törekedni. A leginkább kedvező adottságokkal rendelkező térségekben továbbra is ez lehet a cél, azonban ahol nem minden adottság a legmegfelelőbb, ott a vízitúrázás csak kiegészítő szerepet tölthet be, más turisztikai termékek mellett, jóval csekélyebb szereppel.
6. A korlátozó tényezők ellenére megállapítást nyert, hogy viszonylag sok a meglévő, már működő célterület a vízitúrázásban. Ennek ellenére feltártam újabb potenciális célterületeket is, ez azonban országosan óvatosságra int, ugyanis a piaci vizsgálatok során arra a következtetésre jutottam, hogy csak a leginkább kedvező esetekben van esélye újabb célterületek piaci sikerének, többnyire azonban a jelenlegi igények alapján nem feltétlenül van szükség.
7. Az elmúlt időszakban használt célterületek sok esetben zsúfoltak. Ez az előző megállapítás ellen hat, hiszen a vendégek előnyben részesítik a kisebb forgalommal rendelkező víztesteket. Ennek ellenére, még a szolgáltatók erőfeszítéseit is cáfolva, a túrázók csekély érdeklődést mutatnak az újabban feltárt célterületek iránt. Ennek okai között azonban nem csak a turisták viselkedését kell keresnünk, hanem sokkal inkább a szolgáltatók visszafogott eszközrendszerét, különösen a marketingkommunikáció területén.
8. Szintén az újabb területek bevonása mellett szól, hogy bár látszólag a piaci igények alapján nem feltétlenül van szükség újabb folyók bevonására, az adott térség ennek ellenére dönthet úgy, hogy ezt mégis megpróbálja. Ehhez azonban nem csak általános turisztikai szakértelemre van szükség, hanem a vízitúrázás alapos ismeretére, és a térség széleskörű összefogására is.
9. A célterületek bővítésének kérdése úgy összegezzhető, hogy további célterületek bevonásának csak akkor lehet kedvező fogadtatása, amikor a jelenleg leginkább kedvelt célterületeken már valódi termékként lesz jelen a vízitúrázás. Az itteni tapasztalatok segítik az új térségeket is, hogy mielőbb vonzó, és jövedelemtermelő termék álljon rendelkezésükre.
10. A kiszolgáló infrastruktúra leginkább a folyók mentén hiányos. Sok esetben egyes településeknek megfelelő a viszonyulásuk a vízitúrázáshoz, azonban hiába van egy folyó mentén egy-egy nyitott, fejlődő település, a túrázás vonalas szolgáltatást jelent, tehát a teljes szakaszon kialakuló szolgáltatások nélkül nem lesz vonzó a célterület. Az élenjáró települések kedvező hatással lehetnek másokra is, azonban azok így is jelentős lemaradásban lesznek, ami kihat a folyó egészének piaci fogadtatására is.

A szolgáltatókkal kapcsolatos megállapítások

1. A szolgáltatók túlnyomó többsége a rendszerváltozás előtti, mozgalmi időszakból érkezett. Ez nem a szolgáltatási minőségre vonatkozik, csupán a szemléletmódjukban fellelhető elemekre. Még ha jól felfogott érdekeiknek megfelelően is a gazdaságossági szempontokat helyezik előtérbe, akkor is sok esetben hiányzik a szolgáltatói szemlélet, az ügyfélközpontúság.
2. A szolgáltatókat továbbra is kettősség jellemzi és nagyon halvány a határvonal a turisztikai szolgáltatások és a csak bérbeadással foglalkozók között. A tisztán piaci szolgáltatók mellett nagy számban vannak jelen az egyesületi keretek között működő, közösségi tevékenységet végzők, akik ugyanúgy főleg piaci tevékenységet végeznek, de a korábbi időszakból megmaradt szemléletük révén üdvözítőbbnek találják, ha a nonprofit jelleg látható az előtérben.
3. Emellett sikeresen feltártam egy másfajta csoportosítási lehetőséget is, amely alapján szintén kettősség van jelen a piacon. Ez a kettősség már jóval szorosabb kapcsolatban van a vízitúrázás turisztikai terméké formálásának esélyeivel. A piacon jelen vannak a hagyományos felfogású szabadidősport szolgáltatók, akik bérebe adnak és/vagy túravezetőt adnak a szervezett túrához, de időközben megjelentek az utazásszervezők is (legálisan vagy kevésbé legálisan), akik komplex termékcsomagot kínálnak, kiegészítő programokkal, szállással, esetleg étkezéssel.
4. Ezek a kettősségek többlet terhet rónak a szolgáltatókra, mivel ők a mindennapi tevékenységük során nehezen különítik el a kétféle szolgáltatásukat: a túraszervező-bérbeadó ugyanis nem csak turisztikai, hanem sportszolgáltatást is nyújt (lásd például az egyesületek nyári napközijei, táborai).
5. Emellett komoly kockázatot jelent, hogy a szolgáltatók többsége mikrovállalkozás, ennél fogva erősen korlátozott erőforrásokkal rendelkeznek, továbbá nem turisztikai szereplők, nincs meg a szaktudásuk ehhez.
6. A legújabb keletű problémák között tártam fel, hogy jelenleg a vízitúrázás szereplőinek egy része hajlamos keverni ezt a tevékenységet az élsporttal, ami félreértésre ad okot, nem csak a mindennapokban, hanem a fejlesztések megvalósítása, vagy a célcsoportok meghatározása során.
7. A természetvédelmi korlátozásokkal egyelőre fordított hatást érnek el a hatóságok. Azzal ugyanis, hogy kvótákat vezetnek be az egyes víztesteken, a tömeges túraszervezőknek kedveznek, akik a szezon elején felvásárolják ezeket a kvótákat és nagy csoportokkal túráznak, miközben a kisebb, alternatív (sokkal inkább a természetvédelmi szempontokat figyelembe vevő) programokat megvalósító szervezők kiszorulnak a területről.

A települések fogadókészsége

Míg korábban a vízitúrázás csak vadkempingezést vagy ahol rendelkezésre állt, kempingezést jelentett, ma már nem csak a legegyszerűbb szálláshelyekre van igény, a magasabb minőséget képviselő kínálat is vonzó a túrázók számára (például a korlátozott időjárási feltételek esetén, a tavaszi és őszi időszakban vagy a magasabb igényű vendégkör részéről). Egyelőre azonban kérdéses, hogy csak a vízitúrázás el tud-e tartani egy szálláshelyet, ezért a településeknek, a szálláshely-szolgáltatóknak más

termékkel is kell foglalkozniuk, ami a kínálat komplexitása felé hat, hiszen a vízitúrázók számára is eladhatóak egyes elemek más turisztikai termékekből.

A vízparti települések vizsgálatának eredménye a folyóparthoz, illetve a vízitúrázáshoz való viszonyulás alapján történő tipizálás. Ez alapján négy csoportba sorolhatók a vízparti települések:

- A. A legkedvezőbb esetben a települések egyrészt rendelkeznek más, sok esetben nagyobb hatókörű vonzerőkkel, másrészt a vízparttal is van szerves kapcsolatuk. A jellemzően nagyobb települések kulturális vonzerői révén rendelkezésre áll a turisztikai infrastruktúra, ami segítheti a vízitúrázás fejlődését is. Továbbá a különböző típusú vonzerők hatása egymást is erősítheti.
- B. Más települések esetén a folyón kívül nincs más vonzerő, így kizárólag a vízitúrázók számára épült ki infrastruktúra. Ezek a települések egyszerű túramegállóhelyek, azonban fennáll a veszélye, hogy ezt a funkciójukat elveszítik, amennyiben a közelben más, változatosabb kínálattal rendelkező települések víziturisztikai fejlesztéseket hajtanak végre.
- C. A települések további csoportja változatos kínálattal rendelkezik ugyan, azonban maga a folyópart nem, vagy csak csekély mértékben jelenik meg ezek között. A vonzerők jelenléte miatt a vízitúrázók is nyitottak ezeknek a településeknek az érintésére, azonban infrastruktúra hiányában ebből nem alakulhat ki stabil vendégforgalom.
- D. A vízparti települések leginkább kedvezőtlen helyzetben levő csoportja az, ahol sem a víziturizmus, sem más turisztikai termék nem jellemző, és maga a település sem használja ki a folyópart nyújtotta adottságokat.

A kínálati oldal egésze

Megvizsgálva, hogy egyes folyókon miért nem alakulhatott ki vízitúrázás, látható, hogy a fizikai korlátok mellett más tényezőknek nincs döntő szerepe ebben. A turisztikai infrastruktúra hiánya ugyanis nem jelent akadályt egy-egy folyón a vízitúrázás megjelenése számára annak ellenére sem, hogy a valódi, gazdaságilag is fenntartható turisztikai terméké váláshoz szükség van a minőségi szolgáltatások megjelenésére. A turizmus célja, különösen a periférikus térségekben, hogy a rendelkezésre álló adottságokat a lehető legteljesebb mértékben megpróbálja kihasználni, és megtalálja a legmegfelelőbb termékeket, amelyeket érdemes fejleszteni. Így a vízitúrázást tekintve is az a feladat, hogy elsősorban a természeti adottságok feltárásával láthatóvá váljanak a helyi közösségek számára azok a lehetőségek, amelyek a turizmusnak ezt a természetközeli és ezért szabályozott keretek között fenntartható formáját megvalósíthatóvá teszik. Továbbá a desztinációk turisztikai szakértelmét és a szolgáltatók tapasztalatait kell integrálni annak érdekében, hogy turisztikai terméké válhasson a vízitúrázás.

A kereslet kettőssége

Az aktív sporttevékenységek turizmusban való megjelenése világszerte nagyban hozzájárult a turisztikai kínálat színesítéséhez. Azáltal, hogy a vendég aktivitása a kínálati oldallal szemben más jellegű

követelményeket is támasztott, a turisztikai iparág jelentős bővülésen ment keresztül, mind a fogadóterületek kiterjedését, mind pedig a szolgáltatások összetételét illetően. Tekintettel arra, hogy világszerte egyre nagyobb igény mutatkozik az aktív tevékenységek iránt, különös figyelemmel kell kezelnünk az ennek megfelelő adottságainkat. A felkészülés első lépései között – a feltárást követően – a belföldi vendégek fogadására való professzionális felkészülésnek kell lennie, amely fokozatosan megalapozhatja a hasonló motivációval rendelkező, de nehezebben megszólítható külföldi vendégek számának növekedését. A kereslettel kapcsolatos kutatási eredmények a következőképpen összegezhetők.

- A kereslet mennyiségi vizsgálata csak közvetetten lehetséges, statisztika nem méri, és kempingekben is csak részben van jelen.
- A klasszikus vízitúrázók kevés igényrel jelentkeznek. Számukra a természetben eltöltött idő és az ehhez kapcsolódó életérzés játszik szerepet a döntés során. Így elsődlegesen vadkempingeznek, szinte semmilyen kiegészítő szolgáltatást nem igényelnek. Ellenben elvárásaik között az első az alacsony árszínvonal.
- Az újonnan megjelenő kereslet – az aktív turizmus más területeinek dinamikus növekedéséhez illeszkedően – már komplex szolgáltatásokat vár el, amiért hajlandó többet is fizetni. A szolgáltatók részéről kevés a sporteszköz-bérbeadás, emellett szállást, étkezést, és egyéb kiegészítő programokat, tehát utazási csomagot akarnak vásárolni.
- A túrák hossza is tükrözi a keresleti igényeket. Míg korábban, az 1990-es évek végéig a hosszabb, 10–14 napos túrák voltak túlsúlyban, a 2000-es évek elejére ez átalakult, és már a rövidebb, egy hetes, napjainkban pedig a még ennél is rövidebb, 2–4 napos, vagy csak egy napos, egy–egy hétvégi időszakba is beilleszthető túrák kerültek előtérbe. Ez a rövidülési folyamat összhangban van a turizmus világtrendjeivel, a felgyorsult életritmussal.
- A természetközeli tevékenység jellegéből adódóan erős a szezonálitás, de évről évre erősödik a kereslet a téli időszekra jellemző, speciális desztinációk iránt. Mivel azonban ilyen csak egy–egy van Magyarországon, itt erős terhelést jelent a szezonális fogalom.

A kereslet kettőssége várhatóan a közeljövőben is megmarad, azonban a turisztikai terméknek, és ezen belül a szolgáltatóknak a komplex igényekkel jelentkező szegmensek felé érdemes elmozdulnia.

További eredmények

1. A jogszabályi háttér hiányos, ezért szükség van a pontosabb szabályozásra, amelyben kiegyensúlyozott módon jelenik meg a sport, a turizmus, a közlekedés, illetve mindezek biztonságra vonatkozó aspektusai is.
2. Az utazásszervezési tevékenységről szóló jogszabályok összetettek és most már közösségi jogon alapszanak, ennek ellenére érdemes áttekinteni, hogy a belföldi turizmuson belül mennyiben lehetne életszerűvé tenni a megfelelést a sportturisztikai szolgáltatók számára, akár könnyítésekkel is, mert jelenleg a szolgáltatók – kis méretüknél és hasonló tőkeerejüknel fogva – nem képesek

megfelelni az utazásszervezők számára előírt feltételek egy részének. Ezt könnyítésnek is tekinthetjük, de egyúttal szabályozott kereket közé terelné a szolgáltatókat, mivel jelenleg egyáltalán nincs előírás a sportszolgáltatókra vonatkozóan.

3. Szerencsés volna adatbázis létrehozása, mind a célterületek, mind az ott elérhető infrastruktúra és szolgáltatások tekintetében. Ennek a területeken jelenleg nincs gazdája, az önkéntes kísérletek pedig különböző okokból rendre kudarcba fulladnak.

12. ÖSSZEGZÉS

Az aktív turizmus eddig végrehajtott és tervezett fejlesztései különös megvilágításba helyezik a vízitúrázást mint a turisztikai terméket. Az egyes aktivitások, úgy is, mint valós vagy reménybeli turisztikai termékek többsége viszonylag alacsony jövedelemtermelő képességgel rendelkeznek. Ha csupán az ezekhez közvetlenül kapcsolódó, vendégforgalomból származó bevételeket vizsgáljuk, csakugyan kérdéses a fejlesztések megtérülése. Ha azonban komplex módon, a teljes társadalmi-gazdasági hatásokat vesszük szemügyre, akkor már lehet a fejlesztések megtérülésére számítani.

A vízitúrák tartós piaci jelenlétének három alappillére határozható meg. A túrázás lehetőségének elsődleges feltétele a víztestek élményadó képessége, tehát alapvetően a megfelelő természeti adottságok. Emellett a vonzerő alapját képező természeti értékek, különösen a vízparti táj védelme járulhat hozzá a hosszú távú fejlődéshez. Harmadrészen pedig a magas színvonalú kínálat és a szolgáltatások mind a túrázók és a szolgáltatók, mind pedig a természet védelme szempontjából központi jelentőségű. Ezért a vízitúrázásban a fenntarthatóság magas minőséget feltételez. Mindhárom pillér szorosan összefonódik és közvetlen ok-okozati összefüggésben van egymással. A cél az kell, hogy legyen, hogy ez a három pontot regionális szinten egyensúlyba hozzuk, amely figyelembe veszi mind a túrázók, mind a természetvédelem, mind a szolgáltatók érdekeit.

A turizmusban a vízfelületek állandó és széleskörű vonzerőként jelennek meg, mind az üdülési élményhez való hozzájárulást tekintve, mind pedig a látványértéket és a tudományos értéket tekintve. Ennek fényében a potenciális célterületeket kellett elsőként megvizsgálni, alkalmasak-e arra, hogy vonzerővé fejlesztve megjelenjenek a turizmus kínálati oldalán, és ha igen, akkor melyek azok a turisztikai termékek, amelyek alapjául szolgálhatnak. A turisztikai szektor számára azonban a vízitúrázás jelen formájában egy csekély jövedelemtermelő képességgel rendelkező tevékenység, a szabadidősport oldaláról pedig nincs meg a megfelelő turisztikai szakértelem. Vélhetően ezért nem került sor korábban a feltárására.

Más aktív turisztikai termékhez képest a vízitúrázásra alkalmas felszínek jóval kisebb kiterjedésűek. Igaz ugyan, hogy a kerékpározás vagy a lovaglás számára a kijelölt útvonalak a legalkalmasabbak, ennek ellenére azok más mentén is végezhetők. Ezzel ellentétben a vízisportok, így a vízitúrázás is kizárólag vízfelületeken gyakorolható, amelyek kiterjedése jóval csekélyebb, jellemzőik egy része kis időtávon belül is dinamikusan változhat, módosítva ezzel a turisztikai hasznosíthatóságot. A korlátozottabb kiterjedésű felszínek többnyire eltérnek a mindennapi térpályáktól. Így közvetlenül a különleges, ismeretlen közeg és környezet, közvetetten pedig az általános emberi tevékenység által kevésbé érintettség révén a közel érintetlen természeti környezet és annak egésze, maga a táj egyaránt olyan vonzerőt jelentenek, amely kiemeli a vízfelületeket a turizmus bármely más vonzerője közül. Az ismeretlen közeg és a környezet szokatlan nézőpontból történő szemügyre vétele még a kevésbé természetes vizeket is vonzóvá teszi a turisták számára.

A vízitúrázás önmagában, további programelemek nélkül is életképes. Abban az esetben azonban, ha valódi, és több szegmensnek is eladható turisztikai terméket akarunk fejleszteni belőle,

kínálati elemként mindenképpen szükség van kiegészítő programok tervezésére is. Ez elsősorban az útvonal mentén elhelyezkedő természeti és kulturális attrakciók bemutatása, tehát csekélyebb aktivitást igénylő tevékenység lehet.

Mivel az aktív turizmus esetén maguk az adottságok is többnyire az attrakció részét képezik, kiemelt figyelmet kellett fordítani az adottságok értékelésére. A vízitúrázás esetén nem csak az evezés mint fő tevékenység, hanem maga a táborozás, valamint a rurális tér és a teljes természeti környezet is az élmény része. A vendégek motivációjának alapját képező vonzerő és az infrastruktúra viszonya éppen ellentétes más turisztikai termékhez képest. Míg más termékek esetén a tevékenységhez nélkülözhetetlen a turisztikai alapinfrastruktúra jelenléte, az aktív turizmusban – mivel annak alapját elsősorban sporttevékenységek alkotják, és az adottságok oldaláról sok esetben elmosódott a határvonal a rekreációs és a turisztikai célú tevékenységek között – maguk a tevékenységek végezhetőek egyes turisztikai infrastruktúrális elemek hiányában is. Az infrastruktúra hiányában kevés szolgáltatást nyújtanak a vendégeknek, de az alacsony költségek miatt jelentős érdeklődés mutatkozik irántuk. Hiába alaptézise a turizmusnak, hogy a kínálati oldal minden szereplője számára a fajlagos bevételek maximalizálása (tehát a minőségi szolgáltatások nyújtása) a fő cél, a szabadidősport-tevékenységekkel kapcsolatos turizmus szolgáltatóinak számottevő része – elsősorban a turisztikai szaktudás hiányában – egyelőre megelégszik a mennyiségi fejlődéssel.

Az alapvető jellemzők eltérő mértékben határozzák meg, hogy az adott folyó milyen mértékben alkalmas vízitúrázásra. Az alkalmasság egyrészt fizikai alkalmasságot jelent, a folyón való túrázás biztonságos megvalósíthatóságát, mind a természeti tényezők tekintetében (például a nagy esésű, zuhatagos folyók alkalmatlanok erre a tevékenységre), mind pedig társadalmi–gazdasági szempontból (például a nagy méretű hajóforgalom vagy a mesterséges partfalak közé zárt üzemvíz-csatornák akadályozó hatása révén). Másrészt turisztikai alkalmasságot is jelent, amely az adottságok vonzerőként való jelentkezésében nyilvánul meg, akár tudatos fejlesztés eredményeként (például szálláshelyek rendelkezésre állása), akár maga a természeti adottság önmagában is elég a vonzerővé váláshoz, függetlenül az alapvető turisztikai infrastruktúra jelenlététől.

A túrázók tehát nem csak a természeti adottságok (és különösen nem a turisztikai infrastruktúra) alapján választanak célterületet, döntéseikben más, komplexebb szempontok is szerepet játszanak, ideértve a megközelíthetőség mellett az előzetes személyes információkat, vagy az általuk rendelkezésre álló (pontos vagy kevésbé pontos) információkból összeállt képet, bár a korlátozó tényezők között szinte kizárólag a vízrajzi adottságokat találtam.

A feltárt adottságok és folyamatok megfelelő támpontot adnak ahhoz, hogy amennyiben az adottságok alapos értékelését követően ki akarjuk használni a természetjárás különböző formáiban rejlő gazdasági lehetőségeket, a valódi, megalapozott fejlesztések Magyarországon is meginduljanak. A hazai turizmusra vonatkozó kutatásaim alapján megállapítható, hogy mind a szegmensek, mind pedig a célterületek között szoros párhuzam feltételezhető a két ország turizmusában. Itthon azonban ilyen részletes és rendszeres mérések nem történtek, a párhuzamra vonatkozó megállapítás alapján a németországi tapasztalatokat bátran figyelembe vehetjük a hazai helyzet értékelése során.

A kutatások folytatása

A kutatás időtartama és az annak során felhalmozódott adatok széles spektruma és terjedelme nem tette lehetővé az eredmények teljes körű ismertetését jelen értekezés keretein belül. A vízitúrázásra vonatkozó, a gyakorlatban is hasznosítható felmérések nem merültek ki a jelen értekezésben ismertetett kutatásokban. A megalapozott és várhatóan sikeres fejlesztések érdekében nagy szükség van egy részletes vendégkör-felmérésre, továbbá szolgáltatói igényfelmérésre, a jelenlegi kedvező példák, eljárások, szokások részletes tanulmányozásával. Ezen felül a turisztikai szakmának részt kell vennie a fejlesztések, valamint a jogszabályok előkészítésében is. Tekintettel arra, hogy a versenyszektor és az állami szereplők folyamatosan alakítják a kínálati oldalt, továbbá jelenleg a járványhelyzetet követő trendeket sem ismerhetjük, komoly felelősség mutatkozik aziránt, hogy a vízitúrázás feltárásával megkezdett munka az ismertettnél is szélesebb területeket átfogva folytatódjon. Bízom abban, hogy ezen a téren, a kutatások folytatása során társakra találok a tágabb területtel foglalkozó kollégák köréből.

13. IRODALOMJEGYZÉK

Tudományos művek

- ABELLA M. 1966: A települések és az idegenforgalom kapcsolata Magyarországon. In: *III. Idegenforgalmi Kollokvium*. Panoráma Kiadó, Budapest, pp. 220–228.
- ÁCS P. 2007: *A magyar sport területi versenyképességének vizsgálata többváltozós statisztikai módszerekkel*. Tér és Társadalom 21. évf. 2. sz. pp. 117–126.
- ALLEN, J. R. L. 1970: *Physical Process of Sedimentation*. Allen & Unwin, London, p. 248.
- AMBRUS T.–GYURICZA L. 2005: A természeti értékekre épülő turizmus fejlesztésének aktuális kérdései Székelyföldön. In: SZÓNOKYNE ANCSIN G. (szerk.): *Határok és Eurorégiók*. Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia kiadványa, Szeged, pp. 507–511.
- ANDRÁS K. 2006: *A szabadidősport gazdálkodástana*. Műhelytanulmány 75. sz., Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapest, 58 p.
- ANDRÁSFALVY B. 2002: *A fokok szerepe az ártér használatában. Adatok a fokok készítéséről*. Hidrológiai Közlöny 82. évf. 1. sz. pp. 55–56.
- ANTAL K. 1994: *A falusi turizmus, mint idegenforgalmi termék*. Kereskedelmi Szemle 35. évf. 12. sz., pp. 35–37.
- ANTONIO, J.–PABLODE, F.–ARAÚJO, C. N. 2020: *Disclosing homogeneity within heterogeneity: A segmentation of Spanish active tourism based on motivational pull factors*. Journal of Outdoor Recreation and Tourism, vol.30. www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2213078020300189
- AUBERT A. 1999: Az ökoturisztikai területfejlesztés szükségessége és modellje Magyarországon. In: TÓTH J.–WILHELM Z. (szerk.): *Változó környezetünk*. JPTE, Pécs, pp. 74–81.
- AUBERT A. 2006: *A turizmusföldrajz rendszertani helye és főbb kérdései a földrajztudományban*. Földrajzi Értesítő LV. évf. 3–4. sz., pp. 333–354.
- AUBERT A. et al. 2007: Turizmus és a terület- valamint vidékfejlesztés. In: AUBERT A. (szerk.): *A térségi turizmuskutató és tervezés módszerei, eredményei*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 76–132.
- AUBERT A. et al. 2014: A klímaváltozás hatása a turizmusra. In: AUBERT A.–CSAPÓ J. (szerk.): *Turisztikai szöveggyűjtemény*. Europica varietas 30. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra, pp. 20–32.
- AUBERT A.–CSAPÓ J.–SZABÓ G. 2007: A geográfia és a turizmus területi aspektusai. In: AUBERT A. (szerk.): *A térségi turizmuskutató és tervezés módszerei, eredményei*. Pécs, pp. 133–157.
- AUBERT A.–SZABÓ G. 2000: *Pozíció és perspektívák Baranya turizmusában*. Baranya megye turizmusfejlesztési programjának aktualizálása. Janus Pannonius Tudományegyetem Természettudományi Kar Turizmus Tanszék, Pécs, 125 p.
- BABÁK K. 2010: *A folyószabályozás hatása a Hármaskörös vízjárására*. Doktori értekezés. Pécs. Kézirat. 175 p.
- BAJMÓCY Z. et al. (szerk.) 2012: *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. JATEPress, Szeged, 407 p.
- BALOGH Á. 1995: *Ökoturizmus: álom és valóság*. ÖKO 4. évf. 1–2. sz. pp. 25–35.
- BALOGH E. 2005: *Árvízi kockázatok gazdasági hatásai a Tiszabecs–Tokaj közötti Tiszán*. Hidrológiai Közlöny 85. évf. 2. sz. pp. 9–15.
- BALOGH J.–NAGY I.–SCHWEITZER F. 2005: *A Közép-Tisza mente geomorfológiai adottságainak és a hullámterek feliszapolódásának vizsgálata mintaterületeken*. Földrajzi Értesítő LIV. évf. 1–2. sz. pp. 29–59.

- BÁNHIDI M. 1999: *A természeti környezet szerepe a sportéletben*. Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének Természetföldrajz Tanszékéről 12. sz. Pécs, 14 p.
- BÁNHIDI M. 2003a: Kerékpár útvonalak és kerékpárosok tesztelése a magyarországi kerékpárturizmus fejlesztéséhez. In: BÁNHIDI M. (szerk.): *Apáczai Napok Tanulmánykötet*. Nyugat-magyarországi Egyetem, Győr, pp. 395–399.
- BÁNHIDI M. 2003b: *A sportföldrajz tudományos megalapozása Magyarországon*. Magyar Sporttudományi Szemle 4. évf. 2. sz. pp. 44–50.
- BÁNHIDI M. 2007a: *A sportturizmus sporttudományi modellje*. Magyar Sporttudományi Szemle 8. évf. 2. sz. pp. 32–38.
- BÁNHIDI M. 2007b: *Sporttudomány és turizmus*. Magyar Sporttudományi Szemle 8. évf. 2. sz. 32–38 p.
- BÁNHIDI M. 2007c: *Kerékpár, turizmus, sporttudomány*. Pedagógián innen és túl. Pannon Egyetem BTK, Pécsi Tudományegyetem FEEK, Pécs, pp. 675–683.
- BÁNHIDI M. 2011a: A környezet szerepe a sportturizmusban. In: BÁNHIDI M.–LEBER, R.: *Sport – Turizmus – Környezet magyar–osztrák kontextusban*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Győr, pp. 16–26.
- BÁNHIDI M. 2011b: *Sportföldrajz*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 223 p.
- BÁNHIDI M. 2011c: Magyarország sportturisztikai adottságai. In: BÁNHIDI M.–LEBER, R.: *Sport – Turizmus – Környezet magyar–osztrák kontextusban*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Győr, pp. 27–42.
- BÁNHIDI M. et al. (szerk.) 2003: *A vízi és vizek menti turizmus alapjai*. Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar, Budapest, 168 p.
- BÁNHIDI M. et al. 2007: *Magyar fiatalok aktív üdülésének vizsgálata*. Magyar Sporttudományi Szemle 8. évf. 30. sz. p. 12.
- BÁNHIDI M.–FARKAS J. 1998: A sportföldrajz alapjai. In: TÓTH J.–VUICS T. (szerk.): *Általános társadalomföldrajz*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs, pp. 248–267.
- BÁNHIDI M.–LEBER, R. 2011: *Sport – Turizmus – Környezet magyar–osztrák kontextusban*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Győr, 78 p.
- BARABÁS B.–KOVÁCS S.–REIMANN J. 2004: *Növekednek-e az árvizek?* Hidrológiai Közlöny 84. évf. 3. sz. pp. 1–7.
- BARNA GY.–GYÖRI F.–KISS G. 2012: *A víziturizmus megjelenése és jelenlegi helyzete a Felső-Rába vidék idegenforgalmában*. Magyar Sporttudományi Szemle 13. évf. 2. sz. „Sporttudomány az egészség és a teljesítmény szolgálatában”. A IX. Országos Sporttudományi Kongresszus előadás-kivonatai, pp. 21–22.
- BEANLAND, A. 2013: *Cycle tourism for sustainable rural development: understanding and interpreting lessons from Europe*. Winston Churchill Memorial Trust, London, 44 p.
- BEEDLE, J. 2008: *Paddle Tourism Study*. North Carolina State Trails Program. North Carolina State University, Perks, Recreation and Tourism Management Internship Project. 68 p.
- BEFORT, H. 2000: *Neue Wege über das Wehr*. Kanusport 69, p. 324.
- BÉKI P.–GÁL A. 2013: *A Tisza-tó, mint a hazai vízi sportturizmus fellegvára*. Kalokagathia 51. évf. 1. sz. pp. 87–99.
- BÉLAVÁRY ZS.–HERLICSKA K. 2006: A kaland sportok megjelenése a turizmusban. In: Testnevelés- és Sporttudományi Intézet (szerk.): *A sport és tudomány napja: 2006 a sport éve a Pécsi Tudományegyetemen*. PTE TTK Testnevelés- és Sporttudományi Intézetet, Pécs, pp. 20–25.
- BELÉN, G. M. 2005: *Weather, climate and tourism. A geographical perspective*. Annals of Tourism Research Vol. 32. No. 3. pp. 571–591.
- BÉLL B.–TAKÁCS L. (szerk.) 1974: *A Balaton éghajlata*. Az Országos Meteorológiai Szolgálat Kiadványa XL. 361 p.

- BENKHARD B. 2005: Földtudományi Természetvédelmi Felmérés – A Földtudományi Értékek Ökoturisztikai szempontú felmérése. In: DOBOS A.–ILYÉS Z. (szerk.): *Földtani és felszínalaktani értékek védelme*. Eszterházy Károly Főiskola, Eger, pp. 47–54.
- BERÉNYI I. 1979: *Jósvafő földrajzi adottságainak értékelése, különös tekintettel az idegenforgalomra*. Földrajzi Közlemények CIII. évf. 27. sz. pp. 91–105.
- BERÉNYI I. 1986: *A települések természeti környezetének értékelése az idegenforgalom szempontjából*. Idegenforgalmi közlemények 3. pp. 3–9.
- BIEDENKAPP, A.–STÜHRMANN, E. 2004: *Tourismus, Naturschutz und Wassersport*. BfN-Skripten 113, Bundesamt für Naturschutz. 81 p.
- BINGEL, A. 2003: *Kanuten sorgen für saubere Fulda*. Kanusport 72, p. 40.
- BODNÁR R. K. 2006: A Tisza-tavi turizmus jövője: Fenntartható turisztikai célterület vagy ökológiai katasztrófa? In: CSORBA P. (szerk.): *Egy szakmai életút eredményei és színhelyei*. Tiszteletkötet Martonné Erdős Katalinnak. Debreceni Egyetem, Debrecen, pp. 303–318.
- BOKÁNYINÉ BODA GY. 2003: *A Rába viziturizmusának stratégiája*. Kőszeg, 61 p.
- BOKOR J. 2001: *Rekreáció és sportturizmus*. Magyar Sporttudományi Szemle 2. évf. 2. sz. pp. 14–17.
- BOKOR J. 2003: A sportturizmus helye a tudományok rendszerében: termékfejlesztési lehetőség a sportturizmusban. In: LÖRINCZ Z. (szerk.): *Művészet-Pedagógia-Sport: A Testnevelési és Művészeti Főiskolai Kar tudományos közleményei*. Berzsenyi Dániel Főiskola Művelődéstudományi és Kommunikáció Tanszék, Szombathely, pp. 85–109.
- BOKOR J. 2005: A sportturizmus szerepe a rekreációban. In: MÓNUS A. (szerk.): *IV. Országos Sporttudományi Kongresszus II. kötet*. Magyar Sporttudományi Tudományos Társaság, Budapest, pp. 141–149.
- BOWKER, J.–ENGLISH D.–CORDELL H. 1999: Outdoor recreation participation and consumption: projections 2000 to 2050. In: *Outdoor recreation in American life. A national assessment of demand and supply trends*. Segamore Press, Champagne (Illinois), pp. 323–350.
- BOZHUK, T. I.–BUCHKO, Z. I. 2018: *Cross-Border Ukrainian-Hungarian Cooperation in the Sphere of Tourism*. Journal of Geology, Geography and Geoecology, Vol. 27., No. 1., pp. 35–42.
- BŐSZE J.–LAKATI R. 2007: *Turisztikai fejlesztések környezeti és életmódbeli hatásainak elemzése egy megvalósult program alapján*. Magyar Sporttudományi Szemle 8. évf. 30. sz. p. 16. A VI. Országos Sporttudományi Kongresszus előadáskivonatai.
- BRÄMER, R. 2002: Megatrend Wandern – Problem oder Chance? In: Deutscher Olympischer Sportbund (Hg.): *Sport und Tourismus*. Dokumentation des 10. Symposiums zur nachhaltigen Entwicklung des Sports vom 28–29. November in Bodenheim/Rhein, Frankfurt am Main, pp. 62–79.
- BRANDES, H-G. 1986: Belastung der Landschaft durch Sportanlagen und Sportaktivitäten am Wasser. In: Arbeitsgem. berufl. u. ehrenamtl. Naturschutz e. V. (Hrsg.): *Sport und Naturschutz im Konflikt*. Jahrbuch 38. pp. 99–112.
- BRAUNNÉ FÜLÖP K. 2011: *Turisztikai beruházások értékelése*. NFA Füzetek, No.2, pp. 72–78.
- BROWN, T. J.–ITAMI, R. M. 1982: *Landscape principles study: procedures for landscape assessment and management Australia*. Landscape Journal 1. pp. 113–121.
- BUCKLEY, R. 2010: *Adventure Tourism Management*. Routledge, Abingdon-Thames, 268 p.
- BUDAI Z. 2001: *A Széchenyi Terv keretében megvalósuló egészségturisztikai fejlesztések első félévének eredményei*. Turizmus Bulletin 5. évf. 3. sz. pp. 3–8.
- BUDAI Z. 2003: *A globális időjárás-változás lehetséges hatásai a turizmusra*. Turizmus Bulletin 7. évf. 1. sz. pp. 23–27.
- BUJDOSÓ Z. 2002: A vízitúrák típusai Magyarországon. In: DÁVID L. et al. (szerk.): *Aktív turizmus*. Lifelong Learning Füzetek 3. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 84–95.

- BUJDOSÓ Z.–DÁVID L.–TOMOR T. 2002: A Bihar–Bihar Eurorégió turizmusfejlesztésének egyik lehetősége: víziturizmus a Berettyó folyón Dávid Lóránt et al. (szerk.): *Aktív turizmus*. Lifelong Learning Füzetek 3. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 47–50.
- BUJDOSÓ Z.–DÁVID L.–TOMOR T. 2002: Vízitúristmus, avagy evezés a Túron. In: DÁVID L. et al. (szerk.): *Aktív turizmus*. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 51–53.
- BUJDOSÓ Z.–GYÖRKI M. 2011: *A biztonság szerepe a turizmusfejlesztésben*. Acta Carolus Robertus, a Károly Róbert Főiskola Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar tudományos közleményei 1. évf. 2. sz. pp. 45–55.
- BUNZEL-DRÜKE, M.–BOOMERS, J.–KOTTSIEPER, A. 2021: *Naturschutz und Kanusport*. Natur in NRW, Vol.46, Issue 4, pp. 16–23.
- BÜRGIN, N. M. et al. 1985: *Untersuchungen zur Verbesserung von Landschaftsbewertungs-Methoden*. Forschungstelle für Wirtschaftsgeographie und Raumplanung St. Gallen, Nr. 9. 94 p.
- CAPIRONA, M.–STADTHERR, L.–ANRIG, P. 2006: *Veloland Schweiz Handbuch*. Stiftung Veloland Schweiz, Bern, 92 p.
- CATER, E.–LOWMAN, G. (eds.) 1994: *Ecotourism: a Sustainable Option?* John Wiley & Sons, New York, 230 p.
- CHOLEWA, J. 2020: The Factors Deciding about the Popularity of Kayaking Tourism on Industrial Areas. In: ROCHA, Á. et al (eds.): *Advances in Tourism, Technology and Smart Systems*. Universidad Abierta Interamericana, Buenos Aires, pp. 395–404.
- CHOLEWA, J.–TOMIK, R.–ZUBER D. 2015: *Demand determinants of Kayak tourism in Upper Silesia region in Poland*. Sport Tourism. New Challenges in a Globalized World, 14. pp. 195–201.
- CHOLNOKY J. 1930: *A napsugár diadala*. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 314 p.
- CLAUSING, U. 2001: *Neues Bundesnaturschutzgesetz gibt dem Sport eine Chance*. Kanusport 70, p. 31.
- CLAUSSE, R.–GUÉROUT, A. 1955: *La durée des précipitations, indice climatique ou élément de climatologie touristique*. La Météorologie 37 Nr., pp. 1–9.
- CLIFFORD, C.–FREEZELL, R. M., 2010: *Sport and Character: Reclaiming the Principles of Sportsmanship*. Human Kinetics Publishers, Champaign, 128 p.
- CSAPÓ A. 2005: *A Duna- és a Tisza-part településeinek összehasonlító térszerkezeti vizsgálata*. Társadalom- és gazdaságföldrajzi Tanulmányok 1. Az ELTE Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszékének Kiadvány-sorozata, Trefort Kiadó, Budapest. pp. 97–111.
- CSAPÓ J.–DARABOS F. 2011: Vízi közlekedés. In: VERES L. et al.: *Turizmus és közlekedés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 103–126.
- CSAPÓ J.–SAVELLA O.–REMEINYIK B. 2011: Aktív turizmus. In: MICHALKÓ G. et al. (szerk.): *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 111–136.
- CSEMEZ A.–MAGYAR V. 2013: Teljesítménytúra = honismeret és sport? In: KONKOLY-GYURÓ É. et al. (szerk.): *Tájtudomány – Tájtervezés*. V. Magyar Tájökológiai Konferencia. Konferencia kiadvány, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, pp. 208–213.
- CSERHÁTI L. 2007: A vízitúrás, táborozás. In: BENDINER N. (szerk.): „*Tudomány a Sportoló Nemzetért*”. Konferencia-sorozat. Előadáskivonat-kötet. Budapest, p. 129.
- CSOKA, G.-E. 2018: *The Cross Border Cooperation between Romania and Hungary*. Proceedings of the 9th International Conference of Doctoral Students and Young Researchers, Vol. 6, No. 1. pp. 96–99.
- CZICZE G.–BENKHAARD B. 2020: *Az én sátram az én váram – A vadkempingezés változása a Tisza-tó térségében*. Acta Carolus Robertus, 10. évf. 2. sz. pp. 37–45.
- DÁVID L. 2002: Ökoturizmus pp. 125–136. In: DÁVID L. (szerk.) et al. (2002): *Aktív turizmus*. Debreceni Egyetem Lifelong Learning Központ, Debrecen, 137.p.

- DÁVID L. (SZERK.) 2009: *Fenntartható horgász-, vadász- és víziturizmus*. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, 159 p.
- DÁVID L. 2007a: "Köldökzsinórok" a magyar-szlovák határ keleti szakaszán: határon átnyúló víziturizmus fejlesztés a Bodrog, Hernád, Ipoly folyókon. In: SÜLI-ZAKAR I. (szerk.): *Tanár úrnak tisztelettel! 56 tanulmány Dr. Korompai Gábor 70. születésnapjára*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, pp. 79–84.
- DÁVID L. 2007b: *Tanácsadói feladatleírás a turisztikai és kulturális beavatkozások célkövetési rendszerének kialakításához az Új Magyarország fejlesztési tervhez (ÚMFT) kapcsolódóan*. Végső jelentés. Good Deal Kft.–Nemzeti Fejlesztési Ügynökség. 106 p.
- DÁVID L. et al. 2007: *Biztonság, terrorizmus, turizmus*. Gazdálkodás 51. évf. 20. külöнкиadás, pp. 160–166.
- DÁVID L. et al. 2007: *A vidéki turizmus szerepe az Észak-magyarországi Régióban, különös tekintettel a vidékfejlesztésre a 2007–13. évi agrár- és vidékpolitika tükrében*. Gazdálkodás 51. évf. 4. sz. pp. 38–57.
- DÁVID L.–LONTAI-SZILÁGYI ZS.–BAROS Z. 2010: Impacts of tourism and sport activities. In: SZABÓ J.–DÁVID L.–LÓCZY D. (eds.): *Anthropogenic Geomorphology. A Guide to Man-Made Landforms*. Springer, London. pp. 233–254.
- DÁVID L.–BAROS Z. 2007: *A tavak turisztikai célú hasznosítása az éghajlatváltozás tükrében*. Földrajzi Közlemények LV. évf. 3. sz. pp. 171–186.
- DÁVID L.–BAROS Z.–SZILÁGYI ZS. 2006: *A sportturizmus dimenziói és környezeti problémái*. Tájékológiai Lapok 4. évf. 2. sz. pp. 395–405.
- DÁVID L.–SZILÁGYI ZS. 2008: A turizmus és a sporttevékenységek által okozott morfológiai változások új eredményei. In: CSORBA P.–FAZEKAS I. (szerk.): *Tájkutatás–Tájékológia*. Meridián Alapítvány, Debrecen, pp. 529–537.
- DÁVID L.–TOMOR T. 2001: *Víziturizmus a Bodrogon*. Ökógazdaság I. évf. 6. sz. pp. 42–43.
- DÁVID L.–TÓTH G. 2009: *Hegyvidéki területek szezonális problémái a Mátravidék példáján*. Földrajzi Közlemények CXXXIII. évf. 1. sz. pp. 33–41.
- DÁVID L.–TÓTH G.–BENKŐ B. 2011: *A Bodrog mente társadalmi–gazdasági helyzete, különös tekintettel a turizmusra*. In: DANKÓ L. (szerk.) *Örökségértékek és turizmusfejlesztés*. Konferenciakötet, Sárospatak. pp. 138–147.
- DÁVID L.–TÓTH G.–BENKŐ B. 2010: *A Bodrog által érintett települések társadalmi–gazdasági vázlatja, különös tekintettel a turizmusra*. Vidék Hangja Magazin. Gödöllői Innovációs Központ Kft., Gödöllő, 10 p.
- DELPY, L. 1998: *An overview of sport tourism: Building towards a dimensional framework*. Journal of Vacation Marketing Vol. 4. No. 1. pp. 23–38.
- DERMAN, E.–YILDIZ, S. 2017: *Canoe sports tourism in Manavgat*. International Journal of Multidisciplinary Thought, 06(01), pp. 121–126.
- Deutscher Kanu-Verband 2015: *Wildwasser-Schwierigkeitstabelle*. https://www.kanu.de/go/dkv/_ws/mediabase/Nuke/downloads/KSG.pdf (utolsó letöltés: 2021. február 28.), 1 p.
- Deutscher Kanu-Verband e. V. (DKV) 2002: *DKV – Bildungsprogramm*. Duisburg. 37 p.
- Deutscher Kanu-Verband e. V. 1986: *Natur- und Gewässerschutz*. Duisburg, 123 p.
- Deutscher Tourismusverband e. V. (Hg.) 2003a: *Grundlagenuntersuchung Wassertourismus in Deutschland. Ist-Zustand und Entwicklungsmöglichkeiten*. Hamburg Messe und Congress GmbH, Berlin, 102 p.
- Deutscher Tourismusverband e. V. (Hg.) 2003b: *Kurzfassung: Grundlagenuntersuchung Wassertourismus in Deutschland. Ist-Zustand und Entwicklungsmöglichkeiten*. Hamburg Messe und Congress GmbH, Berlin, 24 p.
- DOBAY B. 2007: *Szlovákia sportturisztikai adottságainak s annak hatása az iskolai tanterv által szervezett táborozásra*. Magyar Sporttudományi Szemle 8. évf. 30. sz. p. 18. A VI. Országos Sporttudományi Kongresszus előadáskivonatai.

- DÓCZI T. 2008: A sportturizmus, mint szabadidős tevékenység társadalmi összetevői. In: FÖLDESINÉ SZABÓ GY.–GÁL A.–DÓCZI T. (szerk.): *Társadalmi riport a sportról*. Önkormányzati Minisztérium Sport Szakállamtitkárság–Magyar Sporttudományi Társaság, Budapest, pp. 91–124.
- DOMBAY I. 2007: *A turizmus földrajza*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, 160 p.
- DONKA A.–SZTRUNGA E. 2008: *Turizmus alapismeretek*. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., Budapest, 142 p.
- DONKA A. 2010a: *Magyarország turizmusföldrajza*. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., Budapest. 424 p.
- DONKA A. 2010b: *Topográfiai feladatgyűjtemény – Magyarország*. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., Budapest. 136 p.
- DONKA, A. 2011a: *Research of the touristic potential at the borderland of the EU – Supply and demand in the Upper-Tisza Region*. Pangeea. 2011/11. Environmental Department "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia, pp. 15–23.
- DONKA A. 2011b: *A turizmus a vidéki területek fejlődésében: A vízparti települések és a víziturizmus kapcsolatának vizsgálata*. NFA Füzetek 1. évf. 2. sz. A turizmus a vidéki területek fejlődésében, pp. 88–93.
- DONKA A. 2012a: A vízitúrázás célterületeinek differenciált vizsgálata. In: LŐRINCZ I. (szerk.): *A gazdasági és társadalmi átalakulás perspektívái Magyarországon*. Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr, pp. 62–69.
- DONKA A. 2012b: *A vízitúrázás célterületeinek természeti szempontú értékelése*. Természetföldrajzi Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetéből 2. sz. pp. 3–40.
- DONKA A. 2012c: Túrázás vagy turizmus: A természetjárás értékmegőrző szerepe. In: LŐRINCZ I. (szerk.): Szolidaritás és párbeszéd a nemzedékek között. XVI. Apáczai-napok Tudományos Konferencia, Nyugat-magyarországi Egyetem, Győr. p. 10.
- DONKA A. 2012d: Szabadidősportból turisztikai termék – a vízitúrázás átalakulása. In: MAJOROS P. (szerk.): *BGF Tudományos Évkönyv 2011: Útkeresés és növekedés*. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest. pp. 279–288.
- DONKA A. 2016a: Az aktív turizmus és az egészségturizmus kapcsolata. In: TURCSÁN J. (szerk.): *Tudomány – Egészség – Turizmus – Társadalom: Nemzetközi Hét a tudomány jegyében*. Szent István Egyetem, Gyula. pp. 14–15.
- DONKA A. 2016b: *A Zöld-folyosó projekt előzetes koncepció-terve. Turizmusfejlesztés az Élővíz-csatorna környezetében*. Fejlesztési tanulmány, kézirat. Közép-békési Területfejlesztési Önkormányzati Társulás, Békéscsaba, 54 p.
- DONKA A. 2016c: *A hazai vízitúrázás történeti alakulásának vizsgálata*. START 1. évf. 2. sz. pp. 33–49.
- DONKA A. 2017: A biztonság mint szolgáltatási elem az aktív turizmusban. In: NÉMETH K.–PÉTER E.–KIGLICS N. (szerk.): *II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Absztrakt kötete*. Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Nagykanizsa. p. 21.
- DONKA A. 2021: A lassú turizmus szemlélet megjelenése a vidéki aktív turizmusban. In: GONDA T. (szerk.): *A vidéki örökségi értékek szerepe az identitás erősödésében, a turizmus- és vidékfejlesztésben*. Orfűi Turisztikai Egyesület, Orfű, pp. 169–177.
- DONKA A.–GILA CS. 2013: *Kísérlet az Élővíz-csatorna víziturisztikai értékelésére*. Modern Geográfia 4. sz. pp. 9–32.
- DONKA A.–GYURICZA L. 1999: *Szatmár-Bereg természeti adottságainak idegenforgalmi szempontú értékelése*. Közlemények a JPTE TTK FI Természetföldrajzi Tanszékéről, Pécs, 11. sz. 14 p.
- DONKA A.–GYURICZA L. 2005: Geomorfológiai értékek a turizmusban. In: DOBOS A.–ILYÉS Z. (szerk.): *Földtani és felszínalaktani értékek védelme*. Eszterházy Károly Főiskola, Eger, pp. 223–239.

- DONKA A.–GYURICZA L. 2017: *Az állam szerepe az aktív turizmus fejlesztésében*. Polgári Szemle 13. évf. 1-3. sz. pp. 176–187.
- DOROZ-TOMASIK H.–JANKOWSKI G. 2017: *Water tourism as a chance of rural tourism development based on the example of Mala Panew valley*. Intercathedra, 33. évf. 2. sz. pp. 14–20.
- DREXLER SZ.–HORVÁTH G.–KARANCSI Z. 2003: *Turizmus, természetvédelem és tájhasznosítás kapcsolata egy nógrádi kistájrézlet példáján*. Földrajzi Közlemények CXXVII. (LI.) évf. 1–4. sz. pp. 45–61.
- DREYER, A. 1995: Der Markt für Sporttourismus. In: DREYER, A.–KRÜGER, A. (Hrsg.): *Sport-tourismus*. München, pp. 9–51.
- DREYER, A. 2002: *Sport und Tourismus. Wirtschaftliche, soziologische und gesundheitliche Aspekte des Sport-Tourismus*. Universitätsverlag, Wiesbaden, 376 p.
- EDMONDS, K. 2011: *Challenging the Traditional Values of Our Rivers: a Case for Water Trails*. Georgia Institute of Technology. Proceedings of the 2011 Georgia Water Resources Conference, April 11, 12, and 13, 2011, Athens, Georgia.
<http://hdl.handle.net/1853/46043>. 3 p. (utolsó letöltés: 2021.január 31.)
- EDWARDS, H. 1973: *Definitions and Clarifications in Sociology of Sport*. Homewood, Dorsey, 40 p.
- ELŐD R.–SALAMIN G.–BODOR Á. 2001: Táj adottságok szerepe a regionális turizmusfejlesztésben, marketingben a Nyugat-dunántúli kerékpározás fejlesztési program példáján. DORMÁNY G. et al. (szerk.): *A földrajz eredményei az új évezred küszöbén*. Szegedi Tudományegyetem TTK Természeti Földrajzi Tanszéke, Szeged. (<http://geography.hu/mfk2001/>, utolsó letöltés: 2021. január 23.) 16 p.
- ELY, C. 2003: *The Origins of Russian Scenery: Volga River Tourism and Russian Landscape Aesthetics*. Slavic Review, Vol. 62. No. 4. Tourism and Travel in Russia and the Soviet Union, pp. 666–682.
- EPLER WOOD, M. (ed.) 2002: *Principles, practices & policies for sustainability – United Nations Environment Programme*. Division of Technology, Industry and Economics, Paris, 32 p.
- ERDÉLYI M. 1990: *A Kisalföld hidrogeográfiája a vízlépcsők megépítése előtt és után*. Földrajzi Értesítő XXXIX. évf. 1–4. sz. pp. 7–27.
- Falusi Turizmus Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Szervezete 2006: *A felső-tisza–bodrogi vízi turizmus környezeti állapotának és lehetőségeinek felmérése*. Vízi- és falusi turizmus határok nélkül-projekt. 195 p.
- FARKAS J. 1998: *A sportföldrajz elméleti és történeti kérdéseiről*. Földrajzi Értesítő XLII. évf. 2. sz. pp. 279–285.
- FAULKNER, B.–MOSCARDO, G.–LAWS, E. 2001: *Nature-based Tourism and ecotourism*. In: Tourism in the 21st century. Lessons from experience. Continuum, London and New York, pp. 34–48.
- FAUSNAUGH, C. et al. 2004: *Természeti értékekre alapozott turizmus*. Florida Institut of Technology és BME kutatási együttműködése. Kézikönyv. 174 p.
- FEKETE M. 2006: *Hétköznapi turizmus. A turizmuselmélettől a gyakorlatig*. Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Sopron, 175 p.
- FOLGADO-FERNÁNDEZ, J. et al. 2018: *Water Tourism: A New Strategy for the Sustainable Management of Water-Based Ecosystems and Landscapes in Extremadura (Spain)*. Land. 8. 2. 17 p.
- FREITAS, C. R. DE 2003: *Tourism climatology: evaluating environmental information for decision making and business planning in the recreation and tourism sector*. International Journal of Biometeorology 48, pp. 45–54.
- FRIEDMAN, T. L. 2008: *És mégis lapos a Föld*. HVG Könyvek Kiadó, Budapest, 526 p.
- FRISNYÁK S. 2011: *A vízenergia használata a Kárpát-medencében a 11. századtól 1920-ig*. Földrajzi Közlemények CXXXV. évf. 3. sz. pp. 275–290.

- FÜLEP T. 2003: *Szelíd, öko- és természetjáró turizmus, az idegenvezetés és a túravezetés összekapcsolódása*. A Puszta 1/20. pp. 229–262.
- GÁBRIS GY.–SOMHEGYI A. 2003: Árvízi tározás vagy ártéri gazdálkodás a Tisza mentén. In: CSORBA P. (szerk.): *Környezetvédelmi mozaikok. Tiszteletkötet dr. Kerényi Attila 60. születésnapjára*. Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen, pp. 81–95.
- GÁBRIS Gy.–TELBISZ T.–NAGY B.–BELARDINELLI E. 2002: *A tiszai hullámtér feltöltődésének kérdése és az üledékképződés geomorfológiai alapjai*. Vízügyi Közlemények LXXXIV. évf. 3. sz. pp. 305–316.
- GALAMBOS J. 1986: *A táji és környezeti adottságok értékének üdülési szempontú differenciálása*. Földrajzi Értesítő XXXVI. évf. 3–4. sz. pp. 33–367.
- GALAMBOS J. 1988: *Üdülési célú dinamikus tájértékelés*. Műhely, 1. sz. MTA FKI Budapest, 17 p.
- GELÁNYI I.–OBÁDOVICS Cs. 2014: *A ló ökögazdasági hasznosíthatósága*. Gazdaság és társadalom 1. sz. pp. 133–151.
- GERESDI I.–CZIGÁNY SZ. 2001: A Duna folyam hőmérsékleti adatainak statisztikai elemzése. In: KOVÁCS J.–LÓCZY D. (szerk.): *Tiszteletkötet Lovász György Professor Úr 70. születésnapjára*. Pécsi Tudományegyetem TTK Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 109–114.
- GIBSON, H. J. 1998a: *Sport tourism: a critical analysis of research*. Sport Management Review Vol. 1. pp. 45–76.
- GIBSON, H. J. 1998b: *Active sport tourism: who participates?* Leisure Studies Vol. 17. Issue 2. pp. 155–170.
- GIMBLETT, H. R. et al. 1987: *Procedure for Assessing Visual Quality for Landscape Planning and Management*. Environmental Management. 11.3. pp. 359–367.
- GKI Gazdaságkutató Zrt. 2005: *A turizmus nemzetgazdasági jelentősége*. Turizmus Bulletin, 9. évf. 1. sz. pp. 43–49.
- GLIKSON, A. 1971: Recreational land use, In: MUMFORD, L. (ed.): *The Ecological Basis of Planning*, Springer, pp.17–35.
- GONDA T. 2013: *A Dél-Dunántúli turisztikai régió meghatározó turisztikai termékeinek az újra pozicionálása a turisztikai klaszterek segítségével*. NFA Füzetek 3. évf. 2. sz. pp. 19–29.
- GONDA T.–CSAPÓ J. 2019: *The Role of Active Tourism and Physical Activity in the Travel Habits of the Hungarian Population. The Results of a Representative Survey*. Journal of Tourism Challenges and Trends, No.12.: DÁVID L.–BÁBA É. B.–CSOBÁN K. (eds.) Special Issue: Active tourism, sports tourism and related fields, pp. 25–46.
- GÖSSLING, S. et al. 2012: *Tourism and Water Use: Supply, Demand, and Security*. Tourism Management, 33. évf. 1. sz. pp. 1–15.
- GÖSSLING, S.–HALL, C.M.–SCOTT, D. 2015: *Tourism and Water*. Channel View Publications, Toronto. 190 p.
- GROSS, S.–SAND, M. 2019: *Adventure tourism: a perspective paper*. Tourism Review, Vol. 75 No. 1, pp.153–157.
- GRÜNKE, B.–STÖCKER D. 2007: *Kanuwandern leicht gemacht*. Pietsch, Stuttgart, 127 p.
- GUBÁN P. 1999: *A fenntartható turizmus- és erőforráshasználat a vidékfejlesztésben*. ÖKO 10. évf. 3–4. sz. pp. 77–101.
- GYŐRI F. 2014: Kiegészítések a sport, a rekreáció és turizmus fogalomkörének értelmezéséhez. In: BALOGH L. et al. (szerk.): *Sokszínű sporttudomány: Sportszakmai tanulmány- és szakkikk gyűjtemény*. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szeged, pp. 48–60.
- GYŐRI F. 2020a: *Inter-university cooperation for the development of water tourism in Hungary and Serbia – Summary of the result of WATERTOUR project*. In: Development of

- water tourism on waterways connecting Hungary and Serbia. University of Novi Sad Hungarian Language Teacher Training Faculty, Subotica, Serbia. pp. 22–29.
- GYŐRI F. 2020b: *Health – Sports – Tourism with the Prospects of Hungary*. Foundation For Youth Activity and Lifestyle Szeged, 'László Ferenc' Sports Science Research Workshop, University of Szeged 'Juhász Gyula' Faculty of Education, Institute of Physical Education and Sports Science, Book VII., 160 p.
- GYŐRI F.–HORVÁTH A. 2018: *Támpontok a vízi turizmus fejlesztéséhez a Tisza dél-alföldi szakaszán és mellékfolyóin*. A sportturizmus gazdasági és társadalmi kérdései Magyarországon. Magyar Sporttudományi Szemle, Különszám. pp. 207–231.
- GYURICZA L. 1998: *Természeti és társadalmi adottságok idegenforgalmi szempontú értékelése és komplex turisztikai kiskörzetek kialakítása Nyugat-Zala példáján*. Földrajzi Értesítő XLVII. évf. VII. füzet, pp. 173–187.
- GYURICZA L. 2001: Az ökoturizmus lehetőségei Gemencen. In: KOVÁCS J.–LÓCZY D. (szerk.): *A vizek és az ember: tiszteletkötet Lovász György professzor úr 70. születésnapjára*. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 127–143.
- GYURICZA L. 2008: Kísérlet a turizmus természeti adottságainak kvantitatív értékelésére. In: SZABÓ V. et al. (szerk.): *IV. Magyar Földrajzi Konferencia, Debrecen, 2008. november 14–15*. Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetvédelmi Tanszék, Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Természetföldrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Debrecen, pp. 468–473.
- GYURICZA L. 2009a: Ökoturisztikai fejlesztési lehetőségek – az idegenforgalmi világtrendek tükrében – a szlovén–magyar határ két oldalán. In: MÓCSY I. et al. (szerk.): *V. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia*. Ábel Kiadó, Kolozsvár, pp. 123–131.
- GYURICZA L. 2009b: A természeti adottságok meghatározó szerepe a turizmusban. In: AUBERT A.–BERKI M. (szerk.) *Örökség és turizmus*. PTE TTK FI, Pécs. pp. 87–95.
- GYURICZA L. 2014: A természeti adottságok meghatározó szerepe a turizmusban. In: AUBERT A.–CSAPÓ J. (szerk.): *Turisztikai szöveggyűjtemény*. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra, pp. 33–46.
- HAJDÚ Z. 1999: *Magyar víztározó- és vízierőmű építési tervek az Északkeleti-Kárpátokban a II. világháború végéig*. Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv, Nyíregyháza, pp. 159–164.
- HAJNAL K. 1996: A fenntartható fejlődés és alapelveinek érvényesítése a turizmusban. In: TASNÁDI J. (szerk.): *„Marketing feladatok a turizmusban és a környezet-, egészségtudatos turisztikai szolgáltatások”*. Konferenciakötet. Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola, Szolnok, pp. 15–22.
- HAJNAL K. 2000: Az ökoturizmus megvalósítási esélyei a Duna-Dráva Nemzeti Park területén és tágabb környezetében. In: TÓTH J.–WILHELM Z. (szerk.): *Konzerváció, modernizáció, regionalitás a Dél-Dunántúlon*. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 241–261.
- HAJNAL K. 2006: "Eltűnő sokféleség": Juhász-Nagy Pál tiszteletére. In: AUBERT A.–HEGEDŰS V. (szerk.): *Fejlesztés és képzés a turizmusban: II. Országos Turisztikai Konferencia tudományos közleményei*. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 39–45.
- HAJNAL K. 2006: *A fenntartható fejlődés elméleti kérdései és alkalmazása a településfejlesztésben*. PhD-értekezés. Pécs, 184 p.
- HAJNAL K. 2007: A fenntartható fejlődés és a fenntartható turizmus elméleti kérdései. In: KÓSI K. (szerk.): *Tudományos Közlemények 2. sz.* Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest, pp. 15–21.

- HALASSY E. 2007: *A magyar lakosság nemzeti parkokkal, természetjárással és lovasturizmussal kapcsolatos attitűdjei, utazási szokásai és utazási tervei 2006-ban*. Turizmus Bulletin 11. évf. 1–2. sz. pp. 33–43.
- HALL, C. M.–PAGE, S. J. 2002: *The Geography of tourism and recreation*. Routledge, London-New York, 399 p.
- HAMILTON, J. M.–MADDISON, D. J.–TOL, R. S. J. 2005: *Effects of climate change on international tourism*. In: Climate research, 29. pp. 245–254.
- HANUSZ Á. 2021: Vidéki turizmus, vagy újra gondolt „Falusi turizmus” a funkciót veszített magyar falvakban. In: SZABÓ G. (szerk.): „Szubjektív élményföldrajz” – Tanulmánykötet Aurbert Antal professzor tiszteletére, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi és Földtudományi Intézet, Pécs, pp. 63–67.
- HAPP É. 2006: A fenntartható turizmus. In: LŐRINCZ I. (szerk.): *Hagyomány és fejlődés. Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Tanulmánykötet I., NYME ACSJK, Győr, pp. 303–309.
- HAPP É. 2019: *Középpontban az aktív és az ökoturizmus*. Lépések a fenntarthatóság felé. 24. évf. 2. sz. pp.14–15.
- HARTWIG, O.–LÜTHGE, J. 2021: *Schutz- und Nutzungskonflikte an Gewässern am Beispiel Kanusport*. Natur in NRW Vol. 46, Issue 4., pp. 11–15.
- HEGYI ZS.–HERLICKSKA K.–KOMLÓS A. 2006: Aktív turizmus Magyarországon. In: AUBERT A. (szerk.): *Magyarország idegenforgalma*. Szakkönyv és atlasz. Cartographia Kiadó, Budapest, pp. 50–55.
- HELGADÓTTIR G.–INGIBJÖRG SIGURÐARDÓTTIR, I. 2008: *Horse-based Tourism: Community, Quality and Disinterest in Economic Value*. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism Vol. 8 Issue 2., pp. 105–121.
- HENNEMANN, M. 2009: *Deutschland zu Fluß: die 50 schönsten Kanurouten von List bis Oberstdorf und Selkamt bis Görlitz*. Bruckmann, München, 44 p.
- HERLICKSKA K. 2000: *Adatok a sísport és a természeti környezet kölcsönkapcsolatához az osztrák Alpokban*. Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének Természetföldrajz Tanszékéről. PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, 18 p.
- HIGHAM, J. E. S.–KEARSLEY, G. W.–KLISKEY, A. D. 2001: *Multiple wilderness recreation management: Sustaining wilderness values – maximising wilderness experiences*. In The State of Wilderness in New Zealand. Special Issue edited by Cessford. Science Publications, Science and Research Unit, Department of Conservation, Wellington, New Zealand, pp. 81–93.
- HINCH, T. D.–HIGHAM, J. E. S. 2001: *Sport Tourism: a Framework for Research*. The International Journal of Tourism Research 3/1. pp. 45–58.
- HOLLMANN, W. 2008: „Herz, Gehirn, Körperliche Aktivität”. In: Tourismus Zentrale Saarland (Hg.): Dokumentation 1. Gesundheitskongress Wandern. „Regeneration durch Natur”, Saarbrücken, pp. 41–62.
- HORVÁTH G. 1990: *Néhány gondolat a domborzatminősítés fogalmi rendszerének tisztázásához*. Földrajzi Értesítő XXXIX. évf. 1–4. sz. pp. 191–195.
- HORVÁTH G.–KISS G. 2002: Kísérletek táji értékek meghatározására. In: FÜLEKY GY. (szerk.): *A táj változásai a Kárpát-medencében. Az épített környezet változása*. Szent István Egyetem, Gödöllő, pp. 189–197.
- HUDSON, S. (ed.) 2003: *Sport and Adventure Tourism*. The Haworth Hospitality Press, Binghamton, 326 p.
- HUNKÁR M. 2009: *A kempingturizmus alakulása és az időjárás*. Légkör, 54. évf. 2. sz. pp. 15–19.
- HUNTER, C.–GREEN, H. 1995: *Tourism and the Environment: A Sustainable Relationship?* Routledge, London, 256 p.

- HUSZ A. 2007: Egy szigetközi település idegenforgalmi jelene és jövője, Lipót. In: CSAPÓ T.–KOC SIS Zs. (szerk.): *A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon*. Savaria University Press, Szombathely, pp. 244–254.
- IJSPEERT R.–HERNANDEZ-MASKIVKER G. 2020: *Active Sport Tourists: Millennials vs Baby Boomers*. Journal of Tourism, Heritage & Services Marketing, Vol. 6, No. 2, pp. 12–20.
- INDRA D. 2001: *A 2001. szeptember 11-i események hatása a világ turizmusára*. Turizmus Bulletin V. évf. 4. sz. pp. 47–50.
- INSKEEP, E. 2000: *A fenntartható turizmus fejlesztése. Irányelvek a turizmus tervezőinek és szervezőinek*. Geomédia szakkönyvek. Piac és elemzés. Geomédia Kiadó, Budapest, 185 p.
- ISTÓK Cs. 2003: *A fenntartható turizmus megvalósítása, megőrzése és fejlesztése Hajdúszoboszlón*. Turizmus Bulletin 7. évf. 3. sz. pp. 25–32.
- IVÁNYI A.–SALLAI R. B. 2006: *Ökoturizmus. A turizmusfejlesztés lehetőségei és kockázatai, a kockázatok megelőzésének módszertana esettanulmányok alapján*. Nimfea Természetvédelmi Egyesület, Budapest, 36 p.
- JANDALA Cs. 1997: *Az európai utazási szokások alakulása*. Turizmus Bulletin 1. évf. 2. sz. pp. 10–15.
- JANDALA Cs. 2010: *A turisztikai felsőoktatás helyzete és kérdőjelei 2010-ben Magyarországon*. Turizmus Bulletin 14. évf. 3. sz. pp. 72–76.
- JANDALA Cs.–GUBÁN P. 1994: *A természeti és kulturális alapú ökoturizmus magyarországi turizmus fejlesztésének egyik lehetséges útja*. Kereskedelmi Szemle 5. sz. pp. 30–35.
- JÁSZBERÉNYI M. 2019: *Vízi turizmus és közlekedés: termékek, trendek, regionalitás*. Akadémiai kiadó, Budapest. Online megjelenés: Magyar Elektronikus Referenciamű Szolgáltatás adatbázis, doi: 10.1556/9789634544067: https://mersz.hu/dokumentum/m522vituk__1/ (utolsó letöltés: 2021. január 23.)
- JIE, W. et al. 2019: *Risk reduction and adventure tourism safety: An extension of the risk perception attitude framework (RPAF)*. Tourism Management, Vol. 74, pp. 247–257.
- JÓNÁS-BERKI M. 2021: Betekintés a vadgazdálkodás aktuális hazai folyamataiba egy vadászatra jogosult szemszögéből. In: SZABÓ G. (szerk.): *„Szubjektív élményföldrajz” – Tanulmánykötet Aubert Antal professzor tiszteletére*, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi és Földtudományi Intézet, Pécs, pp. 118–123.
- KARANCSI Z. 2000: *Természetvédelem kontra turizmus. "Megtaposott" brit ösvények*. A Földgömb II. (XVIII.) évf. 4. sz. pp. 30–37.
- KARANCSI Z. 2009: Gondolatok a tájlesztetéről. In: TÓTH SZ. (szerk.): *Új utakon. A Pedagógusképző Kar című konferencia előadásai*. SZTE JGYPK Tudományos és művészeti műhelymunkák, Szeged, pp. 311–317.
- KARANCSI Z. 2014: *Vissza a természethez. A tájban rejlő szépség*. Élet és Tudomány 46. évf. pp. 1446–1448.
- KARANCSI Z. et al. 2020: *A Tisza arcai, avagy a vízparti tájkép, mint turisztikai vonzerő – nem csak vízitúrázóknak*. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok, V. évf. 2. sz., pp. 4–14.
- KARANCSI Z.–HANN F. 2006: Tájképek a művészetben, művészet a tájban. In: KISS A.–MEZŐSI G.–SÜMEGHY Z. (szerk.): *Táj, környezet és társadalom. Ünnepi tanulmányok Keveiné Bárány Ilona professzor asszony tiszteletére*. SZTE Éghajlattani és Tájföldrajzi Tanszék, Szeged, pp. 335–344.
- KARANCSI Z.–KATONA Z. 2009: *Egy festői út tervezése a Medves-térségben*. Földrajzi Közlemények CXXXIII. évf. 1. sz. pp. 23–32.
- KARDOS Z.-NÉ (szerk.) 2011: *Turisztikai ismeretek*. Pannon Egyetem, Keszthely, 117 p.
- KÁROSSY Cs. et al. 2004: *Characteristics of precipitation and daily extremities of temperature in the Keszthely Basin in respect tourism*. 2nd International Workshop on Climate, Tourism and Recreation, 8–11 June 2004, Kolymbari, Greece, p. 6.

- KÁTAY Á.–SZALAI K.–HINEK M. 2013: *A folyóvizek mint veszélyforrás, avagy az árvíz kockázat a hazai szálláshely-kínálat és a belföldi turisták szemszögéből*. Földrajzi Közlemények, 137. évf. 2. sz. 164–181.
- KERÉNYI A. 1995: *Általános környezetvédelem. Globális gondok, lehetséges megoldások*. Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged, 191 p.
- KERÉNYI A. 2004: Gondolatok a rendszerszemléletű táj kutatásról és az általános tájvédelemről Marosi Sándor kutatási eredményei tükrében. In: DÖVÉNYI Z.–SCHWEITZER F. (szerk.): *Táj és környezet: tiszteletkötet a 75 éves Marosi Sándornak*. MTA FKI, Budapest, pp. 243–254.
- KERTÉSZ Á. 1988: *A Dunakanyar-hegyvidék természeti környezetpotenciáljának mezőgazdasági és idegenforgalmi szempontú értékelése*. MTA FKI, Budapest, 186 p.
- KIEMSTEDT, H. 1967: *Zur Bewertung der Landschaft für die Erholung. Beiträge zur Landespflege*. Sonderheft 1. Stuttgart, 151 p.
- KISS R.–RÁTZ T. 2006: *A golfozás, mint aktív turisztikai tevékenység Magyarországon*. Magyar Sporttudományi Szemle 7. évf. 3. sz. pp. 22–26.
- KISS T.–SIPOS GY.–FIALA K. 2011: Az Alföld töltések közé szorított folyói. In: RAKONCZAI J. (szerk.): *Környezeti változások és az Alföld*. Nagyalföld Alapítvány Kötetek 7. Békéscsaba, pp. 211–222.
- KLINE, C. S. 2014: *Paddler market segments: Expanding experience use history segmentation*. Journal of Destination Marketing & Management Vol. 2. Issue 4. pp. 228–240.
- KLINE, C. S. et al. 2012: *Funding sustainable paddle trail development: paddler perspectives, willingness to pay and management implications*. Journal of Sustainable Tourism Vol. 20. Nr. 2. pp. 235–256.
- KNOP, P. 1990: *Sport for all and active tourism*. World-Leisure and Recreation 32/3. pp. 30–36.
- KOMJÁTHY L. 2011: Tiszai árvizek a szabályozás megkezdésétől napjainkig. In: KOMJÁTHY L. (szerk.): *Környezeti problémák a Kárpát-medencében I*. Erdő és mezőgazdálkodás, valamint a megújuló energiaforrás technológiák és a klímaváltozás. Konferencia-kiadvány. 7 p. 5mp.eu/fajlok2/karpatmedenceitisz/tiszai_arvizek_sopronbauj_www.5mp.eu_.doc (utolsó letöltés: 2021. február 28.)
- KONECSNY K. 2006: *A hóviszonyok jellemzői és vízjárás befolyásoló hatása a Felső-Tiszán*. Hidrológiai Közlöny 86. évf. 1. sz. pp. 45–62.
- KORMOSNÉ KOCH K. 2013: *Bicycle tourism in Hungary*. Applied Studies in Agribusiness and Commerce Vol. 7. No. 1., Agroinform Publishing House, Budapest, pp. 68–71.
- KOTLER, P.–KELLER L. K. 2006: *Marketingmenedzsment*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 985 p.
- KOVÁCS A.–UNGER J. 2014: *A turizmus klíma index módosítási lehetősége a közép-európai klimatikus viszonyokhoz*. Légtér 59. évf. 2. sz. pp. 78–85.
- KOVÁCS B.–GERLACH V. 2007: A 2007–2013 közötti hazai fejlesztéspolitika turisztikai vetülete. Turizmus Bulletin 11. évf. 3. sz. pp. 39–46.
- KOVÁCS S. Zs.–RÁCZ SZ. 2012: A vizek szerepe a területi fejlődésben – a Duna és a Tisza térségeinek fejlődési problémái és fejlesztési lehetőségei. Beszámoló a Magyar Regionális Tudományi Társaság IX. vándorgyűléséről. Tér és Társadalom 26. évf. 1. sz. pp. 144–147.
- KOVÁCS T. A. 2007a: *A rekreáció főbb irányzatai. Civilizációs kihívások, rekreációs válaszok*. Magyar Sporttudományi Szemle 8. évf. 30. sz. pp. 3–12.
- KOVÁCS T. A. 2007b: *A rekreáció kultúrája*. Magyar Sporttudományi Szemle 8. évf. 30. sz. pp. 13–24.
- KOVÁCS Z. 1992: A Tisza-tó településeinek társadalom-földrajzi viszonyai az idegenforgalom fejlesztése szempontjából. In: TÓZSA I.–KOVÁCS Z.: *A Tisza-tó idegenforgalmi földrajzi potenciálja*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, pp. 22–42.
- KOZMA G.–MICHALKÓ G. 2014: *A lakosság szociodemográfiai jellemzőinek hatása a sportesemények látogatottságára*. Sporttudományi Szemle 15. évf. 3. sz. pp. 4–10.

- LACZKÓ T.–BÁNHIDI M. (szerk.) 2015: *Sport és egészségturizmus alapjai*. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Pécs, 255 p.
- LAMONT, M. 2009: *Reinventing the wheel: A definitional discussion of bicycle tourism*. Journal of Sport & Tourism Vol. 14. Issue 1. pp. 5–23.
- LANE, B. 1994: *Sustainable rural tourism strategies: A tool for development and conservation*. Journal of Sustainable Tourism Vol. 2. Issue 1–2. pp. 102–111.
- LASZTOVICZA D. 2012: *Magyarország turizmusának változása az elmúlt 25 évben, különös tekintettel a sportturizmusra*. Magyar Sporttudományi Szemle 13. évf. 2. sz. „Sporttudomány az egészség és a teljesítmény szolgálatában”. A IX. Országos Sporttudományi Kongresszus előadás-kivonatai, pp. 48–49.
- LAZANA, F. et al. 2007: *Leisure tourists' considerations regarding destinations recently experiencing safety and/or security problems*. Tourism Today, **The Journal of the College of Tourism and Hotel Management**, Vol. 7. Autumn, pp. 43–60.
- LECH Á. (szerk.) 2003: *Vízi turizmus*. Magyar–angol, magyar–francia és magyar–német szógyűjtemény. Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kara, Budapest, 100 p.
- LENGYEL M. 1997: *Ökoturizmus és marketing*. Magyarország az ezredfordulón 24. 51 p.
- LENGYEL M. 2004: *A turizmus általános elmélete*. Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája–Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., Budapest, 525 p.
- LEWANDOWICZ E.–BAC-BRONOWICZ J. 2022: *Outdoor tourism, kayaking, tourism potential and tourism operations in Central- Eastern Europe: The case of Poland*. GeoJournal of Tourism and Geosites, Year XV, vol. 40, no. 1, pp. 232–241.
- LIELI GY. (szerk.) 1988: *A vízi túravezetés alapismeretei*. Budapesti Természetbarát Bizottság, Budapest, 168 p.
- LIELI GY. et al. 2000: *Vízitúravezetői oktatókönyv*. Budapesti Természetbarát Sportszövetség, Budapest, 126 p.
- LIGETI Á. 2006: *A turisztikai projektek fejlesztésének legfőbb tapasztalatai az európai uniós pályázatok tükrében*. Turizmus Bulletin 10. évf. 2. sz. pp. 35–41.
- LIPP SZ. 2004: *Az utazási motivációk változásának vizsgálata a történelem tükrében*. Turizmus Bulletin, 8. évf. 2. sz. pp. 48–53.
- LIU, Z. 2003: *Sustainable tourism development. A critique*. Journal of Sustainable Tourism 11 (6). pp. 459–475.
- LÓCZY D. 2005: A folyóvizek felszínformálása. In: LÓCZY D.–VERESS M.: *Geomorfológia I. Földfelszíni folyamatok és formák*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, pp. 17–130.
- LÓCZY D. 2010: *Cholnoky folyóvízi geomorfológiája – mai értékelésben*. In: Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 18. pp. 10–17.
- LÓCZY D. 2012: *A folyómedrek morfológiai tipizálásának hierarchiája a nemzetközi irodalomban*. Földrajzi Közlemények CXXXVI. évf. 2. sz. pp. 124–137.
- LÓCZY D.–KISS T. 2009: *Ártérfejlődés és holtágfeltöltődés sebességének vizsgálata*. In: KISS T.–MEZŐSI G. (szerk.): *Recens geomorfológiai folyamatok sebessége Magyarországon*. Földrajzi Tanulmányok II. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, pp. 43–54.
- LÓCZY D.–NAGY A. 2006: *A fokrendszer geomorfológiai nyomainak vizsgálata Gemencen*. In: FÜLEKY GY. (szerk.): *A táj változásai*. Környezetkímélő Agrokémiáért Alapítvány, Gödöllő, pp. 227–232.
- LOVÁSZ GY. 1997: *Magyarország természeti földrajza I*. University Press Kiadó, Pécs, 272 p.
- MAGYAR M. 2016: *A víz rekreációs és élményközvetítő szerepe*. Recreation, VI. évf. 2. sz. pp. 39–43.
- Magyar Turizmus Rt. 2003: *Turizmus Magyarországon 1990–2002*. http://szakmai.itt-hon.hu/documents/28123/121718/640_turizmus_mo_1990-2002.pdf (utolsó letöltés: 2016. augusztus 28.)

- MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2004: *Szakmai segítség turisztikai partnereinknek*.
<https://mtu.gov.hu/documents/prod/Aktiv-turizmus-szakmai-segedlet.pdf> (utolsó letöltés: 2021. január 31.)
- MAGYAR ZS.–SULYOK J. 2014: *Az ökoturizmus helyzete Magyarországon*. Turizmus Bulletin XVI. évf. 2. sz. pp. 14–23.
- MAROSI S. 1985: *Tájkutatási irányzatok, tájértékelés, tájtipológiai eredmények*. Elmélet–módszer–gyakorlat, MTA FKI Közleményei 35. sz., Budapest, 119 p.
- MARTINEZ J. L. 2001: *A turizmus területi erőforrásai*. Doktori értekezés. Kézirat, Gyöngyös. 298 p.
- MARTON G. 2015: *Sportturizmus*. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Sporttudományi és Testnevelési Intézet, Pécs. 104 p.
- MARTON G.–JÓNÁS-BERKI M. 2013: *Aktív turizmus pozíciója a Balaton térségében*. Modern Geográfia 1. sz. pp. 13–22.
- MARTONNÉ ERDŐS K.–BODNÁR R. 2003: A turizmus és környezet kölcsönhatásai a Tisza-tó példáján. In: CSORBA P. (szerk.): *Környezetvédelmi mozaikok*. Tiszteletkötet dr. Kerényi Attila 60. születésnapjára. Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen, pp. 307–326.
- MATZARAKIS, A. 2006: *Weather- and climate-related information for tourism*. Tourism and Hospitality Planning & Development 3, pp. 99–115.
- MCINTYRE, G. 1993: *Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners*. WTO, Madrid, 166 p.
- MEZŐSI G. 1985: *A természeti környezet potenciáljának felmérése a Sajó–Bódva-köze példáján*. MTA FKI, Budapest, 216 p.
- MICHALKÓ G. 2001: *A földrajzi típusalkotás és rangsorolás idegenforgalmi megközelítése*. Földrajzi Közlemények CXXV. évf. 3–4. sz. pp. 205–218.
- MICHALKÓ G. 2002a: Az aktív turizmus elméleti megközelítése. In: DÁVID L. (szerk.): *Aktív turizmus*. Lifelong Learning Füzetek 3. Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 5–16.
- MICHALKÓ G. 2002b: *Árvíz és turizmus. A szatmár–bereg térség komplex turisztikai vizsgálata a Tisza 2001. évi áradása tükrében*. Földrajzi Értesítő LIV. évf. 1–2. sz. pp. 365–383.
- MICHALKÓ G. 2003: *A fenntartható fejlődés ökoturisztikai aspektusai Magyarországon*. Turizmus Bulletin, 7. évf. 4. sz., pp. 13–21.
- MICHALKÓ G. 2004: A határ menti bűncselekmények turizmusföldrajzi aspektusai Magyarországon. In: HAUTZIGER Z. (szerk.): *Tanulmányok a „Magyar határellenőrzés – európai biztonság” című tudományos konferenciáról*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, pp. 189–200.
- MICHALKÓ G. 2005a: *A Tisza-tó turisztikai potenciálja*. Földrajzi Értesítő LIV. évf. 1–2. sz. pp. 129–147.
- MICHALKÓ G. 2005b: *Turizmusföldrajz és humánökológia*. Kodolányi János Főiskola – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest–Székesfehérvár, 215 p.
- MICHALKÓ G. 2010: *Boldogító utazás: a turizmus és az életminőség kapcsolatának magyarországi vonatkozásai*. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 120 p.
- MICHALKÓ G. et al. 2011: *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 9 ív, [www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai-termektervezés-es-fejlesztés/book.html](http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai-termektervezes-es-fejleszt-es/book.html) (utolsó letöltés: 2021. február 28.)
- MICHALKÓ G.–NÉMETH J.–RITECZ GY. (szerk.) 2020: *Turizmusbiztonság*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 464 p.
- MICHALKÓ G.–RÁTZ T. (szerk.) 2009: *A tér vonzásában: a turisztikai termékfejlesztés térspecifikus vonásai*. Turizmus Akadémia 4. Tanulmánygyűjtemény. KJF–MTA FKI–MFT, Székesfehérvár–Budapest, 303 p.

- MICHALKÓ G.–RÁTZ T. 2005: A kulturális turizmus élmény-gazdaságtani szempontjai, In: ENYEDI GY.–KERESZTÉLY K. (szerk.): *A magyar városok kulturális gazdasága*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, pp. 123–141.
- MICHALKÓ G.–VÍZI I. 2002: *A rekreáció szerepe az aktív turizmusban*. In: Magyar Sporttudományi Szemle 3–4. sz. pp. 19–23.
- MIECZKOWSKI, Z. T. 1985: *The tourism climatic index: a method of evaluating world climates for tourism*. Canadian Geographer 29/3, pp. 220–233.
- MIKHÁZI ZS. 2017: A turizmus és a tájértékek szerepe a helyi identitás erősítésében. In: Régi T.–Rátz T.–Michalkó G. (szerk.): *Turizmus és transzformáció*. Kodolányi János Főiskola–MTA CSFK Földrajztudományi Intézet–Magyar Földrajzi Társaság, Orosháza–Budapest, pp. 78–90.
- MOLNÁR K.–TÓZSA I. 1983: *Az idegenforgalmi potenciál számítógépes térképi meghatározása (módszertani tanulmány)*. Földrajzi Értesítő XXXII. évf. 3–4. sz. pp. 325–339.
- MOLNÁR S. 2011: *Az ártéri gazdálkodás környezettörténeti szempontú vizsgálata két alföldi mintaterület példáján*. Doktori értekezés. Kézirat. Szeged, 125 p.
- MOUREK, D.–BODOR, A. 2012: *European Cycle Friendly Service Network Concept*. 21 p.
- MULLIN, B. J.–HARDY, S.–SUTTON, W. A. 2007: *Sport Marketing*. Human Kinetic Publisher, Champaign. 441 p.
- MUNDRUCZÓ GY.-NÉ et al. 2010a: *A támogatott turisztikai beruházások helyi és térségi szintű hatékonyságának vizsgálata*. Turizmus Bulletin 14. évf. 4. sz. pp. 53–60.
- MUNDRUCZÓ GY.-NÉ et al. 2010b: *A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata*. Állami Számvevőszék Kutató Intézete, Budapest, 136 p.
- MUNDRUCZÓ Gy.-NÉ–SZENNYESSY J. 2005a: *A Széchenyi Terv egészségturisztikai beruházásainak gazdasági hatásai*. Turizmus Bulletin 9. évf. 3. sz. pp. 30–41.
- MUNDRUCZÓ Gy.-NÉ–SZENNYESSY J. 2005b: *Az egészségturisztikai fejlesztések gazdasági hatásai Magyarországon*. Összefoglaló tanulmány I-II. kötet. A Polgári Magyarországért Alapítvány által támogatott kutatási tanulmány. 61 p.
- MÜLLER A. et al. 2014: *Turisztikai trendek a sportturizmusban*. Magyar Sporttudományi Szemle 2. sz. p. 47.
- MYLIUS, E. 1914: *Wetterkunde für den Wassersport*. Wedekind & Co. GmbH., Berlin, 108 p.
- NÁDASY L Z. 2014: *A vízitúrázás hatása a folyópartokra a Bodrog hazai szakaszán*. Acta Scientiarum Transylvanica, 21–22/3, pp. 70–76.
- NADEL, R. E. 2005: *Economic Impacts of Parks, Rivers, Trails and Greenways*. Unpublished Masters Thesis. University of Michigan. 161 p. <http://www.wildonesniagara.org/images/Nadel-2.pdf> (utolsó letöltés: 2021. február 28.)
- NAGY E. 2011: *Contribution of the history of the higher tourism education in Hungary*. Acta Szekszardiensum XIII. PTE IGYK, Szekszárd, pp. 73–83.
- NAGY I. et al. 2019: *The Tisza River valley tourism in regional planning documents of Serbia and Hungary: Common tourism development on the external border of the EU*. Zbornik radova Departmana za geografiju, turizam i hotelijerstvo, br. 48-2, pp. 160–173.
- NAGY J. 1994: *Sportmarketing*. Magyar Szabadidősport Szövetség, Budapest, 22 p.
- NEMES A. 2009: *Az állam szerepe a turizmusban*. Vezetéstudomány 40. évf. 5. sz., pp. 53–67.
- NEMES NAGY J. 1998: *A tér a társadalomkutatásban*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest. 261 p.
- NÉMETH A. 2004: *Lovasturizmus Magyarországon*. Gazdálkodás 9. sz. pp. 95–98.
- NÉMETH Á. 2012: *Turisztikai klimatológia: Az időjárás és az éghajlat, mint a turizmus kulcs tényezője?* MMT Nyíregyházi Csoport előadójelentése, Nyíregyháza, 2012. október 18. és Pécsi Területi Csoport előadójelentése, Pécs, 2012. november 14.

- NÉMETH Á. 2013: *Estimation of tourism climate in the lake Balaton region, Hungary*. Journal of Environmental Geography 6/1–2., pp. 49–55.
- NÉMETH Á. 2015: *Az éghajlati tényezők szerepe a turizmusban*. Előadás. KRITÉR Hatásvizsgáló Konzultációs Workshop, Budapest, 2015. június 22.
- NÉMETH J.–BIRKNER Z. 2020: Turizmusbiztonság a vízparti fogadóterületeken. In: MICHALKÓ G.–NÉMETH J.–RITECZ GY. (szerk.) 2020: *Turizmusbiztonság*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, pp. 345–358.
- NÉMETH K. 2020: Turizmusbiztonság a hegyvidéki fogadóterületeken. In: MICHALKÓ G.–NÉMETH J.–RITECZ GY. (szerk.) 2020: *Turizmusbiztonság*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, pp. 359–373.
- NEULINGER Á. 2009: *A szabadidősport iránti érdeklődés Magyarországon* 1. Magyar Sporttudományi Szemle 9. évf. 36. sz. pp. 12–14.
- NEWSOME, D.–MOORE, S. A.–DOWLING, R. K. 2002: *Natural area tourism: Ecology, impacts, and management*. Channel View Publications, Clevedon. 480 p.
- NIJKAMP, P. 1980: *An attractiveness Analysis of Environmental Quality and Recreation*. In: Environmental Policy Analysis, Wiley, New York, pp. 262–274.
- NOVOTNY L. 2012: *Magyar kajakok és kenek fából*. Magánkiadás, Budakalász, 100 p.
- ORMOS B.–OBÁDOVICS CS. 2013: A ló és a vidékfejlesztés, különös tekintettel a lovasturizmus hatására. In: KONKOLY-GYURÓ É. et al. (szerk.): *Tájtudomány – Tájtervezés*. V. Magyar Tájökológiai Konferencia. Konferencia kiadvány, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, pp. 221–227.
- OROSZ ZS.–GALGÓCZY-NÉMETH A. 2011: *Túlélés a lovas turizmusban*. Acta Carolus Robertus, Vol. 1, Issue 2, pp. 83–104.
- PAÁL ZS. É. 2020: *VÍZ/TÉR/ERŐ. Vízfolyások használatának lehetőségei városon belül*. DLA értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építőművészeti Doktori Iskola. 90 p.
- PÁDÁRNÉ TÖRÖK É. 2009: Árvízjárta területek ökoturisztikai fejlesztésének lehetőségei és korlátai Béda-Karapancsa példáján. In: SZABÓ V.–FAZEKAS I. (szerk.): *Települési környezet*. II. Települési Környezet Konferencia. Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen, pp. 85–89.
- PÁDÁRNÉ TÖRÖK É. 2012: Természetvédelem – Ökoturizmus – Gemenc. Tájökológiai Lapok, X. évf., 1. sz., pp. 71–85.
- PAGE, S. 2004: Transport and tourism: cycle tourism—a model for sustainable development? In: LEW, A. A.–HALL, M. C.: *A Companion to Tourism*. Blackwell Publishing, London, pp. 146–158.
- PAPP SZ. 1964: *A Tisza felső szakasza mellékfolyóinak vízminősége*. Hidrológiai Közlöny 44. évf. 6. sz. pp. 268–271.
- PATAKINÉ BŐSZE J. 2019: Az outdoor fizikai rekreációs irányzat alakulása a kezdetektől napjainkig. In: GÖSI ZS.–BOROS SZ.–PATAKINÉ BŐSZE J. (szerk.): *Sokszínű rekreáció tanulmányok a rekreáció témaköréből*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Budapest, pp. 123–134.
- PEARSON, R. M. 1962: *The terminology of recreational geography*. Papers of the Michigan Academy of Science, Arts and Letters. XLVII, 447–451.
- PÉCSI M. 1966: A földrajztudomány és az idegenforgalom hazai és nemzetközi eredményei. In: *III. Idegenforgalmi. Kollokvium*. Panoráma Kiadó, Budapest, pp. 95–107.
- PÉCSI M. 1984: *A földrajzi környezet értelmezése és a környezeti hatások értékelése a gazdaságfejlesztés szolgálatában*. Földrajzi Közlemények CVIII. évf. 4. sz. pp. 309–313.
- PERIĆ, M. 2010: *Sports tourism and system of experiences*. Tourism and Hospitality Management Vol. 16, No. 2, pp. 197–206.

- PETHŐ GY. 1899: *Frölich Dávid Geográfiája 1639-ből és némely elfelejtett részlete*. Természettudományi közlöny 31. évf. 361. sz. pp. 514–518.
- PETROMAN I. M.–VÁDUVA L. 2021: *Forms of active tourism*. Quaestus Multidisciplinary Research Journal, Vol.1. pp. 271–279.
- PETYKÓ CS. 2009: A kempingek szerepe a hazai turizmusban – gondolatok a kempingturizmus jövőjéről. In: HANUSZ Á. (szerk.): *Turisztikai desztináció „Desztinációs menedzsment”*. Nyíregyháza Város és a Nyíregyházi Főiskola Természettudományi Főiskolai Kar Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza, pp. 111–121.
- PETYKÓ CS. 2010: Kempingturizmus. Magyarországon. Magánkiadás, Debrecen, 196 p.
- PETYKÓ CS. 2012: A kempingturizmus és a fenntarthatóság kérdései. In: NYÁRI D. (szerk.): *Kockázat – Konfliktus – Kihívás: A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának Tanulmánykötete*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, pp. 700–710.
- PHALAVANDISHVILI, N.–ROBITASHVILI, N.–BAKHTADZE, E. 2021: *Value chain analysis of adventure tourism: A case study of Ajara Autonomous Republic (Georgia)*. Economic Science for Rural Development Conference Proceedings, Issue 55, pp. 373–380.
- PÓLUSNÉ THIRY É. 2013: *Élmény vagy gazdagság – Az extrém sportolók értékorientációja*. Magyar Sporttudományi Szemle 14. évf. 53. sz. pp. 35–39.
- POMPL, W. 2001: *Turisztikai menedzsment 2. – Minőség és ármenedzsment*. Springer, Budapest, 322 p.
- PORCUȚAN, A.–POPA, L. 2010: *Transfrontier co-operation between Romania and Ukraine and the river tourism*. Geographica Timisiensis, Vol. 19, Nr. 1, pp. 317–324.
- PRATTE, J. 2006: Bicycle tourism: on the trail to economic development. In: HALLMANN, B. C. et al. (eds.): *Prairie perspectives: Geographical essays*. Vol. 9. No. 1. pp. 62–84.
- PRIDEAUX, B.–COOPER, M. (eds.) 2009: *River tourism*. CAB International. Wallingford, 269 p.
- PRIDEAUX, B.–TIMOTHY, D. J.–COOPER, M. 2009: Introducing River Tourism: Physical, Ecological and Human Aspects. In: PRIDEAUX, B.–COOPER, M. (ed.): *River tourism*. CAB International. Wallingford, pp. 1–22.
- PRISTYÁK E. 2006: Adatok a Szatmár–Beregi síkság falvainak turisztikai szempontú tipizálására. In: KÓKAI S. (szerk.): *Földrajz és turizmus. Tanulmánykötet Dr. Hanusz Árpád 60. születésnapjának tiszteletére*. Nyíregyházi Főiskola Természettudományi Főiskolai Kar Földrajz Tanszéke, Nyíregyháza, pp. 279–290.
- PROHL, R.–RÖTHIG, P. (eds.) 2003: *Sportwissenschaftliches Lexikon*. Hofmann Verlag, Schorndorf, 493 p.
- RÁCZ SZ. 2008: A lovasturizmus, mint a területi fejlődés egyik sajátos szegmense. In: SZÓNOKYINÉ ANCSIN G. (szerk.): *Magyarok a Kárpát-medencében*. Tudományos nemzetközi konferencia, Szeged, pp. 514–526.
- RAFFAY Z. et al. 2007: *Regionális Operatív Program (ROP) „1.1 Turisztikai fogadóképesség javítása” intézkedések javítását célzó értékelő tanulmány*. Kutatási zárójelentés. MTA Regionális Kutatások Központja Dunántúli Tudományos Intézete, Pécs, 64 p.
- RAFFAY Z. 2021: A horgászturisztikai potenciál fejlesztése Magyarország természetes vizein. In: SZABÓ G. (szerk.): *„Szubjektív élményföldrajz” – Tanulmánykötet Aubert Antal professzor tiszteletére*, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajzi és Földtudományi Intézet, Pécs, pp. 49–54.
- RÁKÓCZI F.–DRAHOS Á.–AMBRÓZY P. 2002: *Magyarország gyógyhelyeinek éghajlata*. Oskar Kiadó, Szombathely, 143 p.
- RÁTZ T. 2006: *Az éghajlati és időjárási tényezők szerepe az utazási magatartás befolyásolásában*. Turizmus Bulletin 10. évf., különszám, pp. 42–53.
- REIN, H.–SCHMIDT, M. 2012: Kanuwandern - Entschleunigung auf dem Wasser. Das Beispiel Kanutourismus auf der Peene. In: ANTZ, C.–EISENSTEIN, B.–EILZER, C. 2012 (Hrsg.): *Slow*

- Tourism - Zukunft des Reisen zwischen Langsamkeit und Sinnlichkeit*. Schriftenreihe der Fachhochschule Westküste. Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung, München, pp. 91–104.
- REMEŒNYIK B. 2011: Development of river tourism and tourism of the border regions. In: KOZMA G. (ed.): *New results of cross-border co-operation*. Didakt Kft., Debrecen, pp. 97–101.
- RENNER, R. 2002: *Renaturierung – Fluch oder Segen für den Kanusport?* Teil 1. Kanusport 71, p. 24.
- RÉTVÁRI L. (szerk.) 1990: *Az Alcsi Holt-Tisza táj jellemzői: a vízi környezet rekreációs célú minősítése*. Kutatási jelentés. MTA FKI, Budapest, 40 p.
- RIVERA MATEOS, M. 2018: *Turismo activo, recreación al aire libre y deportes de naturaleza: una lectura geográfica*. Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles 77, pp. 462–492.
- ROGERS, J. 2003: *A Snapshot of the Canoeing & Kayaking Travel Market in North America*. Research Resolutions & Consulting Ltd., Prepared for the Canadian Tourism Commission, Ottawa, June, 2003. 11 p.
- RUDDELL, E. J.–HAMMITT, W. E. 1987: *Prospect Refuge Theory: A Psychological Orientation for Edge Effect in Recreation Environments*. Journal of Leisure Research, 19/4. pp. 249–260.
- RUSZINKÓ Á.–DONKA A. 2019: Az egészségturizmus értelmezése a turizmus változó rendszerében. Turizmus Bulletin, XIX. évf. 2. sz. pp.47–57.
- SÁNDOR J. 2019: *Egy megújuló elem a környezeti nevelésben: A vándortáborok*. Szakmódszertani és más emberközpontú tanulmányok, 1. sz. pp. 33–43.
- SAVELLA O. 2014: *Turizmus és szabadidősport szokások*. Economica VII. évf. 2. sz. pp. 118–125.
- SCHMOLLGRUBER, C.–KAMMERZELT, K. 1994: *Változó táj*. Környezetnevelési Munkacsoport, Budapest, 57 p.
- SCHNELLBÄCHER-BÜHLER, A. 2001: *Kanusport – Risiko oder Chance für unsere Flüsse?* Natur und Mensch Bd. 43, pp. 5–9.
- SCHUETT, M. A.–HOLMES, T. P. 1996: *Using a collaborative approach to developing a regional bicycle tourism plan*. Journal of Hospitality & Leisure Marketing Vol. 4. Issue 1. pp. 83–95.
- SCHWEITZER F. 2004: *Katasztrófa vagy stratégia. A tiszai hullámtér geomorfológiai vizsgálata: víztározók, hullámtérbővítés, gátépítés*. Élő Jászkunság 1. sz. pp. 6–13.
- SCHWEITZER F.–NAGY I.–ALFÖLDI L. 2002: *Jelenkori övzátony (parti gát) képződés és hullámtéri lerakódás a Közép-Tisza térségében*. Földrajzi Értesítő LI. évf. 3–4. sz. pp. 257–278.
- Schwierigkeitsgrade Langsamverkehr Manual*. Stiftung SchweizMobil, Bern, 2012. 7 p.
- SCOTT, D., GÖSSLING, S. AND DE FREITAS, C. R., 2008: *Preferred climates for tourism: case studies from Canada, New Zealand and Sweden*. Climate Research 38, pp. 61–73.
- SCOTT, D.–JONES, B.–MCBOYLE G. 2004: A bibliography of the tourism climatology up to 2004. In: MATZARAKIS, A.–DE FREITAS, C.R.–SCOTT, D. (eds.): *Advances in Tourism Climatology*. Ber. Meteor. Inst. Univ., Freiburg, Nr. 12. pp. 236–257.
- SCOTT, D.–MCBOYLE, G.–SCHWARTZENTRUBER M. 2004: *Climate change and the distribution of climatic resources for tourism in North America*. Climate Research Vol. 27. pp. 105–117.
- SCOTT, D.–LEMIEUX, C. 2010: *Weather and Climate Information for Tourism*. Procedia Environmental Sciences 1. pp. 146–183.
- SOMOGYI B. 2010: A kerékpáros turizmus és a vasúti személyszállítás kapcsolatrendszere, különös tekintettel a vidékfejlesztésre. In: BOKOR L. et al. (szerk.): *Földrajzi tanulmányok a pécsi doktoriskolából VII*. Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 157–169.
- SOMOGYI S. 1966: A természeti földrajzi környezet hatása az idegenforgalomra. In: *III. Idegenforgalmi Kollokvium*. Panoráma Kiadó, Budapest, pp. 166–176.
- SOMOGYI S. 1983: *A magyar folyóhálózat szakaszjelleg-típusai*. Földrajzi Közlemények XXXI. évf. 1–3. sz. pp. 218–229.

- SOMOGYI S. 1987: *Magyarország természeti adottságainak idegenforgalmi szempontú értékelése*. Elmélet, módszertan, gyakorlat 40. MTA FKI, Budapest, 151 p.
- SOMOGYI S. 2001: *Természeti és társadalmi hatások a Duna mai vízrendszerében*. Földrajzi Értesítő L. évf. 1–4. sz. pp. 299–309.
- SOMOGYI S.–KÓRÓDI J.–KULCSÁR V. 1968: *Idegenforgalmi földrajz 1-2*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 619 p.
- STANDEVEN, J.–DE KNOP, P. 1999: *Sport Tourism*. Human Kinetics Publishers. Champaign, Illinois, 367 p.
- STEINBACH, J. 1995: *River related tourism in Europe – an overview*. GeoJournal vol. 35. no. 4. pp. 443–458.
- SULYOK J. 2001: *Ökoturizmus*. Turizmus Bulletin 5. évf. 4. sz. pp. 17–20.
- SULYOK J. 2012: *Víz, amiért érdemes útra kelni – A táji környezet szerepe a vízparti utazás során*. Tér és Társadalom 26. évf. 4. sz. pp. 54–72.
- SULYOK J. 2013: A táj szerepe a vízparti utazás során – egyalakossági megkérdezés eredményei. In: KONKOLY-GYURÓ É. et al. (szerk.): *Tájtudomány – Tájtervezés*. V. Magyar Táj-ökológiai Konferencia. Konferencia kiadvány, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, pp. 228–236.
- SULYOK J. 2014: A turisztikai termékfejlesztés helyi sajátosságai vízparti településeken. In: TÓZSA I. (szerk.). *Turizmus és településmarketing*. Tanulmánykötet. BCE Gazdaságföldrajz és Jövőkutatás Tanszék, Budapest, pp. 121–128.
- SULYOK J.–MAGYAR ZS. 2014: *Az aktív turizmus helyzete Magyarországon – Fókuszban a kéreklpározás és a természetjárás*. Turizmus Bulletin 16. évf. 3–4. sz. pp. 15–26.
- SÜMEGI M. 2007: *Vízmosások, bukók, zárógátak*. Hidrológiai Közlöny 87. évf. 1. sz. p. 55.
- SÜTŐ L. 2012: Sportturisztikai termékfejlesztés tapasztalatai a teljesítménytúrázás kapcsán. In: HANUSZ Á. (szerk.): *A turizmus területi dimenziói*. Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar, Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza, pp. 167–176.
- SZABÓ Á. 2014: *Piacok, értékteremtés, feladatok a szabadidősportban*. Magyar Sporttudományi Szemle 15. évf. 1. sz. pp. 69–74.
- SZABÓ G. 2006: Turizmus és földrajz: kapcsolatok az elméletben és a gyakorlatban, a kutatásokban és a tervezésben. In: CSORBA P. (szerk.): *Egy szakmai életút eredményei és színhelyei. Tiszteletkötet Martonné Erdős Katalinnak*. Debreceni Egyetem, Debrecen, pp. 227–255.
- SZABÓ G. 2007: A magyarországi Alsó-Duna-völgy, mint turisztikai desztináció? In: VERES L. (szerk.): *Duna Térségi Kohézió: I. EU Interregionális Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Területfejlesztési Tudományos Egyesület, Gödöllő, pp. 211–220.
- SZABÓ G. 2014: A magyarországi Alsó-Duna-völgy, mint turisztikai desztináció? In: AUBERT A.–CSAPÓ J. (szerk.): *Turisztikai szöveggyűjtemény*. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra, pp. 265–273.
- SZABÓ S. A. 2012: *Tudományok differenciálódása, integrálódása, interdiszciplináris sporttudomány*. Magyar Sporttudományi Szemle 13. évf. 51. sz. p. 67.
- SZEPESI J. et al. 2012: Eltérő termékfejlesztési lehetőségek turisztikai centrum és periféria területeken. In: FRISNYÁK S.–KÓKAI S. (szerk.): *Tiszteletkötet Dr. Kormány Gyula egytemi magántanár 80. születésnapjára*. Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza, pp. 271–287.
- SZILASSI P. 2003: *A rekreációs szempontú tájértékelés elmélete és módszertana a hazai és a külföldi szakirodalom alapján*. Földrajzi Értesítő LII. évf. 3–4. sz. pp. 301–315.
- SZLAMKA E. 2016: *Empirikus kutatás a sportszakmai képesítési rendszerről – I. rész*. Neveléstudomány 3. sz. pp. 82–98.

- SZLÁVIK L. 2014: A vízszabályozási munkák szülötte: a Túr folyó. In: FÜLEKY Gy. (szerk.): *A táj változásai a Kárpát-medencében. A vízgazdálkodás története a Kárpát-medencében*. X. Tájérténeli Konferencia kiadványa. Eötvös József Főiskola, Baja. pp. 23–28.
- TASNÁDI J. 1998: *A turizmus rendszere*. Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola, Szolnok, 315 p.
- TÉL T.–SILBERER V. 2010: *Simonyi Károly-díj, 2009*. Természet Világa 141. évf. 2. sz. pp. 61–63.
- TEPERICS K.–BUJDOSÓ Z. 2002: A kerékpártúrák típusai Magyarországon. In: DÁVID L. (szerk.): *Aktív turizmus*. Lifelong Learning Füzetek, Didakt Kiadó, Debrecen, pp. 96–112.
- TERJUNG, W. H. 1966: *Physiologic Climates of the Conterminous United States: A Bioclimatic Classification Based on Man*. Annals of the Association of American Geographers Vol. 56. Issue 1, pp. 141–179.
- TÍMÁR G. 2005: *Az alluviális folyók alaktípusai és a típusok kialakulásának feltételei*. Hidrológiai Közlöny 85. évf. 1. sz. pp. 1–10.
- TÍMÁR G.–TELBISZ T. 2005: *A meanderező folyók alakváltozása és az alakváltozás sebessége*. Hidrológiai Közlöny 85. évf. 5. sz. pp. 48–54.
- TÍMÁR L. 1974: *Idegenforgalmi típusok, központok, körzetek és övezetek*. Földrajzi Közlemények XCVIII. évf. 4. sz. pp. 313–329.
- TINER T. 2005: *A Tisza-völgy közlekedési infrastruktúrájáról*. Földrajzi Értesítő LIV. évf. 1–2. füzet, pp. 111–128.
- TOMIK, R. 2013: *Active Sport Tourism – A Survey of Students of Tourism and Recreation*. Journal of Tourism, Recreation & Sport Management Vol. 1. pp. 13–20.
- TOMUN, C. D. 1986: *The IBMPC Version of the Map Analysis Package*. Report GSD/IBMNr. 16. Harvard Univ. 49 p.
- TOTH B. et al. 2020: *The potentials of cross-border tourism development in the Lower-Tisa valley*. GeoJournal of Tourism and Geosites, XII, Vol. 28, No. 1, pp. 360–375.
- TÓTH G.–DÁVID L.–BUJDOSÓ Z. 2010: *A hazai folyók által érintett települések társadalmi-gazdasági vizsgálata*. Földrajzi Közlemények CXXXIV. évf. 2. sz. pp. 189–202.
- TÓTH G.–DÁVID L.–UJVÁRI K. 2009: *Észak- és Kelet-Magyarország folyóparti településeinek turizmusa, 2000–2008*. Turizmus Bulletin 13. évf. 4. sz. pp. 12–19.
- TÓZSA I. 1992: *A Tisza-tó természeti földrajzi viszonyai az idegenforgalmi potenciál szempontjából*. MTA FKI, Budapest, 20 p.
- TRIBE, J. 2020: *The Economics of Recreation, Leisure and Tourism*. Routledge, New York. Sixth Edition. 496 p.
- TRÓN Zs. 2008: *Az európai uniós támogatások hatásának vizsgálata*. Competitio Vol.7, No.1, pp. 83–101.
- TURCO, D. M. et al. 2002: *Sport Tourism*. Cardinal Publisher's Group, Morgatown, 280 p.
- UJVÁRI K. 2009: *A Tisza-völgy vízi turizmusának fejlesztési lehetőségei*. Modern Geográfia 4. sz. 15 p.
- UJVÁRI K. 2008: *Development of Water Tourism – the Prospects of the Hungarian Tisza River Basin*. Journal of Tourism Challenges and Trends, Issue 2. pp. 77–90.
- USTUN, U. D. et al. 2013: *A Comparison of Environmental Values: The Effect of Outdoor Recreation*. International Journal of Sport Studies. Vol 3. (10). pp. 1023–1029.
- VARENIUS, B. 1650: *Geographia generalis in qua affectiones generales telluris explicantur*. Elzevier, Amsterdam.
- VARGA B. (szerk.) 2000: *Vízitúravezetői oktatókönyv*. Budapesti Természetbarát Sportszövetség, Budapest, 126 p.
- VARGA I.–CSOMA R.–BERECZ E. 2007: *Az árvízi kockázatról, tekintettel a Római-part árvízvédelmére*. Hidrológiai Közlöny 87. évf. 4. sz. pp. 41–48.
- VARGÁNÉ CSOBÁN K. 2005: *A turizmus fenntarthatóságának értékelése*. Agrártudományi Közlemények Vol. 16. (különszám), pp. 414–421.

- VASS R.–SZABÓ J.–TÓTH Cs. 2009: Ártéri morfológia és akkumuláció kapcsolata felső-tiszai mintaterületeken. In: KISS T. (szerk.): *Természetföldrajzi folyamatok és formák. Geográfus Doktoranduszok IX. Országos Konferenciájának Természetföldrajzi Tanulmányai*. Szeged. 11 p.
- VASVÁRI M. et al. 2011: *A területhasználat néhány változása és következményei a Tisza-tónál*. *Gazdálkodás* 55. évf. 4. sz. pp. 395–406.
- VEAL, A. J. 1992: *Definitions of Leisure and Recreation*. *Australian Journal of Leisure and Recreation* Vol 2. No. 4. pp. 44–48.
- VERES L. et al. 2011: *Turizmus és közlekedés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 143 p.
- VILA, N. A.–BREA J. A. F.–ARAÚJO, A. F. DE 2020: *Health and Sport. Economic and Social Impact of Active Tourism*. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 10(1), pp.70–81.
- WALL, G. 1997: Sustainable Tourism – Unsustainable Development. In: WAHAB, S.–PIGRAM, J. J. (eds.): *Tourism Development and Growth. The Challenge of Sustainability*. Routledge, London, pp. 33–49.
- WERNER, S. 2014: *Canoe tourism on the river Warnow*. An analysis for an improved use of the river Warnow for canoeists, those who are travelling by canoe or kayak considering economic and nature aspects. Universitat Politècnica de València. Environmental Science. <https://riunet.upv.es/> (utolsó letöltés: 2022. március 8.)
- WOLF, M.–BARZILLAI, M. 2009: *The Importance of Deep Reading*. *Educational Leadership*, vol.66 Nr. 6. pp. 32–37.
- WRIGHT, R. K.–DICKSON–AJIEE R. O. 2021: Active Tourism in the Active Economy. In: FINCH, D.J.–LEGG, D.: *Understanding the Active Economy and Emerging Research on the Value of Sports, Recreation, and Wellness*. IGI Global, Hershey, pp. 119–137.
- YIANNAKIS O. 2007: *Sport tourism, a probable lifeboat for the development of tourism in Cyprus*. *Magyar Sporttudományi Szemle* 8. évf. 30. sz. p. 36. (A VI. Országos Sporttudományi Kongresszus előadáskivonatai)
- YIANNAKIS O. 2012: *Adalékok a sportturizmus elméleti kérdéseire*. *Magyar Sporttudományi Szemle* 13. évf. 51. sz. pp. 55–58.
- YUSOF, A. et al. 2008: *Sport Tourist Motivations: Implications for Market Segmentation and Tourist Destination Selection*. *The International Journal of Knowledge, Culture and Change Management* Vol 7, Nr. 12. pp. 39–45.
- ZIMMERMANN, U. 2002: *Jeder Paddelschlag kann etwas bewirken*. *Kanusport* 71, p. 18.
- ZUBRECZKI D. 2005: *Ökoturizmus*. Környezetvédelmi füzetek. Elgascar, Budapest, 38 p.
- ZSARNÓCZKY M.–ZSARNÓCZKY-DULHÁZI F. 2019: *The Phenomenon of European Accessibility as a Special Niche in Active Tourism*. *Journal of Tourism Challenges and Trends*, No.12.: DÁVID L.–BÁBA É. B.–CSOBÁN K. (eds.) Special Issue: Active tourism, sports tourism and related fields, pp. 85–100.

Jogszabályok

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
2000. évi XLII. törvény a víziközeledésről
2003. évi XXVI. törvény az Országos Területrendezési Tervről
2009. évi XXXVII. törvény az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról
- 110/2012. (VI. 4.) *Korm. rendelet* a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
- 13/1996. (VI. 28.) *BM rendelet* a vízi közlekedés rendőrhatalósági igazgatásáról
- 46/2001. (XII. 27.) *BM-rendelet* a szabad vízben való tartózkodás alapvető szabályairól

- 15/2006. (IV. 3.) *OM-rendelet* az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről
- 37/2007. (VII. 23.) *EüM–SZMM együttes rendelet* egyes nem üzleti célú közösségi, szabadidős szálláshelyek üzemeltetésének egészségügyi feltételeiről
- 18/2011. (VI. 1.) *BM rendelet* a határvízen történő közlekedés engedélyezéséről
- 57/2011. (XI. 22.) *NFM rendelet* a víziközlekedés rendjéről
- Az Európai Parlament és a Tanács 2000/60/EK *Irányelve* a vízvédelmi politika terén a közösségi fellépés kereteinek meghatározásáról (Víz Keretirányelv). 54 p.
- A Minisztertanács Tanácsi Hivatala 6001/1986. (TK 12.) MT TH számú *elvi állásfoglalása*. Tanácsok Közlönye XXXV. évf. 12. sz.

Fejlesztési dokumentumok, jelentések

- Aquaprofit Rt. 2006: *Tisza-tavi Régió Turizmus Fejlesztési Stratégiája 2007–2013*. Magyar Turizmus Rt., 106 p.
- Dél-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség et al. 2013: *Tájékoztató a drávai vízi közlekedésről*. 43 p.
- A Duna-vízgyűjtő magyarországi része. Vízyűjtő-gazdálkodási terv*. Vízügyi és környezetvédelmi Központi Igazgatóság, 2010. 428 p.
- Europäischer Paddel-Pass*. Voraussetzungen zum Erwerb innerhalb des Deutschen Kanu-Verbandes. Deutscher Kanu-Verband, Duisburg, 2015, 50 p.
- Euro Paddle Pass Standards 2007*. 206 p.
- EUROVELO 2012: *The European Cycle Route Network*. Study, 2012.
- Jelentés a kerékpárút hálózat fejlesztésére fordított pénzeszközök felhasználásának ellenőrzéséről*. Állami Számvevőszék 2013. Párhuzamos ellenőrzés a Szlovák Számvevőszékkel. 116 p.
- A kerékpárszállítás rövid távú fenntartása és középtávú fejlesztési koncepciója (2011–2015)*, MÁVStart Zrt., 2010.
- Kerékpárút-nyilvántartás*. Közlekedésfejlesztési Koordinációs Központ Infrastruktúra Fejlesztési Főosztály Kerékpáros Infrastruktúra Fejlesztési Osztály, www.kenyi.hu
- Komplex Kerékpáros Program a 2014-2020-as időszakra*. Terra Stúdió Kft, Budapest, 2015. 112 p.
- Nemzeti Kerékpáros Koncepció 2014–2020*. Kerékpáros Kerekasztal, 2013. 14 p.
- Nemzeti Közlekedési Stratégia, Kerékpáros Koncepció és Hálózati Terv*. Közlekedésfejlesztési Koordinációs Központ–Főmterv, 2013. 141 p.
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005–2013*. Magyar Turisztikai Hivatal, Budapest, 2015. 239 p.
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Koncepció 2014-2024. Erőt adó Magyarország*. Nemzetgazdasági Minisztérium Turizmusért felelős Helyettes Államtitkársága – Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal. 2013. 81 p.
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2020-2030*. Magyar Turisztikai Ügynökség 2017. 156 p.
- Ős-Dráva Program – Aktualizált Területi Vizgazdálkodási Tanulmányterv*. Pécsi HYDRO-TERV Bt. 2015. 180 p.
- Ős-Dráva Program – Területfejlesztési programterv*. Ormánságfejlesztő Társulás Egyesület – Aquaprofit Zrt., 2007, Sellye, 345 p.
- Szeged város idegenforgalmi koncepciója 2004-2009*. Szakértői tanulmány. Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, Szeged, 2003. 229 p.
- Új Széchenyi Terv*. A talpraállás, megújulás és felemelkedés fejlesztéspolitikai programja. Magyarország Kormánya, 2011. 330 p.

- UNITED NATIONS (eds.) 1992: *Convention on Biological Diversity*.
www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf (Az Egyezmény szövege angol nyelven, az Egyezmény honlapján) 28 p. (utolsó letöltés: 2021. február 28.) (Magyar nyelven: Rió Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről: www.nfft.hu/dynamic/Rio_Decl_m.pdf (A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Tanács honlapján) (utolsó letöltés: 2021. január 23.)
- UNWTO 2004: *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations – A Guide Book*. World Tourism Organization, Madrid. 507 p.
- UNWTO International Tourism Highlights, 2020 Edition. UNWTO, Madrid, 23 p.
- Vélemények a Felső-Tisza alegység vízgyűjtőgazdálkodási tervhez*. Emisszió Természet és Környezetvédelmi Egyesület, 2009. 2 p. www.e-misszio.hu/doksik/vki/lonyai_felső_tisza_szcs.pdf (utolsó letöltés: 2021. február 28.)
- Vízgyűjtő-gazdálkodási terv – A Duna-vízgyűjtő magyarországi része*. Vízügyi és környezetvédelmi Központi Igazgatóság, 2015. 646 p.
- Vízrajzi Évkönyv 2006*. VITUKI Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Kutató Intézet, Budapest, 2010. 282 p.
- WORLD TOURISM ORGANIZATION–INTERNATIONAL OLYMPIC COMMITTEE 2001: *Sport and Tourism*. 1st World Conference. World Tourism Organization–International Olympic Committee, Barcelona, 153 p.
- WTTC–WTO–Earth Council 1995: *Agenda 21 for the Travel and Tourism Industry: Towards Environmentally Sustainable Development*. WTTC, London, 78 p.
www.active-tourism.com/HomeFramesOrg.html (utolsó letöltés: 2021. január 31.)

Egyéb források (szépirodalom, ismeretterjesztő mű, sajtó)

- ÁGOSTON I. et al. 2007: *Marosfőttől Marostőig 1904–2006 – Dr. Petz István emlékére*. Csemete Természet- és Környezetvédelmi Egyesület, Szeged, 191 p.
- ALKER E. 2009: *Regatta a Dunán, 1865. június 6.* Fotóművészet 1. sz.
- ANGYAL I.–HOLLÓ D.–SZÜCS J. 1958: *Vízitúrázók könyve*. Sport Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 303 p.
- BALOGH J. 1999: *A síkvízi alapoktól a vadvízi kajakozásig*. Najád Víz-, Sport- és Természetbarát Egyesület, Pécs, 208 p.
- BALOGH J. 2007: A síkvízi alapoktól a vadvízi kajakozásig. In: BENDINER N. (szerk.): *„Tudomány a Sportoló Nemzetért”*. Konferencia-sorozat. Előadáskivonat-kötet. Budapest, p. 128.
- BÁNYAI B.–GYURKÓCZKY K.–HOLLÓSI F. 1954: *Evezés*. Sport Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 115 p.
- BARTÓK E. 1974: *Evezős ABC*. Sport Kiadó, Budapest, 176 p.
- BENICZKY Ö. 1909: *Nyári élet a Dunán*. Vasárnapi Újság 56. évf. 50. sz. pp. 1038–1040.
- BIRLY I. 1863: *Csolnak-út Rotterdamtól Pestig*. Landerer és Heckenast, Pest, 106 p.
- BOKODY J. 1985: *Magyarország vízitúra útvonalai*. Sport Kiadó, Budapest, 260 p.
- BOKODY J. 1999: *Kék vizeken. Vízitúrázók kalauza*. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 196 p.
- BOKODY J. 2001: *Vízitúrázók kézikönyve*, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 220 p.
- BOKODY J.–HÁBL K.–SUSOCZKY F. 1977: *Vízi túrázás*. Sport Kiadó, Budapest, 306 p.
- CZAKÓNÉ CZÉDLI J. 2004: *Csónakos bejárás az Élővíz-csatornán*. Körös-vidéki Hírlevél XIV. évf. 6. sz. pp. 4–6.
- EGRI KISS T. 1984: *A Tisza*. Szabolcs-Szatmár Megyei Természetbarát Szövetség, Nyíregyháza, 32 p.
- FÜLEP T. 2009: *A túravezetés mestersége*. Holocén Természetvédelmi Egy., Miskolc. 72 p.
- GYÖRFFY-VILLÁM A. 2001: *A lovasturizmus kézikönyve*. Lovasakadémia 10. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 158 p.

- HOLLÓ D. 1989: *Vízitúrázó ABC*. Sport Kiadó, Budapest, 148 p.
- HORVÁTH B. 2000: *Vízi túrák a Tiszán Tiszabecstől Tiszafüredig*. Sport Result Kft.–Well-Press Kiadó Kft. 52 p.
- ILLÉS A. 1967: *Evezés*. Sport Kiadó, Budapest, 118 p.
- KÁCSOR L. 1971: *Vízi barangolások*. Natura, Budapest, 206 p.
- KÁCSOR L. 1978: *Vízparti táborozás*. Natura–MOHOSZ, Budapest, 108 p.
- KÁLLAY GY. 1992: *Vízitúra a Kárpátalján (3.) a Máramarosi havasok völgyében az Ukrán Köztársaság területén*. Csongrád Megyei Természetbarát Egyesület, Szeged, 50 p.
- KEMÉNY A. 1930: *A Túracsónak. Vadevezősök kézikönyve*. A szerző kiadása, Budapest, 124 p.
- KEMÉNY A. s.a.: *A Duna Esztergom–Budapest szakasza. A túracsónak evezős térképe*. Szerzői magánkiadás, Budapest, 8 p.
- KISS G.–BENKHAARD B. 2006: *Kő kövön... marad: Útikalauz látványos földtani, felszínalaktani és víztani objektumok megismeréséhez*. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Budapest, 216 p.
- KLEMENCZ H. (szerk.) 2011: *Interjú Juhász Ágnessel*. www.magyar-vizitura.hu/?p=841 (utolsó letöltés: 2021. január 29.)
- KLEMENCZ H. 2014: *Fejlesztési javaslatok a Felső-Szigetközre*. Vízenjárók II. évf. 1. (3.) sz. pp. 98–109.
- MAREIK, R. 1992: *Kanuwandern*. Outdoorhandbuch. Welver, Stein, 144 p.
- MIHALOVITS GY. 1993: *Vadevezősök. Egy regény és egy kézikönyv*. Ökotáj 5. sz. pp. 18–22.
- MIVES O.–SÁNDOR L. 1960: *Vízi különpróba*. Magyar Úttörők Szövetsége–Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 77 p.
- NAGY I. 1989: *Közép-tiszai vízitúra-kalauz*. Aqua Kiadó, Budapest, 215 p.
- NEJEDLY, H. 1994: *Kanuwandern in Deutschland. 50 klassische Touren zwischen Rhein und Spree, Alster und Inn*. München, 239 p.
- ÖRVÖS J. (szerk.) 1954: *Gyakorlati útmutató a vízen járóknak*. Sport Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 27 p.
- PAP K. 1983: *Vizek szabadja lettem*. Sport Kiadó, Budapest, 212 p.
- Pilisi zöldút, természetjáró és tematikus túra utak újszerű megközelítésben*. Magosfa Alapítvány 2010. 23 p.
- RITTLINGER, H. 1937: *Kajakosok – előre!* Franklin Társulat, Budapest, 152 p.
- SZABÓ A. 2015: *Mindent a kenuzásról*. Noran Libro Kiadó, Budapest, 232 p.
- TÁLOS Z.–BLAHÓ K. 1954: *Kajakozás és kenuzás kézikönyve*. Sport Kiadó, Budapest, 99 p.
- The Illustrated London News, 1867. május 4., p. 445.
- TÖRÖK I.–MORVAI K. 1989: *Féltérden*. Sport Kiadó, Budapest, 116 p.
- TÖRÖK R. 1937: *Vadevezős*. Nova Irodalmi Intézet, Budapest, 208 p.
- UMANN K. 1998: *Tippek vízitúrázóknak*. Internetes kiadvány. 89 p. (mek.oszk.hu/00100/00154/00154.pdf, utolsó letöltés: 2021. január 23.)
- VEDRES L. 1971: *Gumikajakkal két tengerre*. Móra Könyvkiadó, Budapest, 150 p.
- VEDRES L. 1972: *A fáraók folyóján*. Táncsics Kiadó, Budapest, 269 p.
- VÖLGYES M. 1936: *Dunai zsebkönyv*. A szerző kiadása, Budapest, 110 p.
- ZSEMBERY GY. 1921: *Az evezés és a rokonsportok*. Kellner Nyomda, Budapest, 220 p.